

Politicorvm Libri Decem

Contzen, Adam

Colonia, [1621]

Politicorvm Liber qvartus.

[urn:nbn:de:hbz:466:1-95437](https://nbn-resolving.org/urn:nbn:de:hbz:466:1-95437)

POLITICORVM

LIBER QVARTVS.

DE INSTITVTIONE IUVEN- TVTIS.

CAPVT I.

Instituenda iuuentutis summa ne- cessitas.

Iuuentutis
institutio
fundamen-
tum est Rei-
publice.

PTABAT olim Crates al-
tissimum ciuitatis locum
conscendere, & summa a-
nimi, vocisque contentio-
ne exclamare: ὁ ἀνδρῶν ποί-
τοι πέρεσθε. οἱ πῦες χρημάτων
μὴν κηρύττειν πέει, πᾶσαν ποίει-
θε σπουδήν. Τῶν δ' οὖν, οἷς

ταῦτα κατὰ λέξει τε, καὶ μετὰ θεωρήσειτε. Hæc enim eius
verba Plutarchus libro *de παιδων ἀγωγῇ* fuisse re-
fert. Quo ferimini o mortales, qui ad possidendas opes ma-
gno studio incumbitis, filiorum vero, quibus illa relinquitis,
exiguam curam geritis. Addere se vero proficitur
Plutarchus: Eiuscemodi patres idem facere, quod
illi, quibus calceus cura est, pes neglectus. Nunc adeo
frequentius hoc stultis parentibus inculcatur, ut ad
salutaria monita, velut accola Nili, ad Catadupa-
rum sonitus obsurdescant: Tantum abest, ut ver-
bis moueantur, ut ne damnis quidem sapiant. Ne-
que operæ precium est contra fornacem, ut aiunt,
hiare, & valido se errori opponere; Regum illa est
cautela, & magistratuum: Hoc tantum malum,
non nisi à summa potestate corrigi potest. Paren-
tes disciplinam negligunt, multi ne patiuntur qui-
dem filios recte institui. Vitii contra pedagogos,
& magistros fauent: multi etiam suo exemplo, ne-
quitia dociles corrumpunt.

Vana est de
pauca cura,
tabes
corpus ex-
est.

Summis
malis sum-
ma imperia
apponenda
sunt.

Parentum
exempla
incumbula
ipsa cor-
rumpunt.

Hand facile
erat, qui
ductorem
sequitur.

Ceteri Gra-
eci recta scie-
bant, Spar-
tani facie-
bant.

Hinc grandia Reipublicæ mala nascuntur, nam
ex institutione iuuentutis vna salus. Συντελῶν τοῖνυν
ἑκάστων, καὶ χρησιμολογεῖν μάλλον, ἢ ἀδυνατεῖν διέταξε
αὐτὸς οὐκ ὀκνῶν, ὅτι ἐν πρώτῳ, καὶ μέσῳ, καὶ τελευταίῳ ἐν τῇ
τοῖς κατὰ λέξει, ἀγωγῇ σπουδαία, καὶ παιδεία νομίζω εἶναι.
Summa igitur complexus ego dico, & oracula potius fun-
dere, quam hortari posim videri, nempe primum, medium,
& postremum esse institutionem accuratam, doctrinamque
legitimam. Natura enim cæca est, & nisi aliena vel-
ut manu ducatur, atque interdum trahatur, aber-
rat. Itaque gentium consensus omnium est, non
posse Rempublicam esse saluam, nisi primæ ætatis
recta, ac legitima institutione. Prudentia hac in
parte excelluit inter Græcos, diu bonorum morum
æmulatrix Lacedæmon; ex principibus enim παιδο-
νόμους constituit, & crebro iuuentutem ad examen
vitæ, virtutisque vocauit. Persæ quoque, antequam
infantula felicitas, bonas leges obruiisset, magna cu-
ra, ut recte iuuentus formaretur, effecerunt. Duo-
decim enim principes, pueris erudiendis præfece-
runt. Xenoph. in Pædia. Egyptii, & Chaldaei ab
ipsis parentibus Philosophiam, & leges doceban-
tur, ut testatur Diod. Siculus lib. 2. cap. 8. Hæc e-
nim in semine, messis futuræ spes erat. Maior, &

barbaræ fere simplicitatis, Brachmanum Indorum
solicitudine, qui recens nato infanti, magistrum præ-
ficiabant, ut refert Alexander ab Alexandro lib. 2.
cap. 25. Et sane quanta sit huius rei necessitas, ex-
perientia quotidiana nos edocet. Quemadmodum
enim equi indomiti, qui nec frenum pati, nec fere-
re sessorem didicit, nullus est vsus; ita quoque ciue
non eget Respublica, qui legibus patriis parere non
assuevit. Oraculum est Platonis lib. 6. de legibus:
ὁ ἀνδρῶν παίδεως μὲν ὁρθῆς τυγόν, θεϊκότατον, ἡμετέ-
ρα τὸν τε ζῶον γίγνεται φιλεῖ, καὶ ἱκανῶς δ', ἢ καὶ καλῶς
τεσσάρων, ἀγχιότατον μὲν, ὅπου οὐδεὶς γῆ. Homo rectam
natus institutionem, diuinissimum, mansuetissimumque a-
nimal effici solet, si vero vel non sufficienter, vel non bene
educetur, eorum quæ terra progenit, ferocissimum.

Tenera stir-
pes facile
ductum se-
quuntur.

Adde quod
ingenuas
didicisse fi-
deliter ar-
tes, emollit
mores, nec
sinit esse se-
ros.

§. 2. Nisi igitur θεωροῦντες, serpentes, & beluas
in matris viscera grassaturas, respublica alere consti-
tuerit; curam illam ipsa in se suscipiat. Consilium
est eius, quem callidissimus regum, filio magistrum
dedit, Aristoteles lib. 8. cap. 1. politic. Quin legum
scriptori igitur, in adolescentium disciplina maxime sit ela-
borandum, nemo in controuersiam vocarit. Namque hoc in
ciuitatibus neglectum, magna incommoda Reipublice admi-
nistranda formis importat: accommodare enim ad vnum-
quodque Reipublice administrande genus, ciuitatem admini-
strare oportet. Nam vniuscuiusque Reipublice administran-
da forma propria indoles, atque, ut ita dicam, ingenium pro-
prium, & Reipublice administrande formam tuetur, & ab
initio constituit, verbi causa, indoles Democratiæ conueniens,
democratiam constituit, & conseruat, oligarchiæ conueniens,
oligarchiam. Semper autem ut quæque indoles est optima, ita
optimam Reipublice administrande formam parit. Præterea
in omnibus facultatibus, atque artibus quadam oportet ante
doceri, & quibusdam ante assuescere ad cuiusque opera, mu-
neraque obeunda. Quare perspicuum est etiam ad virtutis
actiones expromendas, quibusdam studiis, & exercitationi-
bus antecedentibus opus esse. Quoniam autem finis vnus omni
ciuitati propositus est, perspicuum est etiam vnam, & eandem
omnium necessario esse disciplinam, huiusque procurationem
publicam esse oportere, non priuatam: quemadmodum nunc
sui cuique filij cura sunt, & priuatim, & priuatam discipli-
nam, quam cuique visum fuerit, docere, suis filiis tradenti, o-
portet autem rerum communium exercitationem quoque sa-
cere communem, simulque ciuem neminem existimare oportet,
ipsum esse suum, sed omnes se esse ciuitatis: particula enim
vnusquisque cuius ciuitatis est. At cuiusque particula procu-
ratio, totius procurationem intueri solet natura. Atque etiam
aliquis, Lacedæmonios in hoc laudari: plurimum enim studij
in pueros conferunt, idque communiter, & publice, leges igitur
de disciplina, & institutione puerorum esse scribend., atque
hanc communem & publicam esse oportere perspicuum est.

Nomotheta
prima cura
est adole-
scentum di-
formatio.

Ciues ad
formam Rei-
publice e-
rudiendi.

Disciplina
vna omni-
bus commu-
nis.

§. 3. Procurator rei familiaris constituitur, vi-
neis cultor præficatur, & iumenta sub custode sunt, mori pro-
filiorum ætas negligitur. Mœnibus, viis, portibus, uentibus, quæ
armamentariis sunt præpositi magistratus, mores nulla cul-
iuuentutis in relictis habentur. At parentum hoc munus

Paruus est
mori pro-
filiorum ætas
negligitur, uen-
tibus, quæ
nulla cul-
tura.

Cum par-
tes officium
aferunt,
& publica
est pars.

Vitia cum
aetate inua-
lescent.

ad viti-
um rati-
onem i-
n-
est.

enri foras
vitiis
et vitiis
domum re-
portant.

Ignoratio
vitiis
multis pro
virtute fuit.

Indoles bo-
na nasci-
tur, ad vir-
tutem in-
stituitur.

Constantia
ordinem, &
legem re-
quirit.

Scythia me-
liores Gra-
cis per i-
psam insti-
tutionem.

Philosophia
philologia
facta erat.

munus est: Omnino parentum est, lex natura, di-
nina oracula, honestam filiorum educationem, pa-
rentibus iniungunt: Sed multi officio desunt, qui-
dam non possunt, nonnulli etiam improbo exem-
plo, praeceptisque animos filiorum frangunt, peni-
tusque corrumpunt. Cum enim omnis quidem a-
tas discat, sed praecipue tenera; quaeque illa rece-
pit, diutissime retineat; hinc fit ut parentum, vel
exemplis, vel vitiis, ante tempus imbuantur. Gy-
psus recens fusa, facile erudita manus ductum le-
uiscit. Egredie Aristoteles lib. 7. polit. cap. 17. For-
tasse enim Theodorus tragedus, non male tale quiddam di-
cebat. Nullum enim unquam, ne contemptum quidem hi-
strionem, passus est ante se in scenam prodire: quod existi-
maret spectatorum aures iis, quae prima audiunt, captas
occupari, quod idem visu venit, & in hominum congressio-
nibus, & in rerum tractationibus. Nam quae prima nobis
oblata sunt, ea omnia nobis sunt probatissima. Quare ado-
lescentibus cum mala, ac vitiosa omnia ita debent esse inco-
gnita, quasi peregrina, tum ea maxime, in quibus inest vel
turpitudine, vel animi offensio.

Ita plane est; magna est eorum auctoritas, quae
prima discimus. Magna itaque prudentia Eteocles,
Antipatro obfides adolescentulos petenti, negavit;
adultos permittit. Causam dedit, quod teneri a pa-
rentibus, & bene instituta republica, auelli non o-
porteret, ne bona educatione inter externos care-
rent.

§. 4. Obiciuntur nobis à quibusdam Schytarum
mores, quibus aiunt dedisse naturam, quod Gra-
ci longa exercitatione, praeceptisque philosophiae
consequi non potuerunt. Honestiores enim fuere
mores barbarae gentis, quam cultissimarum in Gra-
cia urbium. Ita Tro. lib. 2. Itaque & Quintilianum
recte dixisse. Ego mores nasci puto.

Ego quidem naturam plurimum facere ad vir-
tutem arbitror, indolemque aliis esse ad bonum pro-
peniorem, quam aliis, sed studio, doctrina, exem-
plis firmanda est. Omnibus natura dedit funda-
menta, semineque virtutis, omnes ad omnia ista, nati
sumus: cum irritator accessit, tunc illa animi bona,
velut sopita excitantur. Impetus est à natura, sed
eruditione, consuetudine, exercitatione perficien-
dus, & regendus est. Doceri virtutem posse ne-
gavit Plato, insitam enim esse *deia poiea aien vti*,
Sine mentis agitatione, diuina sorte insitam esse. Id de ini-
tio recte dixeris; (nam de donis illis sanctorum,
Plato ne somniauit quidem) Sed tamen opus est
excitatore. Seneca Ep. 95. Non potest enim quisquam,
nisi ab initio formatus, & tota ratione compositus, omnes
exsequi numeros, ut sciat quando oporteat, & in quantum,
& cum quo & quemadmodum. Quare non potest toto a-
nimo, ad honesta conari, ne si constanter quidem, aut liben-
ter: sed respiciet, sed habebit.

Cur igitur Scytharum mores sine philosophia,
Graecorum moribus erant meliores? Duas praeci-
pue causas esse, nos docet historia. Prima est, quod
Scytharum vino, cupediis, deliciis, magnorum vitio-
rum fomentis, & irritamentis carerent, ideoque &
necessitate, & ignorantia vitiorum, incorruptiores
viuebant: Omnes vero ad militiam, ad venatum,
ad labores, seueræ matris ad arbitrium, instituebantur.
Alterca causa erat in ipsa Graecia; nam exempla
viuentium philosophiae contraria, omnium sese o-
culis ingerebant. Imo iam philosophia, honesta
causæ prauicatrix, vitiis non cessaret modo, sed
consenserat. Erantque multi philosophi ceteris ne-
quiores; ut ex Laetio, aliisque constat. Antiqua sa-
pientia nihil aliud, quam facienda, & vitanda, praecepit: &
tunc longe meliores erant viri: postquam docti prodierunt,
boni desunt. Senec. Epist. 95. Itaque minora remedia

poterant obistere minoribus barbarorum malis. Gra-
corum philosophia, quae disputare magis, quam vi-
uere docebat, à maximis captiua traheretur.

Quanta autem vis sit institutionis, optime Plutar-
chus docet. *ἡ δὲ παιδεία ἀγαθή.* Quam vero compen-
diosa, valensque sit sedulitas, atque labor, si multas res consi-
deres, cognosces. Namque aquae stille saxa excavaunt, fer-
rumque, & as, manuum contrectatione attruntur leui. Por-
ro rota vehiculorum, molimine intorte, nulla ratione dirigi
rursus valent, baculi vero recurui histriionum, haud qua-
quam queunt corrigi: sed quam acceperunt labore, contra na-
turam, formam, ea valentior euasit naturali. Quid nunc in-
dustria, hac sola vim demonstrant? non, imo infinita alia,
solum bonum ferax est, sed squaler neglectum: atque quo est
indole praestantior, eo magis per inertiam destitutum cultu-
ra senescit. Sin quod horridius iusto est & asperius, cultum
tamen confestim praestantes edit fructus, quae autem non red-
duntur tortuose, & effata arbores obliteratae? Si vero tyroci-
nium natae probum fuerint, felices euadunt, ac praefecunda.
Iam quod corporis robur non retunditur, marcescitque, offi-
ciantia, luxu, & socordia? Quae contra mollis natura, exer-
citaris laboreque subactis non adoleuit in summas vires? Ec-
qui recte domiti equi, non parentes existerunt sessoribus? Ec-
qui contra indomiti, qui manserunt non intradabiles & sero-
ces euasere? Et quid superis cetera, cum bestias cernamus, vel
immanissimas industria cicurari, ac mittere plerique?
& Recte etiam Thessalus rogatus; qui Thessalorum forent placi-
disimi: qui bello, inquit, defuncti sunt. Caterum quid atti-
net commemorare vulgaria? est enim multorum amorum
assuetudo, & qui virtutes morales assuetudine indutas dixe-
rit, is mihi haud videatur offendere. Vbi vero vnum praeterea
addidero exemplum, non ultra huic argumento immorabor.
Legislator Lacedaemoniorum, catulos duos eorundem paren-
tum, Lycurgus sumpsit, quos non pari modo educavit; verum
vnum reddidit voracem & gulosum, sagacem alterum, & ve-
natorem peritum, concione hinc aduocata Lacedaemoniorum.
Momentum vtrique Lacedaemonij, inquit, ad virtutis firmitatem
haud est mediocriter assuetudo, & doctrina, & institutio, disci-
plinaque viuendi, id ego nobis exemplo planum faciam. Mox
productos catulos illos dimisit, statuens ex aduerso catulis ol-
lam, & leporem, ibi alter cursum leporem, ollam alter petiit.
Cum autem quid ea re significaret, aut quo spectans, catulos,
ostendisset coniectare nondum valent Lacedaemonij. Paren-
tum hi sunt, inquit, eorundem ambo, sed quia in disciplinam
dati sunt diuersam, hic edax, alter euasit venator.

Ad Reipublicae salutem, & euerfionem haec per-
tinere Aristoteles lib. 5. polit. cap. 9. demonstrat. O-
mnium autem eorum, quae dicta sunt, ad rerum pub. diutur-
nitatem, & stabilitatem maximum est (quod nunc omnes ne-
gligunt) puerorum educationem, atque institutionem, ad reip. Legum ad-
ministranda formam, esse accommodatam: legum enim vel
vtilissimarum, & ab omnibus in republ. viuentibus compro-
batarum, nullus est usus, nisi ciues erunt eis assuesciti, atque ad reip.
eas eruditi in republ. administranda, si quidem leges sint popu-
lares, populariter: sin autem oligarchiae conuenientes, oligar-
chia conuenienter. Nam si in vno incontinentia, etiam in ci-
uitate est. Non est autem hoc eruditum esse, ad reipublica ad-
ministranda formam, ea facere, quibus laetantur pauci impe-
rium obtinentes: aut ij, quibus democratia cordi est, sed hoc,
ea didicisse, & agere posse, quibus poterunt illi oligarchiam ob-
tinere, hi in democratia viuere. Nunc autem in oligarchia
quidem, eorum qui reipublica praesunt, liberi, deliciis, & lu-
xuria dissolunt: egentium vero filij, exercitati, & laboribus
assuesciti sunt. Itaque eo magis, & volunt res nouas moliri, neglecta
& possunt. In democratia vero iis, quae exquisitae, & accurate noxae
populi potentiam retinent, contrarium: atque quod reipubl.
conducit, institutum est. Huius rei causa est, quod male defi-
niunt libertatem. Duo enim sunt, quibus democratia videtur
esse definita. Vnum, ut reipubl. potestas, penes maiorem po-
puli partem sit: alterum, libertas. Nam quod iustum est, id
videtur esse equum, seu aequale: equum, ut quicquid multi-
tudi visum sit, id ratum sit: liberum autem, & equum est,
quicquid

Institutio
natura est
potentior.

Neglectis
vrenda sunt
innascuntur
agri, etiam
optimi.

Longa diu-
tiorum da-
cunt parenti-
leones.

Q
m
m
m

Re
m
m
m

Optima
tunc filij
tunc institutio
neglecta

C A P V T II.

Præcepta institutioni iuuentutis necessaria, omnibus data.

Cordis & capitis cura præcipua est medicis.

Stultitia principis frui, quam prudentia regi plerique malant.

Pessimus pater, qui corruptor hæditis est.

Virtutem ipsam exstinguere tenet.

Quod pessimus docent, mali fiunt.

Romani mores quomodo defecerint.

quicquid velis facere. Itaque vivit unusquisque, in talibus demoratus ut vult, & quolibido trahit, ut ait Euripides: at hoc malum, & vitiosum est. Non enim oportet existimare servitutem esse, vivere ad reipubl. administranda formam accomodate, sed salutem.

§. 5. Præcipua igitur cura, optimatum filiis adhibenda, est summa principum. In horum institutione, publico pessimo peccatur, quæ culpa populorum excidiis luitur. Agri sunt principum filii, ex quibus multitudini, victus præbetur. Eoque maior cura necessaria est, quo difficilius inuenitur, tam forti animo vir, qui futurum principem offendere audeat. Plerique gratiosi apud principem esse malunt, quam facere principem bonum. Quorum ratio tam ab officio recedit, quam medicorum, qui indulgendo, ne displiceant, occidunt ægrotum. Pauci sunt parentes, qui filios nolint esse viros bonos, plerique etiam postulant, ut se meliores sint. Sed inuenti tamen sunt, qui improbos mallent. Heliogabalus filium sibi similem optabat, & Alexandrū Cæsarem, in suos mores corrumpere, summo imperio conatus est, ita rem narrat Herodotus in Elagab. Postea igitur quam Alexander Cæsar est appellatus, volebat eum statim Antoninus suis illis institutis imbueret, ut scilicet choros agitante, saltansque, & sacerdotij particeps, vestitu eodem, atq; artibus vteretur: quem tamē mater Mammaea, ab omni illa fœditate vindicabat, summissis clam doctoribus omnium disciplinarum, modestiamque edocens, ac palestra, virilibusque gymnasiis insuefaciens, Græcisque eum pariter, & Latinis literis insituens. Quibus rebus magnopere Antoninus indignabatur, iamque adoptionis, imperiique participati panitebat. Quapropter omnes illius doctores aula exegit, quosdamque illustriores partim morte, partim exilio affecit, ridiculas allegans causas, quod filium ipsius corrumpere, neg, agitare eum choros, atq; ebacchari sinnerent, sed ad modestiam componerent, & virilia officia edocerent.

Vix esse illos arbitror, qui ista doceri suos velint. Multi tamen permittunt. Infantiam deliciis soluant, turpia dicta puerorum, quorum illi sensum nondum habent, arrisui probant, indubii omnium malorum, quæ facturi sunt, auctores futuri. Peccare docent, qui sinunt, qui assuefaciunt. Grauius id Quintilianus, in suis Romanis exagitat, & censet: de orator. Iam primum (inquit) cuius filius ex casta parente natus, non in cella emptæ nutritis, sed gremio, ac sinu matris educabatur, cuius præcipue laus erat, tueri domum, inferuire liberis. Eligebatur autem aliqua natu maior propinqua, cuius probatis, spectatisq; moribus omnis cuiuspiam familia soboles committeretur, coram qua neg, dicere fas erat, quod turpe dictu, neg, facere, quod inhonestum factu videretur. Ac non studia modo, curasq; sed remissiones etiam, lususq; puerorum, sanctitate quadam, ac verecundia temperabant. Sic Corneliâ Gracchorum, sic Aureliam Cæsaris, sic Atriam, Augusti matrem præfuisse educationibus, ac produxisse principes liberos accepimus. Quæ disciplina, & severitas eo pertinebat, ut sincera, & integra, & nullis prauitatibus detorta unuscuiusque natura, toto statim pectore arriperet artes honestas, & siue ad rem militarem, siue ad iuris scientiam, siue ad eloquentia studium inclinasset, id solum ageret, & vniuersum hauriret. At nunc natus infans, delegatur Graculo alicui ancilla, cui adiungitur vnus, aut alter, ex omnibus seruis, plerumque vilissimus, nec cuiquam serio ministerio accommodatus. Horum fabulis, & erroribus, teneri statim, & rudes animi imbuuntur. Nec quisquam in tota domo pensi habet, quid coram infante aut dicat, aut faciat, quando ipsi parentes nec probitati, neque modestie paruulos assuesciant, nec lascivia, & libertati, p. quæ paulatim impudentia irripit, & sui alieniq; contemptus. Tâ vero propria, & pecuniaria huius vrbis vitia, pene in vtero matris concipi mihi videntur.

Eadem nunc etiam maiore probro peccant magnam partem, apud multos enim est honoratior agazō, quam pædagogus.

Nemo se Christianorum excuset: Facientia culpam obtrinet, qui quod potest corrigere, negligit emendare.

§. 1. **M**ULTA mihi patribus, matribusque dicenda, pro filiis contra inutilem, & Reipublicæ noxium amorem: Sed vereor, ut capiant, ideo cauam ad magistratus referam, eius enim muneris est aduigilare, ne sceleratus Reipublicæ ciuis educetur. Si enim ebriosus, decoctor, adulter, turbulentus, rapax, calumniator euadat, idem proditor erit patriæ, si poterit. Quædam vero generatim propono, non quasi ignota, sed quæ in mores induci cupio: Sunt enim iam dudum neglecta.

§. 2. Primum præceptum necessarium & difficile est: Ut patris & matris, fratrumque, & agnatorum vita, sit disciplina noui Quiritis. Vere discet, quod in patre vident. Hoc primum putat licere, quod patrem facientem intuetur. *Gratum est, quod patria ciuem, populoque dedisti, si facis ut patria sit idoneus.* Non facies, si exemplo tuo monstas vitia sequi. Magna vis exempli est ad omnes, tota est in docendis teneris: iudicare non possunt; quæ vident, ea sequuntur. Pullos venatum aquila educit, seruire feram a maiore, minor canis addiscit, iuuenulus iugo colla subiicit, ante comitatus bouem. Ita filius dignitatem esse putat, non laborem, quo patrem videt occupatum. *O te beatum adolescentem, qui eum potissimum imitandum habes, cui naturæ simillimum esse voluit.* Plin. lib. 8. Ep. 13. Magna felicitas filii, non diues, aut potens, sed bonus pater. Interdum ex Dauide Absolon, ex Ezechia Manasses, ex Iosia Ioahas, & e contrario ex bonis mali nascuntur, & sunt Heroum filii, noxæ. Sed ut facile est, a paterna virtute degenerare posteros: ita probos euadere eos, qui paternorum flagitiorum rudimenta habuerunt, est rarissimum: Illosque tales merito Dei filios vocaueris. Quia virtute naturam superarunt.

§. 3. Secundum eodem pertinet. Ut familiam honestam, piam, pudicam habeat parens. Grande, & late patens malum improba familia; quod sanctissimis imposuit, regiasque domos euerit. Miraris in sanctissimi regis, & prophetae aula, Ammonem incestum, Absolonem cæde fratris oblitum, parentis iugulum petere. Desiste mirari, Ioab duorum principum interfectorem, rerum potiebatur. Achitophelis consilium erat, quasi consilium Dei: Ille qui filium in parentis thorum, & sanguinem accendit. Tam obest filii moribus sceleratus seruulus, quam malus pater. Nam coram qualicumque patre verecundiam peccati, reuerentia facit, & natura. Improbi Pseudoli, Sosiaq; dum filios familias nobilitant flagitiis, suo commodo student. Theodosio nihil in votis altius sedit, quam ut Arcadio, & Honorio filiis, bonos ministros, morituros assignaret. Pestilentiosum, leprosum, epilepticum famulum auerfatis, domum enim funestaret, atq; infamaret, & contagia in contubernales diuideret: Improbos ministros pateris, vel amici commendatione, vel obsequio delinitus, qui fœda lue filios inficiunt. Et quod miserrimum est, illum tibi inimici efficiunt.

§. 4. Perfarum institutum imitare, ut filios a familiaria, a fori conspectu, etiam a tuo, & matris, si tibi in turba agendum est, remoueas. Fortiter hic obdura, vince affectus tuos; sapientia virilis animi, teneritudinem amoris vincat. Perfarum filii, seorsum a familiaria agebant, Romani pueritiam domi custoditam, iuuentutem in bello agebant. Adolescentuli statim castrensibus stipendiis imbuebantur, ut imperare parendo, duces agere, dum sequuntur, assuescerent. Plin. l. 8. Ep. 14. Causam reddit Tac. ann. 2. Iuuenes vrbani luxu diffusentes, melius in castris habentur. Perfa, filios ante quadriennium in conspectum non admittebant. Galli non nisi

Boni magistratus est intercludere omnes malorum vias.

Velocius & citius nos corrumpunt vitiorum exempla domestica.

Iuuentutis peccata magis exemplis quam ratione capiuntur.

Parentum monita excutunt seruulorum blanditie.

Plures corrumpendis filiis, quam virtute ad libertatem tendunt.

A filiis tuis caue, & a domesticis tuis attende. Pro. 23.

nisi adultos. Verum eo mittat, ubi in virtute proficiat. Ne absentes in seductores impingant, ubique enim corruptelæ sunt.

Peregrinatio pueros vagos efficit, non bonos.

§. 5. In ablegando tamen modum seruet. Ne procul peregrinatum, aut longo tempore iuniores ablegat, sed vicinis tradat doctoribus, ut de filii profectu cognoscere queat; ne corruptum peregrinæ gentis moribus, oblitum paterni idiomatis, contemptorem legum, ac consuetudinum suæ gentis, illum recipiat. Tenera namque ætas, omnia illa combibit, sed mala celerius. Indulgentius peregre educatur, cum procul, & diu abest, nisi summa cura adhiberet. Deinde puerorum peregrinatio inutilis est, neque enim situm oppidorum, commoda fluminum, opportuna portuum, multo minus mores, instituta, legesque gentium notare possunt. Itaque prudentiæ non seruit, ingenio, & studiis obest illa aberratio, ex qua plerique peregrina vitia retulerunt, patriam virtutem oblii.

Nisi virgultum flexeris, frustra contra rigorem arboris pugnabis.

§. 6. Lacones imitetur parens: Ut seuerus sit, laboribus, & aduersis mista educatio. Habeat paruulus quem reueretur, habeat, quo negato doleat. Cogatur & quandoque cedere. Nisi enim multis frenis coerceatur, cum prudentia careat, maximis, ac variis desideris agitur necesse est; ut si habenas permiseris, petulantissimus, & obstinatissimus euadat. Imo naturam induet, quam nulla postea disciplina excutiet. Tollantur igitur deliciae, vereatur ac timeat. Tyrannus est, pater, filio indulgens. Tyrannorum seuitiæ pars fuit, eorum, quos perditos volebant, liberos luxu corrumpere. Dionysius Sicilia Tyrannus, cum Dionio nocere alio modo non posset, uxorem eius nubere alteri iussit, filium ita educari, ut ante annos pubertatis, vino, epulis, scortis obrueretur; adeo ut nullo tempore sobrius esse sineretur. Rediit domum parens pulso tyranno, sed cum appositis custodibus ad frugem reducere filium conaretur, magno suo dolore intellexit, quantam vim primæ educationis rudimenta haberent. Filius enim indignatus, assuetas voluptates subtrahi, ex summa se adium parte præcipitavit, vitamque cum deliciis abrupt. Omnes itaque vias prudens pater occupabit, totaque in id Republica incumbet, ne ad vitia aditus sit; nam postquam venena sua iam in vitalia effuderint, aut leuata est medicina, aut periculosa adhibenda, quia magnis malis, lenia remedia cedunt. Hinc abdicaciones, carceres, custodias, & occultæ interdum neces. Quorum malorum causa, sæpe est ex educationis indulgentia. Verissimum est, quod Aristoteles Eth. 1. pronunciauit. Ου μικρὴν εὐσφίρει τὸν ἄνθρωπον, ἢ ἔστω ἐν τοῖς ἐν νόμῳ ἐβίβηται, ἀλλὰ πᾶσι τοῖς καλῶν ὅτι πᾶν. Non parvum refert hoc vel illo modo à teneris consuefcere, sed plurimi omnino; imo vero totum ex eo pendet. Itaque erga filium, quem præcipue diligis, austerior, & tristior appare.

Educationis initia totam vitam tenent.

Tu modo quos in spem statuas submittere gentis, Præcipuum iam inde à teneris impende laborem.

Sit grauis & paterna non aspera seueritas.

§. 7. Disciplina suauitate condiatur: Constanti, & æquabili grauitati, seueritati, imperio, sit adiuncta lenitas, quæ labores, exercitationesque velut honorificas, & gratas efficiant: Nolo sic patrem esse seuerum, ut solo metu vel studiorum, vel aliarum functionum labores, filius obeat; Nam asperitas imperantis, res alioqui gratas, & ingenio adolescentum consentaneas, reddit odiosas. Seueritas igitur in eo versetur, ut à vitis, ignauia, sumptuque retrahatur, lenitas, ut ad honesta ciuilitate, suauiterque traducatur. Benefactorum præmia semper speret, veniam, & impunitatem delictorum, difficillimam esse experiat.

Multo maior est ingeniorum diuersorum varietas, ut cum minorum, ad particularia ventum est, diuersis, & contrariis penquā vultū ne utendum sit artibus. Minis alii ad officium diuerti.

§. 8. Ut indolem cuiusque educator agnoscat, Tanta est ingeniorum diuersorum varietas, ut cum minorum, ad particularia ventum est, diuersis, & contrariis penquā vultū ne utendum sit artibus. Minis alii ad officium diuerti.

cuntur, alii indignati, quæ affecta habebant, abiciunt; alii attoniti fugam capeffunt. Laude bona indoles affurgit, leuia ingenia turgescunt, superba fiunt contumacia. Multis nocuit, laudatos esse. Verum in hac ingeniorum varietate, multi, multis impo- nunt. Itaque hæc generalia omnino sunt, quæ dixi. Nulla indoles adeo bene nata, adeo proba est, quam exempla parentum, & familiæ non corrumpant, nulla quæ seueritate non sit constringenda, lenitate non fouenda, quia omnes, virtutum seminaria animis infusa acceperunt, quæ ut in fruges excrefcant, non modo opportuno sole, & imbre, sed ventis etiam, frigoreque, ut firmentur, agantque radices, indigent. Alia de sobrietate, de magistris eligendis, peculiari indigent institutione, nunc generatim hæc monuisse sufficiat.

Nulla vitæ tam felix, quæ non indigeat p- tatione.

CAPVT III.

Curam infantium quoque conuenire Reipublicæ.

§. 1. SUMMA cura, forique homines indigent, quia tenerissima animalia sunt, summa coercionem, quia impetuosa, ac leuia: Ab ipso ortu igitur, ac primordiis educationem illorum tradamus.

Omni dies, omnis hora, quam vult sumus offerat, imo quam nihil.

Primo quidem eorum, qui nascuntur, interest, ut sit parentum in matrimonio ineundo prudentia. Epilepticos, leprosos, carcinomate, alioque morbo laborantes, ne diram hæreditatem, in posteros contagione transfundant, nuptiis abstinere consilium est. Posset enim talibus familiis ciuitas repleri. Nam si eorum morborum ille horror est, & periculum, ut etiam, quamuis matrimonii nexus indissolubilis omnino maneat, cohabitatio tamen, & vitus coniugii tollatur, cui dubium esse possit, imprudenter eas nuptias celebrari, quarum diuortium propter contagionis periculum prudenter instituitur? Priuata damna illa sunt, sed in Republicam redundant. Cessare vero obligationem, quæ in cohabitatione, & vitu coniugii consistit, si horrido, & contagioso malo coniugum alter laboret, docet doctissimus, & diligentissimus, noster Thomas Sanchez lib. 9. de matr. disp. 24. num. 15. 16. 17. 18. Tertia sententia, cui omnino adhareo docet minime teneri, ubi iudicio medicorum notabilis infectionis periculum immineret sano, ex debiti redditione. Nec obuiat text. cap. 2. de coniugibus leprosum: intelligitur enim, ubi ea redditio, non cedit in reddentis notabile damnum. Atque ita intelliguntur D. Thom. & reliqui Doctores citati numero 15. pro prima sententia, ut constat ex ratione, quæ eam probant: nempe, quia ex tam breui coniunctione, non imminet infectionis periculum. Quare manifeste sentit eo imminenti, cessare reddendi obligationem. Nec obest etiam ratio secunda sententia, allata numero precedenti. Quia nullus se obligat per matrimonium contractum ad reddendum, nisi salua indiuidui incolumitate: ut numero 2. probauimus. Atque rationes ibi adductæ aperte probant hanc sententiam. Illamque tuerentur ex Theologis Durandus 4. d. 32. q. 1. num. 8. vbi Maior 1. q. 1. argumento 1. contra 3. Concl. Palud. q. 1. a. 2. num. 7. Almain. q. vnica. Soti. q. vnic. art. 1. ad 2. Ouanus q. vnic. post 2. propositionem. Celaia q. 1. argumento 2. Palacios disp. 1. fol. 704. D. Ant. 3. p. tit. 1. cap. 20. §. 10. ad finem, in 4. casu. Caietan. summa, verb. matrimonium. c. ultimo de peccatis in vsu matrimonij vers. Primus est. Victoria summ. de matrimonio. num. 275. Medina cap. de restitutione q. 19. §. ultimo. Petrus de Soto lect. 16. de matrimonio, §. Sunt etiam præter hæc. Ledesma 2. p. 4. q. 66. art. 1. fol. 524. col. 3. Angles floribus 1. p. de matrimonio. q. 6. de obligatione soluendi debitum. art. 1. diff. 1. Pedraza summa, præcepto 6. §. 18. Enriquez lib. 11. de matrimonio. c. 15. num. 7. Manuel 1. tom. summa, 2. editione, cap. 243. num. 2. Bartholomæus à Ledesma dubio 71. de matrimonio, conclus. 1. Petrus de Ledesma de matrimo. quasi. 64.

Matrimonia leproforum incensula.

Coniugii alter leprosus sit, quod ad totum separari possunt.

quest. 6. 4. a. 1. dub. 2. concl. 1. Ludouicus Lopez 1. p. instruct. cap. 83. §. Sed an viro leproso: & 2. part. de matrim. c. 56. statim in principio. Grassi 1. par. decision. lib. 2. cap. 83. num. 6. Camedo summ. sacramentorum, de matrim. cap. 8. nu. 7. 2. Emmanuel Sa. Summa, verb. debitum coniug. vers. excusat à reddendo. Vega. 1. rom. summ. c. 78. casu 3. & ex iurisperitis Rosella verb. leprosus, nu. 2. vbi Ang. nu. 2. Sylu. verb. debitum. q. 1. vers. secunda est, & verb. lepra. qu. 3. Tabien. verb. matrimonium. 3. q. 6. §. 7. fin. Armilla verb. debitum, nu. 3. & verb. lepra. nu. 3. & verbo matrim. nu. 69. Turrecrem. cap. sciatis. 33. q. 4. art. 1. nu. 2. casu 3. Nauar. Summa, c. 16. Hispane nu. 24. latine num. 25. Gregor. Lopez. l. 7. verb. suadendo, tit. 2. p. 4. Gaet. repet. in c. ad limina. 30. quest. 1. §. 4. nu. 175. Obseruandum tamen est, si ex frequenti coitu timeatur infectio, non autem ex vno, vel altero, teneri coniugem semel, vel iterum reddere, non autem frequenter. Quia tota ratio cessationis precepti reddendi, est timor infectionis, ac proinde in tantum cessabit, in quantum fuerit talis timor. Ita Palacios 4. dist. 32. disputat. 1. fol. 705.

Idem prorsus est dicendum, si alter coniux morbo gallico laboret, non enim tenetur coniux sanus, cum periculo notabilis infectionis ei debitum soluere. Quia eadem est ratio, ac de lepra. Ita Victorio de matrim. nu. 275. Sot. 4. d. 32. q. vnic. ar. 1. ad 2. vers. imo vero. vbi Celaia quest. 1. argument. 2. Palacios disp. 1. fol. 705. vers. Sed adhuc torquet. Enriquez lib. 11. de matrim. cap. 35. nu. 7. Petrus de Ledesma de matrim. quest. 6. 4. ar. 1. dub. 2. Imo idem de quocunque morbo contagioso dicendum est, ob eandem rationem. Merina. C. de ressit. quest. 19. §. vltim. Ledesma. 2. part. 4. quest. 66. art. 1. fol. 524. column. 3. Bartholomaeus à Ledesma, dub. 72. de matrim. concl. 1. Armilla, verb. debitum, nu. 3. & verbo matrim. nu. 96.

Cum vero apud Hebraeos, Persas, aliasque Respublicas leprosi separentur à ciuitate, non est conueniens nouam ipsos Rempublicam constituere, posteritatem tam miserabilem educere, quæ etiam partem sinceram sit tractura.

Nec minus alia vitanda sunt: Vt scilicet cum febris alterutrum coniugum infestat, consensu secubent, proles enim morbidæ, & βεβηλωμένη nascetur, etiam stolidæ, si estuosiore sit febris. Deinde ciborum abundantia, cruditasque, præsertim vero ebrietas gignentium in natis variorum morborum causa est, attonitos reddit, & disciplinarum minime idoneos. Multo vero magis præferuidæ libidinis intemperantia. Reddit enim illa corpus ἀειστήσιον, & ὑπερπαινον, εὐεστέρην, & ἀσθενέστερον, ita enim docet cæteris consentientibus Paulus Aegineta lib. 1. Raritas, frigus, siccitas, infirmitas, senectæ præcox, mors immatura inde sequitur. Cuius inde enatus corpore inualidus, mente tardus euadit; & quod puero debili, stupidoque maximum malum est, parentem impubes effert, tutorum vel negligentia captiuus, vel præda rapacitati. Atque hæc de suscipienda sobole sufficiant, de educanda agamus.

§. 2. Cum igitur in lucem homo natus fuerit, res sacra, & diuina, imago sui creatoris, non mater modo soluta partus doloribus, sed tota familia, toto animo gratias Deo referant. Coniugii enim pignora, dolorum præmia, sunt filii, sed noua cura educantibus. Offerant infantem Deo, vt formatum in vtero, reformet in lauacro. Et quod præcipuum est, ipsa mater, nutrix sit, & gerula, in eius sinu nutriatur infans, ex cuius visceribus effusus est. Nullum alimentum est genito salubrius, lacte materno. Natura opus est, alimentum genito præbere. Aristoteles lib. 1. politic. cap. 10. Varro eadem, nutrices, & matres esse voluit. Miratur, atque indignatur qui trit filium, cumque prudens, tam subito euanescente matris amore, nisi cum est rem: Tanto labore gestatum vtero, tanto dolore amore malici illatum, quomodo tam cito obliuiscitur? Πέτρῳ οὐκ ἀπολείπει τὸ αὐτὸ ἐκγονὸν εὐδὲ λυγρῶ, ἀσθενέτωρ libido. & ὁ ἀπολείπει. Nec ovis, nec lupus satum suum deserit,

homo vero deserit. Arrian. 1. Epist. 23. Grauius quidem Deum offendunt, quæ fontem lactis, filiis debitum, exsiccant, natura enim non vult intercipi sua munera, & quæ iam ante Deus præparauit, ad humani generis conseruationem, non vult per delicias corrumpi. Naturam enim ignauia, & ἀσθενεία demutant: idque agunt vt alimenta proli subtrahant, etiam per dolores, positos in dorso concurbitulis, quæ forte, ne quidem pro lactis augmento tentandæ forent. Nascuntur hinc vberum γορδαίσεις, seu δερυβώσεις lactis, dum per spongiosa mammarum, in coagula, & grumos, negatum soboli alimentum spillatur. Meritoque matrem supplicio torquet: aut dum magna affluentia κίλπας, seu sinus vberum lac distendit, in varios morbos incidunt.

Omnium itaque animalium, illa est erga factum affectio, leones, & tigres pacata feritate filiis suis blandiuntur, & mammas præbent. Naturæ vox est, factum alendum, pro eo pugnandum. Omnium beluarum feritatem, cum prolem nutriunt, prolis amor exasperat. Nulla vulnera, nullos ictus, pro partu suo reformidant:

Τόσον ἀπρηγόιστο γένεθλιν
φίλῳ ἐν νήκῳ δὴν σῶζεν θεός.

Tantum amorem recentis partus pectori Deus instillauit.

Dulcia pignora, proprio spiritu cariora sunt. Potens enim natura, firmo vinculo parentes, & natos tenet; Sed stolidæ matres magnam eius partem, nutriculis demandant: efficiuntque, vt filii adulti nutrices, æque ac patentes ament, interdum propensius, memores, à matre teneram aetatem suam contemptam esse, à nutricibus matrum vicariis susceptam. Alexandri magni sane insignis fuit in nutricem amor, & veneratio, & nescio an maior, quam in matrem Olympiadem, Curt. lib. 8. Iust. lib. 12.

§. 3. Hinc & alia pœna, diuina ultione, delicatis fœminis imponitur, vt cum filios paruulos, velut alienos, suæque curæ indignos, alienæ fidei crediderint, eos cum valentiores euaserint: immorigeros, obloquutoresque sentiant. Non potest illa vberibus ostensis ingratitudinem exprobrare, quæ filium illi dignatam non est. Quid superest ergo aliud, quam vt expectet, vt ab eo deferatur in senectâ, quem vagientem domo, aut sane sinu eiecit? Non inueniet in robusto pietatis, & amoris constantiam, cuius ipsa elementa in cunis oblitterauit, & aboleuit.

§. 4. Multis etiam modis filio obest, qui cum in vtero materno, de sanguine matris vixerit, nullum habet suæ naturæ, ac constitutioni alimentum accommodatius, quam lac eiusdem matris, est enim lac sanguis dealbatus. Tantæ porro teneritudini proli victus, & aeris mutatio periculosa est. Lactis enim alieni succus, nec sanitati, nec incremento conducit. Simili vnumquodque alitur, contrario oblæditur, mutatione deicitur.

§. 5. Neq; minus moribus nocent, quam vitæ proliis. Quid enim si nutricem nacta sis ebriosam, iracundam, libidinofam? combibet in ipso lacte venena, malefica fœminæ tener alumnus. Audietque:

Non tibi diua parens generis nec

Dardanus auctor,
Perside, sed duris genuit te cantibus horrens
Caucasus, Hircanæque admorunt vbera tigres.
Et: Natus es è scopulis, nutritus lacte ferino.

Qui enim persuadere tibi potes, meliorem fore filio adfœcitiam matrem, cum tu duas illi nouercas dedideris: te enim deferendo, nouercam, & illam aduocando fecisti. Quam vero illam? Si vetula est: Contra vetustissimum medicina præceptum peccasti. Medici enim lac, sanguinis spum. m esse volunt, quo nomine, monet Varro, nutricem oportere esse adolescentem, nam amius, vt sanguis deterior, sic lac. Quid igitur

Q 3

Improbare, ne filium lactem, se ipsa torquent.

Quod omni natura Deus inuenit, hominum delicia eruant.

Cōtemporem ode-runt, benefactorem amplectuntur.

Educatio neglecta in caput parentum redundat.

Alieni lactis qualitas infanti periculosa.

Prima nutrimenta infantis indolem formant.

Vetula nutritrix perniciofa infanti.

*Nutrix ca-
sta sit.*

filio saniosum humorem, de frigido sanguine vix spif-
satum, pro vera alimonia porriges? Si iuenculam
dederis, vide ne mores, & familiam corumpat. Imo
ne ipsa concubitu non abstineat, si enim imprægnata
fuerit, lentum venenum alumno propinabit. *Conci-
pere nutrices exitiosum*, ait Plin. lib. 28. cap. 9. Et Gai. de
tuenda sanitate. Nihil est infanti lactenti adhuc no-
centius, quam nutricem in vtero concipere. Quod
enim optimum est, & vitalissimum hoc in fœtum ab-
sumitur, sanguis minor, & impurius remanet, lac aut
nullum, aut exiguum est, vt monet Aristotel. de gen.
anim. l. 4. c. 8. Verum vt nihil eorum quæ crebro fi-
unt, factum esse concedamus, est tamen amor matris
naturalis, nutricula mercenarius: ideoque alia mer-
cede, alio ducuntur. Cum enim semel luero se ani-
mus dederit, ibi fas putat, vbi maximâ merces. Ne-
que est quod nutricem amaturam arbitreris alie-
num, cum tu mater non diligas tuum.

*Mater esse
desit, quæ
filium abie-
cit.*

§. 6. Quid tandem, si loqui posset infans, dice-
ret, si mox ab vtero se videret relegari? & sine culpa
sua exulare, nisi culpa fuit nasci? Tacet strepitu, cla-
mat affectu, tener est, miserabilis est, quia rogare non
potest, amandus est, quia nondum intelligit calami-
tatem suam. Diceret sane, si intelligeret: mundum
ô mater, & cimelia, & armillas multiplici claue af-
seruas, catellum, & sumiam forte sinu foves, arcæ tuæ
nulli permittis arbitrium, totam diem ornatus di-
sponitur; me partem tui, qui vitam meam à tuis vi-
sceribus accepi, qui vix à te diuulsus sum, alienæ
committis fidei, & forte perfidiæ. Et quanquam
sperare potes leni obsequio me educandum, certe
scis non materna manu tractandum. Olim si te a-
num imbecillam, & opis egentem, vel domo, vel
affectu excluderem, dignus certe essem, cui tellus
ima dehisceret. Si hoc permitterem, vt alius beni-
giore, quam ego in te animo esse videretur, filium
ne me agnosceres? Cui curam mei delegas, quam
me iubes diligere, vt alteram matrem?

*Lac mater-
num magis
vitale.*

§. 7. Non faciet ista mater, quamvis matrona di-
tues, & illustis. Semper lacte natiuo, non emptio
filium sustentabit. Semper enim lac, ac spiritus ma-
ternus, longe magis ingenii, atque incrementa cor-
poris auget. Colum. lib. 7. cap. 12. Non esca modo,
sed & spiritus, magno enim affectu, mater vbera filio
præbet, ideoque lactis spiritosi, & calentis, saluta-
rem copiam cum spirituum vita quadam infundit.
Amantis enim matris alimenta, omnia viuidiore
sunt, & natis non modo corporum vigorem, sed in-
genii quoque similitudinem adferunt.

*Periculum
ex nutrici-
bus.*

§. 8. Denique quod periculum tandem, illo per-
uerissimo fœminarum fastidio, propriique sangui-
nis contemptu adeatur, latere neminem potest. Quæ
facile enim fuerit, nutriculum ingentis mercedis pre-
cio corrumpi, vt nobili partui rusticanum supponat?
& clarissimis familiis seruales sordes inferat? Ita sane
Artabano Macedoni contigit, cuius filium infida
nutrix permutauit, & deinde adulto, iam vero &
suppositio filio, sceleratius furtum euulgauit, quam
fecit: Magna enim clade regni vterque concurre-
runt, atque vna die occubuerunt. Nec in paruis
modo cauta custodia est adhibenda, sed multo ma-
ior adultis, cum ætate enim, & robore filiorum cre-
scunt boni parentis, nunquam nimis magnæ solli-
citudines. Nutricum est magna apud alumnos au-
thoritas, & sæpe maior, quam matrum, nec defue-
runt qui plus illas, quam matres amarunt. Certe
multi matribus nefarias manus attulerunt, nutrici-
bus pauci. Hinc multi principum liberi, ab illis in
fraudem inducti sunt, & nulla regiarum fœmina-
rum, nisi conscia nutrice rapta est. Causa matres
sunt, quæ alteram quasi matrem illis adiungunt,
quæ matris habet auctoritatem, matris sutata amo-

*Nulla pa-
rentis boni
solicitudo
nimia, quia
nunquam
absunt pe-
ricula.*

rem, seruire tamen, & precio venale ingenium.
Multis olim nutricum nequitia legibus coercita
sunt, inter eas seuera est illa Constantini, anno 320.
lata. Et quoniam parentum sæpe custodia, nutricum fabu-
lis, & prauis persuasionibus deluduntur: his primum qua-
rum detestabile ministerium fuisse arguimus, redemptique
discursus pena imminet. Vt eis meatus oris, & faucium,
qui nefaria hortamenta protulerint, liquentis plumbi inge-
stione claudatur. Veterum igitur præcepta sequan-
tur, & proprio lacte filios alant, vt ingenuam in-
dolem, promoneat maternus affectus: Si enim vt
Iustinus libr. 43. refert Hogis Curetum rex eximia
perniciatis fuit, quia ceruam nutricem expositus
habuit, quantum in cæteris vim esse dicemus? Ca-
tonianæ igitur vxoris potius sedulitatem imitentur,
quæ non modo filium ex se genitum ipsa nutriuit,
sed ancillarum quoque infantes interdum vberibus
suis admouit, quæ re parentes in præsens, & in
futurum vernulas suos filio conciliauit.

*Regiarum
fœminarum
consilium,
& senatus,
est nutrix.*

*Nutricum
conciliatio-
nes legibus
vindicate.*

*Vix nutri-
menti in a-
lumno.*

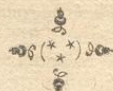
*Lex nutri-
ci infanti.*

*Publica o-
cordia vin-
culum est
amor fami-
liarum.*

*Caritatis
reus mor-
te fortior.*

Quid igitur hac in re principi statuendum? Di-
cam vno verbo. Legem ferendam esse publicam: Vt ma-
ter filios, quos genuit, suo lacte enutriet: neque vllam vel
opes, vel nobilitas excipiat. Quod si causa morbi, non
possit, ea de re auditis medicis, magistratus, & maritus sta-
tuat. Quæ secus faxit, ignominia notatur.

§. 9. Merito sane, nisi enim inter parentes, ac
liberos sit fortis amor, non poterit esse inter alie-
nos, ideoque nec in Republica concordia. Multi
parentum, vicariam pro filiis mortem optauerunt,
nonnulli subierunt, plures illis superesse nolue-
runt. Israel inconfolabiliter Iosephum luget: Da-
uid non nisi periculo motus, signa mæoris dimit-
tit, mæorem altius figit, ac condit. Et ne pietas
tantum, sed naturæ, & humanitatis amorem il-
lum intelligamus. Ægeus Atheniensium rex, cum
ex aspectu velorum lugubrium, Thesæa occisum
suspicaretur, in pelagus se præcipitem dedit. Simi-
lis error, matrem Vlyssis exstinxit, Iocasta cum E-
teocles, & Polynices mutuo vulnere cecidissent,
breui secuta est. Mopsus Cretensis auditio ad Sa-
gunthum filios perisse, lapsus è turri, sese volens,
prudens elisit. Orodes rex Parthorum, morte Pa-
cori filii, tantum dolorem animo cæpit, vt quod
olim eadem de causa, contigerat Hecubæ, in ra-
biem verteretur. Gordianum quoque imperatorem,
mæror occisi filii obruit, & exstinxit. Octauius
Balbus cum sui causa filium occidi putaret, sese pro-
scribentium carnificibus obtulit. Eodem amore in-
ter Q. Ciceronem, & eius filium certatum est: Nul-
lis tormentis filius adduci potuit, vt parentem pro-
deret: Pater è latebris se in conspectum dedit, vt
lanienæ filium eximeret. Idem erat amor eorum,
de quibus Liuius ait: Multos bello punico secun-
do ad Thrasymentum, & Cannas falso creditos
petiisse, eratque nonnullorum vita iam temere de-
plorata, cum repente maribus oblatis, tantam læritia mo-
lem illarum animis effuderet, vt velut subita ruina oppressæ,
inter oscula, & amplexus exspirarint. Tantum cum sit
vix naturalis inter parentes & natos vinculum, non
debet eius à primo statim ortu, per matrum de-
licias, nexus aut solui, aut
laxari.

CAPVT IV.

Infantes institutione quoque indigere, & quæ illa sit.

Inter faciem quodq; mores formandi sunt. §. 1. QVEM AD MODVM vxorem ducere liberum est, ita prolem in lucem editam educare, instituere necessarium, atque omnino ne ope, auxilioque destituatur, curandum est.

Crudelis in suum sanguinem, nulli nonit parcere. Iniuriam itaque naturæ faciunt, quia legem immanem, & ætærorum in Rempublicam inducunt, qualis erat illa Romuli: Monstrosos partus sine fraude necant. Crudelis etiam patria potestas, quæ ius vitæ & necis in filios vsurpabat; quia multos inconsulta patrum iracundia, plures calumniæ domesticæ perdidit. Dura fuit abdicatio, quia filius esse negabatur, sed tamen iure, & legibus constituta fuit. Grauißima tamen parentum est crudelitas, qui inscios suæ conditionis, nihilque meritos, vel locis desertis, vel illis exponunt, unde accipi & educari possint. Thebanorum ea de re iusta erat, & humanitatis plena lex; quæ capitis supplicium decernebat, si quis infantem in solitudine exposuisset, neq; enim tantum homicidium, sed etiam cædes innocentis erat. *Ælian. libr. 2. Var. hist.*

Expositio infantum capitalis.

Mitius puniuntur, qui infantes exponunt, ne eos occidere malint.

Primo quinquennio sapientia instrumenta adornantur.

In publicum interdum ducendi, ut autem assuescant.

§. 2. Quæ igitur filio, aut filia, cura est adhibenda primo quinquennio siue lustris?

Cum illa ætate mens infima sit, nec instrui possit, solius corporis cura habebitur, ita tamen ut illa seruentur, quæ sensum tum exteriorum, tum interiorum integritati, & viuacitati conducunt. *Quid enim hortetur, inquit D. Hieronymus Ep. 17. ad continentiam, quæ placentas desiderat? quæ in sinu matris garrula voce balbutit? cui dulciora sunt mella, quam verba? Audiatur profunda Apostoli, quæ anilibus magis fabulis delectatur? Prophetarum enigmata sentiat, quam tristior gerula vultus exagitat? Euangelii intelligat maiestatem, ad cuius fulgura omnis mortalium sensus habetur? ut parenti subiiciatur, hortetur, quæ manu tenera ridentem verberat matrem!*

Sunt tamen quæ patri, quæ matri circa tam paruos præcipiam. Ad bonam educationem opus est apparatu.

§. 3. Primum est, ut ante quinquennium ea agantur, quæ sint rudimenta futura spei. Plato in triuium nutrices, puerosque conuenire iussit, tum ut liberio- re aura fruerentur, tum ut nutricum mores in publico notari possent.

Deinde, etiam hac in ætate, diligens, curiosus, fastidiosus sit delectus gerularum, ancillarum, seruulorum, qui filiolum custodiunt, curantque. Ut sint honesti moribus; nam eorum quos primum intuentur mores referunt. Curandum ne anilibus fabulis prauas, absurdasque opiniones illis ingerant

Puerorum infantia primo errorem cum lacte bibit.

sed de his supra monui.

§. 4. Loquendieriam fundamenta ponent, qui

cum tenero alumno agunt, nec balbutiem eius, per blanditias & iocos imitabuntur. Quia peruersæ loqui addiscunt. Plurimum autem operæ, in sermone formando collocabit prudens pater.

Quid voueat dulci nutricula maius alumno, quam sapere, & fari ut possit, quæ sentiat?

Cum vero voces, vocumque articulatio, & sibili, accentusque à consuetudine pendeant, seligendi sunt qui clara, dulci, genuina pronuntiatione vtantur, ita futurum est, ut à quibus ligna rerum percipit paruulus, etiam emendatæ pronuntiationis morem hauriat. Gracchi eloquentiam, in sinu matris didicere. Nos quoque gentium consuetudo id admonet; quis enim externæ nationis ita linguam sonat, ut non patriam simul spiret? Dorum erat etiam cum Attice loquerentur, & *halusopia*, lato enim ore verba ducebant. Et nos quoque latine loquentes, pergentes ex sono vocis distinguere possumus. Vnde vero est, ut nunquam pronuntiandi modum dediscant, quem primis annis hauerunt? Quia quod primum discimus, arctissime animo, & quasi altera natura adhaeret. Cur tribus Ephraim, gentile vitium retinuit, ut dicere non possent Schibboleth, sed leniore sono Sibboleth? A matre, vel nutricula, ancillulaque aliqua, quæ vel ipsius Ephraim, vel filiorum eius infantiam informauit. Quemadmodum igitur cura adhibetur, ne tenera crura, aut brachiola distorte crescant, ita quoque lingua formanda est, non imperiis, quorum necdum ætas illa capax est, sed articulata, gentis transpuræ enunciatione; recte enim loqui discet, si sit. *Vnus linguae vitium in totam gentem transpuraque enunciatione; recte enim loqui discet, si sit.*

§. 5. Discere etiam nonnulla, tam tenera ætas, si magistrum habeat idoneum, poterit, sed ludendo discet, non laborando. Non est hæc cura puerilis, quamuis in puero. Certe vir magni ingenii, ac sanctitatis Hieronymus, nec ab officio, nec ætate sua abhorrebat existimauit, inter sublimia studia sacrarum literarum, puerilem ætatem docere. Illa lingua, quam audiit antiqua, miratur præfens Ecclesia, quam ut acuti telum fulminis hæreses exhorruerunt, paratus virginis tenellæ verba formare. Epist. septima, ita loquitur: Ipse, si Paulam miseris, & magistrum me, & nutricium spondeo. Gestabo humeris, balbutientia senex verba formabo, multo gloriosior mundi Philosopho, qui non regem Macedonum, Babylo- nio perituro veneno, sed ancillam & sponfam CHRISTI erudiam, regnis cælestibus offerendam.

Quapropter Societatem nostrā iniqui; nonnulli carpunt: dū idcirco minus religiose, eam Deo seruire credunt, quod ad pueriles Scholas sese demittit, malent eam in sola Theologia occupari. Quos contra cum opus fuerit disputabo. Nunc vnum eos considerare peruelim, plerosque hominum, antequam studiis illis idonei reddantur, plurima, accuratissimaque egere disciplina.

Nec tacuit vir prudentissime humilis, quid discendum censeret. Epist. 12. Itaque Pacatula nostra hoc Epistolium post lectionem suscipiat, interim modo literarum elementa cognoscat, iungat syllabas, discat nomina, verba consociet: atque ut voce tinnula ista meditetur, proponantur ei crustula, mulsæ, præmia, & quidquid gustu suauis est, quod vernalis in floribus, quod rutilat in gemmis, quod blanditur in pupis, acceptura festinet: interim & tenero tener pollice fila ducere, rumpat saepe stamina, ut aliquando non rumpat: post laborem lufibus gestiat: de matris pendeat collo; rapiat oscula propinquorum: pñalmos mercede decanter: amet, quod cogitur discere, ut non opus sit, sed delectatio, non necessitas, sed voluntas.

Pluribus eadem pene, sed quæ sapientiam veterem habeant; Epistol. sept. Sic erudienda est anima,

Q 4

Sibilos quis que sua gē- tis, non tū- rum verba tenet.

Sua lingua cum exera lingua plerumque sonum miniscunt.

Vnus linguae vitium in totam gentem transpuraque enunciatione; recte enim loqui discet, si sit.

Per ludum multa discere pueri solent.

Magnorum virorum est formare linguas paruulorum.

Societas Isu institutionem puerilis ætatis complexa magnis exemplis defenditur.

Amor discendi ingenium præstat.

Industria
doctos pue-
ros efficere
potest.

Cauendum
ne oderint
vtilia par-
uuli.

Regium est
sapientia
rudimentis
præfidere.

Frigus plan-
tas, segetes,
atque adeo
infantes fir-
mat.

Moderato
frigori af-
fuescant, ni-
mio stupidi
redduntur.

Labor pue-
ritia incre-
mentum
impedit.

Eiulatus
puerorum
eorum est
exercitium.

qua futura est templum Dei, nihil aliud discat audire, nihil lo-
qui, nisi quod ad timorem Dei pertinet. Turpia verba non in-
telligat: cantica mundi ignoret, adhuc tenera lingua psalmis
dulcibus imbuatur. Procul sit ætas lasciuia puerorum: Ipsa puel-
la, & pedisequa à secularibus consortiis arceantur; ne quod
male didicerint, prius doceant. Fiant ei litteræ, vel buxæ, vel e-
burneæ, & suis nominibus appellentur, ludat in eis, vt & Iulus
ipse eruditio sit, & non solum ordinem teneat literarum, vt
memoria nominum in canticum transeat, sed & ipse inter
se crebro ordo turbetur, & mediis vltima, primis media misce-
antur; vt eas non sono tantum, sed & visu nouerit. Cum vero
cæperit, trementi manu stylum in cera ducere, vel alterius su-
perposita manu tenere, regantur articuli, vel in tabula sculpan-
tur elementa; vt per eosdem sulcos inclusa marginibus trahan-
tur vestigia, vt foras non queant euagari. Syllabas iungant ad
premium, & quibus illa ætas deliniri potest, munusculis inui-
tetur. Habeat & in discendo socias, quibus inuideat, quarum
laudibus mordeatur. Non obiurganda est, si tardior sit, sed
laudibus excitandum est ingenium, vt & vicisse gaudeat, &
victa doleat. Cauendum imprimis ne oderit studia, ne amaritu-
do eorum, præcepta in infantia vltra rudes annos transeat. Ipsa
nomina per qua consuecit paulatim verba contexere, non sint
fortuita, sed certa & coæruata de industria, Prophetarum
videlicet, & Apostolorum, & omnis ab Adam Patriarcharum
series, de Matthæo, Lucaque descendat, vt dum aliud agit, fu-
tura memoria præparetur.

§. 6. Præfideat his exercitationibus filiorum pa-
terfamilias, etiam rex, & princeps, multo que glorio-
riorem functionem arbitretur, quam fuerit olim a-
gonothetarum in Græcorum spectaculis, vel Romanorum,
Illic morum excidia, & mortes, hic virtutum
initamenta peraguntur.

§. 7. Finiam vbi nonnulla de corporis cura, præ-
cepta dederò. Instrumentis regere ea consueuerunt,
ne distorqueantur, ita Aristoteles lib. 7. cap. 17. Polit.

Monet & aliud, quod nullo modo in vtu est, reuo-
cari tamen possit. Συμμετρίαν δὲ ἐν τοῖς, & αὐτὴ τὰ φύσιν
αὐτοῦ, & ἐν τῇ φύσιν αὐτοῦ. Conducat statim à puero eos ad
frigora assuefacere. Hoc enim & ad sanitatem, & ad bel-
licas res vtilissimum est, itaque barbari hoc faciunt,
& sane fieri potest, ob calorem natium facile pueri
frigus pati possunt. Celtæ natos ad flumina durabāt,
Idem Gothi suis Olaus magnus tribuit. Thraces
quoque ad frigoris tolerantiam suos erudierunt: Si-
don. carn. 2.

Excipit hic natos glacies, & matris ab aluo
Artus infantum molles nix ciuica durat.

Britanni veteres, vt Cæsar habet lib. 5. de bello Galli-
co, inter pericula celeritè se in paludes abdebant,
frigoris tolerantissimi.

Monet & hoc prudenter; Illis annis nec labori,
nec disciplinæ admouendos, ne incrementum impe-
diant. Lulus id consecuturos constar, sed ipsa ludicræ
exercitationes futurorum negotiorum debent esse
quædam imitationes. Neque vero lacrymas, & com-
plorationes inhibere conuenit: exercitii enim loco
sunt, venas, arteriasque dilatant, & roborant, & vt
docet Aristoteles iuuant incrementum: sunt enim
γυμνασία τοῖς σώματι, exercitia corporibus. Neque alia
causa est, cur in primis annis, rusticorum proles
forticula sit, diuitum imbecillior, quam quod exer-
citio naturali hæc destituatur, illa abunde fruatur,
negociosis matribus ad alia versis, ploratumque &
eiulatum negligentibus.

C A P V T V.

Institutio puerorum iam adultiorum, & qui-
bus in rebus illa versetur, & de
moribus.

§. 1. A quinquennio ad septennium earum artium, Biennio
quas amplexaturi sunt, Aristoteles vult eos
esse spectatores. Quod sic accipies, vt tamen tenerio-
ris ætatis exercitia retineant, & cura aliqua affician-
tur, erga illa quæ seria sunt. Quæ vero discenda sunt,
partim ad animum pertinent, partim ad externas res.
Ad animum pertinet studium virtutum, artiumque li-
beralium, ad externa, omnium artium, quas Παύ-
σαι appellant, exercitationes. Harum omnium mu-
nia Reipublicæ necessaria sunt, atque de hisce agen-
dum mihi hoc loco est.

§. 2. Quod ad pietatis, virtutumque studia attinet
de eo multis libro secundo, & primo actum est, est e-
nim hoc maximum, & proprium hominis bonum: Virtuti-
omnes artes, & quauis contemptæ seruiunt, omnia ser-
uiunt. omnesque tam honorata seruitute ingenuæ, &
liberales efficiuntur. Ea enim vis virtutis est, vt ser-
uitutem faciat regnum; postquam Deo seruire,
regitare est. Intuere PAVLVM Apostolum, vas
electum, regum, & orbis doctorem, à tertio cælo de-
scendentem, & de pellibus tabernacula confluentem,
vt sine sumptu ponat Euangelium, vt alimenta
ministrent manus istæ, ne Ecclesias grauaret, ne daret
occasionem maledicis, quasi non populorum salu-
tem, sed opes suas quereretur.

Sed de pietate, & virtute ante dictum est; hoc præ-
cipue cura habeat respicere, vt cultus Dei vigeat,
olim id difficile fuit, cum auratum fulgeret capito-
lium, & ex omni templo, oracula dæmones funde-
rent. Nunc inuidans ad Ecclesias populus, & in pie-
tatem effulse vires, omnibus pietatem suadent, &
quodam modo extorquent. Pudeat principem, in
medio Christiani orbis, aut exiguum, aut nullam du-
cere rationem pietatis, cum per Indias trophæa cru-
cis erecta legit, barbaræ gentes, humanæ carnis vifce-
ratores, posita feritate martyria patiuntur, & cælo
inferuntur, veniunt ab oriente Cambaiani, Iaponii,
Chinenses, à Meridie Æthiopes, ab occidente Brasi-
lii, Mexicanii, Floridiani, & sedent cum Christo in
regno Dei, filii autem regni, quorum auita est posses-
sio religionis, eiiciuntur in tenebras exteriores. Mat-
thæi 8.

§. 3. Causa tanti mali est, teneræ ætatis, neglecta
institutio. Arbores teneras & prima frondium ger-
mina, pruina adurit, facile adolescentia corrumpitur,
si doctrina sacra non erigitur. A teneris sanctissimam
fidem, morefque doceatur infans. Oret ad mensam
patris tenellus infans, & trimula virguncula laborio-
sa verba symboli balbutiat, filiorum semisfontibus
verbis, iungatur integer parentum affectus. Tabulis
illis puris, nulla immunditie fordidatis, de spiritali
lauacro candentibus, inscribantur dulcia diuinitatis
eloquia.

Agnoscant patrem suum in cælis, discant vitam
hanc mortalem esse, viam in cælestem, intelligant
se regni æterni candidatos. Horreant magis vitia,
quam spectra, & dæmonas, nec ignorent, se quo-
tidie de vita dimicare. Exponit ista idem quem citau
Hieronymus Ep. 7. Discat statim, quam habeat & alte-
ram auiam, quam amitam; cui Imperatori, cui exercitui ti-
runcula nutriatur, illas desideret, ad illas tibi mitteretur abces-
sum. Ipse habitus, & vestitus doceat eam: cui promissa sit. Cæue
ne aures eius perfores: ne cerussa, & purpurisso consecrata Chri-
sto ora depingas: nec collum auro, & margaritis premas: nec
caput gemmis oneres: nec capillum irruses, & ei aliquid de
gehennæ ignibus aufpiceris, habeat alias margaritas, quibus po-
stlea venditis, emptura est preciosissimum margaritum. Prætexta
ta, nobilissima quondam semina, iubente viro Hymettio, qui
patruus Eustochii Virginis fuit, habitum eius cultumque, mutauit,
& neglectum crimem mundano more texuit sibi, vincere cu-
piens

Pietas inter
bona exem-
pla facili.

Pietatis
magna pars
ad barbaros
migravit.

Grave sce-
lus est pie-
tati filiorum
obscure.

Tenera ata-
tis innocen-
tia defen-
datur.

Puero debe-
tur reueren-
tia.

Parentibus
filiorum vi-
tia impu-
tantur,
principi et-
iam paren-
tum.

Studia &
mores puel-
larum.

Multorum
prauitas in-

piens & virginis propositum, & matris desiderium: & ecce ti-
bi eadem nocte, cernit in somnis venisse ad se angelum, terribi-
li voce munitem penam, & hac verba frangentem. Tunc ausa
es viri imperium præferre Christo? tu caput virginis Dei,
tuis sacrilegis atrectare manibus? quæ iam nunc arescent, vt
sentias excruciatam quid feceris; & finito mense quinto, ad in-
ferna duceris, sin autem perseveraueris in scelere; & marito
simul orbaberis & filiis: Omnia per ordinem expleta sunt, & se-
ram misera penitentiam velox signauit interitus. Sic vltimi-
tur Christus violatores templi, sic gemmas, & pretiosa orna-
menta defendit.

§. 4. Omnia fada imaginum, & verborum absint.
Abiit, & quiquis nocere potest. Athenientium pæda-
gogiorum lex erat, Doctores Scholam ne aperiant,
priusquam sol effulserit: neque illam claudant, antequam oc-
cidat: hisque qui puerilem aetatem superauerint: dum pueri in-
ludo sunt, ne liceat ingredi nisi præceptoris, aut eius fratris fi-
lius, filiaue eius vir sit. Quod si quis præter illam prohibitio-
nem ingressus fuerit morte puniatur. Gymnasiarcha quoque
ex his quemquam qui maiores natu sunt, aliquo pacto pueris
commixtum in sedendo, ne permittant: quod si admisserint, &
à Gymnasio non repulerint: de ingenuorum corruptela Gym-
nasiarcha reus esto.

Et Iuuenalis rectæ quidem consilii alienæ casti-
tati, sed tamen etiam libros eius eadem lege ab hone-
sto limine abesse oportuit. Satyr. 14.

Nil dictu fadum, visuque hæc limina tangat.
Intra quæ puer est: procul inde puella,
Lenonum, & cantus pernoctantis parafiti.

Maxima debetur puero reuerentia:

Quod parentibus scribit Hieronymus, id quia pluri-
mus parentibus cordi non est, scribo Republicæ. Ep.
7. Heli sacerdos, offendit Deum, ob vitia liberorum. Episcopus
fieri non potest, qui filios habuerit luxuriosos, non subditos. At
e contrario de muliere scribitur, quod salua fiet per filiorum ge-
nerationem, si permanserit in fide, & caritate, & sanctifica-
tione, cum pudicitia. Si perfecta atas, & sui iuris, imputatur
parentibus: quanto magis lactans, & fragilis, quæ iuxta senten-
tiam Domini, ignorat dextram, & sinistram, id est, boni, &
mali differentiam: si sollicita prouides, ne filia percutiatur à vi-
pera: cur non eadem cura prouideas, ne feriat a malo vni-
uersæ terræ? ne bibat de aureo calice Babylonis? ne egrediatur
cum Dina, & velit videre filias regionis alienæ? ne ludat pedi-
bus, ne trahat punicas? Venena non dantur nisi melle circum-
lita: & vitia non decipiunt, nisi sub specie vmbraque virtutum.
Et quo modo, inquires, peccata patrum filiis non redduntur, nec
filiorum parentibus, sed anima, quæ peccauerit, ipsa morietur?
hoc de his dicitur qui possunt sapere, de quib. in Euangelio scri-
ptum est: Aetatem habet, loquatur pro se, qui autem paruulus
est, & sapit vt paruulus, donec ad annos sapientia veniat, &
Pythagora littera T. cum perducatur ad biuium, tam bona eius,
quam mala parentibus imputantur.

§. 5. Non lubet recedere, ab optimo doctore pie-
tatis: ille Ep. 12. Sexus femineus suo iungatur sexui: nesciat,
imo timeat cum pueris ludere. Nullum impudicum verbum
nouerit: & si forte, in tumultu familia discurrentis, aliquid
audiat, non intelligat. Matris nutum pro verbis, ac monitis, &
pro imperio habeat. Amet vt parentem, subiciatur vt domi-
ne, timeat vt magistram. Cum autem virginitatem rudem, &
edentulâ septimus ætatis annus exceperit, & cepit erubescere,
scire quid taceat, dubitare quid dicat, discat memoriter psal-
terium, & vsque ad annos pubertatis libros Salomonis, Euan-
gelia, Apostolos, & Prophetas sui cordis thesaurum faciat: nec
liberius procedat ad publicum, nec semper Ecclesiarum quarat
celebritatem: in cubiculo suo totas delicias habeat: numquam iu-
uenculos, nunquam cinnamatos videat: vocis dulcedines, per
aurem, animam vulnerantes, puellarumque lasciuia
repellantur: quæ quanto licentius adveniunt, tanto difficilius eui-
tantur. & quod didicerunt, secreto docent, inclusam, Danaen
vulgi sermonibus, violant.

¶ Ira est ingenii humani perversitas, non semper
obedit monenti, quorundam a peritis contra blan-

ditias, rationes, minas ex æquo contumax est. Factum
Alexandri, ebrietatem Achillis nulla cura instructo-
rum, & magistrorum, corrigere potuit; Neronem fru-
stra erudiuit Seneca; nam calumniose accusatum, in-
nocentia eius, offensus, mori coegit. Heliogabalus,
omnium magistrorum curas, improbitate elusit.
Quantum egit Dauid, ne Absolon improbus euade-
ret: Quot optimi parentes, filius contumacibus vtū-
tur: Fateor ita esse, & vitiosam, efferamque naturam
magno labore coerceri, & cum in suam potestatem,
ingeniumque immigrauit, ferociorem fieri; sed non
tamen idcirco bonæ, & mediocri indoli institutio
subtrahenda est. Imo nec pessimæ, & deprauatissimæ.
Dum enim spiritus est, spes est frugis melioris. Et si
non tota, pars tamen impietatis euitatur.

§. 5. Quid igitur remedium est, duris, maleficis, con-
tumacibus ingeniis? Crudam adhibere medicinam
Indorum Brachmanes; nam post duos menses inspec-
tum fatum, si indoles improbaretur, vel in sylvas
exponebant, vel coram occidebant. Lacedæmonio-
rum quoque eadem feritas in exponendis fuit, ad vo-
raginem enim Taygeti amandabant. Barbarum pla-
ne, & crudele. Imo stolidum, non enim ex paruulo-
rum propensionibus, futura vitæ ratio colligi potest,
affectionum indagatrix est physiognomia; sed non
nisi peritissimorum iudicio instituenda, quorum ta-
men illa sit summæ pars prudentiæ, vt ne ex illis vesti-
giis, & naturæ ductibus, de voluntate iudicium ferat.
Naturales hominum appetitiones, quæ ad vitia de-
torquet animos, in aliis sunt vehemens, in aliis lenio-
res, in omnibus aliqua. Institutio tamen, consuetu-
doque facit, vt grauib. affectionibus, tentationibus-
que obsistatur, studium, pudor, & ante omnia diuina
gratia, naturam corruptam emendat.

Et sane multi institutione, non ad ciuiles, & tole-
rabiles modo, sed ignes etiam, sanctosque mores
inducuntur. Pericles, familiaritate Clazomenii, pro-
fecit. Alcibiades Socratis institutione, ingentia vitia,
ne plus patriæ obesset, etiam non deposuit, paulum ta-
men inhiuit. Philostratus vna Polemonis oratione,
ad frugem adductus est. Quanta vitia erant, cum E-
uangelium inferrent Apostoli: lege Rom. 1. 28. Et sicut
non probauerunt Deum habere in notitia: tradidit illos Deus
in reprobum sensum: vt faciant ea quæ non conueniunt: repletos
omni iniquitate, malitia, fornicatione, auaritia, nequitia, ple-
nos inuidia, homicidio, contentione, dolo, malignitate, susur-
rones, detractores, Deo odibiles, contumeliosos, superbos, elatos,
inuentores malorum, parentibus non obediētes, insipientes, in-
compositos, sine affectione, absque fide, sine misericordia.

Et 1. Cor. 6. 9. an nescitis quia iniqui regnum Dei non
possidebunt? nolite errare: Neque fornicarii, neque idolis serui-
entes, neque adulteri, neque molles, neque masculorum concu-
bitores, neque fures, neque auari, neque ebriosi, neque maledici,
neque rapaces regnum Dei possidebunt. Et hæc quidem fuistis:
sed abluti estis, sed sanctificati estis, sed iustificati estis in nomi-
ne Domini nostri Iesu Christi, & in Spiritu Dei nostri.

Institi igitur Respublica, nec desperet operis suc-
cessum, cui Deus vel maxime fauet. Et sapienter à
Fab. 1. cap. 16. dictum est: Turpiter desperatur, quicquid fie-
ri potest. Non audio illas voces; Irritus est labor; ob-
luctante natura. Tam mira, difficiliaque artium com-
prehendit, & peragit mens humana, tot linguas ad-
discit, scientia vniuersum orbem perambulat. Quo-
modo igitur bonos mores addicere non posset, ad
quos naturæ habet inclinationem? Virtus proprium
mentis nostræ bonum est, & sui boni natura capax
est.

Summa igitur opus vi: princeps, mores puero-
rum formandos curet, facile bona discunt, difficili-
us mala dediscunt. Difficile est tamen, fateor, mores
rectos conseruare. Facilius est vincere, quam tueri
provincias deuictas. Vno impetu victoria venit, multi-

situationem
reddit inu-
rilem.

Indolis im-
probata pue-
ros occidere
barbarum
est.

Ex physio-
gnomia in-
certum in-
dicium.

Institutio
bona vitia
mitigat,
gratia tollit

Boni mores
difficiliter
dici seruian-
tur incolu-
mes.

multipli arte seruanda est. Sed in moribus difficilis est receptus; malum nascens inhibendum est, alioqui in immensam crescit magnitudinem. Τὸ πολὺ ἐξ ὧν ἵδῃ & ἀμύχανος ἐστὶ δεσπότης. Consuetudo multi temporis difficilime tollitur. Facilius dissoluitur, quam reficitur, quod inueteratum est.

Malorum
initia sunt
exstinguen-
da.

Nascentem exstinguere flammam,
Ne sera redeant post aucta pericula cura.

Iumentorum contumaciam, sternacitatem, in-
stationem, succussionem emendant in pullis equi-
fones, & tu vitia adolescentiæ negliges? Præsertim
cum vnum, vnius vitium, Rempublicam magno de-
trimento possit afficere? In corporibus agris, nihil
nociturum medici relinquunt. Tibi mentium agri-
tudines curandæ sunt.

CAPVT VI.

Iuuentuti præficiendos esse probos, & doctos
Magistros.

Post men-
ses 21. verba
formare so-
lent.

Ratio expe-
dita, qua
paruuli
magnatum
varias lin-
guas addi-
scant.

Germani
principes
anno septi-
mo magi-
stro filios
tradunt.

§. I. SEPTIMO anno ad magistrum puer deduce-
stur; seria enim iam, sed pro ætate tamen aget;
Matris, & nutricum verba per menses viginti, & vnum
audiuit, & imaginatus est, deinde sonus eius, in ver-
ba prorupit. Interea vique ad annum septimum ex v-
su fuerit, non vernaculam modo linguam illum au-
dire, sed latinam quoque, quam forte magna parte,
assuetudine condiscet. Miror vero cur magnates, &
principes, si intra septennium onerare liberorum in-
genia discendi cura nolunt, non attribuant aliquos
ministros qui semper latine loquantur, seseque inter-
rogent, & eadem nunc Germanice, nunc Latine, ef-
ferant, aliquando paruulum consulant, eaque, quæ
ipsum nosse constet, ex eo querant, vt laude ad con-
discenda excitent. Olim sane latinam linguam sine
Grammatica didicere.

Verum nunc de præceptoribus & magistris agen-
dum, ad quos anno septimo Aristoteles, Plutarchus
atque alii ducendos iudicant: Etiam Bulla aurea Caro-
li quarti. Tit. 26. Cum sacri Romani Celsitudo Imperii,
diuersarum Nationum, moribus, vita, & idiomate dis-
tinctarum, leges habeat, & gubernacula moderari, dignum est, &
cunctorum sapientum iudicio censetur expediens, quod Electores
Principes, ipsius Imperii columna, & latera, diuersorum
idiomatum, & linguarum differentiis instruantur, vt plures
intelligant, & intelligantur a pluribus, qui plurimorum ne-
cessitatibus releuandis, Casarea sublimitati assistant, in par-
tem sollicitudinis constituti. Quapropter statumus, vt illu-
strium Principum, puta, Regis Bohemæ, Comitum Palatini, Du-
cis Saxonie, & Marchionis Brandenburgensis, Electorum si-
llei, vel heredes, & successores, cum verisimiliter Teutonice
idioma, sibi naturaliter inditum, scire præsumantur, & ab in-
fantia didicisse, incipiendo a septimo ætatis sue anno, in Ger-
manica, Italica, & Sclavica linguis instruantur, ita quod in-
fra 14. ætatis annum, existant in talibus, iuxta datam sibi à
Deo gratiam, eruditi, cum illud non solum vtile, imo ex causis
præmissis summe necessarium habeatur, eo quod illa lingua vt
plurimum ad vsum, & vtilitatem sacri Imperii, frequentari
sint solita, & in his ardua ipsius imperii negotia ventilen-
tur.

Hunc autem proficiendi modum in præmissis posuimus ob-
seruandum, vt relinquatur optio parentum in filios, si quos
habuerint, seu proximos, quos in principatibus sibi credunt ve-
risimiliter successuros, eosque ad loca dirigant, in quibus de hu-
iusmodi posint linguis edoceri, vel in propriis domibus pedag-
ogos instructores, & pueros confocios, in his peritos, eis adiu-
gant, quorum conuersatione pariter, & doctrina, in linguis
ipsis valeant erudiri.

§. 2. Prima igitur cura Reipublicæ sit, vt idonei
Magistri, ac præceptores, non modo ad principum,
magnatumque filios erudiendos, sed priuatorum
quoque sobolem instruendam deliganur. Nec mo-
do de studiis literarum sermonem facio, sed de omni
artium genere. Quamuis enim non par vbique, est
tamen magnum, si quis hic erret, periculum. Ego fe-
licissimam Rempublicam arbitror, cui boni præce-
ptores contingere. Multo enim præstantius est, bene
institui, quam feliciter nasci. In magistrorum enim
mores, fere migrant adolescentum ingenia. Magni
refert cuius se fidei, peritiæ, & diligentiae committat,
qui per vastos oceani anfractus, Indias petit. Neque
satis est naucem esse validam, commeatuque & arma-
mentis instructam, sed nauarchum esse oportet et-
iam gnarum regionis, & periculorum: multo maior
cura domi est omnibus necessaria, ne ad metas im-
pingat improvida flexus ætatis.

Boni insti-
tutores in-
uentus fe-
licitas Rei-
publicæ.

Magistros itaque generatim accipio, siue à mo-
nendo, siue à mōstrando dicti sint; siue potius, quod
quibus præfunt, curam debeant. Iuris consulti om-
nium disciplinarum præceptores appellant magi-
stros. Leg. quibus præcipua, 57. de verb. signif. Itaque
sunt magistri societatum, collegiorum, vicorum, au-
gurum, officiorum, sacrorum scripturum, populi, e-
quitum, morum. Nos de artium magistris loquimur,
& morum; eruditionis enim, & virtutum esse docto-
res debent. Censorum magna fuit dignitas, & sine ap-
pellatione iurisdictionis. Censere facultates, notare ci-
uem ignominia, mouere senatu, adimere equum, di-
sciplina præfere. Hoc postremum in magistros præ-
cipue artium liberalium conuenit, nisi quod soli iu-
uentuti præfint: interim Quirites adornant, vt cen-
suram ferre queant.

Magister est
cuius ma-
gis cura est,
quam ceteris.

§. 3. Magistratus igitur in primis de idoneis sci-
entiarum, & artium liberalium professoribus prospici-
et. Hoc namque esse munus ipsius magistratus ra-
tio docet. Cum enim Reipublicæ seminarium sit iu-
uentus, cum ex illis paucos post annos ciues, senato-
res, principesque futuri sint, adhibenda cura est, ne il-
lis corruptis, tota Respublica detrimentum patiatur.
Deinde exempla hoc ipsum docent. Doctores legis à
Mose, ab Arone, à Iosaphat, aliis constituti sunt. Ma-
ior semper cura fuit, in Christi Ecclesia constituen-
dorum magistrorum. Principes enim, & summus Pon-
tifex, velut totius religionis caput, Scholas institu-
runt. Carolus magnus sane lib. 2. capitulat. cap. 5. Scholas, sane,
inquit, ad filios & ministros instruendos, vel edocendos, sicut
nobis præterito tempore ad atrinacum promissus, & vobis in-
iunximus, in congruis locis, vbi necdum perfectum est, ad mul-
torum vtilitatem, & profectum, à vobis ordinari non negli-
gantur.

Iuuentute
corrupta
Respublica
meret.

Pontifex,
& Episcopi
Scholarum
sunt funda-
tores, &
censores.

Ne vero principibus, vel populo, quorundam cal-
liditas imponeret, Concilium Tridentinum Sess. 5.
cap. 1. de reform. Episcopos voluit esse censores, &
approbatores doctorum. In Gymnasii etiam publicis,
inquit, vbi tam honorifica, & ceterorum omnium (quam
Theologia) maxime necessaria lectio, hætenus instituta non
fuerit: religiosissimorum principum, ac rerum publicarum pie-
tate, & charitate, ad Catholicæ fidei defensionem, & incre-
mentum, sanaque doctrina conseruationem, & propagatio-
nem instituantur, & vbi instituta foret, & negligenter, resti-
tuatur.

Et ne sub specie pietatis, impietas disseminetur, statuit ea-
dem sancta Synodus, neminem ad huiusmodi lectionis offi-
cium, tam publice, quam priuatim, admittendum esse, quin
prius ab Episcopo loci, de vita, & moribus, & scientia exami-
natus, & probatus non fuerit: quod tamen de lectoribus in
claustris, non intelligatur. Concessa hac approbandi, & exa-
minandi facultas, Episcopis, magistris præponendis, seminaris
diaceleos institutis, & instruendis.

Tanti

Tanti itaq; Synodus Oecumenica eam rem fecit, vt Episcopis, examinandorum professorum curam demandaret: Omnino enim, ex iuuentutis institutione, salus ciuitatis pender.

Perfarum publica est institutio.

§. 4. Non ignoratunt id Elamitæ, seu Persæ veteres, itaque iuuentuti principes ipsos præposuere. Xenoph. l. i. Pæd. ita narrat. Prima huius legis cura, à bono publico videtur initium sumere. Haud enim incipiunt iridem, vt alia plurimæ ciuitates quæ parentibus permittentes, pro voluntate filios educare, & ætate prouectioribus, pro arbitrio vitam agere, eis iubent ne furentur, ne rapiant, ne in alienas & des ingrediantur vi, ne iniuste percutiant quemquam, ne ad alterum parentem, ne principis imperium detractent: reliquaque huiusmodi eodem pacto. Quod si quid horum transgressus quis fuerit, penam in eum statuerunt. At Persarum leges anticipantes, maxime curant, ne initio tales sint ciues, vt cuiusquam, vel improbitatis, vel turpitudinis desiderio capiantur. Curant autem hoc pacto. Est illis forum quod vocatur liberum: vbi & regia, & alia sunt palatia. Hinc & venalia, & circumforanei, & horum clamores, atque ineptiæ, in alium locum reiecta sunt, nec horum turba, compositis eorum moribus, qui institutionem adepti sunt, misceatur. Est autem forum circa palatia, distributum in partes quatuor, quarum vna est pueros, altera puberum, tertia virorum qui perfectam ætatem iam agunt, quarta vero eorum qui sunt emeriti. Tegeque horum singuli ad sunt locis suis pueri, quum primum illuxerit, & eodem modo perfectæ ætatis viri: seniores vero, quum per otium cuique licuerit, exceptis constitutis diebus, quibus adsint necesse est. At adolescentibus cubant etiam in palatiis cum gymniciis armis: exceptis maritis, qui ne requiruntur quidem, nisi antea iussi adesse fuerint. At neque honestum ducitur sepius abesse. Et præ sunt cuique harum partium duodecim principes, nam in duodecim tribus Persæ distributi sunt. Vi vero pueris præ sunt, qui selecti ex senioribus, eos videantur reddiduri quam optimos. Adolescentibus autem, ex absoluta ætatis viris illi, qui perquam optimos eos existimentur effecturi. At ipsis absoluta ætatis viris is sunt præfecti, quorum illi institutione censeantur quæ constituta sunt, & a magistratu maximo imperata maxime præstare. Electi autem sunt præfides seniorum: qui præ sunt, quo hi quoque suo fungantur officio. Quæ autem cuique ætati imperantur facundia, enarrabimus, quo dilucidius fiat, diligentiamne adhibeant vt ciues sint, quam optimi. Pueri igitur ventitantes ad scholas, instituta discenda dant operam, adiunguntque ita illos huic rei studere, quemadmodum apud nos, qui eunt ad literas perdiscendas. Eorum autem magistri, magnam dei partem consumunt, in eorum disceptationibus iudicandis. Habent enim pueri quoque inter sese, quemadmodum viri, accusationes & de furto, & de rapina, & de vi, & de fraude, & de maledicentia, & de aliis criminibus, vt & par est.

Magistro eruditæ virtus est necessaria.

§. 5. Dicebantur magistri iustitiæ, ad quorum ædes, cuius integritas erat, liberos mittere. Non dissimilis erat ratio, apud Lacedæmonios, sed illi vnicum fere meditantur, nempe vt bellicosos efficerent. Iam exulto orbe, omnium artium magistri habendi sunt. Quales ergo magistri constituendi sunt: Respondeo doctos, & probos. Ad doctrinam refero: Non modo scientiam, sed etiam docendi, interpretandi que dexteritatem. Sit ergo artium liberalium doctor. Vir eruditus, dexter, facundus, discendi artifex, honestæ vitæ, sobrius, seuerus, comis, vitiorum osor, & alienæ salutis amator, denique qui alieno consilio libenter utatur.

Magistris comitiæ dignitas legibus datur.

Leges Theodosianæ, & Valentinianæ in illis quos comitiæ dignantur hæc requirunt: Cod. 12. tit. 15. Grammaticorum Græcos, quam Latinos, sophistas, & iurisperitos, in hac regia vrbe professionem suam exercentes, & inter statutos connumeratos, si laudabilem in se probis moribus vitam esse monstrauerint, si docendi peritiam, facundiam dicendi, interpretandi subtilitatem, copiamque differendi se habere patefecerint, & cetera amplissimo iudicant digni fuerint æstimantur: cum ad viginti annos obseruatione iugi, ac sedulo

docendi labore peruenerint: placuit honorari, & his qui sunt ex vicaria dignitate, connumerari.

§. 6. Primo igitur requirit, vt laudabilem in se probis moribus vitam demonstrent. Id quod olim difficilimum fuit. Antoninus Commodus suo, quatuordecim doctores ex toto Romano orbe selegit, ex illis initio mox quinque remouit, leuitate morum offensus. Nouem, non tamen sine suo dolore, retinuit. Quod si nobiles regum præceptores intueamur, vix vllum non improbilissimum videre licebit. Cyri magister Pytharchus fuisse dicitur, à quo ferociam hausit, Heracliti, Menandri, Xenocratis, Aristotelis, Chilonis, Palæmonis, aliorumque qui magnorum principum magistri fuerunt omisso scelera, quemadmodum & aliorum, quorum vitam improbam, libidinosamque Laetius nobis describit: Fateretur Seneca Philosophos non secundum virtutem vixisse.

In paucis multa sunt virtutes id eo pauci optimi magistri.

Principum veterum in suscipiendis magistris infelicitas.

Flagitia philosophorum excelsere modum.

Ipsæ Plutarchus dubitat fædissima flagitia dammare, vbi considerat Socratem, Platonem, Xenophontem, Æschinem, Cebetem totum virorum illorum Chorum, si res æqueas edocuerimus, & cetera. Grauius igitur, turpissimisque peccatis auctoritatem dederunt. Sed posteriora tempora videamus. Plotini Schola Christianis temporibus floruit, habuitque discipulos multos acutissimos, & solertissimos viros. Sed aliqui eorum, magicarum artium curiositate, deprauati sunt. Augustin. Ep. 56. Ipse Plotinus, ipse Olympius magiæ deditur fuit, vt constat ex Porphyrio, acta eorum recensente, qui & ipse veneficus fuit. Quod si pleraque examinemus, fere omnes Philosophos, hoc est, doctores orbis antiqui, fuisse magos historia docebat.

Antiqui Philosophi magna parte magi fuerunt.

§. 7. Ego quoque superiore sæculo, cum reflexerent bonæ literæ in Italia, Gallia, Germania, ingentem morum ruinam impendisse orbi Christiano existimo, homines enim cum totos se literis, antiquitati, poetis, virtutibus, vitis que cognoscendis deditissent, in grauiæ scelera prolapsi sunt: vsque adeo, vt ad atheismum quoque, & reproba mentis facinora raperentur. Doletum, Politianum, cetera monstra vidit iuuentus, secuti deinceps Beza, ac tota illa feralis acies, quæ libidine animos adolescentum labefactatos, in hæreses frangerent. Famam eruditionis, & eloquentiæ habuerunt, sed vitis sese infamarunt. Nam veteres auctores, vt erant impuri, prælegebant, & versiculis inhonestis, iuuentutem corrumpebant.

Querendi igitur, vt recte Plutarchus monet, liberis Magistris, quorum & inculcata sit vita, & mores iuste reprehensionem non obnoxii, & qui peritia sint minime vulgaris. Fons enim, & radix virtutis, atque honestatis vitæ, est institutio proba. Vtique agricola stirpibus pedamenta apponunt: sic probi magistri, accuratis præceptis, admonitionibusque adolescentes suffulciant, vt mores recti inde germinant. Nunc vero etiam despectus, in contumeliam quorundam parentum, qui priusquam futuri magistri vllum fecerint periculum, ignoratione aliquando, aut etiam imperitia decepti, non spectatis, adeoque legat, etiam male notæ hominibus, filios suos committunt.

Nemo temere magistram sibi legat.

Optime Theodosius cum Arsenium præceptorum discipulis dedisset. Filii si tales se prabaturi essent, vt uatim vires, vitamque suam ad disciplinam, & leges Dei componerent, propensum & se ait fore, vt eis imperium in manus traderet, ad ciuium, & subditorum commodum, & utilitatem accommodatum: sin minus, conducibilis eis esse dixit, vt sic priuati vitam exigerent, quam doctrina nulla, cum periculo imperarent.

Præstat priuati vires, quam male imperare.

Mihi vero idcirco in erudienda iuuentute, aberrasse videntur, quod finem ad quem instituenti erant, non haberent ante oculos propositum, qui est salus discipulorum, & ex salute, gloria Dei.

Societas Ie-
su iuuentu-
tis institu-
tionem vti-
liter susce-
pit.

Finis socie-
tatis in suis
studiis.

Prima cu-
ra est soli-
dorum vir-
tutum, al-
tera erudi-
tionis.

Bonis cona-
tibus quo-
modo Deus
benedixe-
rit,

Sectarii so-
cietatem ob
iuuentutis
informa-
tionem in-
festissime
oderunt.

Societas ob-
scena aucto-
rum à suis
Gymnasiis
remouet.

§. 8. Societas Ie s v magno conatu, & testante mundo, ingenti fructu, ex instituto, Scholarum curâ, & iuuentutis suscepit. Conatum eius sincerum Deus adiuvauit, quia ad solius Dei gloriam, prouinciam tam difficilem aggreditur.

Conatum ostendunt constitutiones p. 4. cap. 12. Cum societatis atque studiorum scopus sit, proximos ad cognitionem, & amorem Dei, & salutem suarum animarum iuuare, cumque ad eum finem medium magis proprium sit facultas Theologia; in hanc potissimum Societatis vniuersitates incumbent, ac diligenter per idoneos admodum Praeceptores, quæ ad Scholasticam doctrinam, & sacras scripturas pertinent, ac etiam positua, quæ ad hunc finem nobis præfixum conueniunt (non attingendo tamen eam partem Canonum, quæ foro contentioso inseruit) pertractabunt. Et quia tam doctrina Theologia, quam eius usus exigit (his præsertim temporibus) litterarum humaniorum, & Latine, ac Græcæ, & Hebraicæ lingue cognitionem; harum etiam idonei professores, & quidem in isto numero constituentur. Aliarum præterea Linguarum, qualis est, Chaldaica, Arabica, & Indica, ubi necessaria, vel utiles ad dictum finem viderentur, habita regionum diuersarum, & causarum, quæ ad eas docendum monent, ratione, possent Praeceptores constitui.

Sic etiam quoniam Artes, vel Scientiæ naturales ingenia disponunt ad Theologiam, & ad perfectam cognitionem, & vsum illius inseruiunt, & per se ipsas ad eundem finem iuuant; quæ diligentia par est & per eruditos præceptores, in omnibus sincere honorem, & gloriam Dei querendo tractentur.

Medicina, & Legum studium, vt à nostro Instituto magis remotum, in vniuersitatibus Societatis, vel non tractabitur, vel saltem ipsa Societas per se id oneris non suscipiet.

Eadem habet Reg. i. Prouincial. de ratione studiorum, & prima Rectoris. Cum ideo Collegia, & vniuersitates Societas amplectatur, vt in his nostri commode possint, & doctrina, caterisque rebus, quæ ad adiuvandas animas conferunt, instrui; & quæ didicerint ipsi, communicare cum proximis: post religiosarum, & solidarum virtutum curam, quæ præcipua esse debet, in illud maxime incumbat, vt finem hunc, quem in Gymnasiis admittendis Societas sibi proposuit, Deo iuuante consequatur.

§. 9. Denique omnium præceptorum. Reg. i. Feratur præceptoris peculiaris intentio, tum in lectionibus, cum se occasio obtulerit, tum extra eas ad Auditores suos, ad obsequium & amorem Dei, ac virtutum, quibus ei placere oportet, mouendos; & vt omnia sua studia, ad hunc finem referant.

Hunc finem an consecuta sit, meum non est pluribus probare, hoc fecio, omnibus locis plurimos insigni pietate in politica, Ecclesia, monasteriisque floruisse, atque etiamnum florere, qui situm in virtute, & eruditione profectum societati debent. Nec audiendi, quos vel nostrarum rerum ignoratio, vel alienior animus sine consideratione rapit, in accusationem vtilium laborum. Testimonium habemus ab aduersis castris; Nullum genus hominum acerbius oderunt, cuiuscuque sectæ ministri, quam eos qui in societate versantur, quod per eos iuuentutem, ac proinde Rempublicam, in vera religione erudiri, ac firmari indignatissime ferunt. Ego cum cursum mundi contempler, veteraque, ac noua comparo; vnum esse ex summis iudicio beneficiis, quæ hoc tempore senescenti, deliranti mundo Deus contulit; Societatem Ie s v. Nemo maligne verba mea interpretetur, Deo beneficia gratus memoro, illi totum acceptum fero. De adolescentum bono loquor. Si enim illa litterarum docendarum ratio, quam homines lasciuia pagina, & mente lasciuire institerant, in orbe Christiano perseverasset, iam dudum iuuentutem corrupissent; quæ quid in Plauto scurrile, in Terentio lubricum, in Martiale obscenum, in Ouidio tenebrum, in Tibullo fractum, in Propertio igneum fuit, id faciendi vitiorum Magistri, innocentibus animis, ante animos etiam, sensumque nequitiarum, instilla-

bant. Tantum etiam infra gentiliū vitia, miseris deprecassent errorum tenebræ, cum etiam Aristoteles libr. 7. cap. 17. de republ. omne verbum obscenum longe ab auribus puerorum abesse velit, cum remoueri omnes imagines, pictasque tabellas, quæ amare docent. Nunc vero in Scholis Societatis nostræ, tanta puritatis ratio ducitur, nullius vt auctoris, vel vnicus versus exponatur, qui venenum inuehat; neque vllus est, qui latine eloquentiæ tantam infelicitatem arbitretur, vt non nisi per libidines edoceri queat. Refert S. Augustinus didicisse se verba vtilia, sed quæ in rebus non vanis disci possunt.

Quam vero sit perniciofa illa consuetudo, sic explicat lib. 4. Conf. cap. 16. Sed vt tibi flumen moris humani, quis resisteret tibi? quadiu nō siccaberis? quousque volues filios Eue in mare magnum, & formidolosum, quod vix transcutit, loqui lignum confunderint? Nonne ego in te lego, & tonantem Iouem, & adulterantem? Et vtrique non posset hæc duo, sed actum est, vt haberet auctoritatem ad imitandum verum adulterium, lenocinante falso tonitruo. Quis autem penulatorum magistrorum audiat aure sobria, ex eodem puluere hominem clamantem, & dicentem: fingeat hæc Homerus, & humana ad Deos transferebat, diuina mallem ad nos. Sed verius dicitur, quod fingeat, hæc quidem ille, sed hominibus flagitiosis diuina tribuendo, ne flagitia putarentur, & vt quisquæ ea fecisset, non homines perditos, sed celestes Deos videretur imitatus. Et tamen o flumen tartareum, iactantur in te filii hominum cum mercedibus vt hæc discant: & magna res agitur, cum hoc agitur publice in foro, in conspectu legum super mercedem, salaria decernentium: & saxa tua percutis, & sonas dicens: Hinc verba discuntur, hinc acquiritur eloquentia rebus persuadendis, sententiisque explicandis maxime necessaria. Ita vero non cognosceremus verba hæc, imbrem aureum, & gremium, & succum, & templa cæli; & alia verba, quæ in eo loco scripta sunt, nisi Terentius induceret nequam adolescentem, proponentem sibi Iouem ad exemplum supri, dum spectat tabulam quandam pictam in pariete, ubi inerat pictura hæc, Iouem quo pacto Danae misisse aiunt in gremium quondam imbrem aureum, succum factum mulieri. Et vide quemadmodum concitat se ad libidinem, quasi celesti magisterio. At quem Deum, inquit? Qui templa cæli summo sonitu concutit. Ego homuncio, id non facerem? Ego vero illud feci, ac libens. Non omnino per hanc turpitudinem verba ista commodius discuntur, sed per hæc verba turpitudo ista confidentius perpetratur. Non accuso verba quasi rassa electa, ac pretiosa, sed vinum erroris, quod in eis nobis propinabatur ab ebriis Doctoribus: & nisi biberemus, caderamus, nec appellare ad aliquem iudicem sobrium licebat. Et tamen ego Deus meus, in cuius conspectu iam secura est recordatio mea, libenter hæc didici, & eis delectabar miser, & ob hoc bone spei puer appellabar.

§. 10. Ecce Augustine, nostro tempore, feliciore tuis annis, societas illi flumini restitit; Deus siccauit flumen, per humilem, & minimam religionem, non per eculeos, & longa exilia, & gladios vindices castimonias; sed per inermes, quosque mundus contemptim habet Grammaticæ professores. Non euoluit amplius filios Eue in mare magnum, & formidolosum. Pudicæ iam licet esse eloquentiæ, non sunt amplius artes bonæ, lenonum ministræ. Trecentis collegiis, tribus classium millibus, publice eruditio caste traditur a societate, & a multis, qui societatis imitatione virgines mulas caste, pudicæ quæ asseruant, aliisque, qui societatis imitatione eloquentiam, sine flagitiorum commemoratione tradunt.

Non defuerunt olim, qui illam sapientissimam curam societatis incusarent; sed iidem, & non obdura fronte, spe cæte floralia possent, multo deteriores illo, qui cum plausu populi vitiosissimi, sed virtuti tamen plaudentis & theatro exiuit. Quanti enim in teretibus, an infamis histrio decantet fabulam, an barbari maestas magistri ficta, non modo faditates illas commentario illustret, iteratoque inculcet, sed iur-

Idem sensu
Aristoteles.

Societatem
contra am-
los Angu-
stinus de-
fendit.

Consuetu-
do docendi
turpes scri-
ptores flum-
en tartar-
eum.

Ebrii do-
ctores disci-
re flagitia
cogebant.

Societas
scholas fecit
castas.

Crebro ro-
gatus, cur
Terentium
non docere-
mus, respo-
dit, mortuus
obesse.

Magistri
deteriores
histrioni-
bus.

gio etiam, verberibusque addiscere cogat? Vidit hoc Tullius, & ante eum Plato: Tullius quidem tanta mala Tusc. 3. non dissimulat. Sed vide ne, poetæ quid mali afferant? lamentantes inducunt fortissimos viros: molliant animos nostros: ita sunt deinde dulces, ut non legantur modo, sed etiam ediscantur; sic ad malam domesticam disciplinam, vitamque ymbratilem, & delicatam cum accesserunt etiam poetæ, nervos omnes virtutis elidunt, recte igitur à Platone, educuntur ex ea civitate, quam finxit ille, cum mores optimos, & optimum reipublicæ statum exquireret. At vero vos, docti scilicet à Græcia, hæc & à pueritia legimus, & didicimus: hanc eruditionem liberalem, & doctrinam putamus.

Pii religiosi
optime iu-
uentutem
instituent.

§. 11. Hos igitur Respublica præficiat iuuentuti moderatores, quorum & animus, & lingua, & stylus à turpitudine longissime recedat. Quam ob causam omnino suaverim religionis, & sacratis viris, rem tantam committi, cum enim castitatem Deo vouerint, cum officii sui partes esse cognouerint, ut & saluti suæ consulant, & alios bonos efficiant, non modo securitatem, & verborum obscenitatem, sed omnem quoque mali speciem, vitabunt. Itaque & principum filii, fere Episcopis instituendi committuntur, aut alioqui graui, & spectatæ virtutis prælato. Huic quoque tanta puritatis studio fructum illum, quem ex Scholis suis societas reportat attribuo. Certe ita præceptores suos instituit, ut exemplo, & verbis honestatem præferant. Regula 28. in summario ita præcipit. Quæ ad votum castitatis pertinent interpretatione non indigent, cum consistit, quam sit perfecte obseruanda, nempe euitando angelicam puritatem imitari, & corporis, & mentis nostre munditia.

Regula de
castitate.

Non modo

Et 29. Omnes diligentissime curent portas sensuum suorum, castitatis sedum, (oculorum præcipue, aurium, & lingua) ab omni inuerecundia dinarone custodire, ac se in pace, & vera humilitate interna etiam societate conseruare, & eam in silentio, cum id obseruandum est, eas consulit. cum autem loquendum in circumspectione, & adificatione verborum, & modestia vultus ac maturitate inessus, motuq; omnium sine vilo impatientia, aut superbia signo exhibere in omnibus procurando, atque optando potiores partes aliis deferre, omnes in animo suo tanquam sibi superiores ducendo, & exterius honorem, ac reuerentiam, quam exigit cuiusque status, cum simplicitate, & moderatione religiose exhibendo: atque ita fiat, ut se mutuo considerantes in deuotione crescant Deumque Dominum nostrum laudent, quem quisque in alio, ut in illius imagine agnoscere student.

Quicquid
contra pu-
ritatem ad-
mouetur,
grauissime
Socartis
plectitur.

§. 12. Nec certe legimus societas castitatis in omnibus studium, amoremque vrget, quam præcepit. An nos iam viginti quatuor in ea versor, & turpilocium nullum in vilo collegio audiui. Quod si quis tā precioso, nitidoque velo maculam alpergere voluerit, in eum grauius animaduertit, atque à suo corpore abscondit. Quin etiam eos, qui in mundo videntur leues excessus, de quibus ne appellari quidem solent, conscientia suæ, & voti castitatis respectu, eiectione, punit, ut securitati suorum, saluti proximorum, famaque rectius consulat.

Si igitur Respublicæ salus cordi est; Si recte Plato lib. 6. de leg. & Arist. lib. 7. cap. 16. Polit. ut minimum in viris ad matrimonium viginti quinque, in virginibus viginti annos requirunt, & tamen multo celerius libido, qua cum difficile luctamen est, tanquam virum interiora occupat, quanta est infamia, publica professionis auctoritate illa docere, quibus aras creces, cui exiosa Venus est, inflammetur? Væ mundo à scandalis? Natura in vitium eunt adolecentes; præceptores, quos omni mole, & conatu obfistere oportebat, deducunt, suo pondere ruit improvida ætas, & magister impellit. Id agunt, ne sine vitio crescant. Animus iuuenum, per libidines corrumpitur, & adiutrix est prælectio lasciuientis magistri, nec malum tantum augeat:

Ut solet adiecto crescere flamma rogo,

Sed ex magistro morum turpis fit doctor adulterii:

Ars ista, ubi à primis, crimen condiscitur annis.

Cumque hoc certaminis genus fugam potius, quam assultum requirat, ut optime monet S. Cyprianus, spurcicia libri, fugientibus letiferos aculeos ingerunt, nec minus ciuitatibus obfunt, quam fornices. Claudam sententia Antonii de Gueuara l. 2. Horol. c. 39. Necesse est magistros principum, omni lasciuia nota vacare. Adolescentes enim, cum & ætate imbecillitate, & natura prauitate, sint ad libidinem proclines, nec virtute valent, ut sint casti, nec prudentia, ut sint cauti (neq; se falli patiantur.) Ideoq; Si magister magistros ipsorum sanctissimos esse necesse est. Nunquam enim erit discipulus castus, magistrum videns esse vitiosum.

Non modo magistros principum, sed magistros omnium. Quia in omni genere verum est, quod ait: Valerius lib. 2. r. Facilius est virtutis ad luxuriam, quam luxuria ad virtutem transitus. In omni corpore scintilla est, quæ nisi opprimatur, incendia miscebit. Verum parum est bonæ notæ magistrum esse, si libros ignominia notatos, intestabiles, edisserat. Nemo pudicum eum credet, qui ita quæ diserta sunt, docet, ut simul pueri quæ inhonesta sunt, discant. Qui purpuratam verecundæ ætatis prætextam, foradiciis verbis inficit, ne quiter facit, qui cum iactura pudoris facit eloquentem. Sedeat alta mente repositum, quod nos Ambrosius in Psal. 118. docet. Ante vitæ, quæ doctrina, quærenda est. vita enim bona, & sine doctrina habet gratiam, doctrina sine vitæ integritate non habet. Manet illa societatis domiciliis, & scholis salutaris lex castitatis, norma innocentia, causa magni profectus: Ut nemo non modo non explicet, sed ne habeat, quidem libros obscenos, imo & manibus discipulorum excutiat, quorum tractatio, ingenuos animos vitare potest. habere qui- Olm qui peccatis suis Deos inscribebant, aliud non egerunt, quam ut pudor peccandi hominibus demeretur, si tales Deos credidissent. Sic Apollinis libidines Eurypideus Ion accusat, ut homines excuset.

— Οὐκ ἔστιν ἀνδρῶν κακὸς

ἄγχιεν δίκαιον, εἰ τὰ ὅσα θεῶν κακὰ

Μημέμεν, ἀλλὰ τὰς ἀνδρῶν κακὰς τὰς.

Non oportet amplius de hominibus male loqui,

Si Deorum mala imitatur, sed de eis qui talia docent.

Furor est manifestus præceptorum, adolescentia vitia alentium, quomodo enim seuerus pater increpabit, narrantem, quæ doctior, & sapientior, & castior patre præceptor, è tripode dictauit? Quæ feret mater filiolum auctoritate magistri canentem, quæ nunq; illa audiit? Scholæ igitur, ni summa diligentia administrantur, vitia familiis inferent, unde virtus petebatur. Ad omnia monita patris, scholasticæ consuetudinis, Academia, magistrorum auctoritas obtendetur, sicut olim apud gentes Deorum actus scelera defendebantur, inde etiam, inquit Seneca de breuit. vitæ c. 16. poetarum furor fabulis humanos errores alentium, quibus visus est Iupiter, voluptate concubitus delentis duplicasse nocte. Quid aliud est vitia incendere, quam auctores illis inscribere Deos, & dare morbo, exemplo diuinitatis, excusatam licentiam?

Præceptorem imitabuntur, & superabunt discipuli, nunquam enim ibi cessant vitia, ubi cæperunt.

§. 13. His igitur moribus iungenda est doctrina, quæ ad scientiam docendum necessaria est. Nulla quidem probatione res illa eget. Docere alterum velle, quod nescias, infamia est. Priuatim parentes docti, optime filios instituent, sed fugiunt, vel occupationibus distracti, vel tædio laboriosæ provincie. Chaldaei & Aegyptii domi suos instruebant. Diod. Sicl. 2. c. 8. l. 1. c. 6. Hinc & Agelicles Spartanus: Eorum volo discipulus esse, quorum sum filius. Sint docti, & estimationem doctrinae habeant. Difficilis est via ad eruditionem, etiam ingeniosissimis, etiam laboriosissimis, etiam cura aliarum rerum solutissimis: Multi que in medio dum in conatu sunt, vitam ponunt, nec pauciores in radice

Si magister
turpia præ-
leger, ado-
lescentes ea
loquenter,
& facient.

Pudicum
magistrum
non decet
liber impu-
dicus.

Inuerecun-
dus scri-
ptores ne
habere qui-
dem adole-
scenti licet.

Docenti e-
rudicio ne-
cessaria est.

Laboriosa
ad eruditio-
nem via.

R

montis

montis positi, dum paululum progressi sunt, elague-
scunt, longe maxima pars eorum est, qui dulcissima
opinionem, sese solantur, & quasi eruditi sint, pacatissi-
me fruuntur.

Discere, &
docere san-
cta sunt o-
pera.

Magna laus est magnae doctrinae, si virtuti, & salutis
feruiat: Ingens enim illis gloria promittitur. *Qui autem
docti fuerint, fulgebunt quasi splendor firmamenti.* & qui ad
iustitiam erudiunt multos, quasi stella in perpetuas aeternita-
tes. Interpretes 70. vertunt, *וְהָיוּ כְּשֵׁנֵי הַשָּׁמַיִם*; intelligentes; nā
& Hebraeum *מַשְׁכִּילִים* *maschilim*, doctores ipsos
significat, quamuis etiam significet intelligentes, Ier.
10. 21. Psal. 64. 10. 1. Reg. 18. 14. Dan. 4. Qui vero ad iu-
stitiam erudierint, seu *מַדְרִיכֵי הַרְבִּיבִים* *Mazdik
rhabhim*. Iustificatores multorum fulgebunt sicut stellae.
Nostra tempora, & in illis plurimorum Episcoporum,
Sacerdotum, Iurisperitorum, Philosophorum scientiam
designari non dubito verbis illis quae sequun-
tur. Tu autem Daniel claudere sermones, & signa librum, & quae
ad tempus statutum, plurimi enim pertransibunt, & multiplex
erit scientia. Ante tempus statutum, & literas signatas
scientia multiplicabitur, nam contra multorum so-
cordiam, fraudes, sophismata, multiplex dabitur, nō
ex opinionum varietate, sed diuini spiritus unitate,
scientia: Hodie in Ecclesia Catholica, inter tot cente-
na millia doctorum virorum, magna est concordia,
varia scientia, ut etiam hac in parte, Deus inuictam
praestet Ecclesiam suam.

In Ecclesia
magna co-
pia doctorū.

Societas e-
ruditionem
ab initio
complexa
est.

§. 14. Hanc quoque partem Societas nostra, infi-
gni cura complexa est. De Methodo, qua vitur suo
dicam loco. Nun hoc quoque affirmare ausim tan-
tum illi diuina bonitate hac in parte tributum, quan-
tum nunquam sperat: Itaque in omni genere scientiarum;
sed praecipue Philosophia, & Theologia, multos habet,
doctissimis quibusque conferendos. Nec ulla negant haeretici,
sed calumniantur, & de nobis inuidi ita detrahunt, ut tamen fateantur, quorū
sum enim quorundā accusationes vergūt, qui aiunt,
fore, ut si societas in suo territorio pedem figat, aut
publice docere permittatur, corona discipulorum,
quae gloria est magistris, ad societatem defleat. Ar-
gumentum boni oratoris est, constans auditorum
frequentia. De libris à societatis patribus editis, lo-
quentur officinae, & bibliothecae, de eruditione di-
scipulorum per Europam, Indiamque testimonium
dicunt integri exercitus. Nunc appello eorum, qui
seniores sunt, conscientiam. Obeant animis, oculisue
ea loca, in quibus nunc studia florentissime vigent,
intelliget praeis temporibus, iisdem in locis in Grā-
matico puluere, matura aetatis iuuenes certasse, qui-
bus nunc Rhetoricam, Philosophiamque docentur
adolescentuli, aut pueri. Egregii profectus est signū,
celeriter scientiarum Cyclopædiam decurrisse. Dili-
gens magister est, cuius discipuli supra aetatem profici-
unt. Memini dicentem senem, cum Moguntiae in-
signiū adolescentum cohortem, artium ac Philo-
sophiae doctoratu insigniri videret, quorum plerisque;
necdum aetas signabat, prima lanugine malas: Mundus
vertitur, meo tempore puerilia studia tractabamus
barbati, nunc virorum scientias callent pueri.

Aemuli So-
cietatis de
eius doctri-
na testan-
tur.

Adolescen-
tuli Philo-
sophi, &
magisterio
infignes de
societatis
professori-
bus testan-
tur.

Methodus
discendi ne-
cessaria.

§. 15. Non tamen sola probitas, eruditioque for-
māda iuuentuti sufficiunt: opus est methodo, & dex-
teritate docendi. Qui ingenio valent, laboreque, &
opibus ad eruditionem contendunt, nisi ordine cer-
to, accurataque methodo scientias tradant, bonis a-
dolescentum ingeniis abutuntur, magnisque eos tene-
bris inuoluunt. Quamuis magnis viribus, & contem-
patione celeriter curras, nisi rectam viam tenes, sero scopū
attinges. Nihil tam arte discendum, quam artes. Nō
modo ingenuarum artium, ut est pictura, sculptura,
typographice, sua sunt compendia; sed rudiorum
quoque artium: fabri enim omnesque artifices, ea fe-
re vna re excellunt, quod dexterima velocitate illa

Omnis me-
thodus est,
seu compen-
dium.

peragant, quae magnis impendiis, longo, molestoque
labore ab ignariis efficiuntur.

Quocirca in eam methodum, diu multumque So-
cietas nostra incubuit, cumque eam ante aliquot an-
nos, quae optima visa est proposuisset; post aliquot
annos, auditis singularum provinciarum sententiis,
ad incudem reuocauit, & ita demum perfecit, ut ve-
hementer dubitem, an in eo genere perfectius existeret
aliquid; me nihil perfectius vnquam vidisse certus
sum. Hac autem norma, cum vtantur professores no-
stri, non potest non esse optimus euentus. Respondi
hac de re, nuper Ludouico Iuriconsulto, libello de
secretis Societatis, eo loco, quo de nostra versutia, il-
le disputabat. Primo plerumque felix est nostrarum
rerum euentus, eius causa vna atque vnicuique Dei gratia, qui
cum nos sibi eos ad labores consecratos esse vult, etiam pro
Ecclesiae suae salute, pro Societatis consolatione, effectum dedit,
quem quicumque Deo gratus est, agnoscat. Ex eadem gratia in-
signia media promanant. Primo quae dixi, oratio, meditatio,
alia. Deinde quod nemo vllō in officio, etiam minimo, quod ge-
rit, sua prudentia, suo iudicio nitatur, sed conuenienter regulis
munus exequatur, ac regule ab viris prudentissimis, exercita-
tissimisque factae sunt, iamque longo vsu examinatae, probatae,
correctae, auctae, explicatae, ab his recedere non licet, quod autem
ad earum normam sit, quamuis aliquando euentus non potia-
tur, ordine tamen, ac sapienter est factum. Rem exemplo decla-
rabo. Commisam iuuentutem moderatur, ac erudit vir pru-
dens, ac doctus quispiam, praedicationes exponit, pensum exigit;
sed quia suo solius iudicio vitur, necesse est illum in multis sa-
pe labi, & nemo suo iudicio fisis, omnia tam prudenter cogitat,
agitque, ut non multa alius in eodem genere faciurus sit pru-
dentius. Ille igitur vnius hominis prudentiam, in Gymnasium
deferat; at professor aliquis Societatis, & sua prudentia, ingenio-
que vitur, & omnium regularum, instructionumque praefidio
fretus, prouinciam aggreditur, totum enim quod à multis, di-
uersarum nationum viris doctissimis traditum est, secum in li-
scholam deferat, atque secundum praclarissima instituta, iuuentu-
tatem expolit.

Liber studii
Societatis
legit.

Professores
Societatis
ad rectissi-
mam nor-
mam docēti.

Qui sibi soli
fidet, alius
sapit, se vero
semper sal-
tem in li-
scholam deferat.

§. 16. Quantum est, quod in professoribus omni-
bus, magnis, paruis requiro, ut consilio alieno in re-
genda, docendaque iuuentute vtantur. Plus enim
pollent multorum consilia, ingeniaque. Prudentis
est non nimium credere suae prudentiae. Id in graui-
bus, & expertis est difficile, ut intelligant se nescire,
quod nesciunt, consuetudo enim praeterea eo illos
miseriae deducit, ut vitia sua quoque, & in docendo
errata, probāda putent: Et quemadmodum, ab ado-
lescentibus non intelliguntur, vel tolerantur intelle-
cta, ita quoque dignum censent, ab aliis dissimula-
ri. Sunt nonnulla academiarum statuta, quae homi-
num, & temporum vitio, magnos abusus pepererunt:
ea tamen nonnulli tuerentur, non quasi non male fieri;
sed quia olim facta sunt. Quasi consuetudo erroris,
non eo sit deterior, quo longior. Vnum exemplum ē
multis adferam: Depositionem specta, quam mordis-
cus multi tuerentur, quae ea in re vitilis: Pueri agitan-
tur, irridetur, vapulant, scurrilia audiunt, lœduntur,
& in Germania, vbi sola illa histrionica retinetur co-
mœdia, transit in comestationes. Tot vulnerati erroris,
multi etiam per leuā illa ludicra mortui sunt; hæc tollere
aequum censent; sed statutorum tenaces, mala reti-
nere, quam antiqua dimittere malunt. Omnino sapi-
enti consilium dare est arduum, sed quo quisque est
sapientior, eo acrius peruidet, aliena sententia sibi o-
pus esse, alienoque consilio. Si in aliena Academia
ista inuenies, non tolerares, in tua laudas.

Qui docent
alios, digni
sunt, ut & ali-
sciat ab aliis.

Statuta
citata quid-
dam tueren-
tur.

Depositionem
rem scur-
rilem, qui-
dam reti-
nent, quia
antiqua est.

Nullum igitur ad vllam facultatem docendum ef-
se admittendum censeo, qui non promittat suorum
superiorum inquisitiones, & visitationes animo lu-
benti admittitur. Hoc omnino exigat princeps, &
contra omnes tueatur. Sit frequens recognitio, quae
nec impunitatis spem ostentat, nec locum relinquit
pecca-

Professores
visitantur.

peccatis. Sit accuratus laborum exactor, & operæ remunerator. Quis agricola, aut vinitor ita rem credit, ut non fodientem, palinantem, putantem crebris lustris? Et curâ non erit Reipublicæ, an iuuentus recte instituitur? Parum abest, quin male agat, qui testes, & examen reformidat. Hoc autem vnum est, quo pulcherrimæ, florissimæque Academiæ, perierunt, quia sensim raro, & deinde male, demum nihil docere ceperunt, stipendiis contenti, dumque magistratus aliis intentus est, sibi mutuo, ocioque indulgent. Id ne aliquando Gymnasialis Societatis accidat, prudentissime cautum est. Principio enim ut dixi, omnes communi illa docendi methodo vtuntur; nec hoc modo; sed conitanter eam, quia diligentissimè ratio illius industriæ exigit. Rectoris Reg. 3. ita reliqua negotia dispenser, ac temperet, ut omnes litterariæ exercitationes fouere, atque amplificare possit. Adeat interdum Scholæ, etiam inferiores, frequenter intersit Theologorum, Philosophorumque disputationibus, tum priuatis, tum publicis; at, & quibus de causis huius exercitationis fructus impediatur, obseruet.

Omni successus augeatur præsentia.

Rectori adiungitur præfectus: cuius est frequentissime omnia vltare, ita Reg. 2. Prouincialis. Proinde non solum id Rectori valde commendat in Domino, sed et etiam Præfectum studiorum, vel Cancellarium adiungat, virum in literis egregie versatum, qui & zelo bono, & iudicio ad ea, quæ sunt ei committenda, polleat: cuius sit munus, generale Rectoris instrumentum esse ad studia bene ordinanda: cui Professores, & Scholastici omnes, tum qui in eodem Collegio, tum etiam si qui in Conuictorium, & Alumnorum Seminaris forte degunt, & Præfecti ipsi studiorum in Seminaris, in rebus ad studia pertinentibus ea, quæ par est, humilitate pareant.

Et 3. Quod si ob Gymnasii amplitudinem, ac varietatem per vnum studiorum Præfectum non videatur Scholarum omnium rationibus satis esse consulendum; alterum constituat, qui ex generali Præfecti præscripto, inferioribus studiis moderetur: quin etiam si ita res exigit, adiciatur tertius, qui scholarum atrio præsit.

Quin etiam præfecto studiorum superiorum, graui lege obseruandum proponitur, ne à constituta methodo recedatur. Eius regula 3. ita habet. Nihil immutet ex iis, quæ habentur in Ordine studiorum neque dispenser, sed ubi opus est, referat ad Superiorem.

Reges bonæ frustra ponuntur, si desit, qui eas tuerentur.

Et Reg. 4. Librum de ratione studiorum familiarem habeat, & ab auditoribus, Professoribusque omnibus regulas sedulo curet obseruandas; præcipue vero eas, quæ de doctrina sancti Thomæ Theologi, & de delectu opinionum: Philosophis præferuntur, in quo præsertim inuigilet, cum conclusiones defendenda, maxime vero cum imprimenda erunt.

Bonæ tem- poris distri- butio, dimi- dium est la- boris.

Et Reg. 27. Et nostris, & Alumnis, & externis per Magistrum non modo rationem studendi, repetendi, disputandi præscribat; sed etiam omne tempus ita distribuat, ut priuati studii horas bene collocent.

Et Reg. 17. Audiatur aliquando Præceptores, minimū semel in mense; interdum etiam commentarios legat à discipulis exceptos. Si quid animaduersione dignum, vel ipse obseruauerit, vel audierit ab aliis, ubi id certo compererit, Præceptorem per quæ benigne & comiter admoneat; remque totam ad Rectorem, si necesse sit, deferat.

Non indu- cenda nouæ consuetudi- nes.

Eadem quoque ratio præscribitur, præfecto inferiorum studiorum. Regula illius 2. in rebus, quæ ad morum disciplinam, in scholis nostris pertinent, Rectorem tantum; in iis vero, quæ ad studia, generalem studiorum Præfectum consulat: ab eorum præscripto non recedat; nullam consuetudinem, aut receptam tollat, aut nouam introducat.

Omnia quo- rum ratio reddenda est accu- ratius agun- tur.

Et 3. Eidem præfecto quicquid auditoribus Rhetoricæ, & inferiorum facultatum, publice donis, forsque declamabitur, tradi curet recognoscendum. Emblemata vero, & carmina, quæ celeberrimis diebus aliquot propalam collocantur, à duobus per Rectorem designandis legantur omnia, atque optima seligantur.

Et 4. Regulas Magistrorum inferiorum, & auditorum

habeat, & perinde ac suas sedulo curet obseruandas. Magistros ipsos iuuet, ac dirigat, maximeque caueat, ne quid apud alios præsertim vero discipulos, de eorum existimatione, atque autoritate detrahatur.

Et 5. Magnopere caueat, ut noui præceptores, decessorum suorum docendi morem, & alias consuetudines, à nostra tamē ratione non alienas, sedulo retineant.

Et 6. Quintodecimo quoque die, minimum singulos docentes audiat: obseruet, an doctrinæ Christianæ debitum tempus, atque operam tribuant, an quantum satis, & in suo pensum persolendo, tum recolendo progrediantur: an denique, cum discipulis decore, ac laudabiliter se in rebus omnibus gerant.

§. 17. Neque potest origo suspitionum, diffidentia, querelarum ea ex re nasci, non illa verba quæ multa Gymnasia corruperunt: si pro bonis, aut diligentibus nos habes, cur docentiū actiones, & verba obseruas? si pro malis, meliores substitutes, si custodem apponis, dubitare te ostendis. Durum est, & contumeliosum in vitam, doctrinā, verba singula quotidianè inquiri. Non sunt illa, nec esse possunt murmura in societate, aut si cogitationem alicuius personat, iam ille periclitatur, ne non sit societatis, qui priuato iudicio, totius societatis obnititur instituto.

§. 18. At sex præcipue sunt, quæ obseruationis, admonitionis, etiam reprehensionis non modo capaces, sed amantes etiam efficiunt, nec iuniores modo, & incipientes; sed veteranos quoque imo & eos, qui præfectos, rectores, prouinciales egerunt, quod crebrum apud nos est, vltitumque, & disciplinæ firmitamentum.

Primum quia ab ipso tirocinio ad humilitatem, & obedientiam instituuntur, atque id quod prudentia caput est, discunt in tractandis scientiis, ingeniis, ac moribus nihil esse securius, quam communi consilio vti, & ut recte Græci dicunt: βαδίζεν τῇ λαοφύρῳ. Regia via incedere. Ideoque ex animo à regulis, & regularum custodibus, suis superioribus dirigi peroptant. Alterū est, magni emolumenti, quod ipsis, discipulisque inde accedit, consideratio. Qui enim ita docet, discipulosque gubernat, ut non modo iuuenes habeat auditores, & dictatorum lectores, sed doctos quoque viros spectatores, & iudices, nā ille haud facile imparatus, aut temere ad docendum accedet. Non facile errabit, qui errorem timet: qui parua etiam, & prima rudimenta puerulos docet, hoc ita faciendum sibi nouit, ut modus docendi, exercendi, examinandi, prudentibus approbetur. Quantum vero oblit teneat aratula, sui iudicii pertinaces, consiliorum vero alienorum contemptores magistros sortiri, quotidiana experientia, nimium multorum malo nos edocet.

Tertium est, quod illa recognitio indigentia ex-pultrix, industriæ eos, alacritatis excitatrix omnium, & communis est, & superioribus grauius imperata. Nemo suspectam fidem, aut diligentiam aliorum facit, cum officio fungitur. Non mea suspicio, non tua negligentia, sed muneris ratio inspectionem exigit. Ego omnibus in Academiis ad hoc exemplum, ut lectores, ita lectorum quoque censores, ac iudices constitui optarem. Eamque prouinciam spectatæ eruditionis, & integritatis viris committi, etiam magistratibus, ac nobilibus. Si enim viis, pontibus, aq̃e ductibus, cum auctoritate, ac dignitate præficiuntur magistratus, cur non erudiendæ iuuentuti.

Quartum est, quia conscientia bona teste gaudet. Vel enim discipuli sunt assidui, industrii, modesti, atque ad eruditionem proficiunt, vel certe negligentia, atque improbitate, laborem præceptoris reddunt infu-ctuosum; Non modo conscientiam in vtroque successu quietam præceptor retinet; quia suorum consiliorum, laborumque euentum aliena nequitia vanū efficit, ipse nusquam officio defuit, & qui beneficia

Omni mutatio difficilis, nisi iudem manent mores.

Diligens cura superiorum oblocutionum est vitrix.

Moneri ab aliis humilitatis gratum est.

Ita docendi inferiores, ut ratio docendi probetur superioribus.

Quod ex obligatione fit, non facit alios suspectos.

Omnes Academia ut Professoribus, ita vistoribus.

habēt opus. Testimoniū habet, qui frequenter vistoratur.

autem, & figuram, & morem, qui apparet in facie, secundum similitudines accipit.

Et cap 6. Qui crassa labia habent, & superius prominent fatui sunt. Et oi τὸ μέτωπον μικρὸν ἔχοντες ἀμαδύς. Qui parua fronte sunt indociles sunt.

Et qui supercilia habent ad tempora tendentia, fatui sunt.

§. 2. Animi affectiones, talibus corporum lineamentis indicantur, sæpe tamen ratio fallit, si experientiam spectes, nec signa illa vilius momēti sunt, nisi in vnum omnia conueniant.

Itaque est anceps illa, & frequenter iniuriosa, ingeniorum estimatio. Multorum καὶ αἰσιν καὶ ῥαδίᾳ ἀλλὰ ἐγκέφαλον ἐκ ἔχοντες. Puchella capita, sed absq; cerebello. Membrorum concinnitatem, coloris suauitatem, mollitudinem carnis, musculorum forositate non temper ingenia sequuntur. In Æsopi, & Galbæ corpore pessime habitabit excellens ingenium. Faretur quidem Salomon Sap. 8. 19. Πᾶς τις ἡμεῖς ἐν φρεσὶ, ψυχῆς τὸ ἐλάττω ἀμαδύς. μᾶλλον δὲ ἀμαδύς ἐν ᾧ ἡ δόξα ἐστὶ σάμα ἀμαρτυροῦ. Puer autem eram ingeniosus & sortitus sum animam bonam, & cum essem magis bonus, veni ad corpus incoquinatum. Iungit corporis habitudinem, cum animæ bonitate, quia fere iuncta sunt. Sed caput tamen sapientie, in diuina bonitate repositum esse agnoscit. Ideoque cap. 9. 4. sic orat: Da mihi sedum tuarum asistricem sapientia, & noli me reprobare a pueris tuis. His igitur vtetur signis quidem, qui de ingenio adolecentium iudicaturus est, sed ita vt non in illis nihil, neque omnia posita arbitretur. Alia ergo signa adhibebit; Memoriam explorabit, modum agendi, & industriam considerabit, an cito dicta percipiat, an ratio cinetur, aduertat. Multa in vñu domestico, etiam in lusu, & recreatione notantur. Si ad inopinata, & acuta dicta ardet, si res arte factas, nouaque admittit, & quærit; si facile ea, quæ videt, imitatur. Non sufficere quancunq; phytlogomones cognitionem, & ἰδιόκετος inspectione optimus ingeniorum estimator docet Senec. Ep. 66. Clarum cum discipulum meum vidi, post multos annos, non puto expectas, vt adiciam senem; sed mehercules viridem animo, ac vigentem, & cum corpusculo suo colluctantem. Inique enim se natura gessit, & talem animum male collocauit: aut fortasse voluit hoc ipsum nobis ostendere, posse ingenium fortissimum, ac beatissimum sub qualibet cute latere. Vixit tamen omnia impedimenta: & ad cetera contemnenda, a contemptu sui venit. Errare mihi visus est qui dixit;

Gratior est pulchro veni, nō ē corpore virtus.

nullo enim honestamento eger ipsa; & magnus sui decus est, & corpus suum conseruat. Certe Clarum nāstrum, capi intrueri formosus mihi videtur, & tam rectus corpore, quam est animo. Potest ex casa vir magnus exire: potest & ex deformi, humilique corpusculo, formosus animus, ac magnus. Quosdam itaque videtur mihi in hoc natura tales generare, vt approbet virtutem omni loco nasci. Si posset per se nudos edere animos, fecisset, nunc, quod amplius est, facit: quosdam enim edit, corporibus impeditos, sed nihilominus perrumpentes obstantia. Clarus mihi videtur in exemplar editus: vt scire possemus, non deformitate corporis sedari animum, sed pulchritudine animi corpus ornari.

Vultus saepe fallit.

Et Senecæ consentit Rhodiginus, lib. 3. lectionum antiquarum cap. 12. Quæ autem de affectionibus humorum quatuor adnotauimus, scire oportet, non videri ea omnino perpetua, est enim vbi sub virginea, & miti facie, barbara, atrox, & serina prorsus lateat immanitas. Sub aspernabili vero, & cruenta ninnante vultu, latet quondam, amabilis, & exosculanda clementia. Quibus vero venusta frons & ridibunda, remidensque, astuant saepe mororibus, ac sibi ipsi putent. Iam quosdam inuenias ita lugubres aspectu, & misero vultu, & fronte obducta, inftar vultu Marjæ, vt Saturni mancipia plane videantur. At cum attentari, bone Deus, quam sereno sunt animo, quam facetoso, quanta comitater is omnia resoluunt.

Nimium stupidi de-

§. 3. Vix igitur quisquam sine experientia repellendus est a literis, sed quos constat idoneos non ef-

se, mature relegandos celsco. Sunt enim ingenia quædam adeo bruta, & inculta, & medium aliquid inter communem hominum naturam, & stultitiam habentia, qualia Thracum, qui non nisi quatuor, aut quinque numerare poterant. Quis enim Margitem, quis pectora Abderitanæ plebis, quæ corpora sine mentibus, etiam si τρεῖς καὶ δεκάτῃς sint, literas docere sustineat: Laudat Apollonium Alabandensem Cicero de orat. quod quamuis mercede doceret, non tamen pateretur eos, quos oratores non putabat posse euadere, operam apud se perdere; dimittebatque, & ad alias artes, ad quas idoneos esse existimabat, hortabatur. Eam rationem nostra quoque societas sequitur, eo sincerius, quod cum gratis doceat, precio ad retinendos literis inidoneos non inducitur. Præfetti studiorum inferiorum, hæc nona regula est: Nullum, quoad eius fieri potest, in discipulorum numerum referat, qui non adducatur a parentibus, aliisue, quibus cura sit, aut quem ipse non nouerit; aut de quo facile non possit, ab aliis sibi iam notis edoceri. Neminem vero, eo quod ignobilis sit, aut pauper, excludat.

decorans artes.

Et 25. Si quis nulla ratione ad gradum faciendum videatur idoneus, nullus deprecationi sit locus. Si quis egre quidem aptus, sed tamen propter ætatem, tempus in eadem classe positum, aut aliam rationem promouendus videatur; id ea conditione, nisi quid obstiterit, fiat, vt, si minus suam Magistro probare industriam, ad inferiorem scholam remittatur, nec in Catalogo eius ratio habeatur. Si qui denique ita sint rudes, vt nec eos promouere deceat, nec vllus in propria classe fructus speretur, agatur cum Rectore, vt eorum parentibus, aut curatoribus perhumanter admonitis, locum non occupent.

Sine profectu nemo scamnum occupet.

Causa cur sic faciendum iudicem, est, quia frustra labor impenditur. Si contuderis stultum in pila, quasi prius, feriente de super pilo, non auferetur ab eo stultitia eius, de moribus non ignoro a Salomone dictum, Prou. 27. 22. nec male tamen, de ingeniorum duritie accipitur.

Ἄν ἀπολέῃς τὰς ἀμους ἕδρας πῶς οὐ δύνασαι ἰδοὺ μένει. Si aquam pinsendo, humeros perdidideris, aqua tamē manet. Qui lauat Æthiopem, qui silicem nigrum abluit, aliud non agit, quam vt atror sit conspectior,

Quadam ingenia cultum non accipiunt.

Indocile ingenium si pergas velle docere,

Infelix operam perdes; vt si quis asellum

In campum doceat parentem currere freno:

Qui cum quadrupedum in morem videatur equorum

Tollere posse caput, gressus glomerare superbos;

Hunc tamen aut frenis, aut si calcareibus vrges,

Auriculas demittit inique mentis asellus

In terram, & pedibus posticis calcitrat. ergo

Define, nam nunquam ars naturam vincet; equusque

Nunquam ex degeneret fiet generosus asello,

Et nunquam ex stolido, cordatus fiet in arte.

Natura tarditas nulla saepe diligentia vincitur.

Ita poëta magis prudens, quam elegans, nec contra dura ingenia, elegantia opus est.

§. 4. Labor igitur ingens sine villo fructu. Imo vero cum ingenti cruciatu illius, qui tam misere torquetur. Cum Quintilianus proconsul noxium equuleo tenderet, & de pœna cōfessi deliberaret; Polemon adolescens tum stolidus, tum lasciuus, iube, inquit, cum antiquos scriptores ediscere. Hoc maximum tormentum, stupor ab eruditione abalienatus, esse arbitrabatur. Hinc etiam consequitur, vt cum sapientiam non capiant, ocio, & vitii sese dedant; neque fere deteriores sunt, quam quos Academia diu frustra excoluere; Plerumque enim studiorum libertatem, & priuilegia vertunt in viuendi licentiam, plus etiam obsunt studiorum, artiumque existimationi, quam ingeniosi, & industrii prodesse possint. Scientias enim, quas percipere non potuerunt, exofas habent; easque contempnunt, quam assequi non potuisse videri malunt. Itaque & doctos, & doctrinam aspernantur, multoque ab ea retrahunt. In hac partem, tota Europa pene video peccari: Et libere as-

Tardis, & perditis cruciatus est, studere.

Studioforum multitudine laborat Europa, p.

Doctrina
nonnihil
promouen-
da.

Infinimus
barbariem
induxit.

Inanis cul-
tus literarū
fugiendus.

Studia val-
de promo-
uenda sunt,
sed studio-
rum est ha-
bendus de-
lectus.

Qui inhone-
sta missione
studio ex-
auctorati
sunt, vix
rebus bonis
idonei.

Optimum
ingenium
optandum,
in bonum fere
optimo me-

tero, ipse amator, & alumnus studiorum, nimis mul-
tos videri esse studiosos. Principemque, & Repub-
licam operam dare oportere, ne eam ob causam forte
auribus accipiat, audiant de re literaria consilia-
rium, nostri saeculi literatissimum. Cum enim libr. 2.
Pol. cap. 17. dixisset: Doctrinam nonnihil promouendam
esse à principe, in notis hac addidit. Iure moneo, nam, vt
Symmachus ait, scimus bonas artes honore nutrire, atque hoc
specimen esse florentis reipublicae, vt disciplinarum professori-
bus, premia opulenta penduntur. Sed tamen voculam, non
nihil de industria addidi: quia vt tollere eas noxium, ita calide
nimis promouere.

Iustinianus τὰς τοπικὰς ἀνέκαθεν ἐν ἐκείνῃ τῇ πό-
λει διδόντας στήσεις τοῖς ἐν αὐταῖς διδασκαλαῖς, τῶν
λογικῶν τεχνῶν, ὁπσημῶν, ὑποθήκας τὰ ἐπ' αὐτῶν ἐξέκο-
λε. Καὶ ὅτως τῶν ἐν ταῖς πόλεσι διδασκαλῶν ἐσχολασ-
τῶν ἀγέμια τῶν ἐν αὐταῖς κατεκέρησε: antiquitus con-
stitutus in quoque oppido annonas, professoribus bonarum ar-
tium dandas, de consilio Praefecti sui susceperat, atque ita frigen-
tibus passim per opida Scholis, rusticis & barbaria occupa-
uit inhabitantes. Mala hac securis, quam Thrax Imperator in-
iecit: sed illi quoque occulte noxii, qui effuse nimis promoue-
runt. Nam otium, & molitiam, nulla re facilius, aut honestius
in animos irrepere, quam via hac literarum, omnino fatendum
est. Atqui robur, & virtus non sunt, vbi illa. Vt catuli ad ve-
mandum inepti, qui saltare & eiusmodi delicias doceri: sic ad
vitalia exercitia parum apti, ciues nimis exculti. Franciscum
regem Primum, & Leonem Decimum, qui auide litteras ex-
citauerunt, in caelum tollimus. Si propositum spectamus, merito;
si finem & successum, ambigo, quia reuera alter Galliam suā,
alter Italiam, cultiorem amenioremque reddidit, sed vna &
molliorem. Quid bone sper reliquum, vbi etiam femina passim
in libris & litteris? atque eo ventum. Mihi Spartani illi probi,
qui γυμνασία μὲν ἔνεκα τῆς γέλης ἐμάνθανον. ἡ δ' ἀλ-
λὰ παιδεία, πρὸς τὸ ἀρρετὸν καλὸς ἐπὶ τοῖς, καὶ καρτερεῖν
ποιοῦντα, καὶ νικᾶν μάχης, οὐ: Litteras ad vsum saltem disci-
bant, reliqua omnis disciplina erat vt pulchre parerent, vt lu-
bores perferrent, vt in pugna vincerent. Et à Principe meo in
suis ciuibus id seruari, suadeam valde. Non nimis, non omnes,
studius se applicant, sed nobilitas tamen maxime: quia patres
valere decet consilio, populo superuacanea est calliditas.

§. 5. Ego quanquam nonnihil à Liptho dissideam,
censeamque; doctrinam omni modo promouendam,
hoc tamen probo, quod delectum studioforum in-
stituit, quodque eruditionem nō recte tractetur ob-
esse plurimum Reipublicae indicet. Errari hac in re
plurimum Scholarum nos conspectus docet. In Aca-
demia quā vix in singulos annos triginta Baccalau-
reos, Vicosos magistros artium, vix in lustrum Me-
dicinae, Iuris, vel Theologiae doctorem producit, mil-
le adolefcentes docentur. Magna pars post Scholas
Grammatices alio flectit animos, affluet ad ocium li-
terarium nec ad opificum tribus, nec ad militiam i-
donei sunt; hinc ocioforum, vagabundorum, musi-
corum, poetastrorum ingens copia, hinc in clerum,
& monasteria prorumpunt perniciosissime indocti.
Nonne praestabat, initio pueros, & cuilibet adhuc ar-
ti habiles, à studiis amoueri, quam post laborum, &
sumptuum impendia, cum dedecore ea deferri: ipsos
magistros, & doctores aspicere partim indoctos, par-
tim bullatos, paucos excellentes. Causa tanti mali,
confusa discipulorum multitudo, in qua quisque quā-
uis ingenio deficiatur, eniti ad eruditionis fastigium
contendit, cum vero plerisque vires deserant, neces-
se est multos in ipsis carceribus, alios in medio, alios
in fine prope ipsam metam concidere.

§. 6. Quantum igitur ingenium requiris in disci-
pulo? Optimum, ac plane diuinum suspicio, quale
fuit in Origene, in Augustino, in Aristotele. Maius in
Didymo fuit, quem caecum ab ortu scientiarum, & te-
cretiora tentasse excelso animo, & felicissime conse-

cutum tradit Hieronymus. Quodque magis mirere, lius est, me-
Geometrica theorematum, angulos, & puncta, & se-
ditiones tenuit. Hoc vbi deest, magnum, & bonum; rec-
tio mediocriter desidero, si bonum Deus, & natura ne-
gavit. Epicurus tria ingeniorum genera nobis descri-
bit: Seneca Ep. 52. Quosdam ait Epicurus ad veritatem sine
vilius adiutorio contendere, ex iis se fecisse sibi ipsum viam. hos
maxime laudat, quibus ex se impetus fuit, qui se ipsos protule-
runt, quosdam indigere ope aliena, non ituros, si nemo praece-
serit, sed bene secuturos. ex his Methodorum ait esse. Egregium
hoc quoque, sed secunde fortis ingenium. Nos ex illa prima nota
non sumus: bene nobiscum agitur, si in hanc secundam recipi-
mur. Nec hunc quidem contempseris hominem, qui alieno be-
neficio esse saluus potest: & hoc multum est, velle seruari. Præter
hac adhuc inuenies aliud genus hominum, ne ipsum quidem sa-
stidendum, eorum qui cogi ad rectum compellunt, possunt: qui-
bus non ducit tantum opus sit, sed adiutore, & vt ita dicam, co-
actore. Hic tertius color est. Si quis huius exemplar, Hermi-
chum ait Epicurus talem fuisse. Itaque alteri magis gratulatur,
alterum magis suspicit. Quamuis n. ad eundem finem vterque per-
uenit: tamen maior est laus, idem efficere in difficiliore mate-
ria. Puta n. duo adificia excitata esse,ambo paria, æque excessiua,
æque magnifica: alterum dura arca accepit, illic protinus opus
creauit: alterius fundam. nta lassauerunt, in mollem ac fluidam
denissa humum: multumq; laboris exhaustum est, dum perue-
nitur ad solidū. Apparet in altero, quicquid factum est: alterius Laborio-
magna pars & difficilior latet. Quaedam ingenia facilia & ex-
pedita: quaedam manu (quod auiunt) facienda sunt, & in funda-
mentis suis occupanda. Itaque ego illi felicior dixerim, qui nihil felice est.
negotii secū habuit: hunc quidem de se melius meruisse, qui ma-
lignitatem naturæ suæ vicit, & ad sapientiam se non perduxit,
sed extraxit. Hoc durum, & laboriosum ingenium nobis aa-
tum, scias licet, imus per oblaterna. Itaque pugnemus, aliquorum
inuocemus auxilium.

Cætera recte, id vero infantientis in Epicuro ia-
ctantia fuit, quod & Cicero l. i. de natura Deorum Epicurus
refert, & Gloriabatur se magitrum habuisse nullum. Laborio-
Sed de ingenii agendum. 70.

§. 7. Maxima ingenia, & excellentissima miror, &
timeo, mediocria probo. Moderata indoles, animus
qui cum labore peruenit eo, quo tendit, studiis, &
Reipublicæ vtilissimus est, quia studiis recte uti lo-
probanda. 70.

Maxima ingenia non minus timenda, q̃ miranda
sunt. Nam itacundi plerumque sunt, qui acri ingenio
pollent. Plato l. de scientia: Arduum esse putat, & difficile
inuenire hominē ingeniosū, qui non iracundus sit, & immode-
stus: de naturæ propensione, non vita loquor. Agiles Ingenio-
sunt, docilesque, tenui, & illiutri spiritui viacitate
mouentur, sed vt materia quæ aëreo pingui plena fa-
cile accenditur, totaq; in flammam soluitur, ita ho-
rum quoq; animus talis est, flammam asphalti instar
capit.

Deinde non sunt ingenia illa sine aliqua mixtura
stultitiæ. Seneca ait, Aristoteli nullum magnum inge-
nium sine mixtura dementiae fuisse. lib. de Tranq. animi
Caulam reddit: Non potest grande aliquid & supra ceteros Non mota,
loqui, nisi mota mens. Cum vulgaria & solita contempsit, in-
stinctuque sacro surrexit excelsior, tunc demum aliquid ceci-
nit grandius ore mortali. Non potest sublime quicquam, & in-
arduo positum contingere, quamdiu, apud se est. Defici-
sciat oportet à solito, & efferatur, & mordeat franos, &
rectorem rapiat suum: eoque ferat, quo per se transisset ascen-
dere.

§. 8. At quomodo ingeniosus potest esse stultus?
Potest sane, non omnino quidem mente alienatus,
sed tamen in rebus grauissimis aberrans. Cum enim
aliud sit celeri memoria rem condere, primo in-
tuitu apprehendere: Aliud indicare de rebus a-
gendis, non omnia in eodem inuenimus. Disputa-
uit rem Aristoteles Prob. lect. 30. Primo quidem melan-
cholicos esse tradit, qui vel ingenio claruerunt, vel in studiis Phi-
losophiæ, 10.

Ingenii &
eruditionis
secundas
qui tenet,
magnus est.

Laborio-
sum inge-
nium pro
modum pro
modum pro
modum pro

70.

Non mota,
sed erudit
ad altissim
inuenit.

Ingenio-
melan-
cholicos
Phil.

10.

Magna ingenia herou
morbos an-
nexos ha-
bent.

Iosophis, vel in Republica administranda, vel in carminepan-
gendo, vel in artibus exercendis. Adeo ut virtus atrabilis infe-
staretur, seu inter heros de Hercule fertur: hic enim ea ipsa
fuisse natura putatur, & morbum comitalem sacrum ab illo,
& Herculeum Prisci nominare. Puerorum quoque motio
mentis idem hoc explicat, & eruptio vlcum, quae mortem in-
terdum antecedit. Id enim plerique, atrabile confilii. Et Ly-
sandro Lacedaemonio proxime ante obitum genus id vlcum
emerfit. Adde Aiaceum, & Bellerophontem, quorum alter pe-
nitus ad insaniam prorupit, alter loca persequatur deserta.
Vnde illud Homeri

Αὐτὰρ ἑπεὶ δ' οὐτ' ἀπὸ δαίμονος παῖς θεοῖσιν,
ἦτοί δ' ἀπὸ πεδίων τὸ Ἀλκίον εἶναι ἀλάτο,
ὅν θυμὸν κατέδωκε, πᾶτον δὲ θεῶν ὄνειρον.

Quin etiam plerisque alios ex herou ordine morbo eodem
laborasse compertum est. Annis vero posterioribus Empedo-
clem, Socratem, Platonem, & alios complures viros insignes
hoc fuisse habitu nouimus, atq; etiam partem ordinis poetarum
ampliozem. Nam & multos id genus hominum morbi, ob eius-
modi habitum corporis exercent, & aliqui suapte natura in eos
ipsos affectus perspicue vergunt: omnes tamen fere, ut dictum
iam est, natura huiusmodi extiterunt.

Nimium
ingeniosi
furentes.

Ergo causam refert in bilem, ὅστις δ' ἴσας ποτὶ δὲ
δεσπὴν, μανικὸν δ' εὐφροῖς, δ' ἐπὶ πῶς δ' ἐνὶ πτεῖ αἰὲς τὸς
δοῦναι, δ' τὰς ἐμβολίας. Quibus valde multa, calidag, bilis
inest, maniaci, & ingeniosi, & amatores, & ad iram, cupidita-
tesq; propensi sunt. Nec aliter Plato Magister Aristote-
lis, cum eos ait pollere ingenio, qui furore corripi, &
concitari solent. Democritus quoq; censuit, ingenio-
sissimos quosq; furore corripi solitos, quod si accu-
ratus causam cognoscere tibi animus est, Caelium
consule lib. 17. var. lect. cap. 5.

Magna in-
genia ti-
meda, quia
nihil me-
diocriter te-
nent.

His etiam hoc addendum maxima ingenia crebro
defultoria esse, volatica, semper in motu, celeriter fa-
stidiri praesentia, quae leuitas, & inconstantia non in
disciplinis modo profectum impedit, sed Rempubli-
cam interdum conturbat. Itaque qui ingeniosi sunt,
ingenti cura ad virtutem, instuantur. Quod si ad
Rempublicam veniant, recte conueniet in eos illud:
Quod de suo Themistocle dicebat prudens praecep-
tor. Tu fili, nihil mediocre eris, sed vel magnam patriam lu-
men, vel magna pestis. Itaque ingenium aequabile, con-
stans, bonum, quod labor prouehat, exacuatque
quam nimis celere, versatile, acutum, promptum
malo. Magnitudo ingenii, si abest virtus, magnos
errores gignit.

Praetor sa-
pientia li-
berorum
falso gau-
dio parentes
tollit.

§. 9. Deniq; maxima ingenia solent etiam esse prae-
cocia, at quae talia sunt, breuia sunt, & euania. Her-
mogenes annorum octodecim, Rhetoricen confcrip-
sit, quae ab omnibus cum admiratione legebatur,
magnoq; in honore fuit, prodigio praematurae eru-
ditionis, & eloquentiae, sed anno aetatis vicesimo quarto,
mente lapsus deridiculo fuit. Iocis etiam exagita-
tus, alii dicebant, recte Homerum verba, λόγος τε
ἐν τῷ vocasse, quod ea velut alas Hermogenes ab-
ieciisset. Alii δ' ἐμμορῶν ἐν αὐτοῖς γέγονεν, ἐν γέγονεν αὐτῷ. Her-
mogenes cum inter pueros puer ageret, senex, cum
inter senes senex, puer erat. Seneca egregie describit
praecoces illos fructus, de cons. ad Marciam cap. 23.
Quid tu, Marcia, cum videres senilem in iuvene prudentiam,
victorem omnium voluptatum animum, emendatum, caren-
tem vitio, diuitias sine auaritia, honores sine ambitione, volup-
tates sine luxuria appetentem, diu tibi putabas illum sospitem
posse contingere? Quicquid ad summum peruenit, ad exitum
properat. Eripit se, aufert se, ex oculis perfecta virtus: nec vlti-
mum tempus expectant, quae in primo maturauerunt. Ignis quo
clarior fuit, citius extinguitur: viuacior est, qui cum lenta,
difficiliq; materia commissus, fumosq; demersus, ex fido lu-
cet: eadem enim detinet causa, quae maligne alit: sic ingenia
quo illustriora, breuiora sunt. Nam ubi incremento locus non
est, vicinus occasus est. Fabianus ait, quod nostri quoque paren-
tes videre, puerum Roma fuisse, statuta ingentis viri: sed hic

cito decessit, & moriturum breui nemo non prudens dixit:
non poterat enim ad illam aetatem peruenire, quam praecepe-
rat. Ita est indicium imminutis exitus naturitas, & appe-
tit finis, ubi incrementa consumpta sunt.

Quod de corpore fieri cernimus, id de ingenio
quoque, quod a corporis constitutione, & tempera-
tura dependet, dicendum esse, multorum detrimenta
docuerunt.

CAPVT VIII.

Certa morum Regula Studiosis praescri-
bende.

§. 1. **A**CADEMIAE per Europam optimis legi-
bus, institutisque fundatae, ac munitae sunt,
omnibus etiam Gymnasis particularibus tanquam
cuidam Reipublicae parti sua statuta, & regule legun-
tur. Mihi sane videtur Christiani, ac studiosi adoles-
centis officium complexa Societas iis legibus quas
auditoribus suis praescripsit. Sunt autem hoc ordine
descriptae.

REGULA PRIMA.

Qui discendi causa Societatis Iesu Gymnasium frequen-
tant, intelligant, Deo iuuante, non minus curatum iri pro
viribus, ut pietate ceterisque virtutibus, quam ut ingenio
artibus imbuantur.

Θεὸς οὐ γὰρ
καὶ τὰ
πνεῦμα ἐν
ἡμῶν. Δεῦ
κοί, & ο-
μνία φαί-
νεται
Deo fauente.

Duplex adeundi Gymnasii finis, primus & opti-
mus: Virtus pietasque, secundarius, eruditio. Merito
sane; Literae sine virtute callidum magis faciunt, quam
bonum. Onerant, non iuuant Rempublicam. Turpe
Seneca iudicabat esse: Venire cum tabellis ad philo-
sophum, ut verba, non res excipiant. Idem esse debet
docenti, & discenti finis, idem propositum; Prodesse
vult doctor, proficere discipulus, infundere hic vir-
tutem, ille recipere. Sic vero habent regulae com-
munes praceptorum studiorum inferiorum. 1. Ado-
lescentes, qui in Societatis disciplinam traditi sunt, sic Magi-
ster instituat, ut vna cum litteris mores, etiam Christianis di-
gnos imprimis hauriant.

Sapientia
fundamen-
tum pietatis.

Rationes quibus id consequantur praescribunt re-
gulae sequentes:

1. Feratur autem eius peculiaris intentio, tam in lectioni-
bus, cum se occasio obtulerit, quam extra eas, ad teneras ado-
lescentium mentes obsequio, & amoris Dei, ac virtutum, qui-
bus ei placere oportet, preparandas: sed praecipue ea, quae se-
quuntur, obseruet.

Inuenimus
in cruce
gloriam,
nobis qui
saluamur
Dei virtus
est.

2. Orationem breuem ante scholae initium dicat aliquis,
ad id institutam: quam Praeceptor, & Discipuli omnes aperto
capite, & flexis genibus attente audient: ante lectionis vero
initium, ipse praceptor signo crucis se muniat aperto capite,
& incipiat.

3. Missa & concioni curet ut intersint omnes, missa quidem
quotidie, concioni vero diebus festis: ad quam praeterea bis
saltem singulis hebdomadis eos in quadagesima mittat, aut
etiam pro regionis consuetudine ducat.

In loco ob-
latio mun-
da offertur.

4. Doctrina Christiana in classibus praesertim Gramma-
ticae, vel etiam in aliis si opus sit, feria sexta, aut sabbatho
edificatur, ac memoriter recitetur, nisi forte alicubi, & a
nouis discipulis etiam sapienter recitanda videretur.

5. Piam cohortationem, vel doctrinae explicationem fe-
ria item sexta, aut sabbatho habeat per semihoram: hor-
tetur autem potissimum ad orandum Deum quotidie, pra-
cipue vero ad coronam B. Virginis, aut officium quotidie re-
citandum, ad excutiendam conscientiam vesperi, ad sacra-
menta penitentiae, & Eucharistiae frequenter, ac rite obeun-
da; ad vitandas noxias consuetudines, ad vitiorum detesta-
tionem, ad virtutes denique colendas Christiano homine di-
gnas.

Pietas o-
mnibus,
certi ordi-
nis cerimo-
nia nulli
suadenda
sunt.

6. Priuatis etiam colloquiis eadem ad pietatem pertinen-
tia inculcabit, ita tamen, ut nullum ad religionem nostram
videa-

videatur allicere: sed si quid huiusmodi cognouerit, ad confessorium respiciat.

7. Litaniae Beatissima Virginis Sabbatho sub vesperum in sua classe recitari iubeat, vel, si moris sit, in templum ad easdem cum ceteris audiendis ducat: pietatem vero in eandem Virginem, & Angelam etiam custodem discipulis diligenter suadeat.

8. Lectionem spiritualem praesertim de sanctorum vitis vehementer commendat: contra vero non solum ipse ab impuris scriptoribus, & omnino in quibus sit aliquid, quod bonis moribus nocere queat, iuuenturi pralegendis abstineat, sed ab istis etiam extra scholam legendis discipulos, quā maxime potest, deterreat.

9. Confessiones singulis mensibus ut a nemine omittantur efficiat: iubebit autem eos tradere suum in schedula descriptum nomen, cognomen, & classē Confessoris: ut schedulas postea recognoscens, quinam defuerint, intelligat.

10. Oret Deum sepe pro suis discipulis, eosque religiosa vita suā exemplis adificet.

Nec mirari quempiam oportet, tantae nobis curae esse pietatem, & virtutem, cum id omnibus propositum esse debeat, ut viuerē potius, quam disputare norint. Turpe est quoddā multos annos in sacratio virtutum confidisse, & ne colorem quidem duxisse. Reprehendit id olim Seneca Ep. 108. Quid nō nouerim?

Auditores habent Gymnasia multos, at paucos discipulos. pertinacissimos quidem, & assiduos: quos ego nō discipulos philosophorum, sed inquilinos voco. Quidam veniunt ut audiant, non ut discant: sicut in theatrum voluptatis causa ad delectandas aures, oratione, vel voce, vel fabulis ducimur. Magnā hanc auditorum partem videbū, cui philosophi schola, diuiciorum otij sit. Non id agunt, ut aliqua illic vitia deponant, ut aliquam legem vitae accipiant, ad quam mores suos exigant, sed ut oblectamento aurium perfruantur. Aliqui tamen & cum pugillaribus veniunt, non ut res excipiant, sed verba: quae tam sine profectu alieno discant, quam sine suo audiant. Quidam ad magnificas voces excitantur, & transeunt in affectum dicentium, alacres vultu & animo: nec aliter concitantur, quam solent Phrygi tibi cinis sono seniuri, & ex imperio furentes. Rapiunt illos, instigant, rerum pulchritudo, non verborum inanum sonitus. Si quid acriter contra mortem dictum est, si quid contra fortunam contumaciter, iuuat protinus, quae audias facere. Afficiuntur illi: & sint quales iubentur, si illa animo forma permaneat, si non impetum insignem protinus populus honesti dissuasor excipiat. Pauci illam, quam conceperant, mentem domum perferre potuerunt. Facile est auditorem concitare ad cupiditatem recti. Omnibus enim natura fundamenta dedit, semēque virtutis: omnes ad omnia ista nati sumus: cum irritator accessit, tunc illa animi bona velut sopita excitantur.

Si igitur gentilibus philosophis cura fuit, ut virtutibus, aut sane virtutum colore adolēcentes imbuerent, multo id magis ad Christianos professores pertinebit, hos enim religionis sanctitas, officii obligatio, parentibus debita fidelitas impellere debet, ut primam viuendi rationem esse ducant.

REGULA II.

§. 2. Eam quisque classē frequentabit, quae illi post examen à Praefecto fuerit assignata.

Iure optimo, ac merito, qui enim se praep̄tori committit, ut ab eo scientiarum pulcherrimarum decora, laurumque capiat, non potest illi praescribere qua methodo docendum sit. Ignarus viae ductor non debet esse illius, qui omnia indicia, omnes mercuriales acertuos cognitos habet. Magnus error aliquando auditorum, saepius parentum, Velle magistro, aliquando, & Academiis praescribere. Qui ordinem tradendarum disciplinarum magistro praescribit, quamuis indoctiorem se fateatur professione discendi, sapientiore tamen docendi profiteretur. Tumor ille animi disciplinis plurimum obstat. Dum quisque altiore gradum scholarum ante annos, scientiamque conscendere nititur, fundamenta non discit, ideoque nec superiora intelligit. Hunc, inquit, praep̄torem nō intelligo, has tricas nō capio. De se quisque vix incorrupte iudicat, maxime de ingenio, cuius amandi, pu-

Nihil stultius, quam ordinem discendi magistro praescribi à discipulo.

blicandique immane cacoëthes omnibus est insitum.

Geometricis & arithmetis, & commentationibus se Alexander aliquando dedit, cumque, ut fit in rebus abstrusissimis, summę difficultates, attentionem, subtilitatemque summam requirerent: Regio fastu docti imperabat, clarius ut illa diceret: cui ille vere ac recte: Omnia illa, omnibus aequae difficultas esse, nec enim fortuna ingenium praestat, sed fastu sapius obuelat. Praep̄tore igitur habeat, qui necessaria doceat, qui fundamenta ponat, quae si fatiscant, ruinam struit, qui altius extulit adificium doctrinae. Optime proficiunt, qui primi laboris opera, tardius conspiciunt. Qui affatim in diotam angusti colli, vinum infundit, praep̄tiam partem perdit. Modum ingenii iuuant, quae accommodata sunt, moderato labore acuiuntur, maiore sub fasce cadunt. Plurimis properatio obfuit, dum mutatione scholarum, profectum aestimant: quasi non eundem in locum indoctus penetrare possit.

Sapientia etiam regibus diffici- est.

Praep̄tatio ut in gressu, ita in studiis pernicio- sa.

REGULA III.

§. 3. Singulis saltem mensibus, omnes peccata confiteantur, ac Missae sacrificio quotidie constituta hora, concioni vero diebus festis, decenter intersint.

Tria lex illa continet, Sacrae exomologeseos mentis, sacrae missae quotidianae, sacrae concionis perfectos dies praep̄tum. Ita constit. p. 4. c. 16. Diligenter curaretur, ut qui literas discendi gratia ad Vniuersitates Societatis, se conferunt, simul cum illis bonos, ac Christianis dignos mores addiscant: ad quod multum iuuert, si omnes singulis saltem mensibus semel ad confessionis sacramentū accedant, si Missam quotidie, concionē singulis diebus festis (cum ea fieri) audiant. Ex praep̄toribus autē quisque, hoc à suis discipulis praestari curabit.

Sacra concilio ad parentiam, & denotat.

Adiungit constitutionum declaratio, si quis illa non praestiterit, atque etiam dissolutus, & aliis offendiculo sit, expellendum est scholis.

Non ignoro haec ab haereticis rideri, diris deuoueri, à politicis contemni, à leuibus negligenter obiri: At Societas habet ea in re multos, & preclaros auctores. Primo confessio à primaua Ecclesia in vñ fuit. Clem. Ep. 1. ad Iacob. Dionys. ad Demophilum, Orig. in Plal. 32. Eufil. 5. c. 27. & l. 6. c. 27. Cypr. l. de lapsis. Videri Deus corda & pectora singulorum, & iudicaturus est, non tantum de factis, sed & de verbis, & de cogitationibus nostris, omnium mentes, voluntatesque conceptas in ipsis adhuc clausi pectoris latebris intruetur. Denique quanto & fide maiores, & timore meliores sunt, qui quamuis nullo sacrificij aut libelli facinore constructi: quoniam tamen de hoc vel cogitauerunt, hoc ipsum apud sacerdotes Dei dolenter & simpliciter confitentur, ex hominibus conscientia faciunt, animi sui pondus exponunt, salutarem medelam paruis licet, & modicis vulneribus exquirunt, scientes scriptum esse: Deus non deridetur.

Primus Ecclesia cōfessio fuerit.

Cogitationes suas libelli facinore constructi Christiani confitebantur.

§. 4. Verum religionis controuersias nunc attingere institutum meum non est: nec vero necessarium. Ipsi enim confessionis Catholicae irrisores hoc anno, quo opinionis suae libilaeum imaginantur, in programme die tricesimo Octobris affixo, confessionem praestabunt.

Est ergo ad remissionem peccatorum necessaria confessio, ut vere Augustin. l. 50. hom. 49. Nemo sibi dicat, occulte ago, apud Deū ago, nouit Deus qui mihi ignoscit, quia in corde ago. Ergo sine causa dictum est: Quae solueritis in terra, soluta erunt in caelo? Ergo sine causa sunt clauēs datae Ecclesiae Dei? Frustramus Euangelij Dei? Frustramus verba Christi? sit.

§. 5. Cum autem mensuaria confessionem requiramus, idcirco facim⁹, ut maiore puritate Deo seruiant, delicta fugiant, contra tentationes Diaboli, mundi,que insultus instruantur. Magnum frenum est peccatum, aliena praesentia, magnum etiam si nouit peccati fore quandoque accusatorem, & testem. Constat sane illo remedio plurimos à peccatis retrahi, dum sciunt, nullum esse vilius criminis secretum. Nec graue igitur videri debet nec malis, nec bonis. Non malis, quia nihil illis vilius, quam continuo contumacia exire,

Lutherani confessioni inducunt.

Confessio cura freni est peccati.

exire, liberari morbo, Deum sentire placatum, Diaboli dominatum excutere.

Non bonus, hoc est, paucis, vel leuia peccantibus, (nemo enim non peccat) facile est enim a leuib, & quotidianis absolui. D. Chrysostomus, Hieronymus, alii suadent, vt cum quispiam peccatum commiserit, primo quoque tempore, se sacerdotum curationi submittat, si enim te serpens virulenta lingua percussit, nō annos, non menses, ne dies, ne horas quidem expectas, sed veneno nondum ad vitalia diffuso remedia exquiris, vulnus autem, tartareo dente anguis antiqui, animæ intimis fixum penetralibus, æternæ mortis periculo defæuens negliges?

§. 6. Alterum est, vt missæ sacrificio quotidie inter sint. Mallem bonis literis tempus illud impendi, obiicit Politicus. Imo tempus summo bono impenditur, a quo & literæ, & animus literarum capax. Quantum est, quod de viginti quatuor horis, dimidia numinis cultui consecratur? Si bonorum decimas Deo reddere iustū, cur tibi nimium videtur, temporis quadragesima octauas dedicare illi, in quo viuimus, & fumus, qui nobis spacia temporum extendit, qui solem suum ortiri facit super iustos & iniustos? Potentissimum autem orationis genus est, cum Deo præsentē oblationis tempore vota funduntur. Estimauit hoc suis numeris Sanctus Chrysostomus hom. 24. in 1. Cor. Accedamus ergo ad eum cum seruiore, & ardente charitate, ne subeamus supplicium. Nam quo fuerimus maioribus affecti beneficiis, eo magis puniemur, quando visi fuerimus indigni beneficio. Hoc corpus, etiam iacens in præsepī, reueriti sunt Magi: & viri impij, & barbari patriæ, & domo relicta, & longam viam consecrunt, & cum venissent, cum multo metu & timore adorarunt. Imitemur ergo vel barbaros, nos colorum ciues. Nam illi quidem, cum in præsepī vidissent, & in tugurio, neque tale quicquid vidissent, quale tu nunc, cum magna accesserunt reuerentia. Tu autem non in præsepī vides, sed in altari, non seminam eum tenentem, sed sacerdotem astantem, & spiritum cum magna copia, ea quæ sunt propolita superuolantem. Non solummodo hoc ipsum corpus vides sicut illi, sed nostri eius & virtutem, & dispensationem, & nihil ignoras ex his quæ per ipsum effecta sunt, vt qui in omnibus mysteriis sis exacte & accurate imitatus. Nos ergo ipsos excitemus, & formidemus, & longe maiorem, quam illi barbari, ostendamus reuerentiam, ne si temere & inconsiderate accesserimus, in nostrum caput ignem congeramus.

Et l. 6. de sacerdotio. Per id tempus, & Angeli sacerdoti asident, & celestium potestatum vniuersus ordo clamores excitat, & locus altari vicinus in illius honorem, qui immolatur, Angelorum chorus plenus est: id quod credere abunde licet, vel ex tanto illo sacrificio, quod tunc peragitur. Ego vero, & commemorantem quendam audiui, cum diceret senem quendam, virum admirabilem, ac cui reuelationum mysteria multa diuinitus fuissent detecta, sibi narrasse, se tali olim visione dignū habitum à Deo fuisse; ac per illud quidem tempus derepente Angelorum multitudinem conspexisse (quatenus aspectus humanus ferre poterat) fulgentibus vestibus indutorum, altare ipsum circumdantium: denique sic capite inclinatorum, vt si quis milites præsentē Rege stantes videat.

Quid igitur mirum, si ad Christum, qui quotidie incremento sacrificio offertur, & sumitur, nos quotidie discipulos ducimus? eos illi fultimus, cum illis, & pro illis oramus. Olim multi omni die Eucharistia animas reficiebant, etiam domi secreto: Nos saltem hæcenus maiores imitemur, vt publicæ Liturgiæ preces iungamus.

§. 7. Tertium est vt factæ concioni diebus festis inter sint. Accendit enim animos, & pectora ignis ille diuinus, olèū est caritatis sensum refrigerantis. Ambrosius. 18. in illa verba: Ignitum eloquium tuum. Accende hunc primum ignem in mentibus tuis, vt Christi tibi lumen effulgeat. Hoc igne vrebatur rubus, & non exurebatur. Vrit enim sermo diuinus, vt corrigat conscientiam peccatoris, non exurit vt per-

dat. Hic ignis hebetare, hic ignis extinguere materialium seu flammularum consuevit incendia. Denique Hebræi hoc igne succensi, fornacis ardentis vaporem nec timere, nec sentire potuerunt. Merito ergo bonus seruus, diligit ignitum Domini eloquium, quo induitur charitas, quæ excludit timorem. Pulchre autem addidit, nimis; quia omnis quidem doctor inflammat audientis affectum, sed supra omnes est sermo Dei, diuisiones artuum & intima penetrans medullarum. Tripliciter ergo describe tibi ignitum eloquium Dei, vel quod mundat, vel quod accendit, vel quod illuminat audientes.

Concilium Tridentinum nō studiosos modo, sed omnes omnino fideles, ad sacras conciones inuitat. Quia vero Christiana Reipublica non minus necessaria est prædicatio Euangelij, quam lectio, & hoc est præcipuum Episcoporum munus; statuit & decreuit eadem sancta Synodus, omnes Episcopos, Archiepiscopos, Primates, & omnes alios Ecclesiarum Prælatos teneri per se ipsos, si legitime impediti non fuerint, ad prædicandum sanctum Iesu Christi Euangelium. Si vero contigerit Episcopos, & alios prædictos legitimo detineri impedimento: iuxta formam generalis Concilij viros idoneos assumere teneantur, ad huiusmodi prædicationis officium salubriter exequendum.

REGVLA IV.

§. 8. Explicationi Catechismi singulis hebdomadis omnes inter sint, eiusque compendium ediscant, vt à Magistris fuerit constitutum.

Ita quoque regula quarta præceptorum præscribit. Id frequenter animo reuoluet suo, tam præceptor, quam auditor, maiore cura erudiendos esse doctrina Christiana eos, qui iam olim characterem domini, resseram imperatoris sui receperunt, quam sint illi, qui ex Iudæis, aut gentibus ad Ecclesiam aspirant; Tirones enim qui iam sacramentum dixerunt, quique in legiones Ecclesiæ cooptati sunt, ad quotidianam pugnam instruendi, & roborandi sunt, nec enim in leges Imperatoris, sine communi castrorum periculo committunt. Qui iam fratres sunt, animū fraternum docentis requirunt. Scripsit Augustinus librum de Catechizandis rudibus, in quo & rationem catechizandi, edocet, & contra fastidium, eadem semper repetentium armat catechistas.

Quicumque magister in sacra fide paruulos instruit, summo opere tediū euitabit, quo fit, vt nec eloquenter, hoc est accommodate ad paruulorum captum dicat, & languide serpat oratio, quæ in audientibus oscitantiam, nō alacritatem pariat. Insigne documentum est Augustini. lib. de catechizandis rudibus c. 12. Iam vero si visitata, & paruulis congruentia sæpe repetere fastidimus, congruamus eis per fratrum, paternum, maternumque amorem, & copulatis cordi eorum etiam nobis noua videntur. Tantum enim valet animi compatiens affectus, vt cum illi afficiuntur nobis loquentibus, & nos illis discantibus, habitemus in inuicem: atque ita & illi quæ audiunt, quasi loquantur in nobis, & nos eū illis discamus quodammodo, quæ docemus. Nonne accidere hoc solet, cum loca quedam ampla, & pulchra, vel vrbium vel agrorum, quæ iam nos sæpe videndo sine aliqua voluptate præteribamus, ostendimus eis qui antea nunquam viderant, vt nostra delectatio, in eorum nouitate delectatione renotetur? Et tanto magis, quanto sunt amiciores: quia per amoris vinculum, in quantum in illis sumus, in tantum & nobis noua sunt, quæ vetera fuerunt. Sed si in rebus contemplandis aliquantum profecimus, iam nolumus eos quos diligimus latari & stupere, cum intuentur opera manuum hominum: sed volumus eos in ipsam arcem, cōsiliūque institutoris attollere, atque inde exurgere in admirationem, laudemque omnireantis Dei, vbi amoris fructuosissimus finis est: quanto ergo magis delectari nos oportet, cum ipsum Dominū iam discere homines accedunt, propter quem discenda sunt, quæcumque discenda sunt, & in eorum nouitate innouari, vt si frigidior est solito nostra prædicatio, insolita eorum auditione feruet.

§. 9. Video nonnullos adolescentum in oratoria facultate sedulos, in pangendis versibus laboriosos, tantis vitis in græ-insignes.

Magna vis diuinorum eloquiorū, cum intima spiritu sancto concutuntur.

Catechismo omnes instruendi.

Christianorum filij diligentius instruendi, quam catechumeni.

Alacritas Catechizanti necessaria.

Caritas tediū aufert.

Sacram lectionem vifacultate sedulos, in pangendis versibus laboriosos, tantis vitis in græ-insignes.

in græca lingua addiscenda etiam molestiarum victores, in spinetis Dialecticæ, profundis Phylicæ, arcanis Metaphysicæ, Mathematicisq; scientiis diligentes, in sacra doctrina statim fatigant, vel enim omnino non veniendi causas pratexunt, vel cum venerint, aliorum animos vertunt, & circûspiciendo, ofcitandoque abire se velle, vel inuiti ostendunt. Illi se vel ostendunt magnis vitiis implicitos, vel ita perituris scientiarum honoribus inhiant, ut in Christiana professione, animos Ethnicos gerant. Quid enim Deo tuo respondebis? Totos dies Tullium, aut Demosthenem voluis, poetarum fabulas cum suauitate carminis, & crebertime cum veneno cœnoso cupide ebibis, Aristoteli, & Euclidi impallefcis, habiturus hoc, ut quo plura didiceris, de pluribus dubites. Et eloquia domini, eloquia casta, dulcia super mel, præstantiora lapide preciofo contemnitis? Graui morbo laborat, cui cibis optimus nauicam parat. Contingere illis solet, quod peregrinantibus, qui in hoc incumbunt, ut variorum mores hominum, flumina, & oppida describant, patrimonii sui fines, & agrorum limites ignorent. Hinc nec conscientiam suam regere, nec rationem fidei reddere, nec Iudæo, vel hæretico, ne Idiotæ quidem respondere possunt. Quod eam ob causam grauius est, quod auctoritatem habent oratorum, philosophorum, titulum magistrorum, in Christiana fide ignorantiam puerorum. Hinc tanti contemptus magnas dant pœnas, interdum religionis naufragio, incitiam suam mundo ostentantes.

Hoc itaque consilium omnibus Gymnasiis, atque Academiis salutare esse arbitror: Nullum ut ad superiorem scholam admittant, qui ea quæ in religione tradit inferiori classis, discere neglexerit. Sit examen non modo sæcularis eruditionis, quæ inflat, sed etiam sacræ, quæ ædificat. Nemo honoribus Academicis, titulisque insigniatur, nisi se quantum oportet, etiam in Christiana doctrina exercuerit; Turpe est enim Christiano, si eum potius Platonis, aut Aristotelis, quam Christi discipulum Academia producat. Quorum enim scientiis turgidos, & opinionibus instabiles, in rempublicam adducere attinet, Christianæ veritatis ignaros?

REGVLA V.

§. 10. Nemo ex nostris discipulis Gymnasium cum armis, gladioli, cultris, aut aliis eiusmodi, quæ pro locis, aut temporibus interdicta fuerint, ingrediatur.

Nemo miretur arma remoueri à Gymnasiis; quia nec militem, nec pugilem instruimus. Et sine causa arma eo feruntur, ubi pugnare non licet. Pompeius philosopho fasces cum securibus submisit, & iam re, atque adeo nomine Magnus erat, quo minus ferendum est, adolescentulos gladiolos, aut ficas in sapientiæ sacrario ostentare, quod tamen rarum est, & non eorum, qui bellicæ rei student, sed quos inanis iactantia ferro alligauit. Vidi qui hanc legem suæ dignitati aduersam existimauerit, & per aream gladiatus inambulabat. Tun' me discinges? arma auelli non magis, quam membra mihi nobilitas patitur. Erras ô adolescentens, arma generose ponuntur, cum lege ponuntur. Animofitas est superba, inter tot inermes armatum te esse. Vide leges veteres, priuatis adempta arma erant, fora, compita, vici, suburbana ab inermi nobilitate terebantur, in hostem arma fumeabant. Iustinianus nu. 17. cap. 17. Hæc enim, conseruata apud te faciant præsentem tibi cingulum diuiniorem, & gloriosorem, si quidem super alia, neque armis uti aliquem non militantem permittes aliquem. Armorum autem appellatio, non vti que tantum scuta, & gladios, & galeas significat, sed & fustes, & lapides.

Sed cum priscum morem, qui hodieque multis in locis perdurat, nobis magnus auctor, ipse legislator exponat, idque de tota republica, quem nunc tamen

haudquaquam sequimur, ostendam non posse queri adolescentes humaniorum literarum, Philosophiæ, aut Theologiæ, nec iuris quidem, & medicinæ auditores, si ad inermes professores, ad prudentiæ artem sine armis, furoribus & cædium instrumentis accedant. Nouella igitur 85. sic habet: Magnum Deum, & saluatorem nostrum Iesum Christum, & eius auxilium semper inuocantes, studemus omnes subiectos nostros, quorum regimen credidit nobis Deus, illos, & sine calumnia custodire & inhibere bella, quæ per suam considerationem suscipientes aduersus alterutros operantur dolores, duplex ex hoc contra se supplicium inferentes, tam quod sibi inferunt, quam quod ex legibus vesaniam eorum punientibus patiuntur.

CAP. I.

Volentes igitur huiusmodi mortibus homines liberare, prospeximus armifactorum opus nullum priuatum operari, solos autem illos arma facere, qui in publicis deputati sunt armifactoris, aut qui dicuntur fabricenses, eos autem qui operantur arma nulli vendere priuato. Sed neq; qui in numeris constituti sunt armifactores, quos etiam deputatos appellant, qui de fisco annonas accipiunt, permittimus operari, aut alicui vendere arma: sed solum diligentiam habere armorum militum in numero constitutorum, in quibus militant. Si vero nouum aliquid faciunt, hoc offerri ab eis, & in sacro nostro inferri armamento, adijciendum ibi repositis publicis armis.

CAP. II.

Hoc autem obseruare volumus, & eos qui in ordinibus balistariorum sunt, quos per diuersas statuimus ciuitates, ordinantes eos, & arma facere sancientes, ut & ipsi sola publica arma in armamentis publicis vniuscuiusque ciuitatis recondita corrigant, atq; renouent. Si qui vero vnum aliquid armorum instruxerint, hoc similiter & ipsi inter publica arma præsent, & nulli alteri penitus vendant. Hoc quoq; custodiant, qui in balistariis deputati sunt, periculo patrum ciuitatum, sub quibus & ipsos balistarios statuimus, & publicorum armamentorum diligentiam, atq; custodiam constituimus: quatenus si qui visi fuerint, aut deputati, aut fabricenses vendentes arma, provideant per loca iudices eos supplicitis subdere, in super etiam arma ab iis qui ea comparant sine pretio auferre, & publico vindicare.

CAP. III.

Hanc igitur gubernante nos Deo cogitationem, per præsentem sanximus legem, in nulla ciuitate, aut prouincia nostra Reipublica, habere licentiam priuatos aut alium quempiam arma facere, aut vendere, aut quolibet mercari modo: sed solos eos, qui inter fabricenses referuntur, hæc instruere, & deferre ad sacrum nostrum armamentum: & hoc à tua celsitudine, & qui post te susceperint cingulum, custodiri sancimus: deputantibus nobis aliquos chartulariorum, qui sub tua celsitudine in scrinio sunt constituti fabricensium, periculo quinque inter eos priorem bonam opinionem habentes, & opportunos, qui in hac felicissima ciuitate, & in aliis ciuitatibus nostre Reipublice arma faciunt, requirentes, prohibeant priuatos, aut etiam alios quosdam citra eos qui deputati sunt, inter fabricenses, armifactorum agere causam: & in quibuscumq; compererint locis, aliquos priuatos hoc audentes, hæc auferre, & fisci applicare armamento. Si autem inter operarios priuatos artifices oportunos inuenire potuerint: hos, si voluerint, in militibus statuere, & in descriptione nomina eorum facere, & destinare, nobis descriptionem artificum: ut per sacrum nostrum rescriptum in illis statuatur locis, in quibus sunt publica fabrica, quatenus ipsi operantes arma, & de fisco annonas accipiant, hoc enim factum, & subtiliter obseruato à predictis personis, licentia penitus nulli dabitur, neq; ciuitates inhabitantibus priuatis, neq; villas incolentibus rusticis, armis uti aduersus alterutros, necesseque præsumere, & ex hoc plurimos homines occidi, publicas vero perire functiones, dum terra cultores vitam amittere mercentes, fuga propter timorem vruntur. Oportet ergo eos, qui dirigitur à tua celsitudine ex memorato, fabricensium scrinio ad prohibendos priuatos armorum factores, confessionem accipere etiam per loca iudicum, & subiectorum eis officiorum, & ciuitatum defensores, & patres,

quia

Qui Tullii Christo anteposit, Christianus non est.

Nullum certum est peruentis anima signum, quam fastidire celestia.

Sacræ institutionis etiam rationem exigant Academia.

Domus sapientie, patria est sacrarium.

Stolidi thrasones, qui scholis arma inferunt.

Priuatis arma adempta fuerunt.

Imperij seueritas hominum seruandorum causa.

Nulli priuato arma vendere licitum est.

Vrbium senatoribus armorum cura committitur.

Præfides, & indices arma priuata tollere iubentur.
quia nihil valebunt de cetero horum quæ à nobis prohibita sunt, aliquid agere: sed quæ per præsentem sancta sunt legem, custodient, penam & in pecuniis, & in ipsum formidantem caput. Sancimus enim magna quidem Alexandriae iudicem negligentem, quæ à nobis sancta sunt, viginti auri librarum exoluere penam, & cingulo cadere: & huius officium similiter auri librarum viginti dare penam, & capitale subire supplicium: aliarum vero prouinciarum iudices damnum quidem decem librarum auri sustinere, similiter autem & ipsos casui cinguli subiaccere, & eorum officia. Defensores autem, & patres ciuitatum, trium librarum auri multari penam, & in capite sustinere periculum, si quod tale factum comperientes non punierint, aut hoc agere valentibus non nuncient, sed latere permiserint.

CAP. IV.

Omnia arma prohibentur.
Vt autem palam fiant quæ à nobis prohibita sunt, à priuatis, & aliis quibusdam, circa eos, qui in sacris nostris fabricensibus referuntur, fieri, aut priuatis vendi arma: & hoc per præsentem legem significari curauimus. Prohibemus enim priuatos operari & emere arcus, & sagittas & spathas, & enses quæ vocare consueverunt semispathas, & quæ vocantur Zaba, siue lorica, & contos, & quolibet modo vel figura factas lanceas, & quæ apud Isauros nominantur monocopia, & appellatos sitinos, seu misilia: insuper & aspidas, siue scuta, & galeas, seu casides, non enim ista aliquid in instruere sinimus, præter eos, qui deputati sunt in sacris nostris fabricensibus, solos autem fieri & vendi à priuatis, & priuatis vendi permittimus cultellos minores, quibus nullus in præliis vitur. Præsentem igitur legem generalem tua celsitudo in hac proponat regia ciuitate, nec non & per alias ciuitates nostræ republicæ, vt omnes agnoscentes quæ placuerunt nobis, hæc obseruent.

CAP. V.

Denunciamus autem futuris præesse huiusmodi custodia chartularis ex memorato fabricensium sermone, quia ex negligentia non solum pecuniarias sustinebunt penas, sed etiam in corpore supplicia patientur, & militia cadent, insuper nec ipsum ulterius permitti à nobis sermone in huiusmodi adesse sollicitudine, sed aliis committis fabricensium curam.

Academia negligens disciplinam latrocinantibus studiosos educant.
Hæc veteres; Ego vero admiror in quibusdam Academicis studiosos armatos incedere, contendere, prouocare, depugnare, noctu etiam armatos discurre, quod Nero & nequissimi fecere, obuios superbe appellare, inuadere, ferire, quod urbanorum est latrocinium, adeo vt licentia armorum infamia pericula, latrociniaque è syluis, lustrisque in vrbes, & politissimorum hominum phrontisteria exciuerit. Neque enim ignoramus vrbes esse, in quibus ipsius Iustitiæ, & sanctæ Themidis alumni, se mutuis vulneribus conficiant, & ciues, iniquissimosque nefarie oppugnent.

Insitiamini vrbanis gratulationibus infieri, olim Remp. turbabant.
Quales illos olim iustitiæ interpretes, aut legum præfides sperabit respublica, qui velut ad latrocinia institerentur, ita grassantur. Quid igitur suades? Quid enim? Princeps Martiis hisce pullis leges militares ponat, quandoquidem Academicam mansuetudinem ferocula iactantia auersantur. Leges militiæ Germanicæ è castris ad Academiæ reducendæ sunt. Spiræ anno 1570. de equitibus ita sancitum est.

L. 66. In expeditionibus porro, excubis, vel in ipso processu sub plenâ vexillis, vel in ipsa vigiliarum statione, nemo alterum armata manu inuadito, aut ad monomachiam prouocato: hoc qui faxit, à præfectis qui præsentibus adfuerint vindictus tribuno equitum aut iudicio sistitor.

L. 67. Nemo in alterum, siue in castris, siue extra castra scilopum exonerato; aut armis quenguam retrorsum, vel auerso vultu stantem aggredditor; nec alterum ad equestre certamen prouocato; nec quouis modo vlli insolenter vim inferto, sub pena decernenda ex iure equestri.

L. 68. Nemo seu interdus, seu noctu, in tentoria, seu papilionibus aliorum insolenter irruito, nec vim inferto, sub pena grauisima, & declaratione iuris equitum.

L. 73. Nemo inimicitias discordiasque inueteratas, tum in castris, tum in præsidis, expeditione durante, renouato, neg,

ex proposito vindicare conator: sed omnes huiusmodi negotia, vel supprimunt, vel per Tribunal equitum, eiusque præfectos componi permittunt, vel via iuris ordinaria vtuntur: qui secus faxit, pena legitima multatur.

L. 74. Quisquis duos, pluresue inter se dissidentes, vel etiam arma in se mutuo stringentes, aut præsens conspexerit, aut absens ex aliorum relatione cognouerit, pacem inter partes dissidentes composito: factiosius vero, re composita, pacem inter se stabilitam, durante expeditione, siue vlla contradictione obseruanto.

De peditatu sic loquuntur leges. L. 29.

Duellis temerariis omnes, & singuli sub pena capitis superfedendo, familiari vero conuersationi, paci, & animorum coniunctioni sedulo studento.

30. Sclopi, hastis, armisque similibus, in duellis, sub militari sacramento, non vtuntur: gladij vero, cuique pro vite sue defensione, qua casum, qua punctum conceduntur.

31. Odium, rancoremque inueteratum alto pectore delitescentem, nemo in vlla bellica expeditione renouato, nec se villo modo, excepta via iuris, qua verbo, qua opere vindicato, quicumque vero hanc constitutionem transgressi fuerint, aut ei contrauerint, iudici sistuntur, & examinata causa, honore viteque plectuntur.

32. Nulli etiam factiones inter partes diuersas excitant: si vero inter quos contentiones inimicitiaque, exorta fuerint, proximi quique fideliter, & sine villo personarum respectu, diribitores sese ipsi prima, altera, tertiaque vice constituunt: cui compositioni si quis deinde non acquieverit, ei, is qui illum occiderit, penam debitam inflixerit: qui vero diribitorem, vel inermem inuasit, is iudicio sistitur, & post sufficientem rei disquisitionem, capite plectitur.

33. Qui vero adhuc alterum, vel gladio peteret, vel eundem in ipsum proieceret, seu ante, seu post direptam contentionem, vita multatur.

34. Vt graua incommoda, periculaque præcauantur, si inter duos, pluresue contentiones exorta, vel etiam ad arma peruentum fuerit, nulli sese vnus potius, quam alterius partis fautores, sed pugna diremptores exhibent: huius vero legis transgressores, pro arbitrio belli ducis puniuntur.

Quo malorum peruentum est, vt ne castrensi quidem modestia regi possint omnium artium, & virtutum studiosi adolescentes? At erepta libertate diffueri iuuentus. Præstat bene discedere, quam male sum armamane. Sed ne tamen omnes fugabuntur, temerarii, thraones, imperiti, quique studiosorum priuilegiis ad nequitiam vtuntur, solum vertent. Plures aduenient, nam disciplina trahit, dissolutio fugat.

REGULA VI.

Abstineant omnino à iurando, à contumeliis, iniuriis, detractionibus, mendaciis, à ludis peritis, à locis etiam noxiis, vel à Præfecto scholarum interdictis, denique à rebus omnibus, quæ morum honestati aduersentur.

Hisc de rebus aliud monere necesse non est, quam illa vitia præcipue studiosis vitanda esse. Certe quo quisque doctior est, eo opus est meliorem esse: verum his de vitiis satis dictum est libro tertio.

REGULA VII.

§. II. Intelligant in iis, quæ ad mores & studia bonarum artium spectant, cum præcepta siue admonitiones minus prodere possunt, Magistros in ipsis puniendis, officio non defuturos: qui autem penas recusarint, aut spem emendationis non ostenderit, aut potest: si in ceteris molesti, siue exemplo suo perniciosi fuerint, sciant; se ea nec recte ex nostris scholis esse dimitrendos.

Verum esse quod Plato censuit, iam ante docui, mia extent nempe deliciis omnes fieri deteriores. Verba Platovilla, nec nis sunt ἡ μὲν τρυφή δόσολα καὶ ἀκαρχολα. καὶ σφοδρὰ ἄποσις supplicia μικρὰν κινήματα, τὰ ὅτι νῦν ἡδὴ ἀπεργάζονται: τὸ δὲ τῶν πεccatis. ἐναντίον ἢ το σφοδρὰ καὶ ἀρχαία δόλοισι, ταπεινὰ, καὶ ἀνελευ-θέρως, καὶ μεταφράτως ποιεῖται, ἀνεπιμεδὲς ἐυνόχως ἀπὸ- Delicia ne-τελεῖ: id est delicias puerorum mores reddere difficiliore, mo- bulones, ni-rosos, iracundos, & qui leuibus occasionibus vehementer per- mia auste- cellantur; contra vero nimiam, & feram seruitutem, eorum- ritas man- dem mo- cupia facit.

dem mores reddere humiles, illiberales, ab humana societatis commerciis abhorrentes, ac proinde tales, qui ad omnem consuetudinem, & familiaritatem plane sint inepti.

*Moderatā
seuerita-
tem requi-
rit adole-
scentia fa-
cilitas.*

§. 12. Verum nunc alia quaestio vertitur: An pœnarum terrore, regi debeant adulescentes, quæ quia longior est, & singularem locum deposcit, alii tem-pori reseruo. Hoc solum moneo, iustum esse, ab Academiis eos exulare, qui nec emendationis spem præbent, & aliis scandalo sunt. Gavius sum hanc legem scholarum, etiam bellico Senatufconsulto, à Germanis principibus esse approbatam. Nam de-quitibus lege 45. ita sancitur. Dominicis item die-bus, & quotiescunque ad officia diuina, seu Concio-nes signum datur, tam domini, nobilesque, quam eo-rundem famuli ad audiendum verbum Dei, & sa-crurum Missæ officium sedulo incumbunt: qui que interim in sympoliis, tabernis, aliisque scandalis, le-uitatibusque dicatis locis deprehenderetur, pœna mulctator, habita ratione delicti: si quidem famu-lus fuerit, vinculis carcereque constringitur: Sin do-minus, nobilisque, ab equitum magistro vel quouis alio Præfecto verbis acriter increpator: Si vero nul-lam emendationem ostenderit, & prius apud Tribu-num militum reus factus fuerit, secundum iura e-quitum tandem ei denunciabitur, futurum vt hac eti-am de causa, si à publico scandalo, impiæque viuen-diratione omnino non desisteret, publica iuris de-nunciatione ad aliorum exemplum exauctoretur. Iam olim impietas castra infamat.

*Miles qui
scandalo est
exauctora-
tur.*

Nulla fides, pietasque viris, qui castra sequuntur.

Venales animæ, ibi fas, vbi maxima merces.

*Si castra
offensas non
ferunt, quid
faciendum
scholis?*

At comitia augustissimi confessus in Germania, etiam nobilium impietatem pœna, & inhonesta missione persequuntur. Quod si castra offensionibus, & ma-lis exemplis purganda censent proceres, cum tamen in castris pauci sint, qui malo exemplo non sint. Quid faciendum est in tenerima iuuentute, quo-rum innocentia, & imbecillia est, & incauta? Totam ego ciuitatem, in qua Academia constituenda est, templi instar esse optarem; sed quia ab ea puritate re-cellum est, habenda est summa cura eorum, qui sub nomine studiosorum vitia sua, quibus ipsi pereunt, aliis afficiant. Verum id non faciunt, quibus gra-tius, & lucrosius est multos potius auditores, quam discipulos numerare.

REGVLA VIII.

§. 13. Omnes, suis quique Magistris obtemperant; ratio-nem vero studendi ab illis præscriptam, tum in scholis; tum domi quam diligentissime seruent.

*Methodus
bona ma-
gnum est
laboris cõ-
pendium.*

De obedientia cuius rationem Deo, Reipublicæ, parentibus reddere omnes oportet, dicam cum ex-posituro, quo honore præceptorem discipuli profe-qui teneantur. Methodus res tam est necessaria, quam ipse labor studendi. Magna pars optimorum ingeniorum, dum viam ignotam ingressi sunt, à meta aberrarunt.

REGVLA IX.

§. 14. Serio annum ad studia, & constanter adiciant, fiat in scholis mature frequentandis assidui, in audiendis, & re-colendis prælectionibus, ceterisque obendis exercitationibus diligentes. Quod si quid minus assequantur, aut si quid du-bitent, magistrum consulant.

*Ociā non
modo mer-
cedem, sed
mentem et-
iam perdunt.*

Quod studiosam iuuentutem maximo periculo studiorum, & morum infestat, est ocii dulcedo. Ma-gnum malum, quia nihil agendo, omnia euertit, nec fructu modo priuat desides, sed vires ipsas memoriæ, ingenii, iudicii, eneruat.

Diligentes igitur, industrios, gnauios adulescentes requirunt, quibus Stimula ocii excutiat, quos Age-noria in scamma producat, quibus Strenua robur, perseverantiamque donet. Discutiant & ocii, & ado-lescentiæ vitia, docto, & pulchro labore florens ætas,

quo vno præcipue delinimenta desidia fugiet. In-terrogatus quidam Theflalus, quinam è populari-bus suis nequissimi essent? Respondit eos, qui à bel-lo feriatii essent. Ego libere respondeo, si fallor, fal-lor certe in paucissimis: Nulli me adulescenti fide-re, nisi in quo industriam, diligentiam, laborem vi-deo. Quantumcunque compositi videantur ad pro-bitatem vultus, licet verba, gestusque sanctitatem præferant, omnium templorum limina terant, non credo religionem, virtutem, castitatem illis cordi esse, si ocio delectantur, non est desidiola, non est marcida pietas, non magis, quam superba. Vita ca-eret illa affectatio, quia officio suo deest; ideoque mox in tabem soluitur. Studiosus es? virtutem exerce; literas, scientias addisce. Prima pars pietatis est, vo-cationi suæ parere, parentum voluntati obsequi. I-plum corpus ocio languescit, & frigidis morbis op-primitur, si Galeno credimus. Animus vero penitus obbrutescit. Magna in laude pono Gymnosophista-rum exercitationes, & iuuentutis institutionem, no-bis etiam ad imitandum propositam: Vocatos enim adulescentes ad mensam, ante, quam fercula appo-nerentur; quidnam ad eam usque horam egissent, interrogabant; Vt respondendi verecundia onera-ent eos, qui ocio diei transegerant; laude excita-ent alios, quorum aliquo in opere spectabilis fuisset industria.

*Studiosus
nemo bo-
nus, nisi &
diligens.*

§. 15. Audiant diligentiam plus quam humanam, & qua possunt, sequantur. De maiore Plinio sic scri-bit Plinius minor: Erat acre ingenium, incredibile stu-dium, summa vigilantia. Lucubrare à Vulcanalibus inci-piebat, non auspicandi causa, sed studendi statim à nocte mul-ta: hyeme vero ab hora septima, vel cum tardissime, octaua, sepe sexta. Erat sane somni parcissimi, nonnunquam etiam inter ipsa studia instantis, & deserventis. Ante lucem ibat ad Vespasianum Imperatorem: nam ille quoque noctibus vrebatur: inde ad delegatum sibi officium. Reuersus domum, quod reliquum temporis, studiis reddebat. Post cibum sepe, quem interdum leuem, & facilem veterum more sumebat æstate; si quid otii, iacebat in sole, liber legebatur, annotabat, excerpe-batque. Nihil enim vniquam legit, quod non excerperet. Di-cere etiam solebat, nullum esse librum tam malum, vt non ali-qua ex parte prodesset. Post Solem plerumque frigida lauabatur. Deinde gustabat, dormiebatque minimum. Mox, quasi alio die, studebat in cena tempus. Super hanc liber lege-batur, annotabatur, & quidem cursim. Memini quendam ex amicis, cum lector quædam pronunciaisset perperam, reuo-casse, & repeti coegisse. Huic amicum meum dixisse: In-tellexeras nempe; cum ille annuisset. Cui ergo reuocabas? Decem amplius versus hac tua interpellatione perdidimus. Tanta erat parsimonia temporis. Surgebat æstate à cena lu-ce, hieme intra primam noctis, sed tanquam aliqua lege co-gente. Hac inter medios labores, vrbisque fremitum. In so-cessu solum balnei tempus studiis eximebatur. Cum dico ba-lnei, de interioribus loquor. Nam dum distringitur, tergi-turque, audiebat aliquid, aut dictabat. In itinere quasi solu-tus ceteris curis, huic vni vacabat. Ad latus notarius cum li-bro, & pugillaribus, cuius manus, hieme manicis munieban-tur, vt ne cæli quidem asperitas vllum studii tempus vtriperet. Quæ ex causa Rome quoque sella vebatur. Repeto me cor-reptum ab eo, cum ambulare: Poteras, inquit, has horas non perdere. Perire enim omne tempus arbitrabatur, quod studii non impartiretur. Hac intentione tot ista volumina peregit, electorumque commentarios clix. mihi reliquit, opi-sthographos quidem, & minutissime scriptos: qua ratione multiplicatur hic numerus. Reserebat ipse, potuisse se, cum procuraret in Hispania, vendere hos commentarios Largio Li-cinio cccc. milibus nummum, & tunc aliquanto pauciores erant. Nonne videtur tibi recordanti quantum legerit, quan-tum scripserit, nec in officiis vllis, nec in amicitiarum principum probus o-fuisse? Rursus cum audis quid studiis laboris impenderit, nec minia vi-scripserisse satis, nec legisse? Quid est enim, quod non aut illa oc-cupa-

*Diligentia
plusquam
humana
exemplum.*

*Studio so-
mnum abi-
git Plinius.*

*Ratio le-
gendi Pli-
niana.*

*Leitio ad
mensam.*

*In balneo
audir, aut
dictat.*

*In itinere
studet.*

*Leitica pro
studii vi-
tutem.*

*Labur im-
probus o-
fuisse vi-
cinit.*

Quis hoc
tempore
studiosus
est?

Seneca in-
gnis dili-
gentia.

Aemulare
adolescent,
& tu, qui-
cunque in-
uentum
doces.

Monstrofa
diligentia
philosopho-
rum.

Attentio
praecepta
causa profi-
cendi.

Promptum
se discipulis
praeceptor
exhibeat.

occupationes impedire, aut hac instantia non possit efficere? Itaque soleo ridere, cum me quidem studiosum vocant, qui, si comparer illi, sum desidiosissimus. Ego autem tantum, quem partim publica, partim amicorum officia distringunt? Quis ex istis, qui tota vita literis assident, collatus illi non quasi somno, & inertia deditus erubescat? Extendi epistolam, quamvis hoc solum, quod requirebas, scribere destinaissem, quos scilicet libros reliquisset. Confido tamen hac quoque tibi non minus grata, quam ipsos libros, futura, quae te non tantum ad legendos eos, verum etiam ad simile aliquid elaborandum, possunt emulationis stimulis excitare.

Neque minor Seneca diligenter. Epist. 8. Tu me, vitare urbem iubes, secedere, & conscientia esse contentum: Vbi illa praecepta vestra, quae imperant in actu mori? Quid? Ego tibi video interim sedere? In hoc me recondidi, & fores clausi, ut prodesse pluribus possem. Nullus mihi per otium dies exit: partem nocturnum studii vindico: non vaco somno, sed succumbo, & oculos vigilia fatigatos, cadentesque, in opere detineo.

Hoc est serio studiis animum applicare. Non hoc monco, ut cum Demosthene contra amnium cadentium fragorem declametis, ut lapillis ori impolis, caninam literam à lingua extorqueatis; non ut ritu Carneadeo, etiam in mensa speculationum Enthusiasmus manus à cibo auocet, multo minus ut cum Democrito oculos eruatis, ne animi intentionem alio verant. Monstra sunt illa Carneadea, & Democritea, viam, vegetamque diligentiam requiro, quae rebus humanis animos non subducat, sed accommodet. Vtilis sit Reipublicae pariter opera, & otium opusculum.

§. 16. In ipsis lectionibus, summam cum modestia attentionem requiro. Refert Strabo lib. 15. Geographiae, Apud Brachmanas Indorum philosophos, non licuisse loqui, non sternutare, non excreare, quod si cui incuria, vel natura huiusmodi quippiam extorssisset, poena erat ad unum diem auditorio excludi. Oscitationem censura, quasi vomitum perstringebat, animi enim vagam securitatem, praesentibus minime intentam, significare putabant. Gellius quoque tradit lib. 5. cap. 20. In Academia Attica, ne ritum quidem permillum fuisse initio. Summa itaque cura audire conuenit, ne tot praesentibus hominibus, loqui parietibus praeceptor videatur.

Consulendi quoque in rebus dubiis, & sine inepto pudore, magistri. Multi enim non proficiunt, quia ignorantiam profiteri non audent. Repetenda igitur, ruminandaeque lectiones, & si quid difficultatis occurrat, è magistro discenda solutio. Ita constitutiones nostrae monent p. 4. cap. 3. §. 3.

Et reg. comm. 11. Post lectionem in schola, vel prope scholam maneat saltem per quadrantem, ut possint ad eum interrogandum auditores accedere: & lectionum rationem interdum exigat, curetque ut ea repetantur.

Talem suis se discipulis Atralus exhibuit, quem Seneca gratus discipulus laudat Ep. 108. Hac nobis praecipere Atralum memini, cum scholam eius obfideremus, & primi veniremus, & ultimi exiremus: Ambulantem quoque illum ad aliquas disputationes euocaremus. Non tantum paratum discipulis, sed obuium.

REGULA X.

§. 17. In scholis ne hac illac diuagantur, sed in suis quisque subsellis locisque, modeste ac silentio sibi ac suis rebus intenti sint, neque schola egrediantur, nisi facta à magistro exeundi potestate. Ne scamma, cathedram, sellas, parietes, ianuas, fenestras, neque aliud quidpiam pingendo, scribendo, scalpello, aliaue ratione derisunt, seu noient.

Huius legi exponenda non immoror, quia ex se, & themidos dictamine manifesta est; Nec in illam nisi à pueris, aut puerilibus delinquitur.

REGULA XI.

§. 18. Pravae aut etiam suspectae aliorum consuetudines fu-

giant; cum iis tantummodo versentur, quorum exemplo & consuetudine in literarum studio virtutumque proficiant.

Errorem in Republica puto, quod non datur actio pravae amicitiae, & consuetudinis. Quantum enim esset praesidium, si dies illi dici posset, si praetor actionem daret in eum, qui cum improbo versaretur? Magnum malum est, semperque erit, Reipublica, & scholarum, prauorum societas: morbi enim, pestis, & rabies contagione se vulgant, sanitas in locum non transfunditur. Omnes ergo optimos quibuscumque conuersentur, eligant, eos cum quibus conspecti non erubescant: à quibus fructum, non ignominiam colligant. Aliquid semper mali propter vicinum malum, ab Academicis nunquam omnia mala absunt, saepe adsunt plurima. Sunt in omni Academia εὐνοῖαι καὶ ἰδῆες, sub eodem tecto hirundines, quae garritu & immunditia moleste sunt. Optime monuit Pythagoras καλῶν καὶ κατὰ φύσιν, ea quae curis sunt vnguibz non alere. Sed tamen contractis armis illa se quoque insinuant, nec nisi postquam nocuerunt, manifesta fiunt.

Σκυμὸν λέοντος πᾶσα μὲν πόλις τρέφει.

Catulum Leonis omnis quidem ciuitas alit, Sed leonis esse naturam ignorat, cum tactus fuerit leo, damno suo inrelliget. Omnis similitudo ad conciliandum amorem est efficax, sed maxime studiorum. Scitum est illud:

Τέρον γέροντι γλῶτταν ἡδίστην ἔχει,
Παῖς παιδὶ, καὶ γυναικὶ παρρησίαν γυνή,
Νοστὸν τ' ἀνδρὶ νοστὸν, καὶ δυσπαρεχία
Ἀνδρεί, ἐπαδὸς ἐστὶ τῇ περὶ μὲν.

Seni senex linguam suauissimam habet, & puero puer, & mulieri mulier, eger egro, & qui infelicitate consiliatur, illi qui eadem expertus est.

Cauendum etiam in ipsa virtutum schola; senere, sed vere dictum est: cum scorpionibus habitas. Scorpiones sunt quorum societas pestifera est; qui arcuata cauda celeriter percutiunt, & eodem telo, quo vulnus aperiunt, etiam venena infundunt, fistulatum enim gerunt aculeum; Improbi quoque sodales arte se in familiaritatem insinuant, & eadem arte perimunt. Scorpium semper cauda in ictu est, nullog; momento meditari cessat, ne desit occasio. Fent obliquo ictu, & inflexo. Hos quia internoscere non licet omnes, lege eos iubentur fugere, quicunque cognouerunt. Quod si quispiam hominibus publice infamibus familiariter utatur, merito honestiorum consortio depellitur; nam tam impia societate suam iam famam ipse proscrispit.

REGULA XII.

§. 19. A libris perniciosis, & inutilibus legendis prorsus abstineant. Serio hoc agendum omnibus Academicarum rectoribus, ut malos libros excuriant. Certe reg. 8. professorum nostrorum id exigit. Lectionem spiritualem praesertim de sanctorum vitis vehementer commendat: contra vero non solum ipse ab impuris scriptoribus, & omnino in quibus sit aliquid, quod bonis moribus nocere queat, inuenturi pralegendis abstineat; sed ab iisdem etiam extra scholam legendis discipulos quam maxime potest, deterreat.

Eadem mente const. p. 4. cap. 5. & eius declaratio. In libris Ethnicis litterarum humaniorum nihil quod honestati repugnet, praeligatur. Reliquis ut spoliis Aegypti societas uti poterit. Christianorum opera quamuis bona essent, si tamen malus fuerit autor, legenda non sunt; ne ad autorem aliquid afficiantur. Et conuenit, ad particularia descendendo, qui libri sint pralegendi tam in humanioribus, quam in aliis disciplinis, qui vero praeginon possint, constituere.

Et cap. 14. Generatim illi praeligentur libri, qui in quavis facultate solidioris ac securioris doctrina habebuntur. Nec illi sunt attingendi, quorum doctrina, vel auctores suspecti sunt. Hi tamen particulatim in quavis vniuersitate nominentur.

Actio pravae
consuetudi-
nis insti-
tuenda.

Socius ma-
lus contra
te testis est.

Reipublica
malos ex-
cludere non
potest, ideo
singulis
sunt vitan-
di.

Similitudo
amicitia
causa.

Improbis
gates ad no-
cendum.

Fama vilis
est illi, cui
malus sodo-
lus est carus.

Pij libri co-
mendati.

Obscena o-
mittenda.

Malus au-
ctor boni o-
peris negli-
gendus.

nentur. In Theologia legetur vetus & nouum Testamentum, & doctrina scholastica D. Thom. & in ea, quam positiuam vocant, eliguntur ij auctores, qui ad scopum nostrum magis conuenire videbuntur.

Quod attinet ad libros humaniorum litterarum Latinos, vel Græcos, abstinetur in vniuersitatibus quoque, quemadmodum in Collegiis, quoad eius fieri poterit, ab eis inuenturi prelegendis, in quibus sit aliquid, quod bonis moribus nocere queat; nisi prius à rebus, & verbis inhonestis purgati sint.

Et declaratio. Quamuis liber suspitione mala doctrine vacet, cum tamen suspectus est autor, legi eum non conuenit. Solet enim opus in causa esse, vt qui legit, ad autorem officitur: & auctoritas quam apud ipsum habet in iis, quæ bene dicit, posset postmodum aliquid persuadere ex iis, quæ male dicit. Rarum est etiam aliquid veneni non admisceri in iis, quæ à pectore veneni pleno egrediuntur.

Et de libris humanioris literaturæ sic statuit: Si aliqui omnino purgari non poterunt, quemadmodum Terentius, potius non legantur: ne rerum qualitas animorum puritatem offendat.

§. 20. Neque vero queri hic quisquam potest. Si de rebus obscenis loqui flagitiosum est, cur eloquentiam in illis explicandis delideres? Plurima sane hodie sunt vitiorum in libris irritamenta, & mala studiosius leguntur; hoc ad Rempublicam pertinet, vt quæ monetæ cudendæ leges seueras tueretur, eadem etiam de libris statuatur, nam plus est, animos quam fidem commerciorum corrumpti. Documenta quæ doctissimus noster Delrio in sacris adagialib⁹ in hanc rem profert, ipsius verbis legi malo. In Ecc. 12. Quod si diuersa & discrepantia disputaueris, & curiositate nimia huc atque illuc animum dedaxeris, etiam in vno libro multi sunt libri. Vnde dictum est, ex multiloquio non effugies peccatum: talibus igitur libris non est finis. Bonum enim & veritas certo fine concluditur: malina vero atque mendacium sine fine sunt: & quanto plus requiruntur, tanto maior eorum series nascitur. Consentium Alcuinus, Liran. Arboreus, & alij, nisi quod hi potissimum intorqueant contra ipsos scriptores, nam

Libri heretici merito à Republica excluduntur.

scribendi cacoethes: quod certe strictioribus adhuc legibus par esset coerceri, ne quid non recognitum à censoribus edatur in lucem; & mala manu si quid editum, expurgatur. Catholici pectoris hoc votum est: at Ios. Scaligeri in elencho dictum; Expurgatorios indices habere, Marranorum est: heretico, & à recta fide apostata, digna gnome est.

Alietiam doctrinam Salomonis lectoribus vtilem, & quidem merito, censent. Prudenter Ioan. Terus; Qui ab vno illo libro scriptura sacra discit, & ad multos illos, hoc est, ad varia hominum commenta se conuertit, is nunquam perueniet ad verum finem, qui Deus est: vel nunquam perueniet ad veram scientiam. Sicut Paulus ait; semper descendes, nunquam ad scientiam veritatis pertingunt, qui omni vento doctrina mouentur. Sicut igitur, non temere quæuis esculenta, citra delectum, palato admittimus, nisi antea simus per omnia certi: sic quoque, imo multo diligentius curandum est, ne quaslibet quorumlibet nugæ tua lectione digneris. Primum enim illud tantum corporis periculo agitur: alterum vero istud anima. Sic ille, qui prior Olympiodorus, enumerat genera voluminum, à quibus nos arceat Salomon; Nempe 1. gentium volumina & monumenta, qui scilicet alter alterius euertunt & impugnant sententias, semperque inter se grauissimum bellum gerunt, 2. hereticorum inuicem discordantium libros, 3. recentia Iudeorum volumina & secunda-ria, (hoc est, Deuterotica Thalmudistarum) quæ infinita sunt prope, & fabulis conferta. Dum enim scripturas nouis quibusdam figuris interpretari student, in ridiculis fabulis & genealogias conuersi sunt, & traditiones ediderunt à sententia scriptoris longe aberrantes: de his vltimis lector adire poterit Nicolai Serari nostri commentarium de Rabbini: de hereticis res nota & expedita, & Ecclesia calculo scilicet pro-

Qui libri fugiendi.

bata; de gentium libris, non aque moderatio in his & delectus, non penitus fuga consilium: dixi fuisse in prefatione Tragicæ syntagmatis ad æterna dignum memoria Launum Torrentium, patria mea tum Episcopum.

Addo dumtaxat eruditi & ppi patris sententiam: Isidorus is est Pelusiota, lib. 2. epist. 3. ad Timotheum; quem excitans ad sacra scripturæ studium, commemorata eius dignitate, vtilitate, dulcedine, concludit; ex secularis sapientia externa eruditione tantum nobis instar apicula colligendum, quantum ad nostram philosophiam conducit: reliquum valere iubendum, ὅσον μὲν ἐν γρηγορίῳ εἰς τὴν κατὰ φιλοσοφίαν ἐκ τῆς ἐξωδὲν παιδείας, ὅπως ἡ μέλιτα δὲ τῆς εὐσεβείας, τὸ δὲ οὐκ ἔστιν ἀπὸν χρίσιν ἐα. Finem facio cum Quintilianii monito lib. 10. institutionum oratoriarum cap. 1. Optimis assuescendum, & multa magis, quam multorum lectione, formanda mens, & ducendus est color.

REGVLA XIII.

§. 21. Nec ad publica spectacula, comædias, ludos, neque supplicia reorum eant, neque personam vllam in externorum scenis agant nisi data prius à magistro, vel à prefecio Gymnasij potestate.

De spectaculis libro tertio dixi, quæ si quis legere voluerit, suo hanc legem suffragio probabit.

REGVLA XIV.

§. 22. Sincerus animus, purumque conseruare ac diuini legibus summa diligentia obtemperantur: Deo vero ac sanctissima virgini Deipara, ceterisque sanctis persepe, atque ex animo se commendent. Angelorum opem assidue, præcipue vero angeli custodis implorant. Modestiam tum alibi semper, tum in templo, atque in schola potissimum seruent.

REGVLA XV.

§. 23. In rebus denique atque actionibus omnibus se gerant; vt facile quibus intelligat, eos non minus virtutum vitæque integritatis esse, quam literarum doctrinæ studiosos.

Hæc igitur non modo suæ salutis gratia, verum etiam scholarum, & academiæ honori consulentes, magno studio curabunt. De pietate, & virtutum studio libris duobus iam egi, quæ tamen studiosis literarum, vtpote nobilioribus Christianæ iuuentutis membris, potissimum commendo.

CAPVT IX.

Professores scientiarum in honore habendos esse.

§. 1. PRÆCEPTVM de honorandis parentibus primum est in promissione, præmium illius obsequantia, est longæuitas. In partem parentum veniunt animorum formatores, eruditionis fontes, & sapientiæ, virtutumque clarissimi auctores, parentum igitur honorem illi quoque merentur. Nec Alexander minus se Aristoteli, quam Philippo, imo amplius debere, & agnouit, & regia voce professus est. Quod à Philippo vt viueret, ab Aristotele, vt bene viueret, accepisset. Tota res hîc paucis defini potest.

§. 2. Professores publico commodo, diuinæque gloriæ immensos quos sustinent, labores consecrare debent, non vitæ mollis, & quietæ delinimenta, non honorum vana querere, hoc enim cum in omni munere turpe sit, in sapientiæ candidato sane est turpissimum. Quis enim ferat pulcherrimarum, abditissimarumque rerum, laboriosissimam cognitionem, ipsiusque doctrinam virtutis rebus fædissimis, atque inanissimis seruire? Non debent à fine, optimoque excidere illi, qui ad finem, optimumque alios deducunt.

§. 3. Præceptores honorare debent, non modo discipuli, sed eorum quoque parentes, & Reipublica. Parentes quidem, quia eos, quasi alios parentes

Spectacula reorum vna.

Sapientia diuina paritate gaudeat.

Professores vt parentum honorandi.

Professores Deo, & hominibus militat.

Eruditionem volupratu feruore cōtinuatam est.

Præceptum pro alieno filio rationes.

nem reddi-
turus à pa-
tre eius con-
temni non
debet.

Pater con-
temptum
præceptoris
quem filius
docuit, in se
experitur.

Etiam im-
perator
præcepto-
rem hono-
rare tene-
tur.

Princeps
professori-
bus honore
tribuere
debet.

Privatim
suo magi-
stro etiam
rex hono-
rem debet.

Sine in ho-
norandis
præceptoribus
pene su-
perstitiosi.

rentes filiis delegerunt. Nec minus de institutione
discipulorum, rationem Deo reddere coguntur,
quam de educatione parentes. Deposita ergo ani-
marum apud eos resident, & vigilant, pro aliis ra-
tionem reddituri. Quia in causa, quorundam pa-
rentum superba est ingratitudo, & in magistros con-
tumeliosa; dum filiorum, vel domesticos pædago-
gos, vel publicos professores contemptui habent;
docent enim & filios contra præceptores insurgere,
quos perniciofa opinione imbuunt. Atque eo tan-
dem recidit, miseræ domus calamitas, ut postquam
filius magistrum accusavit, pater credit, mater
damnauit, illo exemplo parentes petantur, neque
enim parentum obseruans est, qui iniurioso pede in
magistrum proruit. Nec dignus est obediente filio
pater, quem docuit erga magistrum esse ingratum.
Nullum ex omnibus, qui sefe magistris, discipli-
naeque contemptores opposuerunt, noui, de quo
non mater plorauerit. Inigne exemplum honoran-
di magistri Optimus Imperator Theodosius nobis
proponitur, de quo Nicephor. libr. 17. cap. 23.
Sub idem tempus, imperator liberis suis virtutis magistrum
præficere volens, Arsenio illi, cuius gloria terram sub sole
omnem peruagata est, inuento, eos commisit: quibus ille su-
scipit, quum disciplina omni præceptoris, tum liberali educa-
tione patris illi loco fuit. Imperator enim illum, ne quem
ex imperij sublimitate conciperet metum, sed illis potius ut
seruus vteretur, admonuerat. Tantum vero ut id ille fecerit,
abest, ut insigni modestia, & moderatione diuersum potius
fecerit. Et quum derepente Theodosius, ad eos aliquando ve-
nisset, pueros quidem cum splendore magnifico confidentes,
Arsenium autem, inter docendum eis assistantem reperit. Qua
de causa Imperator indignatus, quum illos insignibus prin-
cipalibus nudauit, tum sempiterna memoria dignum, &
vere imperiale illud verbum est proloquutus: Sitalesse præ-
bituri essent, ut mores vitamque suam ad disciplinam, &
leges Dei componerent, propensum & illum fore, ut eis im-
perium in manus tradat, ad ciuium & subditorum com-
modum & vtilitatem accommodatum: sin minus, conduci-
bilis eis esse dixit, ut sic priuatim vitam exigerent, quam do-
ctrina nulla, cum periculo imperarent.

Publico etiam honore eos prosequi princeps, &
Respublica tenetur; Nam eos Deus ipse honoratos
voluit. Qui docti fuerint, fulgebunt, quasi splendor firma-
menti, & qui ad iustitiam erudiunt multos, quasi stellæ in
perpetuas æternitates. Deinde in honorifica, splendi-
daque functione versantur, in artibus liberalibus,
philosophia, medicina, iurisprudentia, Theologia
docenda, si præclarissimas igitur, vtilissimas, ac
plane necessarias res docent, si ipsos reges, ipsos
gubernatores instituunt, non potest eos inhonorat-
os finire respublica, nisi ipsius recti, & honesti,
sit vel inscia, vel contemptrix. Isocrates Epistola,
ad principem Mitylenum, excelso, hoc est, suo loco
professores doctos collocat. Primo quidem magni
faciendos esse ait, bonos, & iustos Respublicarum
gubernatores, proximum dignitatis locum tri-
buendum esse eruditibus, qui ciuitatibus ornameto,
auxilioque esse possunt.

§. 4. Hac lege etiam principes, atque magnates,
etiam reges priuatim constringuntur. Neque enim
vlla regni maiestas efficit, ne parentibus, & magi-
stris honor deferatur. Lex enim naturæ est, & ta-
bulis Moisaicis iterum inculcata, ut honorentur pa-
rentes, & nomine parentum intelliguntur magi-
stratus, & magistris etiam, non modo qui genuerunt.
Ita rem habere docent Barbaræ nationes, quæ su-
pra quam dici potest, præceptores venerantur, Ma-
gistros, (Sinae,) inquit Nicolaus Trigautius libr. 1. c. 8.
omnino religiosius, quam nos, venerantur, ac tamen si al-
ter alteri per vnum diem se pro discipulo subiecit in qua-
libet scientia vel arte, per vitam deinceps vniuersam, cum

magistrum appellat, & pro magistro colit: nam illi non nisi
ad latus in quolibet congressu assidet, & magistralibus eum
titulis, ac ritibus cohonestat.

Honorabit igitur præceptores etiam princeps, au-
diendo, aditus faciles concedendo, postulatis æ-
quis annuendo, reos cum sine damno publicæ quie-
tis fieri potest, illi donando.

Tanto sane maiores gratias, magistro fideli prin-
ceps debet, quanto maior est sollicitudo eius, qui
principem, quam qui priuatim instituit. Cum e-
nim utrobique par sit docentis molestia, illam tam-
men maiore fastidio, liberorum potentium fastus o-
nerat, magno enim periculo, magnos labores subit,
qui dominum suum docet.

§. 5. Qui minore magistratu funguntur in Re-
publica, mirari non debent; si doctores publicos,
sibi interdum anteponi animaduertant. Quamuis
enim potestate illi præditi sint, maior tamen ho-
nor, virtuti, & eruditioni frequenter impenditur,
quam magistratui. Quia maior est eius excellentia,
quam potestatis, quæ sub alienis auspiciis certa lege
regnat. Deinde, ut recte partem Respublicæ admi-
nistrant, hoc ipsum à magistris, & doctoribus ha-
bent, nec inferiore loco ponendi, qui gubernandi
scientiam docent, quam illi, qui illa vtuntur. Ter-
tio, quia vltimo tandem satraparum, & prætorum
acta, à doctis examinantur, atque eorum iudicio
statutur. Iudicum ergo iudices illi sunt, nam vel do-
cti esse ipsi iudices debent, vel de doctorum senten-
tia iudicare. Olim ad magistratus, & legum inter-
pretationem, tribunaliaque non facile admitteban-
tur, nisi qui testimonia eruditionis, & codicillos
ab Academicis adferrent. Iudicare enim regium est,
quod officium imperitis, sine scelere, committere
reges non possunt. Nam si is quem rebus præfi-
ciunt, quem controuersias finire iusserunt, alio præ-
fide indiget, si ab alio iudice sententiæ dictata acci-
pere cogitur, nonne dignum est, ut honorem ha-
beat auctori suo? Ut eum sine quo locum tueri suum
non potest, quem fulcrum habet suæ dignitatis,
honoret?

§. 6. Variis, & magnis honoribus disciplinarum
doctores olim Respublicæ, regesque prosecuti sunt.
Quæ vero professoribus artium, præmia persolui
solita sunt, hæc numerantur.

Primum & communissimum est, ut honorarium
de publico constituatur; ne egeant illi, qui sunt vel-
uti patres patriæ, vnde omnes habent, ut bene sa-
pient, bene viuunt. Specimen est florentis Reipu-
blicæ, ut disciplinarum professoribus, præmia opu-
lenta pendantur. Quæ quidem triplicia sunt. Qui-
dam enim priuatim sibi magistros conducunt, ut
nunc frequens est in aulis magnatum; & pædago-
gum cura: ita necesse est fieri apud Sinas, quorum
literæ, & characteres eam habent rationem, ut ab
vno, eodem tempore, vix doceri plures possint, ut
refert libr. 1. Nicolaus Trigautius. Alia sunt stipen-
dia, quæ publico professori singuli conferunt, quæ
consuetudo, tempore Augustini, Romæ fuit; nam
ipse discipulorum fraudem detestatur, quæ præce-
ptores mercede pacta fraudabant. Non noua ta-
men, sed vltata iam olim fraus erat; clamat Saty-
ricus:

Scire volunt omnes, mercedem soluere nemo.

Tertium genus est honoratissimum, & in Republica
bene constituta ordinarie decretum, ut ex arario
professoribus soluatur; nam sic optime pauperum
studii consulitur, & maior est docentis libertas, ut
cuius fortuna, à fraude discentium non dependeat.
Nam illud Prodicus sapientis, qui nullum gratuito do-
cebat: *Χηρεῖς γὰρ ἡ τέχνη, διδόντες τὴν ἀπόλησιν*; manus manum
lauat, dans aliquid, accipe, ut pauperibus onerosum, ita
probro-

Ardua pro-
uincia prin-
cipis filium
docere.

Prætor de-
feret inter-
dum docto-
ri, & sena-
tori.

Prætorum
iudices sunt
doctores.

Olim honor
magnus e-
ruditioni
fuit.

Honorarium
publicum
decretum do-
ctoribus.

Omnis bene
constituta
respublica
salarium pro-
fessoribus
constituit.

probrosam sapientiae fuit, cum cupiditas notata est. Leges tamen civiles iubent ut pro suo pupillo tutor mercedes, non quas minimas poterit, sed pro patrimonij facultate, & dignitate natalium persolvat. Merito sane de Evangelio, vivit Apostolorum senatus, & de altari sacerdotes; cur non & mythen suum, ingenuae alant artes?

Honorificum
est artibus
publice pro-
fessorem ali.

Res publica igitur sapientiae studiis consulat, neque enim recte Protagoram defendit Philostratus, quod ideo mercede doceret, ne vilis eruditio haberetur, quae sumptu nullo daretur, ne rerum maximarum facilitas contemptui pateret. Nam si priuatas impensas, sumptus publicis anteuertat, maior auctoritas docenti conciliatur, cum non modo impendiis, sed etiam approbatione magistratus, omnium studia honorantur, & sustentantur.

Iustinianus
artes sustu-
lit.

Recte itaque Augustus, quamvis absque sua licentia salarium ex aulario tribuere vetuerit, ob liberalem tamen artem permittit, neque enim committere in sapientiam voluit, ut qui ipse a puero artes eas impense coluerit, ut qui in castris diebus singulis declamando, legendoque sese exercuerit. Vespasianus centena festeria Rhetoribus constituit, Antoninus decem millia drachmarum, quae pessime sustulit Iustinianus, nam stipendia liberalium artium, in omnibus urbibus sustulit, & cessantibus scholis rusticitatem, & barbariem induxit, ut docet Zonaras. Nec defendi potest, quod leges in fauorem liberalium artium sanxerit, cum eas toties immutaret, & ad sua commoda detorqueret.

Multo generosius rex Barbarus, sed iam Romae dominus, senatui scripsit: Cassiodorus lib. 9. Athalaricum ita scripsisse refert. Filiorum causas iure ad patrum cognoscimus remississe personas: ut ipsi de illorum proventu debeant cogitare, quorum interest studia Romana perspicere. Neque enim credendum est, vos inde posse minus esse sollicitos, unde & generi vestro crescit ornatus, & coetui prouenit assidue lectione consilium. Nuper siquidem ut est de vobis cura nostra sollicita, quorundam susurrante cognouimus, doctores eloquentiae Romanae, laboris sui constituta praemia non habere, & aliquorum nundinatione fieri, ut scholarum magistris deputata summa, videatur imminui. Quapropter cum manifestum sit, praemium artes nutrire, nefas iudicamus doctoribus adolescentium aliquid subtrahi, qui sunt potius ad gloriosa studia, per commodorum augmenta prouocandi.

Scientia omnes hominum opes superat.

§. 7. Nunquam illa stipendia nimia sunt. Scientia Philosophiae, Medicinae, Iuris, Theologiae, nulla vnquam aequali remuneratione pensantur. Etiam si regnis, & prouinciis earum professores ornentur. Nero, magistro ingentes opes vltro congescit. Tu, inquit ipse apud Tacit. ann. 14. gratiam immensam, innumeram pecuniam dedisti: adeo ut plerumque intra me ipse voluam, ubi est animus ille modicus contentus? Tales hortos instruit, & per haec suburbana incedit, & tantis agrorum spatiis, & tam lato fenore exuberat?

Seneca opes.

Non potuerunt tanta diuitiae, munificentia prodigi principis accumulata, non mouere inuidiam, & obreftationem. Calumniatores, inquit, idem Tacitus, variis criminationibus Senecam adoruntur, tanquam ingentes, & priuatum supra modum emittas opes, adhuc augeret: quodque studia ciuium in se verteret: hortorum quoque aménitate, & villarum magnificencia, quasi principem supergrederetur.

Quantum vero Seneca dedit Nero? lib. 13. Tac. Quae sapientia, quibus philosophorum praeceptis, intra quadriennium regia amicitiae, ter milles HSS. parauiisset? Roma testamenta, & orbos, velut indagine eius capi: Italiae & prouincias, immenso fenore hauriri.

Nolim hunc luxum, nec Senecam excuso, nec tamen miror, cum histiones, & scenici maiora profederint, cum Narcissus & Felix, & eiusmodi portenta, regias opes flagitiosis ministeriis acquilue-

rint. Nostris quoque temporibus, viros doctos, magnis stipendiis illectos meminimus.

Munificentiam illam etiam Persae, Martium genus, vsurparunt, Magorū praefecto in singulos menses, quatuor auri libras persoluebant, Abdias Babyl. lib. 6. Quam regia Epistola Artaxerxis ad Hytstanum Helleponti praefectum? Hippocratis Medici Aesculapio prognati, ad me artis fama peruenit, da igitur operam, ut aurum illi tribuas, quantum vult, aliaque quorum indiget, & eum ad me mitte, erit enim par honore, summus in Persia viris: Et si quis in Europa fuerit vir clarus, hunc amicum domui nostrae redde, minime parcens pecunia, viri enim quanquam potentes, haud facile inueniunt, quod honeste cupiunt. Vale.

Persae in doctos munifici.

§. 8. Alterum honoris genus quod eos principes, vel ipsi adire, atque audire, vel magna honoris significatione & humani accerere solerent. Superfuit apud Laert. lib. 9. literae Darii ad Heraclitum humaniores, quam pro fastu barbaro. Rex Darius auditor tuus esse cupit, particepsque Graeca eruditionis fieri: Venas igitur statim ad conspectum meum, ac regiam domum. Apud me enim aderit tibi omnis honor, priuatusque omnis, quotidieque sollicita obseruatio, & grata collocutio, vritaque tuis moribus probabilis.

Dionysius immanis, & superbus tyrannus, vittatae naue Platonem vocauit, albisque quadrigis, venientem in littore excepit. Non eruditionis, aut virtutis aestimatione, sed quod opinionem ex philosophi familiaritate conciliare, & spem mitioris regni, praebere subditis studeret.

Dionysius Platonem coluit.

Magnus Pompeius quamvis illa humanitate non clarior, certe laudatior fuit, quam tribus ex totidem orbis partibus triumphis.

Rhodum enim pertransiens ex Asia, omnes bonarum artium professores audiuit, qui cum ipsi cumulatissime satisfecerant, singulis auri talentum obtulit: Voluit autem Possidonium nobilissimum Philosophum visere, Cic. 2. Tuscul. Quem ut vidisset, & salutauisset, honorifici quoque verbis prosecutus esset, moleste se dixit ferre, quod eum non posset audire. At ille, tu vero, inquit, potes, nec committam, dolor corporis efficiat, ut frustra tantus vir ad me venerit. Itaque narrabat, eum graueret, & copiose de hoc ipso, Nihil esse bonum, nisi quod honestum esset, cubantem disputasse.

Pompeius omnes superauit.

Nec modo adiit, sed fasces laureatos, & victricia insignia illi submisit, nec ianuam viri eruditi, quasi imperio suo sacratorem, a liethore pullari voluit. Mireris hoc in Pompeio, quod philosopho se submisit, quem patria non nisi morte, priuatum reddere potuit; Sensit sine dubio Pompeius, aliquid in Possidonio bonum, sua maiestate venerabilius, & consensit laudantium multitudine. Id verbis expressit Antigonus Epist. ad Zenonem, ut est apud Laert. lib. 7. Ego fortuna me quidem, & gloria vitam tuam antea existimo: ceterum disciplinis, studiisque liberalibus, & perfecta felicitate, quam tu possides, longe abs te praecelli sentio. Quocirca te orare statui, ut ad me profisciscaris, id mihi persuadens te preces meas minime irritas fieri passurum. Tu igitur modis omnibus enitere, ut tuo contubernio fruamur, certo sciens, non mei tantum, sed omnium Macedonum eruditorem fore. Nam qui Macedonia regem erudit, eum & subditos quoque instruere ad fortitudinem, & probitatem certum est. Nam cuius modi fuerit dux, tales ut plurimum subditos fieri necesse est.

§. 9. Tertio loco honor ille tribui magistris solet, & professoribus, ut illi, qui in publicis functionibus constituti sunt, sociari sibi illos non modo optent, sed legibus etiam teneantur. Iubentur autem praedes eos honorificencia, & praemiorum spe prouocare, quorum sibi prudentiam necessariam arbitrantur. Contemnere non possunt eos, quorum sapientiam sibi necessariam vident; nam reuera natura sic comparatum est, ut qui valet in intellectu, & prudentia, imperet, qui inferior est, pateat. Tanti hoc veteres aestima-

Sociantur magistratibus eruditi.

Consuli a magistratu magne dignitatis est.

Patria saluti saepe docti fuerunt.

Privatum, & publice in suos fuere grati praeceptores.

Statuis honorata eruditio.

Hostes amici sunt eorum qui docti sunt, inter hostes.

aestimant, ut Caelium iureconsultum adeo superbum Cicero iudicet, ut a Caesare consuli malit, quam inaurari; qui enim consilium, alienam praestantiam agnoscit, qui inaurat, auaritiam ferulem exprobrat. Hinc & factum ut Persarum reges, aut eruditi essent, aut ab eruditis, quos Magos vocarunt, regerentur.

§. 10. In gratiam doctorum publicorum, etiam populis, urbibusque multa concessa sunt immunitates, vel donata delicta. Ptolemaeus humanissime septuaginta interpretes inuitans, & excipiens, miraculo concordium versionum attonitus, Iudaeos ingentibus beneficiis affecit. Sulla Athenis, propter mortuos pepercit: Indignum enim homine existimauit, domicilium humanitatis excindere. Alexander Aristoteli, stagiram suam solo aequatam, exstruxit. Lampacum Anaximeni donauit, cum enim eam obfideret, videretque eum egressum deprecatores futurum, iureiurando asseruit, se non praestitutum quod peteret: Sed ille, peto, inquit, ut Lampacum deleas. In quo quid potius mirer nescio, solertiamne Anaximenis, qui regem contra votum suum iurare coegit; an animum Alexandri, qui putaret preces viri docti, non nisi iuramento opposito, retundi posse; quique plus vnus preces philosophi, quam hostium mentia, atque arma formidaret. Alexandrum imitatus est Augustus, qui Alexandrinis propter Arcum in philosophia praepceptorem ignouit. Quantum ab illo diuersus, qui Senecam vitis suis grauem occidit?

§. 11. Ciuilibus honoribus multos condecoratos, iudicio principum constat, sola eruditionis prerogativa. Pharaon Iosephum, Darius Daniele, Gratianus Ausonium, Antoninus Proculum, & si vetera placent Achilles Phoenicem praepceptorem extulit, dignumque iudicauit qui secum regnaret.

Ἰσὼν ἐμὴ βασιλεὺς, καὶ ἡμῖν μετὸ πῦρ.
Pari mecum iure regna, & dimidium honoris accipe.

Fuit ille priuatus magnatum, in suos praepceptores amor; Imperatores alii, ut studia excitarent, in omnes munifici fuerunt. Theodosius, & Valentinianus magniferos, quorum opera probata fuit, illis qui sunt ex vicaria dignitate connumerarunt. Vicariorum dignitas comitum, & ducum par fuit: Comitum etiam eadem illis leges permittunt. S. Basilus magnopere in hoc incubuit, ut bonis artibus, moribusque, filii Cappadocum instituerentur, eosque cum in eruditione profecissent, enixe ad magnos honores, curabat euehendo. Constantinus quoque ingenia, largitate, & honorificentia excitauit.

§. 12. Statuas etiam, & columnas, imo aras aliquando eruditioni antiquitas erexit. Romani Proceres statuam locarunt, Regina urbium eloquentia regi, ut Eunap. refert, sed nimis sane ambitiose. Melius Romani iidem Pythagorae, tanquam sapientissimo ex oraculo statuam fecerunt, ut Plutarch. in Numa refert. Nam quod idem praestiterunt Alcibiadi, tanquam fortissimo, grauiterr errorum. Mithridates rex Ponti, meliore iure hoc praestitit Platoni. Verum statuarum honor, pluribus deinde communicatus est, cum Orbilius Pupillus marmorea donatus fuerit, ut auctor est Suetonius. Alexander Ciceronis, & Virgilii statuas in larario consecravit, ut refert Lampridius. Vniuersa Graecia Gorgiae Leontino in aede Apollinis Delphici, auream statuam posuit, ceteris aurata duntaxat honoratis. Val. lib. 8. 16.

Pythagoram Crotoniata virum magnis honoribus affecerunt, mortui domum in templum Cereris consecraverunt, quod indignum putarent, sub illo recto habitare homines dissimiles viro tam sapienti. Magis miror Macedones, Eurypidi monumentum exstruxisse, cum literis minus essent culti. Spartani etiam contra morem suum egerunt, poetices, & phi-

losophiae inimici, cum captis Thebis, Pindari adibus inscripserunt:

Τὸ μυσσὸν τὸν ἑῶν μὴ καίεται.
Poeta domum ne incendite.

Magnus & doctus Aragoniae rex Alphonsus, Ciceronis etiam villam parcendum ratus est, in Caietana enim obsidione saxa, & ligna pro tormentis, machinisque peti prohibuit, asseruitque malle se nunquam tormentis uti, quam tanti oratoris praedium violare. Causa cur tantis illis honor deferatur, est nota, quam & Sigismundus quibusdam reddidit; Indignantibus enim quod homines doctos altius prouehere videretur, respondit; se eos merito amare, quos praecellere natura voluit.

Quemadmodum igitur stulte principes faciunt, qui consiliarios prudentes, & gnauos facile dimittunt, vel tenuitate stipendii abscedere cogunt; quia illi cupide mox a maioribus principibus accersuntur, ita & in doctorum virorum neglectu peccant, quos tum primum, cum dedecore prouinciae suae abiisse intelligunt; cum apud alios in dignationem venisse illis refertur. Si enim artibus honestis, (monet Iuu. Satyr. 3.)

Nullus in vrbe locus, nulla emolumenta laborum,
Res hodie minor est, heri quam fuit, atque eadem cras
Deteret exiguis aliquid. Proponimus illuc
Ire, fatigatas ubi Daedalus exiit alas.

Nam reuera ut ille nouerat, & inculcat Sat. 7.

Poenituit multos vana, sterilique cathedra,
Sicut Thrasy Machi probat exitus, atque secundi
Carinatis, & hunc inopem vidistis Athene,
Nil praeter gelidas ausae conferre cicutas.

Honorem ergo principes, Res publica, parentes, atque in primis discipuli, suis praepceptoribus debent, quem cum magnum impenderint, nunquam meritis aequalem dabunt: manebit in tabulis maior summa debitorum, quae nunquam nisi agnoscendo, & amando dispungeretur.

Testis mihi est Valentiniani filius Gratianus, qui Ausonio praepceptori in haec verba scripsit. Cum de Coss. in annum creandis mecum solus volutarem, ut me nosti, atque ut facere debui, & te velle scivi, consilium meum ad Deum retuli. Eius auctoritati obsecutus, te consulem designavi, declaravi, & priorem nuncupavi. Trabeam palmatam tibi misi, in qua D. Constantinus pater noster intextus est. Solui quod debui, & adhuc debeo quod solui.

CAPVT X.

Paenis, & plagis moderatis iuuentutem in officio continendam esse.

§. 1. NE haec quidem cura a Republica aliena est. Mollem, & delicatam educationem esse matrem insolentiae, radicem nequitiae, superbiae, & iracundiae fomentum alio loco docui, nunc disputo, an omnis punitio intra verborum acrimoniam, ad sobrietatem vitae, & labores aetatis iuuenili conuenientes consistere debeat, an vero verberum, & flagellorum metu, impetus improvidorum animorum sint coercendi?

Magnos habet aetas illa, quae sui arbitra nondum esse potest, pro immunitate corporis patronos, & Graecis Plutarchum, ex Latinis Quintilianum. Maior auctoritas Plutarcho, expertae sapientiae viro; nam Quintilianum discipulorum proteruita, & dissolutio, non absque nota infamiae refutauit. Argumenta tamen proponere solent. Nam primo, vapulare adolescentem deformis est. Quia vilia ingenia, & proiectae pigris flagris ad officium compelluntur. Generosus equus freno indiget, asinorum tarditas nec calcaribus, nec fustibus in cursum concitatur.

Natura praecellunt docti, ideo honor illis debetur, qui est testimonium excellentiae.

Quos praesentes contemnimus, absentes desiderant.

Plutarchus, & Quintilianus plagis iuuentutem excemerunt.

Causa cur blande sine educandi adolescenter.

Contumeliosa igitur verbera sunt, ingenuis corporibus adhibita. Benignitate, laude, munusculis, honoribus, magistratuum umbraticis insignibus, alacritas discipulorum alatur, non opprimat teneros animos sollicitudo, pauorque fauientes Orbili, ne odisse scientias incipiant, priusquam earum gustare dulcedinem possint, cum enim radices artium amarae sint, & nulla penitus voluptate condiantur, non debet earum tristitia austeritate minantis oris, & toruitate frontis, & verberum acerbitate exaggerari. Pudore, & liberalitate continere praestat adolescentes, quam metu.

Qui blande
ducitur,
sponte se-
quitur, ma-
lū putatur,
et si bonum
sit, ad quod
seueritas
cogit.

Pulchre Quintilianus. Non sum, inquit, adeo atatum imprudens, ut instandum teneris protinus acerbè putem, exigendamque plenam operam: nam id imprimis cauere oportebit, ne studia, qui amare nondum potest, oderit, & amaritudinem semel perceptam, etiam ultra rudes annos reformidet. Lusus hic sit, & rogetur, & lauderur, aliquando ipso nolente doceatur alius, cui inuideat, contendat interim, & sapius vincere se putet, pramiis, quae cupit illa aetas, enocetur. Hi quoque versus, qui ad imitationem scribendi propinentur, non otiosas velim sententias habeant, sed honestum aliquid monentes, prosequitur hac memoria in senectutem, & impressa animis rudibusque ad mores proficiet. Etiam dicta clarorum virorum, & electos ex poetis maxime, namque eorum paruis cognitio gratior est, locos ediscere inter lulum licet.

Lex Porcia
pro immu-
nitate ciuiū
Romanorum.

Si enim ingenia sunt proba, facilia, obsequetia, studiū, & laboris amantia, ea plagis exagitare insanum est: Si improba, contumacia, inertia, ne plagis quidem emendabilia. Acta est causa, superest, ut clamemus: O leges Porciae, legesque Semproniae. Popularis esse possem, si ista comprobarem, Porcia lex, virgas ab omnium ciuium Romanorum corpore amouit. Porcia lex libertatem ciuium, licet eripuit. Cicero pro Rabirio, & Liuius: Porcia lex protergo ciuiū lata, quod graui poena, si quis verberasset, necassetque ciuem Romanum, sanxit. Valeria enim nihil ultra, quam improbe factum adiecerat. Legem Porciam in vniuersi orbis scholas, si imitationes illi induxerint, nouam lucem se libertatis intulisse gloriabuntur, & ingenuos in integrum restituisse. Quia vero magni refert hac in re modum tenere, cum multos seueritas magistri, plures lenitudo perdidit, rem breuiter explicabo.

Lege diuina
sancitur
moderata
seueritas.

§. 2. Primum autem definio, hac in causa legem Porciam vim legis non habere, recteque facturam, si quis adolescentiae errata, plagis correxerit. Auctoritate enim diuina hoc faciet; Nam qui diligit filium suum, asiduam illi flagella, ut latetur in nouissimo suo, & non palpet proximorum ostia. Eccl. 30. 1. Næ illi faciunt amando filios, ut pessime oderint amando. Qui parit virgo odit filium suum: qui autem diligit illum instanter erudit. Prou. 13. 24. Nam aetas illa capax est institutionis. Filij tibi sunt? Erudi illos, & curua illos a pueritia illorum. Nec ita crede sapientem, ut illa disciplina non egeat. Stultitia colligata est in corde pueri, & virga disciplina fugabit eam. Prou. 22. 15. Fructum tam sanctae seueritatis non tacuit spiritus sanctus. Noli subtrahere a puero disciplinam: si enim percusseris eum virga, non morietur: tu virga percutes eum: & animam eius de inferno liberabis.

Causam & necessitatem Ecclesiasticus c. 30. v. 8. adducit. Equus indomitus euadit durus, & filius remissus euadit princeps. Lacta filium, & pauentem te faciet: Lude cum eo, & contristabit te. Non corrideas illi: ne doleas, & in nouissimo obstupescant dentes tui. Non des illi potestatem in iuuentute, & ne despicias cogitatus illius. Curua cervicem eius in iuuentute & tunde latera eius dum infans est, ne forte induret, & non credat tibi, & erit tibi dolor anima.

Peroratam iam causam haberemus, si apud omnes tantum valeret infinita Dei, & nusquam falsa, nunquam fallens veritas, quantum proprii iudicii momenta; verum quia pseudopolitici rationis suae caliditatem caelestis prudentiae anteponunt, rem secundum rectam rationem aestimemus.

§. 3. Cum enim hominum cupiditates, affectusque in adolescentia maxime effruescant, cum in ea aetate minus roboris sit, ad sustinendum, minus prudentiae ad declinandum, fortiore remedio aliena sapientia indigent; Adultis quidem carceres, compedes, erigastula, mansiones malae, gladii, fiduculae, cruces, rogi parantur, ne facinora concipere, & patrare audeant: Tenerior aetas, suis quoque terroribus contineri debet: Initium enim obliandum est, nam paruus error in principio crescit in immensum, linea ex vno centro deducta, & pene parallela vix notabili distantia, progressu, immenso inter se spacio dissepuntur. Eubrietates, furta, homicidia, peculatus, periuria calumniaeque vigore legum princeps cohibet: at multo magis horum initia in pueris, ut forbillationes cyathorum, subreptiones calamarum, nummulorumque, pugnas, & morsus, hortorum expilationes, mendaciola, fraudesque; inhiberi est necessum, per haec enim minora ad maxima illa peruenitur.

Insanum
est metu à
criminibus
adultos ar-
cere, licen-
tiam dare
pueris.

§. 4. At dicant alore virtutis, non metu poenae peccata fugere. Imo vero virtutem ament, vitia oderint, non modo ob eorum foeditatem, quam nondum satis cognouerunt, sed etiam poenarum comitarum, qui vitiorum dulcedinem reddat amarum, ac horribilem. Poena facit ut peccata intermitant, intermissio facit, ut peccare tandem desinant, & cessatio à peccatis, initium est virtutis. Peccatis plena est illa aetas, ut monet Augustinus l. 10. in gen. ad lit. c. 12. Non enim de pueris granduisculis agimus, quibus quidem peccatum proprium nolunt attribuire quidam, nisi ab anni quattidicimi articulo, cum pubescere ceperint. Quod merito crederemus, si nulla essent peccata, nisi quae membris genitalibus admittuntur. Quis vero audeat affirmare furta, mendacia, periuria, non esse peccata, nisi qui talia vult impune committere? At hic plena est puerilis aetas, quamuis in eis non ita, ut in maioribus puniendi videantur, quod sperentur annis accedentibus, quibus ratio conualecat, posse praecepta salutaria melius intelligere, eisque libentius obedire. Si tamen impune pueri committant, nulla spes est, maiores non auiuros, quod paruis permissum est.

Amorem
virtutis in-
uat poena
delicti.

Puerorum
delicta ra-
tionis imbe-
cillitas le-
uiora facit.

Sane quis neget peccata illa puniendi, nisi qui totam Rempublicam euertere studuerit?

At magnis ingenis verbera non conueniunt: Illa vero vel praecipue sunt coercenda, & crebro, quia laborem fugiunt, & iucunda potius, quam vtilia sectantur, etiam metu, & plagis obiurganda. Ponam Augustini locum, quo nemo ingenio maior fuit, qui sui temporis historiam nobis exponit. lib. 1. conf. c. 9. & 10. Deus Deus meus, quas ibi miseriae expertus sum & ludificationes, quandoquidem mihi recte viuere puero id proponebatur, obtemperare momentibus, ut in hoc seculo florem, & excellerem linguis artibus, ad honorem hominum, & falsas diuitias famulantibus. Inde in scholam datus sum, ut discerem litteras, in quibus quid vtilitatis esset, ignorabam miser, & tamen si segnis in discendo essem, vapulabam. Laudabatur enim hoc à maioribus, & multi ante nos vitam istam agentes, praestruerant arduas vias, per quas transire cogebamur, multiplicato labore, & dolore filius Adam. Inuenimus autem Domine, homines rogantes te, & didicimus ab eis, sentientes te, ut poteramus, esse magnum aliquem, qui posses etiam non apprensens sensibus nostris, exaudire nos & subuenire nobis. Nam puer capiti rogare te auxilium, & refugium meum, & in tuam inuocationem rumpebam nodos lingua mea: & rogabam te paruum, non paruo affectu, ne in schola vapularem. Et cum me non exaudiebas, quod non erat ad insipientiam mihi, ridebantur à maioribus hominibus, atque ab ipsis parentibus, qui accidere mali nihil volebant, plaga mea, magnum tunc, & graue malum meum. Estne quisquam Domine tam magnus animus pregrandi affectu tibi coherens, estne inquam quisquam (facit enim etiam hoc quadam stoliditas) est ergo qui tibi pie coherendo ita sit affectus granditer, ut equuleos & vngulas, atque huiusmodi varia tormenta, pro quibus effu-

Magna in-
genia cor-
rione e-
gent.

Augustini
pueri pre-

gientis

Parentes
rident pue-
rorum tor-
menta.

giendis tibi per vniuersas terras cum timore magno supplicatur ita parui aestimet, irridens eos qui hac acerbissime formidant, quemadmodum parentes nostri ridebant tormenta, quibus pueri à magistris affligebantur. Nō n. aut minus ea metuebamus, aut minus te de his euadendis deprecabamur, & peccabam⁹ tamen minus scribendo, aut legendo, aut cogitando de literis, quā exi- gebatur à nobis. Non n. deerat Domine memoria, vel ingenium, q̄ nos habere voluisti pro illa etate satis, sed delectabat ludere, & vindicabatur in nos ab eis, qui talia vtiq; agebant. Sed maiorū nuga negotia vocantur, puerorum aut talia cum sint, puniuntur à maiorib⁹, & nemo miseratur pueros vel illos, vel vtroq; n. nisi vero approbet quisquā bonus rerum arbiter vapulasse me, quia ludebam pila puer, & eo ludo impediēbar, quo minus cele- riter discerem literas, quib. maior deformi⁹ luderem. Haud aliud faciebat idem ipse, à quo vapulabā, qui si in aliqua questuū cula à condōctore suo victus esset, magis bile atque inuidia tor- queretur, quam ego, cum in certamine pila à collutore meo su- perabar. Et tamē peccabā Domine Deus ordinator, & creator omnū rerū naturalium, peccatorum aut tantū nō ordinator. Domine Deus me⁹ peccabā, faciendo contra p̄cepta parentum, & magistrorum illorum. Poterā n. postea bene vti litteris, quas volebam vt discerē, quocunq; animo illi mei: non n. meliora eli- gens, inobediens erā, sed amore ludendi, amans in certaminibus superbas victorias, & scalpi aures meas falsis fabellis, quo pruri- rent ardenti⁹ eadem curiositate magis, magisq; p̄ oculos pericu- losa micante in spectacula, ludosq; maiorū, quos tamē qui edūc, ea dignitate præditi excellunt, vt hoc pene omnes optent paru- lis suis: quos tamē cadi libenter patiuntur, si spectaculis talibus impediuntur à studio, quo eos ad talia edenda cupiunt perueni- re. Vide ista Domine misericorditer, & libera nos iam inuocā- tes te, libera etiā eos, q̄ nondum te inuocant, vt inuocet te, & li- beres eos. Quid autem ratione opus, vbi enī peccata impunia esse possunt, vt non exundent, atque in im- mensum excrecant? Consuetudo gentium est om- nium, vt filios blanditiis & plagis erudiant.

Regia sobo-
lis viria
mentis coer-
cet.

§. 5. At plaga seruiles animos efficiunt. Quin potius e- mendatos; non alini modo plagis aguntur, sed duris lupatis etiam, virgaq; generosa equorum vis ad hu- manos vsus domatur, acerrimos & ingeniosissimos, canum flagra docent. Ipse Pelides Danaum fortissi- mus sic institutus est.

Phillyrides puerum citrara perfecit Achilleū,
Atque animos molli contudit arte feros.
Qui toties socros, toties exterruit hostes,
Creditur annosum pertimuisse senem.
Quas Hector censurus erat, poscente magistro
Verberibus iussus praeiit ille manus.

Moderationem tamen adhibet prudens magistri clementia, vt nec licentiam inertie, vitiiq; concedat, nec atrocitate se, & pulcherrima studia faciat odiola. Leges illi paucissimae suffecerint.

Ira mode-
rationem
transflit.
Praecipua
ratio abfit.
Multa ne-
sciat, et si
sciat.
Reprehen-
dat errata,
sine contu-
melia.

Prima. Nunquam iratus puniat; nam & ipse facile modum excedet, & reus, ira se doctōris, non suo me- rito plecti putabit. Iratus enim, sibi, non emendationi iuuentutis pœnas impendit. Secunda. Nec in puni- endo sit p̄ceps, nec in inquirendo nimius; Nam qui cito punit, parum abest, quin libenter puniat. Tertia. Dissimulet potest, sine publico, & priua- to dāno dissimulari potest. Punit enim non quia pec- catum est, sed ne peccetur. Quarta. A contumelia dicto, factoue inferenda abstineat omnino. Repre- hensione sola vtatur, qua & pater solet. Quinta. Nul- lum vnquam alio, quam suo nomine, aut cognomi- ne appellet: Probrosā enim agnomina grauius offen- dunt, & odium, nō emendationem patiunt. Harent, & in adultis. Sexta. Semper stet intra modum pœ- nae, nec in tenera etate castigatio par sit delicto; meri- tum maiora subire, satis est scutica cedere: meritum plagas, crebro far est, minis terribili⁹. Septima. Gra- uiora delicta, quā vt paterne corrigi de- beant di- missione puniat.

Lubet hic subiungere historiam iudicialē, vt eam recitat prudentissimus regum consiliarius Gue- uara l. 2. c. 37. Dicārchus historicus Graecus in libro antiqui- tatum, & Sabellicus in generali historia, dicunt, Ad clariss. & antiquissimū Philosophum Solonem Salaminū venisse questū patrē de filio, & filium de patrē, prioremq; filium accusationē in hanc sententiā apud Philosophū instituisse: Ego de patrē meo queror, q̄ cum ipse diues sit, ego vero pauper; ipse me⁹ sit pater, ego vnicus ipsius filius, viuens me abdicarit, & filiū adoptiuum heredem fecerit; q̄ pater me⁹ nec debuit, nec potuit facere. Cū n. ipsi acceptū referam, q̄ natura sum tam fragilis; equum est vt opes mihi ad sustentandam (fulciendamq;) naturā imbecilli- tatē subministrēt. Ad hac pater, Ego, inq̄, de filio meo queror, q̄ mihi non filiū, sed hostis capitalis loco fuerit. Omnib⁹ n. in rebus inde ab ipsis incunabulis semper mihi aduersatus est; ideoq; illū viuens exheredauit, & nihil mihi foret tunc dū, quā si quem- admodum ego hereditate, ita diu vita ipsū priuarent. Crude- delissima n. est terra, q̄ non viuū abforbet filium execrabile, cuius nulla est erga patrem reuerentia (& obediētia.) Quod me dicit alium de integro filiū adoptasse, id verum esse, fateor. At q̄ dicit se à me hereditate priuatum, cum sit meo procreatus san- guine, ad hoc respondeo: Non me filium meū abdicare, sed ipsius de meo labore luxuriā exheredare. Nihil n. iniquius, quā su- dore de senis patris corpore guttatim fluente, quasi balneis so- ueri, & recreari filium adolecentem, flagitiosum.

Gravis sit
culpa opor-
ter, quae pa-
tris amo-
rem exclu-
dit.

Hic patris Orationi ita respondit filius: Neq; me patri mo- lestum fuisse inficior, & luxuriose etiam (flagitioseq;) me vixisse fateor: Sed si verum dicendum est, quod luxuriosus, malusq; euasi, patris mei culpa factum, q̄ me, dum puer essem, nō infor- mauer: & si propterea me abdicat, summa me afficit iniuria. Pater enim, qui filium iuuenis non bene educat (& erudit) in- iuste eum senex abdicat. Respondens denuo pater, verum est, fili inquit, te à me indulgentissime, quando paruulus eras, habitū: sed illud quog; te non fugit, te frequenter à me & eruditum, & castigatum, cum esses iam grandior: & q̄ in infantia te doctri- na non imbuī, ideo factum est, quoniam in tenera illa aetate di- sciplina capax non eras. At cum ego te, & doctrina, & disciplina bona erudiebam; tū & capax ad p̄cepta ingenium, & etas ad agendum idonea, & vires ad exercendum firmā aderant. Nam cui & habitas, & vires desunt, ei frustra docendi labor impen- ditur. Hic rursum filius: Quia tu senex es, inquit, & ego iuuenis; tu pater es meus, ego tuus filius; tu (barba & capite) canus, ego imberbis, (tu plus habes experientia, vt q̄ plura vidisti, ego pau- ciora expertus fui, vt qui etate adolescens sum) aequissimum ti- bi fidem haberi, me condemnari videtur. Sepe enim in vita cō- muni vsu venit, vt qui auctoritate minus valet, iccirco in causa iustissima inferior discedat. Fateor mi pater, cum puer essem, te curasse, vt literis imbuerer: Sed nō ibis inficias, si quam noxam admissem, te non sustinuisse, vt castigarer (& plecterer,) atque inde factum, vt quia passus es me facere, quod mihi lubeat, dū puer eram; tibi euaserim inobediens, postquē factus sum gran- dior. Quare iure hoc addo, si (offensa &) culpa hac in parte ar- guor; culpa profecto mea culpa tu non prorsus cares. Non n. est parentum, vt in teneris annis doceant disputare filios, quid sint virtutes; sed vt ad virtutis studium eos assuefaciant, & premiis innitent. Ingens enim bonum est, si nos adolecentes ad id proue- sti atatis, qua cognoscere malum poscimus, ad bene (deinceps) a- gendum sumus assuefacti (& instructi.) Auditis ergo (& ac- curate ponderatis) partis vtriusq; rationibus; Solon Salami- nius, Ego, inquit, hanc sero sententiā, vt adolecētis huius pa- ter, quoniam eum etiam tum puerum nō castigauit, sepultura, postquam mortuus fuerit, careat, & inbeo, vt huius patris fi- lius, quoniam patri non credidit, atq; obediuit, dum erat adole- scens, hereditate, dum is viuit, careat, ea lege, vt illo defuncto, hereditatem adeat ipsius filius. Inuistissimum enim for⁹, filiū innocentiam paternā pœnas luere malitiae. Inbeo item, vt om- nia ista bona apud virum bonae fidei deponantur, qui inde det alimenta patri, quamdiu vixerit, & sepulchrum faciat filio, postquam mortuus fuerit. Hanc sententiā quae & vitam & mortem complectitur, non sine causa tuli. Non enim volunt Diī duplicem esse vnius criminis pœnam, sed alteros in vita, ho- nore aut opibus ereptis, alteros in morte, memoria & sepultura adempta, puniri (& castigari.)

Culpa pa-
rentum est
filiū luxu-
ries.

Adultior, si
paruulo de-
fuit disci-
plina, potius
frangitur,
quam emē-
datur.

CAP.

CAPUT XI.

Eruditionem Reipublica honorificam, & necessariam esse.

§. 1. **ERUDITIONIS** nomine omnium artium liberalium, scientiarumque cognitione, ipsam etiam sacrarum legum, & Theologiae peritiam complector. De quibus nunc generatim, deinde particulatim agam.

Haud recte dixit non nemo; mala multi amplectuntur, bonum nemo accusat. Scientiam enim multi accusant, olim sane philosophia habuit reprehensores. Licinius adeo indoctus erat, ut ne diplomatistae quidem nomen proprium subscribere possent. Tanto flagrabat odio literarum, ut literas pestem, & calamitatem publicam vocaret; Rhetores & Philosophos acerbissime oderat, virus & venenum Reipublicae eos esse dicebat. Sed ille à patre rustico educatus inter Dacos barbaros, solis illis æquus fuit. Verum hoc vitium rarum est: Tantus est enim literarum splendor, tanta dignitas, ut plerique etiam principes eruditionis famam aucupentur, incitiaeque opinionem fugiant. Nero primus inter eos qui rerum potiti sunt, alienae facundiae eguit. Tac. l. 13. Seneca enim orationes recitabat, ut eloquentiae se laude senatui populoque commendaret.

Quantum vero Reipublicae cōferat eruditio multorum, praecipue nobilium, & magnatum, id in priuato quolibet facile intelligitur. Doctrina enim id confert ut ille dicebat, ne sedeat lapis super lapidem. Quantum Socrates Batio, Atticus Bambalioni, tantum Reipublica polita literis, praestant ineruditi.

§. 2. Nam sapientiae studium maxime literis continetur. Non potest autem Reipublica consistere, nisi si qui imperitat, habeat, colatque sapientiae studium. Sapientium sane consilia audienda sunt, alioqui omnia principum decreta, quae non iure, sapientiaque nituntur, sola vis regnantis tutari non potest. Vel subditorum cōiutio, vel laude successoris inconsculte responsorum abolentur.

Primum itaque principem doctum requiro, qualis erat Salomon Deus dedit, inquit Sap. 7. 17. mihi horum quae sunt, scientiam veram: ut sciam dispositionem orbis terrarum, & virtutes elementorum, initium, & consummationem, & medietatem temporum, vicissitudinum permutationes, & commutationes temporum, morum mutationes, & diuisiones temporum, anni cursus, & stellarum dispositiones, naturas animalium, & iras bestiarum, vim ventorum, & cogitationes hominum, differentias virgultorum, & virtutes radicum, & quaecunque sunt absconsa & improuisa, didici omnium enim artifex docuit me sapientia.

Quantum vero obsit Reipublicae, cum plerique principes reguntur, & quod aliquis indutus precio, vel odio, aut fauore in aurem insusurrauerit, sequuntur, omnia regna docuerunt. Quamquam secunda haec est felicitas, sapientiaque, sequi sapientes. Nam sapientiae primum est, non credere se sapientem; & qui bonus esse voluerit, non facilius id faciet, quam si malum se esse credat, ut poenitendo bonus fiat.

Προβίος ὁ δὲν ἀνδρῶν τοῖς ἔργοις

Κτῆδος καὶ βίον ἀμεινον, ὅδῃ τὸ ποῦ.

Prudentia nullum hominibus emolumentum maius est, neque melius, quam mens sapiens.

Nec mihi inagis, quam ipsi principi Romanarum legum credi velim. Imperatoriam, inquit, Maestatem non solum armis decoratam, sed etiam legibus oportet esse armatam, utrumque tempus, & bello rum, & pacis, recte possit gubernari: & Princeps Romanus non solum in hostibus praeiis victor existat, sed etiam per legitimos tramites, calum niantium iniquitates expellat: & fiat tam iuris religiosissimus, quam victis hostibus triumphator magnificus.

Nunquam hoc poterit, nisi ipse leges quibus im-

perat, cognoscat, ut nec bellum rite geret, nisi in castris exercitatus. Merito igitur auctor de iudicibus statuit ne illi indocti sint. Nos igitur videntes omnino confusum iudicium schema, existimauimus oportere hac lege determinare, quae decentem ordinem imponat causae. Non enim existimauimus oportere habere iudicum quorundam nomina, maxime legum ineruditorum, deinde neque causarum habentium experimentum. Nostri enim administratoribus adsunt modis omnibus etiam assessores, & ea, quae legum sunt, explicant, & occupationes adimplentes eorum: quoniam multi detenti curis, quas apud nos habent, merito iudiciorum complent partem, per suorum praesentiam assessorum. Illi autem neque cingulum habentes, neque nobis ministrantes, nisi potuerint per se nosse, quod iustum est: sed aliunde emendicare iudicandi honestatem: quomodo non maximum vitium erit reipublica, non eis, qui ex se quod agendum sit, sciant, lites tradere, sed finire eos querere alios, à quibus liceat discere, quae ipsos in iudicando eloqui deceat?

§. 3. Insigne hoc quoque; emolumentum est docti principis, quod solus consiliarios habet, quosdam incorruptos omnino, alios vero timide malos. Qui sine spe & metu rectissime sententiam dicunt, mortui sunt; legunt nam illis principes, quae nemo illis dicere sustinet; nec ferret illa sibi dici ab amico, quae legere gaudent in ignotis, erratis suis conuitia fieri gaudent, cum publica voce monentur. Cum igitur & illi, qui magno studio disciplinis incumbunt, & gubernandae Reipublicae sese dedit, frequenter errent; quid de illis sentiendum, quos ignorantia, & torpor, velut aureos arietes, in hominum astutorum praedam dedit? Quanquam princeps magno sit ingenio, grauique natura ac prudens; non tamen certo, & sine metu Reipublicae administrare potest. Nihil enim nisi opinionem habet, quae fallere solet, & falli. Cumque etiam aliqua praeclearissima cogitauit, iurisperitis examinanda tradat, oportet, à quibus deinde accipiat velut dictata, & sua auctoritate, aliena mente in populum diuulgat.

Doctos principes recentest nobis Solonem, Epaminondam, Philippum Macedonem, Alexandrum, Philopemonem, Romulum, Remum, Caesarem, Octavianum, Tiberium, Claudium, Antoninos, Constantinum, Theodosios, Carolos magnum, & Quintum, Robertum Ierosolymorum regem, Sigismundum imperatorem, Alphonsum Aragonensem. Ex praefatis etiam Mithridatem, Chosroem. De quibus Lipsius in monitiis, aliique multi. Nec feminas quidem excipiunt, Zenobiam, Amalusiendam, Isabellam, alias. Ego pluris facio, quod omnes illi tam docti, doctissimique viri late cinxerint, atque ita plurima praeclearissime constituerint.

§. 4. Mihi vel hoc nomine eruditi reges, doctaque Reipublicae probatur. Quod facile animaduertam Christianae religionis singulare esse privilegium, in artibus liberalibus, scientiisque excellere. Totum nam mundum palmam Christianis concedere si historiam expendamus, facile intelligemus. Etenim cum praefatis neque ingenia defuerint, & aetas, diligentiaque etiam superfuerint, nullo modo tamē ad fastigiū scientiarum, quod Christiani conscenderunt, peruenire potuerunt. Pythagoras, Democritus, Plato, Aegyptum, Asiam, Indiam peragrantes, eruditionem sibi, ut pararent, Crates Thebanus opes abiecit, Cleanthes aqua haurienda studia sustentauit. Tanta tamē contentione parū consecutos esse constabit, si cum Christianis cōparentur, ita ut monstri instar sit, Philosophos gentium tam studiosos, in tam multis ac magnis erroribus haesisse. Sine quoque nostro tempore, cum multi totam aetatem studiis impendant, cum maximus studendi sit fructus, vix tamen eorum doctissimi adolefcentulis nostris comparari possunt; terram non esse quadratam, aliaque ex P. Matthaeo Riccio primū didicerunt. Narrat rem P. Nicolaus Trigautius l. 4. c. 5. de expeditione apud Sinas. Nulla igitur alia res stuporem aequē adduxit, quam Europaearum scientiarum firmissi-

Indocti legum iudex est inutilis.

Principem doctum timement consiliarii.

Libri vera principum dicunt, & eos ipsi audiunt.

Principem ignarum carpiunt consiliarii.

Docti principes.

Christiana Reipublica prorogatiua est eruditio.

Priscatempora Christianis asserunt.

Sinarum imperitia apud quos P. Matthaeus vniuersam Sinenfium Philosophorum turbam inuenimus.

simis rationibus confirmata nouitate. Nunc enim auditum primum post tot secula, terram rotundam esse; habebant velut primum principio vetus quoddam axioma: Cælum rotundum, terra vero quadrata. Sciebat nemo centrum in eius medio, grauiam omnia ad se corpora vel euocare, vel sua propensione lapsa recipere; vniuersam in ambitu superficiem habitari; Antipodes homines hominibus sine lapsu consistere; cui rei intellectu annuente, imaginatrix facultas multorum nondum acquiescit. Hactenus inauditum; Luna defectionem posita inter solem ac lunam terra provenire; in cuius explicationem absurda cõmentu grauius ipsa luna deficiebat, inter quos expositores, dixere nonnulli, Lunam soli oppositam præ stupore lumen amittere. Alii solem ipsam in medio perforabant, assererebantq; Lunam huic foramini soli oppositam, lucem ab sole recipere non posse. Nouum fuit solem vniuersum terra globum magnitudine superare, quanquã id vt crederent aliqui facilius adduci se permiserunt, ideo quod etiam ab antiquis regni sui Mathematicis, in librorum monumentis scriptum esse constabat, sole ab eis demensio, supra mille milliaria in Mathematicis instrumentis reperiisse. Sydera vero ipsa, quæ nostri oculi ita exiguo spatio metuntur, vniuersam terra superficiem excedere, id demum paradoxum videbatur. Nondum intellectum, sed ne dictum quidem est solida materia cælum consistere, stellas in eo fixas consistere, non erraticas vagari, decem cælorum orbem numerari, alium alio involui, diuersis moribus ferri. Ex quibus constat, vulgata quæq; ab illis ignorata fuisse.

Exordia Christianæ religionis erudita fuerunt.

Origenis eruditio.

Vnius sæculi plures sunt docti Episcopi apud Christianos quam omnibus sæculis gentes habuerunt.

Pontifices Romani docti.

§. 5. At in Repub. Christiana, etiam præter sacram Theologiam, tanta exoticarum est rerum cognitio, vt nihil par videretur, nihil secundum gentilitas aspererit. Si enim vetera repetamus; Christianos Philosophos multo, q̃ Ethnicis fuerint, præstantiores suppeditabit ipsa Christianæ religionis exordia. Dionysius Areopagita vir illustis scientiæ, & nominis, Pauli discipulus, tum demum veram philosophiam adinuenit. Dionysii temporibus, fuit & Aristides Atheniensis, Philosophus eloquentissimus, vt eum vocat D. Hieron. secuti deinde Quadratus, Iustinus, Pantænus, & quem Porphyrius præter omnibus, Ammonius. Multos Ammonius & illustres auditores habuit, tã Christianos, q̃ Gentiles; è Christianis fuit Origenes, cui hostis nostræ pietatis Porphyrius testimoniũ eruditionis dedit. Ego Origenem, cum adhuc essem valde puer, vidi arcẽ totius eruditionis tenentem; sicut etiam ex his, quæ posteritatis memoria tradidit comprobatur. Origenes hic est, cuius ingens gloria inter eorũ magistros habetur, qui affectus fuerat omnia Platonis secreta, institutus fuerat in libris Numenii & Chronii, & Apolloniani, & Longini, & Moderati atq; Nicomachi, in Pythagorice vero summorum virorum eum non latere cõmentaria. Attingit etiam Chæramonis Stoici, & Cornuti volumina.

Et consentit Hieron. Illud, ait, de immortalitate eius ingenio non tacebo, quod Dialecticam quoq; & Geometriam, Arithmeticam, Musicam, Grammaticam, Rhetoricam, omniumque Philosophorum sectas didicit. Origenis discipuli multi, & graues fuere, quibus gentiliũ pleriq; cessere; Proximis temporibus cõsecuti sunt: Basilus magnus, Gregorius Nazianz. Chrysostomus, Augustinus, Victorinus, Vegetius, Albinus. Et si recte putabim⁹, tot millia Episcoporum Ecclesias regentium numerat orbis Catholicus, vt quanquam inæqualis sit omnium eruditio, tota tamen gentilitas vnius sæculi eruditionem numero, & præstantia non adæquat. Verum id quod admirabilius, & tamen verum est; Si viri eruditi qui in Græcia, atq; in Romana ciuitate floruerunt, ante religionis Christianæ exordia, quique Christianis temporis scientia rerum excelluerunt, colligantur; vni cedent vrbis; Non poterunt vel solos Romanæ Ecclesiæ Pontifices eruditione philosophiæ, & secularibus literis insignes æquiparare.

Clemens primus, siue fuit Aëtius Clemens cui Plinius scripsit, siue alius, philosophia fuit deditissimus, & egregia monumenta literis consignauit. Baron. anno 102. & in martyr. 2. Iul. Franciscus Turrianus con-

tra cõturiatores, Delrio in vindiciis contra Scalig. Linus quoque, & Cletus nobiles Romani in literis illustres fuere. Hyginus celeberrimus sui temporis philosophus erat, cum ad pontificatum eligeretur.

Et quanquam Alexandri, Sixti, Pii, Telesphori, Soteris eruditio secularis min⁹ cognita sit, ex Epistolis tamen quæ supersunt, facile colligimus viros doctissimos fuisse. Cornelium sane eruditione Cypriano, aliisque non imparem fuisse, ipsa eius scripta docent. Quemadmodum, & Stephanum eiusque successores.

Felix primus, & Eutychanus, contra Sabellium, Paulum Samosatenum, Manichæos, nobiles disputationes habuerunt.

Liberius, & Felix nimis etiam eruditionis fuere, & calamitosæ, nam Liberius metu, condemnationi S. Athanasii subscripsit, & Felix in sedem eius non bono exemplo successit.

Inter hos sapientia, eloquentia gubernandi peritia, doctorũ amore eminuit Damasus, orbis oraculũ.

Nec multum impar Damasus Innocentius, Sancti Chrysostomi etiam defuncti propugnatione nobilis.

Hæc sæcula erudita, & hæresibus agitata doctissimos habuere pontifices; itaque Innocentium exceptit Zosimus, hunc Bonifacius primus, illum Cælestinus primus, quem & Augustinus consuluit. Serpebant eo tempore occulta Manichæorum, aliarumq; sectarum contagia. Item Arianorum, Origenistarum, Pelagianorum, Nestorianorum, Acephalorum, Eutychanorum, Prædestinatorum, Iconoclastarum, qui non modo deprauatione scripturarum, & scriptorum Ecclesiasticorum, sed etiam inani Philosophia Ecclesiam agitabant; itaque & duces eos dedit Deus summus pastor, qui eodem gradu furentibus occurrerent, nulla parte non armati, Ecclesiam sacra, profanaque scientia tutarentur.

Hereticis doctissimos pontifices Deus opposuit.

Electus deinde est Leo magnus, qui orbi etiã secuturo doctrinam suam probauit. In eruditorum etiam numerum venerunt, Hilarius, Simplicius, Felix tertius, Gelasius primus, Symmachus primus, Hormisdas, Vigilius, Gregorius magnus, Leo secundus, Ioannes quintus, Gregorius secundus, Stephanus secundus, Paschalis primus, Eugenius secundus, Gregorius quartus. Nicolaus magnus, qui Gregorium magnum scientia, & virtutibus retulit. Ioannes 16. Eugenius tertius, Gregorius decimus tertius, Sixtus quintus, Innocentius nonus. Propria itaque Ecclesiæ dos est eruditio, ideoque Reipublicæ magnopere commendanda. Quod si & hodierna tempora spectemus, & tot Academiarum Lyceæ, dubitare nemo potest; hoc vno tempore plures eruditos viuere, quam olim habuerit vniuersa Græcia à Solonis, & aliorum sapientum æuo, vsque ad Mahometanorum irruptionem, si Christianos excipias.

§. 6. Duo cõtra eruditionem obicere solent non sapientes, sed aulicorum quoddam factuosum, & ineruditum genus. Primum est ex Philosophis prodiisse tyrannos. Alterum, literas obesse prudentiæ ciuili, & militari. Nam Phalaris Philosophus fuit, & Tiberius, & Iulianus. Sicilia ab initio Cyclopes, deinde tyrannos pertulit. Sed plerisque tamen in Græcia educatos. Sane Rhodiginus lib. 22. cap. 21. Philosophos crudelius imperasse arbitratur. Nam quotquot ex Philosophorum progressu Scholis tyrannides arripuerunt, crudelius, auarus, immaniusque eas exercuisse comperuntur, quam ignari prorsus literarum. Patriam libertatem, obsecro vos, quanta feritate Athenienses Ariston, Epicureorum immutritus scholis oppressit. An nõ ante illum etiã Critias, quiq; cum Critia philosophia mysteris sunt initiati? Quid vero de Pythagora dicam? Quid de illis ipsis septem sapientibus, aliisque qui maximorum rerum pondera subire adorti sunt, nonne imperio vbi crudelissime deprehenduntur? Athenienses ex Atheneo n-

Philosophia tyrannos genuit

Ariston tyrannus. Athenienses Critias. Pythagoras Septem sapientes.

mig

Lysias Tar-
sensis.

In Caelio
prudencia
requiro.

Bona Re-
publica est,
si princi-
pes sunt phi-
losophi.

Epicureos
nomine phi-
losophorum
non digna-
mur.

Socrati di-
scipulorum
crimina im-
putata sunt

Sortes in e-
legendis ma-
gistratibus
Socrates
damnatus.

Vis semper
est suasionem
infirmior.

mio plus apud Athenienses crudelitas Mithridatico innotuit bello. Nec Lysias Tarsensis tyrannus ex philosophorum scholis la-
ter: quem cum Stephanophorum allegisset patria, id est, Hercu-
lis sacerdotem, arreptum semel imperium non abiicit, tyrannum
agens ex professo. Quia hominum sententia sanguinaria commo-
tus Demochares, siue is fuerit Crates, lepide fertur dixisse. Sicuti
ex thymbra lanceam nemo concinnari, ita nec ex Socrate
inculpatum militem.

Vellem sane virum literatissimum, circumspectius
locutum esse. Nam moueri poterat rationibus suis,
quas attulit. Socrates enim, lib. 5. de Iusto. Nisi philosophi
ciuitatibus dominentur, vel hi qui nunc reges potentesque dicun-
tur, legitime satisque philosophentur: in idemque, ciuili potentia,
& philosophia concurrant: neque (quod nunc fit) a diuersis
haerere sententiae ingenius, non erit ciuitati, vel (vti mea fert opi-
nio) hominum generi vlla malorum requies: nec prius hac re-
publica, quam verbis exposuimus orietur pro viribus, & la-
men solus spectabit.

Et Tullius ad Q. fratrem: Hanc coniunctionem (inquit)
potestatis & sapientiae salutis censuit ciuitatibus esse posse, prin-
ceps ingenii & doctrinae Plato. Sed & Antoninum philosophum
imperatorem, sententiam eandem in ore habuisse Iulius Capi-
tolinus refert. Haec ipse Caelius.

Infirmam autem lunt, quae ipse attulit. Aristonem
Epicureum, Philosophum esse non admittimus; De-
finiendi, diuidendi, differendi ignarum, in Phylis
puerum, in moralibus improbum, vt qui omnia sui vi-
niat causa faceret. Ille autem scopus ex diametro re-
pugnat instituto principis, cuius officium est, priua-
to commodo bonum publicum antepone.

Alter est Critias vnus est triginta tyrannis, & triginta
tyrannorum crudelissimus, ac auarissimus. Sed ve-
hementer admiror Caelium hominem non tamquam illo
exemplo vt contra eruditionem, quo clarissime illa
ipsa illustratur. Nam refert Xenophon libro 1. de di-
ctis & factis Socratis, ipsum propter discipulos suos
Critiam, & Alcibiadem accusatum fuisse. Referam
verba Xenophontis quanquam plura; quia eo-
dem modo, eadem his Societati nostra, & Aca-
demiis multis intentatur. Verba Xenophontis sunt: At-
tamen accusator aiebat, causam eum fuisse, vt leges ciuitatis
contemnerentur, dicentem stolidum esse magistratus in ciuitate
suffragis eligi, cum neque gubernatore, neque fabricatore,
neque iurisperito, neque alio similibus vllis vnquam forte confir-
matis vtatur, quae tamen multo leuiora detrimenta inferant
quam illa sint, quae in ciuitate a praesidentibus committuntur.

Hos vero sermones incitare dicebat adolecentulos ad contem-
nendam rempublicam, ac eos reddere violentos. At ego arbitror
illos quibus prudentia cura est, qui que putant se posse ciuibus
suis, quae eis conducunt, admonendo ostendere, minime violentos
esse debere, quum sciant, ad vim quidem inimicitias sequen-
das, atque pericula, persuadendo autem sine periculis & cum a-
micitia eadem posse fieri. Qui enim coguntur, tanquam ex-
poliati oderunt: quibus vero persuasum est, tanquam gratum
aliquid acceperint, amant. Nequaquam itaque illorum qui pru-
dentiam exercent, proprium est vim cuiquam inferre: sed illo-
rum qui sine ratione potentiam habent. Praeterea, qui quidem
audet vim inferre, non paucis indiget adiutoribus: qui vero per-
suadet, nullo: nam & solum se sufficientem esse ad persuaden-
dum putat. Quinetiam talibus interficere quemquam minime
contingit: quis namque potius interimere vllum vellet quam
viventem & persuaso vti vt velit? Verum hoc quoque aduersarii
addiderunt, quod Critias, & Alcibiades, quum Socratem au-
dissent, multis incommodis ciuitatem affecerunt. Critias enim
cum ad paucos peruicisset ciuitatis status, vnus ex illis factus,
longe omnium auarissimus, ac violentissimus fuit: Alcibiades ve-
ro dum adhuc populus dominabatur, omnium iniustissimus,
atque inclementissimus erat. Ego vero, siquid illi mali ciuitati at-
tulerunt, de hoc non respondebo: quomodo vero conuersatio il-
lorum, & familiaritas cum Socrate facta fuerit, narrabo. Fue-
runt namque hi viri natura longe omnium Atheniensium am-
bitiosissimi: omnia namque per se ipsos agi cupiebant, & quam

celeberrimi euadere. Quum itaque Socratem scirent minima pecu-
nia abundanter viuere, & voluptatibus omnibus abstinentis-
simum, ac vt voluerat, omnibus qui secum colloquebantur, vt-
tem vi sui sermonis. haec quum viderent, ac essent quales paulo
ante dictum est, vtum eos quippiam putet desiderio vitae ac
moderationis Socratis, eius consuetudinem concupuisse: an,
quod opinati sint se, si eius consuetudine vsi essent, sufficientissi-
mos ad dicendum & agendum quodcumque, voluissent euasuros?
Ego namque, arbitror, quod si quis Deorum eis optionem dedisset,
aut totam suam viuere vitam, vt Socratem viuente vide-
bant, aut mori, potius mortem elegissent: vt ex gestis illorum per-
spicuum est. Nam vt primum arbitrati sunt se in suadendo fa-
cundiores ceteris esse, consensum dimissum Socrate ad remp. guber-
nandam sese contulerunt, quia principali de causa Socratem au-
dire desiderarant. Verum adhuc forsitan quippiam dicat non
oportuisse Socratem antea suis auditoribus republica guber-
nanda scientiam, quam sobrietatem, & moderantiam tradere.
Ego autem nihil ab hoc contradicam: video tamen omnes quicum-
que docent, & se ipsos monstrare discipulis, quomodo ea faciat
quae docent, & oratione introducere. Scio etiam Socratem su-
auditoribus bonis atque honestis hominibus seipsum monstrante,
ac optime de virtute omnibusque aliis rebus humanis disputante.
Illosque non moderatos & sobrios fuisse dum conuersabantur cum
Socrate: non quod timerent ne detrimentum aliquod paterentur,
aut ne verberibus vapularent a Socrate, sed quoniam hoc sibi
tunc expedire existimabant. Fortassis autem nonnulli illorum
qui se appellant philosophos, dicent nunquam iustum hominem
iniustum fore, aut moderatum, contumeliatorem, aut doctum
in aliquo illorum, quorum doctrina est tradita, indoctum in eo
quod didicit posse fieri. Ego vero de his aliter sentio. Video namque,
quemadmodum corporis actiones non possunt bene fieri ab illis
qui non exerceant corpora: sic etiam qui non exerceant animi,
minime posse animi actiones efficere: nec enim quae faciendae sunt
facere, nec a quibus abstinendum est, ab his abstinere possunt. Quo
circa patres et si sobrios faciant liberos suos, prauorum tamen ho-
minum colloquia eis prohibent, quasi bonorum hominum con-
uersatio exercitium sit virtutis: prauorum vero, destructio. Te-
statur autem hoc etiam qui dicit poeta, Bona quidem discas a bo-
nis: quod si te misceas prauis, amittes etiam insitam mentem.
Quique ait, vir autem bonus, modo fortis, modo ignauus. Quibus
ego quoque assentio. Video namque, quod sicut carminum facile
obliuiscuntur, qui meditatione contenta non vtuntur: sic illi qui
negligunt, tradunt obliuioni sermones ac admonitiones prae-
ceptorum suorum. Quum vero quippiam istorum oblitus fuerit ser-
monum, obliuiscitur etiam illorum quibus animus ad dese-
ruiam sobrietatem mouetur. Hoc autem factum nil mirum pro-
fecto ipsam quoque sobrietatem obliuioni tradere.

Itaque Critias & Alcibiades antequam Socratem adirent,
vitis corrupti fuerunt: Nec philosophandi, sed
famae aucupandae gratia & eloquentiae familiaritatem
Socratis adierunt; Tamen eo tempore se modeste ha-
buerunt. Denique iterum cum improbis viuente in suum
singuli ingenium remigrarunt: & Socratem ex osium
habuerunt. Imo & tyrannos facere oportebat, legem
posuerunt: Ne de virtute, iustitia, temperantia, vlli,
nisi qui triginta annorum esset loqueretur. Leuius igitur
illi philosophiam attigerunt, quam vt immundo
eam contractu dedecore potuerint.

§. 7. Pythagoram quid magnopere accuset nescio,
nam auctoritate, & suasionem, Critoniatas luxu perdi-
tos, ad frugalitatem, iustitiaeque studia reuocauit. De-
inde Metapontum migravit, ibique diem obiit. Ty-
rannidem nullam, nisi contra vitia exercuit.

Quin etiam infamat septem Graeciae, quos vocant,
sapientes. Non modo iniuria, sed vix ignoscenda a-
roreia, Solon sane crudelis non fuit, nam Draconis le-
ges sanguine scriptas, quae omnia delicta morte ple-
cebant, etiam oculi culpam, & olerum furta; mitiga-
uit. Tandem Pisistrati tyrannidem fugiens, Aegyptum,
deinde Cyprum adiit, Creso quoque plurimum co-
tulit, donec tandem in Cilicia Solos condidit Athe-
niensem Coloniam, nouus patriae in parte pater.

Perian-

Tyranni in
vita probi-
tatem, sed
viri dicendi
a Socrate
petebant.

Mali cum
Socrate vi-
tutem sum-
lant.

Tyrannus
lex contra
praeceptum.

Pythagora
mortuus
ciuibus, ma-
gnus honor
est habitus.

Solon longis
& prudens
non est ha-
bitus tyran-
ni.

*Tyranni sine vi-
ta periculo
imperium
dimittere
non possunt.*

Periander quidem Corinthios tyrannum egit
fateor, sed metu crudelem; Nam potestatem à Cypre-
lo patre regiam, sibi quasi iure hereditario delatam
subterfugere integrum non fuit, ne se & paternos a-
micos, totamque cognationem furori corruptissime
plebis permitteret. Urbem tamen adornavit, bella
assidue gessit, annos quadraginta regnum tenuit, &
quemadmodum Augustus laffa crudelitate clemen-
tiam postremo admittit. Aristoteles sane eius crudele
paradigma, cum Thrasybulo nihil responderet, sed
eminetiores spicas defecando segetem æquaret lib.
3. Polit. cap. 13. defendit. Pittacus Mitylenis Rempu-
blicam vitæ modestia, ac doctrina administravit, ty-
rannidis nulla suspicione. Nec Bias contra Prienen
patriam aliud deliquit, quam, (si hoc delictum est)
cum ea capta fugiens diceret. *Omnia mea mecum porto.*

*Chilo ty-
rannus non
fuit.*

Chilo Lacedæmonius qui ex sapientibus vnus
fuit, nulla tyrannide vsus est. Nisi hæc eius dicta, quæ
Delphis consecrata sunt, tyrannica habeantur. *Nosce
teipsum, nihil cupias nimis. Aeris alieni & litis comes est miseria.*
Lætitia vi mortuus est, audito filium esse victo-
rem ludis Olympiacis, itaque funus eius vniuersa
Græcia profecuta est. Quod tyranno nunquam præ-
stitisset, Nomen enim tyranni, etiam cum viribus de-
stitutus est, odiosum est.

Cleobulus, siue Cleobolus longe, à tyrannide ab-
fuit; Amicis atque inimicis dixit esse benefaciendum.
Inimicis, vt amicis; amicis, vt amiciores reddamus.
Tyranni inimicos tollunt, amicis diffidunt, adeoque
inimicos efficiunt.

Thales Milesius ne imperium quidem tenuit, pa-
cate vixit, in summa senectute dum ludos spectat,
Olympiade 8. decessit.

Athenio solutis ergastulis, & volonibus Drepa-
num subegit, vir prudens, & doctus, sed causa belli in
obscurum est. Nullo igitur modo probatū est Philoso-
phiā, atq; eruditionem causam esse tyrannidis; quæ-
admodum nec figlina tyrannos fingit, quamquam fi-
guli progenies fuerit Agathocles. Aspirare tamen fa-
cilis ad imperium possunt docti, cum historias, affe-
ctus, mutationes, dolos etiam, fraudesque ignorare
non possint, omnemque regnandi artem calleant, si
abstinentia pietasque, non est mirum eos facile ty-
rannidem occupare, occupatam artibus politicis se-
curam reddere.

CAPVT XII.

Literarum studium non obesse politica pru- dentia siue togata, siue mili- tari.

*Literarum
studia pru-
dentia non
obstant.*

*Patrocinii
ignorantia.*

§. 1. **E**RAT hoc quod secundo loco nobis imperi-
ti obiciunt. Atque interdum etiam viri do-
cti. Neque tam plana est responsio, quam multis vi-
detur. Multorum enim errores, quædam studiorum
nos reprehendere cogunt. Mathematicos nonnulli
ab Republica remouent, quia ἀπειρολογίας ἀποδεικνύ-
ναι subtilissimis demonstrationibus assueti, easdem
in Republica lineas tenent, cum tamen æquitatem,
Epistocian, dissimulationem, aliaque versatilis illa vr-
bium rota postuler. Grammaticos, vt viles aspernan-
tur, Philosophos, vt scepticos, poetas, vt furibundos,
Rhetores, vt turbulentos, Iurisperitos, vt litium fa-
tores, Theologos, vt libertatis inimicos. Sola apud il-
los ἀμύμων, & ἀνομιος absque culpa, & reprehensio-
ne est ignorantia, diua rusticana. Etenim memini o-
lim Græce iucundas fabulas, de scholasticis circum-
ferri solitas; quidam enim speculationibus adeo in-
dulgent, vt ad victum, consuetudinemque humanā
sint penitus inidonei. Quod non est artium, sed ho-

minum vitium. Multas enim res nimium conci-
dunt, atque ad inutilem subtilitatem perducunt, at-
que ita in vincula potius animum ducunt, quam su-
bleuant, & attollunt. In literis vsu venit, quod om-
nibus in rebus. Vitiosum est, quod nimium est. Ni-
mium est, quod animos vtilibus destinatos inutili-
bus detinet. Nam de illis, inquit Senec. de breuitate vi-
tæ cap. 13. nemo dubitabit, quin operose nihil agant, qui in li-
terarum inutilium studiis detinentur: quæ iam apud Romanos
quoque magna manus est. Græcorum iste morbus fuit, querere
quem numerum remigum Vlyxes habuisset? prior scripta esset
Ilias, an Odyssea? Præerea an eiusdem essent auctoris? Alia de-
inceps huius nota: quæ siue contineas, nihil tacitam conscien-
tiam iuuant, siue proferas, non doctior videberis, sed molestior.
Nam hi tales quo plus opera impendunt, eo se ma-
gis impediunt. Et in labyrintho, quo quisque magis
ad exitum festinat, ita se magis implicat, longiusque
abest à ianua. Multi non inuenerunt necessaria, quia
superflua quæsiuerunt. Multum illis, inquit Senec. Ep.
45. temporis verborum cauillatio eripuit, & capiosa disputa-
tiones, quæ acumen irritum exercent. Nectimus dolos, & ambi-
guam significationem verbis alligamus, deinde dissolimus.
Tantum nobis vacat: iam viuere, iam mori scimus? Tota illo
mente pergendum est, vbi prouideri debet, ne res nos, non ver-
ba, decipiant. Quid mihi vocum similitudines distinguas, qui-
bus nemo vnquam, nisi dum disputat, captus est: res fallunt, il-
las discernere.

Miseritima diligentia Tiberii visa est erudit. Suet.
cap. 70. Maxime curauit notitiam historiae fabularis, vsq; ad
ineptias, atq; derisum. Nam & grammaticos, (quod genus ho-
minum præcipue, (vt diximus) appetebat, eiusmodi fere qua-
stionibus experiebatur: Quæ mater Hecuba? quod Achilli nomen
inter virgines fuisset? quid Sirenes cantare sint solite? Et quo
primum die, post excessum Augusti, curiam intrauit, quasi pie-
tati simul ac religioni satisfacturus, Minos exemplo, ture qui-
dem ac vino, verum sine tibia supplicauit, vt ille olim in
morte filii.

Non melius ille Archiepiscopus, de quo Lælius *Archiepisco-
Biscola* noster in horis successibus l. 3. c. 1. Noui ego Pata-
ui, cum Theologia operam darem, florentissima in Italia vrbs
Archiepiscopum aetate iam prouecta, doctum hominem, inge-
nosum, acutum, grauem, qui cum si de Theologia, deque diui-
na sapientia, sermones velles cõferre, frontem obducere, superci-
lium attollere, manifestis indicis auersari huiusmodi oratione
vidisses, at si quidpiam eum eo de modalibus, de conuersioni-
bus, de mystionibus, de maximo, de minimo, de proportionibus
& gradibus actionis, passionis, reactionis, repaisionis, commu-
nicare in animum induceres, ex hilarare vultum, exultare,
triumphare gaudio.

Noctes & dies senex hic, & grauis Archiepiscopus, totus e-
rat in explicanda ratione modalium, scribebat de eo argumē-
to, rescribebat, cum hoc atq; illo conferebat huius explicationē
reprehendebat, illius commendabat, nec sibi vnquam satisfacere
bat, & in eo tamen non quiescebat, si quid aliis videretur sibi
inuensisse probabilius, quod mox etiam mutabat: instituit itē
de causa atq; origine risus tractationem, in qua, quoniam alio-
rum omnium veterum, ac recentium Philosophorum consu-
tans opiniones sibi visus erat rem ipsam, quasi acu, terigisse, ita
sibi placebat, vt magnum Turcarum Imperatorem, dicere pos-
ses eum ad Christi fidem religionemque adiunxisse.

De illo iple recte iudicat, cū Stob. Ser. 8. δὲ ἀλλέβρο-
δλος χερεστέρος μὲν ἀνοδείας, καὶ ἀεὶ εἰς δὲ πᾶν μὴ ἐξ ἑα-
σείας, πλὴν γὰρ οὐκ ἔστι φιλοσοφία ἀνολογία. Hellebo-
rum, cum grandiusculis partibus sumitur, purgat; cū
vero in minutissima teritur, suffocat, sic inanitas, & ni-
mia in philosophia subtilitas.

§. 2. Has ob causas olim quoque artes illæ male
audierunt. Zeno in principio, τὴν ἐγκύκλιον παι-
δείαν ἀχρεῖον ἀποφάσκει. Encyclicas artes, seu liberales
inutiles desinit. Et Stoici tamen in acuminibus nimii
erant, vt mirum sit, Xenonem Stoicorum principem
ita sensisse. Verum est, multa inania doceri ab istis.

*Error est ni-
mum spe-
culari.*

*Inanis ar-
gutarum
cura scien-
tias insa-
nat.*

*Se & im-
perio negle-
cto ludicris
detinetur.*

*Archiepisco-
pi ridicula,
& impro-
banda cura*

*Ipsi Stoici
artes da-
mnant.*

scripturas periment, ac etiam expositiva, quae ad hunc finem nobis prefixum conveniunt, pertractabunt.

Et cap. 5. Cum doctrina, quae in hac Societate addisitur, hic scopus sit, suis & proximorum animis Dei fauore aspirante prodesse; hac erit in vniuersum, & in particularibus personis mensura, ex qua quibus facultatibus addiscendis nostri incumbere, & quo usque in eis progredi debeant, statuatur. Et quia generatim loquendo litera Humaniores diuersarum linguarum, Logica, idem naturalis ac moralis Philosophia, Metaphysica, & Theologia, tam quae Scholastica, quam quae positiua dicitur, & Sacra scriptura ad id iuuant; harum facultatum studis operam dabunt, qui ad Collegia mittuntur; & quidem maiori cum diligentia illis vacabunt, quae ad finem praedictum, habita ratione temporis, loci, & personarum &c. supremus Moderator studiorum, magis in Domino conuenire iudicabit.

Minora ita discuntur, ut ad magna veniant.

Nemo prudens iudicat litterarum illam solum vsum esse, ut littera discantur.

Aliis propofita est medicina, aliis legum cognitio, quisque ita minora discat, ut ad magna se preparet. Interim certus sine his non posse eos intelligi, qui maiores scientias profitentur.

§. 4. Alterum est; quod dubium multis esse, confessus sum; Eos qui in hisce minoribus scientiarum minutis haerent, ad eas attulisse errorem, non ex scientiis illis didicisse. Qui enim fieri potest, ut quispiam dum prima rudimenta degustat litterarum, arbitretur, nullum esse earum vsum, nisi ut numerentur, atque inter se componantur? Quis mediocriter prudens iudicare potest, argutias tantum ad tormenta ingeniorum inuentas esse? Nonne plurimi sunt cellis, & vegetis ingenii, maximarum scientiarum consulti, qui friuola illa non ignorant, atque interdum animi causa in illis ludunt; puerorumque anxie respondendum ingenia explorant? Cum igitur ingenia plerorumque exacuat, non obtundat illa, quam didicerunt subtilitas, cur pauculos ita demeraret, si mentem ad litteras attulissent? oportet enim ut Philonides aiebat:

Γεγυμναται μαθηται, οὐκ ἔχοντες τὸν μαθητὴν τὸν ἕχοντα.

Litteras discere, & discitum adferre mentem. Itaque quos in his perpetuo delidere animaduertis eos maiora non posse, aut nolle iudicabis. Ne haec quidem sine literis potuisse. Itaque continuo duplex genus Grammaticorum, & Philosophorum se prodit. Primum moderatum, eruditum, politum, prudens, quod precepta ad eloquentiam, historiarum, oratorum, poetarum cognitionem, hanc ad superiores scientias, victorum fugam virtutumque amorem refert: Quos

Qui parua refert ad magna, vtili labore sagittat.

viros, etsi in Grammatica versentur, Reipublicae columina dicere nihil vereor. Alterum genus est laboriose miserum, syllabarum aucupius, febriculosae eruditionis argutis latum. Vno verbo ineptis operosissimis intricatum. Quibus hoc Aristippeum crebro inculcandum. Non qui plurimum comedunt, aut exercentur, melius valent his qui necessaria assumunt: sic qui non plurima, sed qui vtilia legunt censendi sunt eruditi.

Frustra tamen illorum infania, literis imputatur. Nam in omnibus artibus etiam illiberalibus, est laboriosa quaedam, & inepta subtilitas. Quam paratam homini natura vestem esse voluit: e pelle est, vel lana animalium. At quam multa vestiendi genera inuenit ocium, & luxuries; vno anno vix elaboratur toga, cuius materiam superat opus. Ipsi sese alicui intueantur, quantum temporis caerimoniis impendunt, titulifque. Omni in re nimium, omni in vita superuacuum est. Ephippia, & freni, & vertagorum milli cutioso sumptu grauantur. Atque eo iam malum increuit, ut necessaria illa videantur; & egeret se ille putet, cui defunt, in istas ineptias, impense. Quemadmodum igitur in omnes omnium rerum, actionumque artes, ab hominum stultitia superuacua inducuntur, itaque quoque ex eadem causa artes liberales vexantur.

Tertio loco dixi. Non inutile esse Reipublicae quorundam curas, ac labores in curiosis illis, inutilibus,

spinosis, tetricisque detineri. Quemadmodum nimia in artium liberalium tractatione diligentia alicui commodo feruit, optandumque principi, ut omnium artium etiam non necessariarum, habeat praestantissimos quosdam opifices, ita quoque paucos esse, qui in liberalibus artibus modum supergressi sint, ad multa conducit. Qui milium per toramen acus traiecit, facile certo ictu destinatum hostem feriet, qui Iliada totam nuci includere potuit, facile occultas literas suo principi ad obfessos conscribet, in fune ambulare qui potuit, per mœnia, & pinas hostium securus incedet. Qui nimius est historiae scrutator, ceteris tamen lucem praefert. Superuacua narrat Annaeus ista. Primus nauali praelio vicit Duilius, Primus Curius Dentatus in triumpho duxit elephatos. Primus Claudius Caudex suauit nauem ascendere. Primus Valerius Corvinus ex vrbe victa nomen asumpsit. Primus Sulla Leones solutos in circo dedit. Primus Pompeius pugnam elephantorum duodeviginti dedit. Habent ista suam vilitatem, & iuuant occupatos. Sunt enim ociosi illi similes nomenclatoribus, qui dominis suis nomina prompte suggerunt, qui animos & clientes nominatum in ordinem redigebant, librosque ad manus semper habebant, ut meminisse possent, ingens & fastidiosus labor est tot nominum memoria, tot potentium, tot corporum tenum, sed tamen multos in eo aetas attrahit. Etiam tum illa professio. Pulsare superbas potentiorum fores, digere in literam senes orbos. Seneca Ep. 68. Et magis fuisse libros constat, tam clientum, quam potentiorum continentes nomina. Non dissimilis in his litterarum nimis curis est labor. Quia frequenter in rebus grauibz vsui est. Non ut minutis illis ingenia iuuentutis distraherentur, sed ut ludicia quaedam artium, sicut aliarum in Republica rerum seruentur. Nunquam in tali labore, tam tetrico, nimis erunt multi, plures in omni re alia, quam scientiarum curiositate delinquent.

Vtile est habere minutarum gnarum, sicut habere nomenclatores.

§. 5. Tunc igitur numerantem syllabas Homerorum versuum, disputantem de Helena post aurem macula, dubitantem de pudicitia Penelopes, scrutantem veteres lapides, scribentem trecenta volumina Dialectices, quatuor millia Grammatices in Republica feres. Ita plane, ut aliptem, ut tibicinem, ut cupediarum dispolitores, ut facierum fucatores: Honestior tamen est illa Grammaticorum curiositas, & multis crebro opportuna. Multoque magis Physicorum, & Mathematicorum.

Vsum quemdam habet nimia curiositas.

§. 6. Multo maior est virorum martiorum in literatos impetus, frangiamus, ocio languescere, fortitudinem imminui contendunt. Nec excusationem audiunt; neque enim sat rationis in armis, vadunt solida vi. Nec tamen cedere debent eruditi, praerogatiuam habent ab eo, qui ad omnium fastidium cecinit:

Militum erga studiosos animus.

Cedant arma togae, concedat laurea linguae.

Olim fortis viri tulit arma disertus: Achilles, Vlysses. Agamemnon non decem Aiaces, aut Diomedes, sed Nestoras optabat. Bella multa consilio, paucarum robore perficiuntur.

Sapius consilia bello, quam vires defuere.

Ὁ πλοὺν τοῦ λόγου ὁ δὲ τὸ μὲν τε ἐν ἀνδρὶ καὶ ἐν ἄλλῳ.

Oratio gladius est viro acutior ferro.

Bellatorem duo perficiunt, prudentia, & fortitudo. Sine fortitudine, prudentia resistere diu potest, sine prudentia, fortitudo nulla est, & quae eius vicem subit, audacia ruinam struit. Vere dictum.

Ἀλλὰ δ' ἀνεμώλιος ἄφρον.

Fortitudo insipiens est imbecillitas.

Vere dictum est, Διπλὸν ὁρῶν οἱ μαδόντες γεγυμναται. Duplum cernunt, qui litteras didicerunt. In bello maxime est opus consilio, quia & celerissime, & prudentissime consulendum est. Celerissime, quia occasiones capiendae, & in arena consilium capiendum. Pudentissime,

In bello celeri & prudenti consilio opus est.

fime, quia non licet his peccare; primus error capitalis est. Eruditus ex historia, ex Philosophia, ex stragematis, celeriter, & tutius rem decerneret, ceteri tardius. Error ille non militum est, sed rusticorum; solo furore opus esse in bello. Opus est Imperatore, qui militi gratus sit, qui feroces temperare, torpentes erigere, timidos firmare possit: qui socios retinere, duobios allicere, inimicos mitigare possit, qui hosti potentiam detrahare, socios suspectos reddere, ipsos inter se committere queat. St aliud non esset bellum, quam acies, & in acie solis corporum viribus, more Andabatarum pugnaretur, forte minor esset humanarum rerum cognoscendarum necessitas. An tu obfuisse Xenophonti Philosophiam Socratis, & omnium historiarum cognitionem arbitris? Iulius Caesarideo tardius vicerit, quia doctrinam amauit? Luc. lib. 10.

Caesar bello
& studiis
clarus.

*Fama quidem generi Pharias uie duxit ad vrbes,
Sed tamen & vestri. media inter praelia semper,
Stellarum, caelique plagis, superisque vacanti
Nec meus Eudoxi vincetur salsibus annus.*

Pericles Graeciae fulmen, annos quadraginta, eloquentia populum, fortitudine militem, utrumque prudentia gubernauit. Anaxagorae Philosophi, ille discipulus fuit. Dione vix meliorem virum vix sapienterem tyrannicidam Graecia agnoscit, at omnia illa ornamenta, Platonem se debere professus est. Maior eruditione, & nomine, Timotheus praestantissimus dux, ab Isocratis disciplina exiens, Graeciae res instaurauit. Architas Tarentinus, Philolaum, Xenophon Agefilaum erudit.

A doctis
magni duces.

Athenienses Romam, de maximis rebus tres Philosophos miserunt, Carneadem, Critolaum, Diogenem, & de bello, & Societate, tamen maxime tractatio erat instituta. Zeno Eleates rem bellicam ex proposito docuit, atque ex eius Schola plurimi egressi sunt Tyrannicidae; iure, an iniuria, non disputo; hoc assero Scholam eius fuisse platea Maenortiam. Lucullus legendo, subito factus est imperator, & vires Mithridatis ita fregit, ut vincendum aliis traderet. Ipse Tullius, & triumphum ambiuit, & prudentius de bello ciuili, quam Pompeius iudicauit.

Legendo
facti duces.

§. 7. Ego nec Virgilium, nec Horatium imbelles fuisse arbitror, Ennium etiam fortem virum. Alcæus, Stesichorus, Archilochus, bello etiam nobiles fuere, quamuis posterior potius clypeum relinquere, quam vitam decreuerit.

Paci igitur, & bello literarum ex aequo necessaria sunt. Improbe fecit Agrippina, cum Neroni imperato negauit conuenire philosophiam, timebat enim ne literis excultus, & potestate matris citius exiret. Nec recte Carolus filium, Ludouicus Vndecimus scire plus noluit latine, quam illa verba: *Qui nescit dissimulare, nescit regnare.* Nam certe multa in eius regno desiderata sunt.

Bellicosi im-
peratores
literati.

Non abducunt à rebus gerendis literæ, si cum prudentia iungantur. In literis enim & acta, & agenda discimus, & ante omnia oculi detestari. Seuerus, Pertinax, Antoninus, quod literati fuere? Tacito acclamatum est. *Quis melius, quam literatus imperat?* & optime sane imperasset, nisi visitata perfidia, eum de medio sustulisset. Gordianus orator, & poeta fuit, Mithrihem praefectum fecit, & eius consilio recte imperium administrauit. Claudam gemmea sententia Iulii 2. Pontificis. *Literarum scientiam in plebeis argentum esse, in nobilibus, & principibus gemmas.* Addam ego; in ducibus victoriam esse.

CAPUT XIII.

Academias, & Gymnasia publica instituenda esse.

§. 1. **A**CADEMIAM ab Academo Heroe ita dictam, Eupolis, Timon, aliique testantur, erat in suburbano Athenarum, à porta Dypilo lex stadiis. Locum fuisse insalubrem, & aridum refert Cælius. Et Platonem excusat, qui studiis delegerit, quod eo modo cum prospera nimium corporis valetudine vteretur, eam premere luxuriantem, loci incommotis velle. Verum cum maxime studiosis sit opus comoda valetudine, atque aura, Plato autem celebritatem, frequentiamque Academiae suae quareret, persuadere mihi non possum, discipulos eum deterere, & abigere quenquam in amoenitate Gymnasii voluisse. Quotus enim quisque est, qui non valere potius, quam discere malit? Aut qui discendi causa, pestilentiosam domum adire velit? Alia igitur causa querenda, cur Palladi sacrum Gymnasium, in Academia instituerit: Quam ego esse existimo, quod ἐμεγαλοπόλεον ἁδῶν locus quæreretur quietus, à turbis nautarum, à luxuria hororum urbanorum; nam mentis exercitationes quiete, & solitudine gaudent. Nec ad manum alius erat, aut in potestate Platonis. Verum de salubritate, atque amenitate Academiae, paulo aliter sentiendum est, si Plutarchum in vita Cimonis audimus, Is enim locum aridum, ductis aquis purissimis irriguum fecit, & nemore umbrato conseruit. Tria fuere Athenis Gymnasia, Academia, Lyceum, & Stoa, Aristotelis peripatos erat in Lyceo, in porticu docebat Zeno princeps Stoicorum, Platonis erat Academia, quæ nomen retinuit, ut omnia clara, & Monarcharum immunitatibus fundata Gymnasia Academiae vocentur. Academia constat docentium, & discientium multitudine, priuilegiis, & quadam velut Republica literatorum.

Academia
Athenis.

An loco
insalubri.

Academia
amanita.

§. 2. Erigenda Academiae ius est penes Pontificem, & summos Monarchas, cunctaque Respublicas, quoad literas, & scientias ciuiles; nam quod ad ius sacrum, Theologiamque spectat, eius cum auctoritate docendi, potestas, à summo religionis antistite peti debet.

A capituli
ligionis
Academia
peti
debet.

§. Thomas tract. contra impugnantes religionem. Ad Papam, Regem, Principem eam potestatem refert.

Ad principes quod attinet, ad eos pertinet, ut statuunt, quas facultates in prouinciis suis doceri velint, quos in illis versari; priuilegia, & immunitates concedere. Non tamen id efficere, ut Scholæ illæ in aliorum principum regnis, pro Academicis habeantur, si tamen accedat summi Pontificis approbatio, etiam illæ habentur ratae. Magni autem interest, supremas docentium cathedras, à summa potestate dependere.

Extratorum
ritorum
ius non est,
sed probas
tamen
Academiae
etiam extra
ri venerantur.

Primo quidem locus deligendus est, studiosis accommodus: In quo requiro aëris subtilitatem, salubritatemque; Fertilitatem, aut faciles accessus, quibus necessaria importari queant, celebritatemque etiam, & ciues bene moratos.

vrbes
Academiae.

Aëris salubritatem in primis princeps aestimabit. Nam & ingeniis conducit, & corporum sanitati, incolas etiam meliores, & decenter moratos habet. Nollem itaque Thebis Boeotiis Academiam constitui, ne crasso in aëre, ingenia quoque politiora obbrutescant. Sed in ipsa Attica, Athenis artium inuentricibus, ubi est *ἐκαστὸν τῶν ἐν ἀδῶν*, ubi est totius Graeciae commune Musæum. Incolas enim dura, & rudis indole, ferre non possunt mitiores musæ.

Salubri.

Fœcun-

Celebres.

Fœcunditatem agri, aut fluminum, portuumque commoditatem necessariam nemo non videt, ut magna multitudo alimenta suppeditentur. Alioquin sumptus exhauriuntur studiosi, & incolæ grauatur.

Hinc consequitur in celebribus urbibus constituendas Academiæ, aut in cultis oppidulis quibus finitima sint flumina, Emporia, celebrataque. Vsitatum id vetustis fuit. Athenæ, æt. 167. an. 352. propter cœli temperiem, loci commoditatem, diligentiam rerum optimarum, acutissimos ciues habuerunt. Cicero pro Flacco, Euf. l. 10. ca. 2. operam itaque liberalibus artibus, aut Philosophiæ Athenis dedisse honestissimū erat. Cicero lib. 1. Off. *Quamquam te, Marce fili, annum iam audientem Cratippum, idque Athenis, abundare oportet præceptis institutisq; philosophiæ, propter summam & doctoris auctoritatem, & urbis: quorum alter te scientia augere potest, altera exemplis: tamen ut ipse ad meam vilitatem, semper cū Græcis latina coniungi, neque id in philosophia solum, sed etiam in dicendi exercitatione feci: idem tibi censeo faciendum, ut par sis in vtriusque orationis facultate.*

Honestum
Athenis stu-
diisse.

Et libe 3. Suscepisti onus præterea graue, & Athenarum, & Cratippum quos cum tanquam ad meritatam bonarum artium sis profectus, inanem redire turpissimum est. Quare quantum conueni animo potes, quantum labore contendere (si discendi labor potius est, quam voluptas) tantum fac, ut efficias: neue committas, ut cum omnia suppeditata sint a nobis, tu te tibi defuisse videare.

In eo ipso loco non putauit Cicero infra suam dignitatem esse, si philosophiam ipse quoque profiteretur, ut l. 3. testatur. Romani sane principes illuc proficisciebantur, Aulus Gell. l. 1. c. 2. Apud Hieronymum ad Marcellum. Dicitur præclarus orator quendam reprehendisse, quod Græcas literas non Athenis, sed alibi didicisset. Diu mansit clarissima ciuitati illa dignatio. Nazianzenus, & Basilus magnus ibi studuerunt. Verum postea & studiorum gloria, & urbs ipsa defecit.

Athenæ ma-
gi studii,
quam po-
tentiæ flo-
ruit.

§. 3. Athenarum tamen laudem, celebritatemq; Byzantium magna ex parte in se conuertit. Imperii namque maiestatem secutæ artes, sedem Constantinopoli posuerunt, adeo ut iam Athenæ magis antiqui nominis umbra, quam præsentis bono clarent. Ita Gregoras, & Fred. Imp. ad Nicol. V. Adiuuerunt literas mirifice, Theodosius, Valentinianus aliique. Addita & regia domus, in qua duodecim doctissimi, lectissimiq; habitarent, & consulentib; responderent. Zon. l. 3. Quos Leo Leonoclasin inensos, cū domo, & libris exussit, atq; ab eo tēpore studia in vrbe regia elanguerunt, increuitque barbaries, & tandem imposita est, durissima seruitus Turcica. Conati quidem sunt, Bardas, Leo philosophus, Constantinus eius filius, Constantinus Ducas, Alexius Comnenus, Andronicus, Logotheta, in pristinum florem reducere Scholas, & studia, sed schismate, hæresi, bellis omnia conculcaverunt.

Byzantiū
florentissi-
me claruit
studiis.

§. 4. Vetustate, & celebritate pene par fuit Atheniensium Gymnasio Cranium Corinthi phrontisterium, in quo & Dionysius regno pulsus, in fortunæ ludibrium literas docuit. Magna illa ciuitas, & duodus portubus insignis fuit, Europæ, & Asiæ tā mercibus, quam ingeniis celebrata. Cynicorum ibi maxime secta floruit, moribus ciuitatis corruptissimis cōsentanea. Nam ante semper infamis, D. Pauli tempore, impudentia, ut ita dicam, stabulum fuit.

Corinthi
Cranium.

Rhodiorum etiam nobilissimum fuit Gymnasiū, sed præcipue in eo Mathesis, & oratoria facultas floruit. Nec Romanorum tantum postremis temporibus nutante iam Republica, & in Monarchiam tendente; nam & Aristippus ibi de Mathematicis discit, & cum in litore notas eruditæ arenæ naufragis apexisset; Bene sperare iussit, quod & ibi hominum vestigia apparet. Panarium, Stratoclem, Andro-

Rhodiorum
Gymnasiū.

nicum, Leonidam, Pisandrum, Eudemium, Dionysium Thracem, Apollonium, & ante hos exulantem Æschinem, viros doctissimos habuerunt. Videtur mihi Rhodos propter opportunitatē nauigationis, & loci amœnitatem, Athenis certasse, cum principes Romani eo liberos ablegarent. Cicero filium ibi, & nepotem Quinti filiū habuit. Neq; id Athenæ ignorabant, multi n. Athenienses Rhodi eloquentiæ operam dabant. Laert. l. 4. Id factum crebris vrbis cladi- esse arbitror, obsidio Sullana, atque alia incommoda professores artium fugarunt. Romæ sero studia sapientiæ in precio haberi cœpta, sed magno deinde honore culta sunt. In primis igitur vrbibus floruerunt bonæ literæ & Gymnasia, inter quæ eminet Berytense, quæ Phœniciæ celeberrima ciuitas est, post Sidonē prope Lyci amnis ostia. Iustinianus pulcherrimā vocat, & eadem literarum prærogatiua cum noua, & vetere Roma donat. Hec autē inquit tria volumina a nobis composita, tradidit (discipulis) tam in regis vrbibus, (Constantinopolitana & Romana) quam in Berytensium pulcherrima ciuitate, quam & legum nutriticem bene quis appellet, tantummodo volumus, quod & iam à retro principibus constitutum est: non in aliis locis, quæ à maioribus talē non meruerint privilegium. Quia audimus, etiam in Alexandria splendissima ciuitate, & in Cesarientium, & in aliis quosdam imperitos homines duagari, & doctrinam discipulis adulterinam tradere, quos sub hac interminatione ad hoc conamine repellimus: ut si ausi fuerint imperitum hoc perpetrare, & extra vrbes regias, & Berytensium metropolim hoc facere, denarium librarum auri pœna plectantur, & reiciantur ab ea ciuitate, in qua non leges docent, sed in leges committunt.

Rhodi Ro-
manorum
Gymnasiū.Berytense
Gymnasiū.Roma, By-
zantium,
Berytus in-
ris docendi
sedes.

§. 5. Non omittenda antiqua, atq; omniū nobilissima Academia, q̄ Iudæi non in aliquo deserto, sed in vrbe principe, vbi sedes regia, & templum, atq; omnia sacra gentis constituta erant, collocarunt, cuius augmentū Salomoni debemus, qui à cedro Libani vsq; ad Hyflopum, q̄ egreditur de pariete disputauit. Fere ibi plurima Gymnasia, diuersarum sectarum, & diuersarum nationum, negat Iosephus philosophiā, & Græcas artes ibi doctas, imo negat hoc uisuisse. Verū id sane intelligendum; nam Philosophiam illæ errantem, merito excluderunt, si quis n. hodie voluptatem summum bonum esse doceret, si cum Academicis de omnibus dubitaret, si cum Peripato mundi æternitatem assereret, si fatū Stoicū inucheret, merito legibus & pœnis doctores errorum proscribebantur. Cætera nequaquā vetita erant, Græmaticen Hebræam ad sacras literas intelligendas, Græcam ad profectos institucidos addiscibāt, leges diuinas, & patrias omnes ex instituto docebantur. Eloquentiam, Poësin, seu Hymnodiā, Logicen, Physicen, & Mathematicas disciplinas apud Iudæos in precio fuisse, floruisseq; nemo ignorare potest, qui considerauerit has scientias, Ægyptios ab Abrahamidis, ab Ægyptiis Græcos didicisse. Essæi epicurismū Sadduceorum, & hypocrisim Phariseorum detestari, ad lacū asphaltitē peculiare scholas, in quibus etiā liberales artes docuerunt, seorsum instituerunt. De nobilissimis Gymnasiis Alexandrino, Antiocheno, Ephelino, Cesarienti, Nicomediensi nihil attinet dicere: cū et Heliopolitani, Carthaginenses, Cyrenenses publica Gymnasia institutissima habuerint. Priscos prudenter de literis iudicantes, posteri imitati sunt. Bononia, Ferraria, Florentia, Mediolanū, Neapolis, Pataviū, Pisa, Cesar Augusta, Conimbrica, Granata, Hispalis, Salmantica, Toletum, Valētia, Parisii, Andegauum, Aurelia, Burdegala, Lugdunum, Pictauī, Rhemi, Tolosa, Louaniū, Colonia, Treuiti, Moguntia, Vienna, Praga, Erfordia, Cantabrigia, Oxoniū Academiæ habent. Nō ignoro in Germania præsertim in minoribus oppidis interdum esse publica Gymnasia. Sed eorum vel est commodissimus situs, habentq; populosas circū ciuitates, ut Molischemū,

Ierosolymis
Gymnasiū.Philosophiā
errantium
Ierosolymis
non doce-
bant.Gymnasia
vrbium ce-
lebraria.Academia
magnarum
sunt vrbium.

Academiae
splendorem
conciat
urbium ma-
gnitudo.

viante annum Serenissimus Leopoldus Archidux Austriae, antistes Argentoratensis & Passauensis, no- uam Academiam extruxit. Vt Padiborna, vbi Wes- phalorum ingeniosa, & gnaua genti Reuerendissimus Episcopus, & Illustris Princeps Theodorus publi- cum Gymnasium fundauit. Neceffe est aut loci esse a- liquam celebritatem. Quae non ex ciuium multitu- dine duntaxat, sed ex principum, atq; aulae praesentia, ex cleri illustri doctrina, & splendore consequitur. Neq; n. quisquam sine risu Bionis Boristheniae vanitate me- minisse potest, qui vt Scholae auctoritatem cōpararet, nauticam plebem Scholasticis indutam vestimentis in Gymnasium traxit. Quantum ille aberat ab ea, quā docebat, philosophia? Virorum igitur doctorum, & honoratorum in urbibus Academicis frequentia pos- tulo. Haec enim res facit, vt morum ciuitatem, com- mitatemq; cum literis imbibant adolēcentes. Deinde professores ipsi in luce reipub. maiore diligentia, dignitate, alacritate difficilimum docēdi munus ob- eunt, quaeq; cauere prudētia suadet, in oculis magna- tum, ac censorum euitant. Deniq; cum honos alar- tes, omnes autem Academiae dignitatem, atq; hono- rum diuersos gradus inter suos partiantur, non est eorum nisi in magnis urbibus, aut coram principum, nobiliumque confessu aestimatio.

CAPVT XIV.

Professoribus et studiosis priuilegia danda,
et quae conueniant.

Priuilegia
praecipua
studio sapi-
entiae debē-
tur.

§. 1. Priuilegia priuatorum, non sunt detrimenta Reipub. & multorum fortibus viris inuidente malignitate obiectari solet. Cum n. iniustitia, mediū non ex analogia arithmetica constituitur, vt tantum habeat Titus, quantum Caius, sed Geometrico cen- su, vt ea sit laborum, & periculorum Titum remuneratio, q̄ est Caii, & pro magnitudine operis, & personae dignitate merces reddatur, non est iniquum inaequa- libus, dare inaequalia. Cum vero inter omnia huma- na, sapientiae studia, primum sibi locum vendicent, magno honore, & immunitatibus ornata sunt. Si igitur laurea decernitur victori, si victus in Prytaneo, si immunitas a vectigalibus, si alia ad fortitudinem in- uitamenta; quanta est habenda cura sapientiae, qua fortitudo, ceteraq; virtutes reguntur? Priuilegia por- ro sunt vel locorum, vel studioforum, & professorum in locis priuilegiatis, vt vocant, operam studiis nauā- tium. Vtraq; rerum, & personarū. Omnia merito cō- cedūtur, nā & ciues quibus Academia committitur, honoratos esse par est, vt erga eruditos, studia, studio- sosq; recte afficiantur, pdesse illis & velint, & possint.

Priuilegia
locorum, &
persona-
rum.

Athenien-
sum priui-
legia.

§. 2. Primum quidem est, vt cōmodis, libertatq; prospiciatur vrbis Academicae. Athenienses multis donatos priuilegiis fuisse historia refert. Amisso enim imperio Graeciae, & libertate, multo quietius sub Ro- manorum imperio, literarum praesidio, q̄ cum suis le- gibus viuerent, floruerunt. Praecipue eos fouit Adria- nus, qui pecunia, frumentoq; annuo, studia eorū ho- norauit, qui Chephalemam donauit, ita Dio Cassius, Sex. Aur. Victor. Sed vicerat iam olim Adriani muni- ficentiam Demetrius, qui defectione eorum, & dicte- riis offensus, frumentaria tamen largitione, pressos inopia leuauit. Inciuius iniurias suas vltus est Seue- rus imperator, qui priuilegia eorum imminuit.

Quae priui-
legia vrbium
Academica-
rum.

Dignitas.

Possunt ergo omnia, quae pro ratione nationis, op- pidorumq; natura negotiis, & situ, ornare, & augere Academicam urbem valent, concedi, qualia sunt: Parrogatiua dignitatis inter alia oppida, cūmenim senatum Academicum sapientissimum ex Theolo- gis, Iurisperitis, Medicis Philosophis, conscriptum contineant, non est dubium vrbicam quoque cu- riam consuetudine doctissimorum virorum, & con-

silio sapienter fore. Deinde quorundam vectiga- lium immunitatem, praesertim, quae annonam, & cō- meatus grauari solent, permittendā arbitror. Gene- rale est n. hoc. vt in varias nationes impēsū benefi- cium. Itaq; quemadmodum nobilissima Germanici regni sedes Aquisgranum, toto imperio negociadi li- bertate, portiorumq; immunitatem accepit, quod Augusti Imperatores habitationem ibi collocaissent, ita quoq; benignitas principis requirit, vt urbem, q̄- cūq; sapientia, virtutis, literarumq; domicilium ef- se voluit, quasi pater nullo fisci damno magnificen- tius sustentet, q̄ tamen detrimentum, numerosa stu- diorum multitudo alio modo compensabit. Tertio, si principi integrum non est toti Reipublice indulge- re, in eos tamen potest esse liberalior, quorum in a- dibus, victuq; studiosi diuersantur; sic n. futurum est, vt minore sumptu, & honestiora hospitia consequatur.

§. 2. Secundum priuilegium est, vt destinato ciui- tatis, vno, alteroue loco, & publice artes doceantur. Id omnino necessarium videtur; Magni enim errores priuati, ac clancularii doctores, qui omnes mercena- rii sunt, inducere possunt. Theodos. & Valent. vetue- runt alio loco Romae doceri, quā in capitolio. L. vni. de li. stud. vrb. Romae l. 2. c. 18. Nec priuilegiis vti pos- se iudico, nisi eos, qui publico loco, publice docerent.

Iulianus sane Alexandrinis, & Caesariensibus pro- fessionis iuris Ciuiilis interdixit, quod indocti lucro inhiantes, iuuentutē prauis opinionibus imbuerent.

§. 4. Doceri etiam in monasteriis, & a religiosis, sci- entiae possunt. Atq; ita olim in vfu fuit. Trithemius li- bro de laude scriptorum Manual. ca. 16. Nec oportet vos propter studium monasterium deferere: quia vnde proficiatis, domi potestis inuenire. Multos enim doctissimos monachos olim in ordine nostro claruisse cognouimus: quos tantum in cœnobis studuisse scimus. Beda presbyter, & monachus vnde cūq; peri- tissimus, septennis cœnobio traditus fuit: in quo quicquid scri- pturarum didicit, hausit. Cuius discipuli fuerunt inter ceteros eruditissimi. Alcuinus pceptor postea Caroli magni, Claudius, & Ioannes Scotus monachi, in omni doctrina tam diuina, quā seculari excellentes. Graeco & latino sermone instructi: quorum multa praeciosa extant opuscula: Rabanus Abbas, & Mogunti- nus Archiepiscopus pene adhuc puer Fuldensi monasterio tradi- tur: qui quantum in omni scientia profecerit, eius volumina tes- tificantur. Hunc tamen Abbas suus Fuldensis studii causa, in Frā- ciam misit ad Alcuinum Abbatem, cuius iam fecimus mentio- nem, sub cuius magisterio, multis annis perseuerauit in cœnobio. Strabus monachus Fuldensis, discipulus, & scriba Rabani Ab- batis fuisse dicitur: qui iuuenis cœnobio datus, doctor insignis effulsit. Sic Haymo, sic Norgerus, sic Hermannus Contractus, sic alii pene innumerabiles monachi doctores excellentes sunt ha- biti: qui sub regula S. Benedicti humiliter conuersantes, cœno- bia pro Gymnasiis habuerunt. Nec dicimus illis defuisse magi- stros, qui aliorum preceptores habiti sunt. Magistros omnino ha- buerunt: sed monachos, & regularis vitae consocios, qui eos non minus vita, quā doctrina instruebant. Nos quoq; magistros for- sitā inueniremus: si vellemus esse discipuli. Nisi enim humilitas, & amor scripturarum mutuo sibi consentiant: monachorum studia nec expediunt ordini, nec proficiunt. Amor enim scriptu- rarum sine humilitate, regularis vitae disciplinam destruit: hu- militas sine amore, ad scientiam earundem non peringit. Qui ergo in cœnobio doctus fieri desiderat: hac duo inuolabiler cō- seruet. Imitemur S. Patres, diuinis scripturis cum humili amo- re insistentes: & quod illis gratia diuina contulit, nobis oranti- bus, & legentibus sedule non negabit. Quanto enim quisq; in le- ctione assiduus fuerit, tanto fructum ex eis vberiore capiet. Fructus autem, quem in Sacris scripturis quarimus, amor Dei, & proximi est, & nostri agnitio piissimi Saluatoris.

Ea causa pleraq; studia Theologica ad religiosas domos, aut personas esse delatas, hodieq; videmus. Olim quoq; Gregorius magnus, ab haereti Pelagiana, Theologia, Britannias repurgauit, sacras lectiones monasteriis dele- gando. Nec abhorrent ab eorum instituto, tra-

Publica se
docentium
industria,
ne vel bona,
vel mala
lateant.

Olim in mo-
nasteriis
doctissimi
viri fuerunt

Non debet
cet religio-
sum doceri
Theologia,
vel ea qua
ad campum
stationes. simus

stationes literarum, quia præter Iuris prudentiam, & medicinam cæteræ scientiæ referti solent ad Theologiam, quamquam vix Theologus esse sine generali legum cognitione quisquam potest.

§. 5. Non ignoro professionem Monachorum, & asceteriorum diuinas occupationes, varietati scientiarum, quæ in Academiis docentur, aliquando aduersari, ut Carolus magnus recte censuit: in addit. Capit. c. 45. Verum cum ad sacras conciones, ad rerum conservandarum, regendarumque curam multi applicare se coguntur, cum Abbates plurimi provincias administrant, populosque subiectos gubernent, stationem suam, dignitatemque in imperio habeant, non debet alienum videri a seruo Dei, a viro religioso, ab Eremita cœnobii, in tanta piorum magistrorum penuria, Grammaticis, poësis, eloquentiam, Philosophiam profiteri, ut hac occasione pietatem teneris animis infundat. Olim sane magnatum filii, non ad pietatem magis, quam omnem eruditionem egregie instituebantur. Fieri n. monasteria vsque ad annum Domini 1200. ferme sola literarum domicilia. Ab eo enim tempore Academiæ institutæ sunt, & monasteriorum disciplina lapsa est. Clericis etiam iuris Civilis studium sæpe interdum utile est, sed de his alius agendi locus est.

§. 6. Personarum privilegia, hoc est professorum & studiosorum plurima in variis Academiis constituta sunt. Tum ratione dignitatis, tum quia maior studiosorum pars peregrini sunt. Quantis vero iniuriis illi obnoxii sint, dum adolescentes patria, & cognatis procul alieno iure viuere coguntur, nemo ignorat: multorum paupertas, miseratione digna est, aliorum nobilitas itinere periculis, fraudatorum, & cambiorum sæpe dolis destituitur, quibus omnibus nisi legum benignitate succurratur, necesse est à studiis, à sapientia discenda, & æstimanda omnes auerti. Qui vero labores studiorum estimare possit, nemo præter studiosos est. Habent fateor ingeniosi in tractatione studiorum magnâ, & quæ omnibus humanis voluptatibus maior sit, delectationem, quam ob causam studiosis, & laboriosis adolescentibus facile est esse castis; illa tamen mentis iucundissima recreatio, sensum valetudinē, atque adeo hominem ipsum, quasi febris quædam erogat. Nam reuera melancholiam, rheumatia, capitis, pectoris, & vitaliū morbos, variaque symptomata producit. Adeo ut peculiarem quandam studiosis dietam, medicorum præstantissimi præscribant. Has ob causas plurima rogatis doctoribus privilegia principes contulerunt.

§. 7. Primum privilegium est, ut professores, & studiosi in plectisq; causis, vel in omnibus exempti sint à iurisdictione ordinarii prioris, seu iudicis sed suum habeant senatum, iudicemque; atque ita quamuis in vrbe sit Academia, ipsa tamē suo iure, quasi priuata res publica quædam vitur. Ratio est iusta, quamque omnes ciuitates Academicæ approbarunt. Academicæ enim multis, clarissimis, & doctissimis viris constat, quorum iudicio facilis causam legitimā, quā consuli, aut præfecto vrbis committas. Deinde multæ causæ incidunt, quæ celeri, & quasi è plano dicta sententia egent, cum studiosi ut pote peregrini, facile ab incolis iniuriā accipiant; opus est iudice minime suspecto, præsumitur aut facile, consulis in ciues suos, sæpe cognatos, & affines animū esse propensorem, quā in aduenas, & quæ crebro cōtingit, in gētem finitimā, & exosam: itaque merito ex professoribus, senatoribusque Academicis iudices deliguntur. Hoc tamen plectisq; in locis commune iuris axioma seruatur, ut actor forū rei sequatur. Atque esse fundamentum Academicæ veræ, & liberæ arbitror, magistratum, & tribunal habere. Quā ob causam magnanimus, & prouidentissimus antistes Wirtzburgensis Iulius, cum Academiam fundaret, patrem illi cum ordinario tribunali suæ cancellariæ potestatem dedit, nec appellacionem, nisi ad solū priu-

cipem admisit. Merito sane, cum causas grauissimas ipsi principes, iudicio Academicarum sæpe numero submittant. Abusum tamen eius privilegii interdum esse animaduerti, cum benignitate iudiciorum freta iuuentus, inter se digladiatur, aut ad iniurias ciuium insolecit: quod magno Academicarum dedecore, & studiorum noxa, non raro ciues graues obiciunt. Ita Wittebergæ contigisse scribit, paulo ante obitū suū Martinus Lutherus ad Synoridem suam; Tanta enim flagitia fieri queritur, tantamque esse contumaciam, ut ea ferre quatuor elementa nequeant, ita deinde quæsti sunt Saxonie proceres, de Academicorum insolentia. Hæc ut sunt vitanda, ita non continuo, cum in aliquā leuitatem adolescentiæ feruor abripitur, exagitanda Academia est, & privilegia imminuenda, cum vitia iuuentutis sedatissime, & facillime per moderatores suos corrigantur; Et sane principes inducti centauricis quorundam aulicorum consiliis, grauiter delinquant, cum auctoritatem illis demunt, per quos solos motes fanctos reducere possunt. Quasi vero non in ipsis vrbibus, imo aulis principum grauiora sint, quā in alumnis Academicarum peccata, & principes tamen familiarium delictis, sceptrum suū sibi excuti nollent. Magnū iudicio tanta libertas studiis concessa est, ita Bononiæ, Patris, Moguntinæ. Moguntinæ sane Academicæ primū privilegium ita habet; q. Dietherus Archiepisc. dedit. Elargimur itaque, cōdonamus atque concedimus presentium vigore literarum. In primis Doctoribus, Magistris, Scholaribus siue studentibus dicti nostri studii Moguntini Iudices, Rectorem & Conservatorem Vniuersitatis, & Ordinarium loci quos de iure habere possunt. Forū rei sequi actorem statuta æquissima imperant, hoc enim ius commune iam olim decreuit. De processu iuridicali sic noster fundator constituit. Vt autem incorporatis Vniuersitati nostræ circa obseruationem iudicarij Ordinis, decisionemque causarum prouideatur. Volumus & ordinamus, ut Rector de causis, & questionibus quibuscunque, inter incorporatos prædictos emergentes cognoscere habeat & valeat. Qui si ut suspectus ab aliqua partium recusetur, arbitros eligi, & alia, quæ circa hoc iura prouident, obseruari volumus. Nec æmulari, aut detractum suæ dignitati aliquid iudicare debent Consules, Senatores, Prætores, Iudices, si quædam Reipublicæ pars alios habet rectores, & quidem proprios, cum ipsi suos filios præceptoribus, & pædagogis cōmittant; Quis enim cum Patavium, aut Bononiam ad scientiarum mercatum liberos ablegat, ciuicis, & non Academicis magistratibus eum subesse æquum censet?

§. 8. Secundū est, ut professoribus artium, doctoribus legum, eorum vxoribus sit immunitas, ab omnibus muneribus ciuicis, & publicis, etiam ab hospitum susceptione; ita Constantinus censuit. In hac sane causa nostræ Academicæ fundator munificus fuit: Verba donationis ita habent. Item doctores, magistri, & studentes nostræ Vniuersitatis, utpote notarii, & pedelli in persona, & rebus ad eorum victum, amictum & usum pertinentibus immunes sint, exempti & liberi à prestationibus, & solutionibus publicis, per ciuitatem, & Diocesim Moguntinam, per terram, siue per aquam impositis & imponendis, & ad Archiepiscopos Moguntinos pro tempore spectantibus, nec ad solutionē dati, gabellæ, vectigalis, telonis, & alterius cuiuscunque, rationis quocunque nomine censentur teneantur aut cogantur, quouis modo, dolo, & fraude prorsus cessantibus. Et hanc quidē cōcessionē, & gratiā de magistris, & scholaribus intelligi volumus, qui etiā collectim in domibus, siue burfis commorantur, ac studentibus, qui de licentia Rectoris obtenta in domibus siue stantiis extra burfas morantibus, & se familiamque suam proprio sumptu, & expensis alunt. Item cum literarum professores disciplinisq; ac moribus instituendi summe quies deceat, & qui meliora seclantur, à tumultu fore alienos. Volumus & Ordinamus, ut Rectoris, Doctorum, Magistrorum & studentium domus, & habitationes, & præsertim Scholæ, in quibus collectim doctores, magistri & studentes cohiberant, quas vulgari eorum more burfas vocant, aut in quibus honesti studentes de licentia Rectoris

Academia
sceptrū est.

Saxonica-
rum Aca-
demiarum
corruptio
querelas to-
tius gentis
mouit.

Qui docen-
tibus aufert
auctoritatē
iuuentutis
est corruptor.

Moguntina
Academia
libertas.

Magistra-
tus Aca-
demico filios
subesse ma-
gnates vo-
lunt.

Moguntina
Vniuersitas
est immu-
nis à ciuicis
oneribus.

Moguntina
privilegia
contra in-
uolantes.

petita, & obtenta morantur, & se, familiamq; suam proprio sumptu, ac domestica punctione gubernant hac perpetua immunitate gaudent, ut nemo officialium, familiarum eius, cursumq; conditionis status, aut qualicūq; sit etiā latissima cōmissione cōstitutus, dictas domus sue mansiones cumuluose, aut ductis ruinis inuadere, prorumpere, aut violare psumat, fraudulenta fictione, aut falsa occasione prius semota. Et p̄terea nullus officialium, aut alia quacūq; Ecclesiastica, siue secularis persona, in ciuitate nostra Moguntina aliquē, siue aliquos ex Doctoribus, Magistris, studentibus, siue eorum familia inuadere, offendere, vimq; aut iniuriā inferre p̄sumat: Si q̄s vero huius nostrae cōcessionis, quod absit, contemptor repertus fuerit, nostram indignationē ac penam pro modo offensionis, doli, aut culpa huiusmodi, infligendam se nouerit incursum. Et 7. Item volumus, quod nullus de nostris officialis, & officialibus aut aliis quibuscūq; laicis, siue ciuibz ladar, offendat, turbet, aut alias quouis modo in periculum ponat aliquem Doctorem, Magistrum, aut studentem verbo vel facto, directe vel indirecte omnibus fraude, & dolo semotis pena sub predicta. Cum vero omnes qui Scholae Reſtoris id faciāt, omnes quoq; illo priuilegio vtuntur. Hāc quidem de oneribus personalibus clara sunt, deq; bonis illis, quē tanquā salaria dantur; de patrimonialibus vero nec legē intelligi puto, nec cōsuetudo hoc permittit. Ne vero priuilegia illa inclat Academia, aliorum administratorum ignorātia, vel malitia infringere, voluit sapientissimus fundator, omnes vrbis Moguntinae officarios, iureiurando de immunitate Academiae seruāda astringi. Ita verba habent. Itē quilibet officialis huius nostrae ciuitatis pro tempore existēs iurabit in manus nostras de seruando illos doctores, magistros ac studentes p̄memoratos in personis, rebus & bonis ipsorum & de non contrahendo dictis priuilegiis, sed quod manu teneat eos, res & bona ipsorum ac priuilegia siue predicta, ac infra dicenda pro posse, & nosse.

CAPVT XV.

Plurima alia priuilegia studiosorum esse, & quanam illa.

§. 1. **P**lurimas concessit Pontifex, & Imperator, singuliq; principes, & Respub. cū vero antiquiorum Academicarum priuilegiis soleant sequentes donari, sit ut vno verbo plurima cōcedantur. Quemadmodū in hac nobilissima Academia factū videm⁹, de qua ita loquitur Sixtus IV. Pontifex. Ad laudem diuini nominis, & eiusdē fidei Catholicae propagationem, in eadem ciuitate Maguntina studium generale auctoritate Apostolica reuocāte p̄sentiu perpetuo erigimus, constituimus, & ordinamus, ac dicta auctoritate statuimus, & etiā decernimus, quod de cetero perpetuis futuris tēporibus in illa studiū generale vigeat, ad instar Bononiensis, Parisiensis, & Coloniensis studiorū predictorum tam in Theologia, Iuris Canonici, & Civilis, quā alia quolibet licita facultate siue scientia, quodq; magistri in Theologia, Doctores legentes ac studentes inibi omnibus & singulis priuilegiis, libertatibus, exceptionibus, immunitatib⁹, gratiis, & indulgentiis, quibus alii Magistri, Doctores, legentes & studentes in Bononiensi, Parisiensi, & Coloniensi studiis gaudent & vtuntur, vti, potiri, & gaudere, libere, & licite possint, & in super illi, qui p̄cessu temporis gradus inuenerint in qualibet ex facultatibus licitis predictis, in qua studuerint, sibi docendi licentiam, ut alios erudire possint, ac vt aut Magisterii seu Doctoratus honorem elargiri per Magistros seu Doctores illius facultatis siue scientia, in qua fuerit examinatio faciendā.

Tribus praeſtatissimis Academicis Bononiensi, Parisiensi, Coloniensi, Moguntinam fundator exaequat, quā dignitatem illa hactenus ita tuetur, ut nō modo ex Germania, Polonia, Belgio, sed etiam ex cultissima Gallia illustres, & doctos numerarit semp auditores.

Ne igitur quispiā ignoret, quanto fauore Monarchae studia prosecuti sint, neq; ipsi studiosi, suorum bonorum sint nescientes, centum illa & octoginta priui-

legia, seu potius capita priuilegiorum, & rubricas, ex consultiſſimo Petro Rebuffo adſcribere, animus est.

§. 2. Priuilegium ex Rebuffo primum.

Omnibus diebus festis studere, publice profiteri, disputare cōcessum est. Nempe postquā diuinis officiis cultus impensus est. Veritum putat Rebuffus, si lucra causa fiat, ut si aduocat⁹ principaliter lucra causa, studeat die festo. Quia in re nequaquā illi assentior nam quamuis lucra causa studeat, non est tamen seruile studiū, & lucra cupido, honestū finem pōt fortiri. Nec Ecclesiastica lege lucrū, sed opus seruile vetatur,

Secundum.

Licet & in tēplo studere. Exceptiones Rebuffi generales sunt. Non studere tempore quo obligaris audire sacrificium, aut vetitis studere artibus quod nec extra templum quidem licet, in templo tamē grauius est delictum, quia domum Dei facit domū nequitiae.

Tertium.

Possunt scholares domo propria fabros expellere, si studia strepitu interrumpunt. Magnum est hoc, & pene inuidiosum priuilegiū. Citat tamen iura in hanc rem Rebuffus; Imo in morte Pessulano se textorem cantu studiosos impediētem pepulisse, cum n. magistratus iuribus studiosorum auditis, importuno musico p̄cepisset, vel submissius caneret, vel cederet, ille domum deferre, quā vocē moderari maluit.

Quartum.

Huius priuilegii causa potest agi die feriata, ita ille. Verum non nisi virgē causa id concedendum puto. Causam legitimam puto. Si ob caniculares, aut alias vacationes aliquot hebdomadam iustitum esset, tū enim ne integrum Collegium studiosorum diuturnā turbationem p̄ferre cogeretur, etiam die festo res decidi posset.

Quantum.

Hāc causa de plano, & summarie potest tractari, & finiri alioqui integros annos studia possent impediri, cum lite pendente possessionis vsum retineat malleator, nec facile studiosi longas lites suscipiant.

Sextum.

A sententia lata contra malleatorē, non datur appellatio. Id vñ, & nisi fallor aequitate abrogatum est, cur enim hoc negetur, si de sententia queratur?

Septimum.

Scholaris potest cogere ad elocandum sibi domū, cubiculum, equum, verū vsum eius priuilegii nusquā vidi, & sane p̄stat omnino illo nō vti, cum ius illud, ne inuitus rem alteri locare cogaris, nec peregrinum in familiam admittere, valde sit rationi cōsentaneū: Et magni periculi est alieno domum elocare. Vsum sane, nullo vnquam loco animaduerti.

Octauum.

Studiosum domo locata expellere non potest dominus, quamuis domo iple egeat. Si videlicet ea causa, studia relinquenda forent.

Nonum.

Finito tempore locationis, si studiosi tantundem atq; alii soluere volunt, preferri debent. Nisi forte, vt fere fit, deteriorē domum faciet studiosorum, quam aliorum inhabitatio, aut sane si parum commodis sint moribus.

Decimum.

Si doctor, vel scholaris domum alteri scholari locatam conduxerit, ante tempus locationis finitum, est excommunicatus.

Vndecimum.

Si recedat iusta de causa ante tempus finitum, non pro toto anno, sed pro rata tantum soluere tenetur.

Duodecimum.

Studiosus recedens de domo conductā, potest alium in locum suum subrogare. Ita tamen vt nullo modo reddatur locatoris conditio deterior.

Decimum tertium.

Si statuto ciuitatis caueatur, ne quis plus frumēti, quam pro vñu emat, si pro anno emat scholaris, & ta-

Rebuffus
180. studio
forum pri
uilegia col
legit.

Studere die
festo licet.

In templo.

Fabros stre
pentes domo
pellere.

Etiā festo
die iudiciū
has de re
dari potest.

Es de plano.

Negatur ap
pellatio.

Studioſo la
care non
nulla co
guntur.

Studiosus
domo pelli
non potest.

Ceteris pau
ciores pra
ferantur
studiosi.

Ante finem
locationis
non potest
conducere
alius.

Discedens
pro rata
soluit.

Discedens
subrogare
potest.

Omnēs vr
bi Mogun
tina iurāt,
se Acade
miae priui
legia serua
turos sarta,
recta.

Moguntia
magistra
tus iureiu
rando cau
et priuile
giis Acade
miae.

Moguntina
Academia
gaudet pri
uilegiis Bo
noniensiſ,
Parisiensiſ,
Coloniensiſ
Vniuerſita
tis.

Commune
est ius.

& tamen post medium annum recedat, non incidit in pœnam, si integro anno eo in loco manere constituerat. Hoc privilegium ad omnes extendo etiam ciues, quibus fraudi esse non debet, quæ iustitiæ est consentanea voluntas.

Decimum quartum.

Singulare
est.

Scholaris recedens, poterit rerum communium partem petere.

Decimum quintum.

Fuga scholasticum non facit delicti suspectum, sed præsumitur parentes visitare, pecuniam quærere.

Decimum sextum.

Commodatum per scholarem factum non finito usu, cum vult recedere, reuocatur.

Decimum septimum.

Contra studiosum finitum studio, agere aliquis inuitus cogitur, aut si intra tempus à iudice moderandum non agat, perpetuum illi silentium indicitur.

Decimum octauum.

Non agnoscunt onus pro hospitio, in quibus habitant.

Decimum nonum.

Libri non sunt tacite obligati pro pensione domus.

Vicesimum.

Privilegia
non debent
fugitia alie-
re, nec eo
fide data
sunt.

Maleficio potius est, iudice Rebuffo, quam privilegium, vt minus studiosus inhoneste viuens, quam alius iniquus possit expelli. Ego non domo duntaxat, sed vrbe quoque pellendum censéo.

Vicesimum primum.

Imo licen-
tia hac per-
dunt stu-
diosi privi-
legia.

Non dissimile est, & iniquum, vt in commune hospitium infamia scorta ducantur, sed illa sunt ex cloaca gentiliū, in libros Christianorum deducta, æterno damnanda silentio.

Vicesimum secundum.

Gallis peculiare nominationes obtinere, sed queritur leges illas iam euersas esse Rebuffus.

Vicesimum tertium.

Biennij se-
ueriores.

Studiosus pecuniæ quarendæ causâ profectus domum, & statim reuersus retinet privilegia studij, & in quinquennio tempus illud computatur. Verum in plerisque Germaniæ Ecclesiis cathedralibus, aliisque id non seruatur. Sed si vel vnica nox biennium interruperit, reliqui temporis vniuersi sit iactura. Quam legem seueritatem, mali mores peperere. Hoc addendum esset, vt diligentia & profectus testimonium ferrent. Nunc multi biennio, in opulentis urbibus ociantur, aut luxuriant.

Vicesimum quartum.

Ecclesia iu-
re suo non
cedit, nam
ab ea vni-
uersitates
etiam ipsæ
dependent.

Nominati cum præsentant prælati suas nominationes, & requirunt beneficia, non possunt examinari, quia eos iam vniuersitas examinando, & gradum conferendo probauit. Hæc quidem vt plurimum seruatur, imo hic Moguntia magistri philosophiæ, ne pro ordinibus quidem examinantur, alibi tamen doctores etiam Theologiæ, Ecclesia examinat, & omnino ius hoc retinet Ecclesia, nec dependet ab vniuersitatibus. Neque nunc tutum est, postquam multæ Academicæ non idoneas ad gradus promouent, id enim fieri lucè clarius est. Vidi ego artium, & Philosophiæ magistros, qui inter tres Syllogismorum figuras, nullum discrimen nouerant. Nec intermittit Italia, nobis quotidie quosdam mittere doctores diplomatarios, qui statuere vix possunt qua in facultate sint promoti: Hinc multi disputant contra Academia- rum privilegia. Sane Ludouicus XII. pœna suspensionis privilegiorum, & alia arbitraria afficit eas Academicas, qui non idoneos moribus, scientia, meritis, promouent. Ita omnino conandum est, vt se ipsæ Academicæ reforment.

Vicesimum quintum.

In Gallia parochos oppidorum gradus habere necesse est, aut sane triennio studuisse oportet, quod studium de Theologia intelligendum puto. In Ger-

mania multæ præbendæ magisterium, aut Baccalariatum requirunt.

Vicesimum sextum.

Si studiosus locauerit fructum beneficii per triennium, vel minus tempus, & interea faro cesserit, successor locationem ratam habere tenetur, quia facta est in fauorem studiorum, ideoque in utilitatem Ecclesiæ.

Vicesimum septimum.

Beneficia maiora debentur eruditis, si tamen eruditioni vita respondeat. Et vt nunc mores defecere: si desint cognati.

Vicesimum octauum.

Studiosus habens vicarium liberatur ab horis canonicis dicendis, si singulis diebus officium B. Virginis, & septem psalmos pœnitentiales dicat. Ita pauci canonistæ, sed reliqui, & Theologi contra sentiunt. Maledictum enim studium, per quod diuinum relinquatur officium. Neque enim vllum excusari certum est, officium totum vna pene hora absolui potest, quantum est, si ex horis 24. vnâ Deo, & orationi impendas, qui ex Ecclesiæ patrimonio viuus? An vna hora, aut vna cum dimidia precibus impensa te ab eruditione consequenda impediunt? Tantum fugis pietatem, vt ab illa hora petas immunitatem? tot dies lufibus, ambulationibus, spectaculis impendis?

Maledictum
studium per
quod diui-
num omi-
tatur offi-
cium.

Vicesimum nonum.

Scholares in suis beneficiis residere non tenentur. Nunc optime statutum est, ne sine prælatorum facultate absint, & studiorum testimonia exhibeant.

Tricesimum.

Nihil soluere tenentur Episcopo, si non resideant.

Tricesimum primum.

Fructus beneficiorum quasi præsentis recipiunt. Id in Germania fieri non solet. Certa illis summa in studiorum fauorem deputatur. Sane distributiones nunquam recipiunt.

Tricesimum secundum.

Ius optandi retinent absentes.

Tricesimum tertium.

Nunquam videntur in fraudem abesse.

Tricesimum quartum.

Si quis repetendorum suorum cursuum causa studeat in loco non privilegiato, privilegia studiosorum retinet, per sex menses in Gallia, in Germania priuati studij nulla habetur ratio.

Tricesimum quintum.

Semel in matriculam inscriptus postliminio veniens, nihil soluere tenetur.

Tricesimum sextum.

Curatus studiorum causa ne intra annum ordinetur, potest accipere ab Episcopo dispensationem.

Tricesimum septimum.

Dispensationem illam sine euidenti causa, Episcopus reuocare non potest.

Tricesimum octauum.

Ob dispensationem non debet accipi pecunia. Verum hoc omnibus sacris commune est, vt sine precio dari oporteat.

Tricesimum nonum.

Cum studiosis, & doctis facilius dispensatur.

Quadragesimum.

Qui gradum habent, cum dispensatione quatuor beneficia obtinere possunt. De hoc abusu dicam l. 6. de magistratu Ecclesiastico.

Quadragesimum primum.

Pensio data ab Episcopo studij causa non tollitur, si detur beneficium æquale: sed quod residentiam exigat, nisi absoluta sint studia.

Quadragesimum secundum.

Potest Episcopus cum capitulo statuere, vt quilibet canonicus conferat quotannis aliquid in subsidium pauperis, ingenuis, & diligentis.

Quadragesimum tertium.

Scientia de paupere, diuitem facit.

Quadragesimum quartum.

Hinc doctis multi seruiunt.

Quadragesimum quintum.

Studiofi scientiam adepti, nobiles censentur. Sane in Germania nobilibus aequantur. Comitibus Aug. anno 1530. & anno 1548. olim, & nunc in multis regnis praefertuntur, vna est enim, atque vnica nobilitas virtus, & minor virtute, sed maior stemmate nobilitas, est scientia.

Quadragesimum sextum.

Doctor sine labore respondens, salarium meretur. Quia iam olim laborauit.

Quadragesimum septimum.

Pauperes studiofi mendicantes, & validi, non possunt ad laborandum cogi, vti neque nobiles.

Quadragesimum octauum.

Cum duos pari virtute eligunt, hinc ineruditi, inde vniuersitas, praeualeat iudicium vniuersitatis.

Quadragesimum nonum.

Doctis committi res publica debet.

Quinquagesimum.

Studiofus doctus, praefertur doctori indocto.

Quinquagesimum primum.

Scholaris docendo fit doctior.

Quinquagesimum secundum.

Docto maior dos debetur.

Quinquagesimum tertium.

Pater compelli potest, vt filio studiorum sumptus suppeditet. Hoc priuilegium tot limitationes habet, vt nunquam factu recte arbitretur, imo nec faciendum.

Quinquagesimum quartum.

In principio mensis pensionem studiofo dare parens tenetur. Hoc quoque priuilegium est in manu parentis positum.

Quinquagesimum quintum.

Scholaris in diuisione hereditatis, libros habet praecipuos, nec in commune conferre tenetur.

Quinquagesimum sextum.

Libri in legitimam non computantur: Pater in dubio censetur libros donasse.

Quinquagesimum septimum.

Cum libros conferre coguntur, aestimationem dare possunt libris retentis.

Quinquagesimum octauum.

Mutuum filii datum a patre repeti potest.

Quinquagesimum nonum.

Debitum studiorum causa contractum, ex communi solui debet.

Sexagesimum.

Donatio facta filio in potestate valet, si filius studet.

Sexagesimum primum.

Nec donatio illa reuocari potest.

Sexagesimum secundum.

Pater talium bonorum sic datorum, vsum fructum non habet.

Sexagesimum tertium.

Studiofus donum, animo discedendi a studio, datum, si non discedat potest reuocare.

Sexagesimum quartum.

Donatio studiofo facta, etsi quingentos aureos excedat, non eget insinuatione.

Sexagesimum quintum.

Studiofus filius professoris retinet paternae ciuitatis originem.

Sexagesimum sextum.

Doctor tenetur alere suum scholarem pauperem. Verum id solum decet, cum doctor est diues, studiofus pauper. Nunc tot millia studioforum pauperum, vix rex aliquis alere possit.

Sexagesimum septimum.

Doctores possunt esse testes pro studiofis suis, & discipulis.

Sexagesimum octauum.

Doctus censendus est, quem pro tali habent auditores.

Sexagesimum nonum.

Doctor non potest recusari iudex in causa suorum studioforum. Possunt autem scholastici iudicem ordinarium recusare.

De causis criminalibus magna controuersia fuit, solent a suis doctoribus iudicari, sed in horrendis sceleribus ad magistratum remitti. Multa priuilegia sustulit, Academicorum in delictis puniendis lentitudo, & conuiuentia. Bononienfes suo priuilegio renunciasse ait Rebuffus; Moguntini ius suum tueruntur, & quamdiu disciplina vigeat, plaudente Republica, propugnabunt. Priuilegia enim, non nisi delictis amitti solent.

Septuagesimum.

Studiofi, non nisi venia petita, in ius vocant suos doctores. Debetur enim illis non minor reuerentia, quam patribus.

Septuagesimum primum.

Doctores suos auditores verberare non debent. Levis tamen castigatio, magistro artium concessa est, & docenti.

Septuagesimum secundum.

Doctoris eruditi, bonae conscientiae, modesti, sententiam etiam opinionioni communi contrariam sequi potest auditor, quod tamen ita intelligo, si ille veram iudicet, & probabili ratione ita sibi persuadeat.

Septuagesimum tertium.

Studiofus vocatus a patre suo, discedere potest, etsi iureiurando assueuerit se non discessurum. Hoc iniquum est, ideoque nec priuilegium, si legitimo modo, causaque iniurandum sit datum; Estque occasio maleficiorum, & fraudum, quae optimas artes vehementer infamant.

Septuagesimum quartum.

Qui iurat se comitaturum rectorem, non semper comitari tenetur, si tamen domi studiis vacat.

** Septuagesimum quintum.*

Studiofi rectori inobedientes, etsi periuri sunt, non tamen sunt infames.

Septuagesimum sextum.

Etsi iurent se gradum in aliqua vniuersitate non sumpturos, si tamen noua causa sit, vt nouum examen, poterunt id facere. Ego iureiurando eos teneri arbitror.

Septuagesimum septimum.

Pater visitans filium in loco studii, non potest ibi de aliis contractibus conueniri, nisi alia ex causa sit loco obligatus.

Septuagesimum octauum.

Multo minus capi potest pro repraesentis. Valde enim impediuntur studia.

Septuagesimum nonum.

Qui consanguineis, famulis, nunciis studioforum damnum infert, in quadruplum restituere tenetur.

Octuagesimum.

Mandatum in fauorem studioforum, morte mandantis non expirat. Titius mandat institori, vt Caio studiofo det centum aureos, nondum data pecunia moritur, haeres soluere tenetur.

Octuagesimum primum.

Doctores, & studiofi rescripta Apostolica exequi non teneantur.

Octuagesimum secundum.

Cum duo sunt rescripta omnino pari efficacia, pro studiofo praesumitur.

Octuagesimum

Octuagesimum tertium.

Bona studioforum capi non debent.

Octuagesimum quartum.

Ingeniosus, & doctus, etiam ante quinquennium studiorum fieri potest doctor.

Octuagesimum quintum.

Cupido alios in scientia superandi, non est peccatum. Verum hoc sane intelligendum, & in alia multa conuenit.

Octuagesimum sextum.

Studiofius notorie peritus, examinari non debet.

Octuagesimum septimum.

Studiofius reicere potest ab examine, doctorem suspectum.

Octuagesimum octauum.

Hac in causa iuramento studiofius statuitur.

Octuagesimum nonum.

Pro lectionis initio, quam studiofius inchoant prandium exigere non debent doctores.

Nonagesimum.

A pauperibus nihil exigere doctor debet.

Nonagesimum primum.

Rescriptum contra studiofium non valet, nisi in eo fiat mentio, quod sit studiofius.

Nonagesimum secundum.

Rescriptum datum studiofo non est irritum, si non a patria, sed a loco studii nominatur.

Nonagesimum tertium.

Nominis mutatio studiofis prohibita non est.

Nonagesimum quartum.

Studiofis permixtae sunt vestes omnis generis, & coloris, sunt enim peregrini. Verum modestiam suis, singulae Academiae solent praescribere.

Nonagesimum quintum.

Qui promisit librum se studiofo scripturum, non liberatur, si soluatur interesse, sed opus est, opus ipsum absolueret.

Nonagesimum sextum.

Suo etiam atramento scribere, & rubrica tenetur.

Nonagesimum septimum.

Studiofius scriptorem certo loco scripturum se promittentem, potest propria auctoritate capere, si fallat. Omnino sublatum est.

Nonagesimum octauum.

In tertia Ecclesiae studiofium imperator legitimare solet.

Nonagesimum nonum.

Rei emptae incommodum, non pertinet ad studiofium.

Centesium.

Cogi potest quis, ut locum vendat ad scholas ampliandas, vel ad collegium aptum.

Centesium primum.

Loca studioforum nullis occupare potest.

Centesium secundum.

In schola capi non potest studiofius, nisi sit rebellis suo doctori.

Centesium tertium.

Iniuria vni studiofo facta, communis censetur.

Centesium quartum.

Maxima amicitia contrahitur similitudine studioforum.

Centesium quintum.

Iudex sine accusatore inquit in eos, qui studiofis molesti sunt, nam sacrilegium est offendere domum studiofi.

Centesium sextum.

Studiofius iniuria affectus cum alio non studiofo, socium suum suo privilegio donat, ut vterque causam apud conseruatores ciuitatis agere possit.

Centesium septimum.

Studioforum paucorum societas, Syndicum creare potest.

Centesium octauum.

Si studiofius occidatur, nec capiatur interfecto, decem proximae domus sub interdicto sunt quinquennio. Si res furto auferatur studiofo, vicinia tenetur. Verum haec nunquam in Germania usurpata sunt.

Centesium nonum.

Doctor, aut studiofius valde excellens ob crimen damnatus, vita donari ob peritiam debet.

Centesium decimum.

Nec studiofi, nec eorum famuli, in multitudinem arma ferre debent. Scholares portantes quotidie arma, enses, & alia, praesumuntur mali, & habere animum maleuolum. gloss. in §. Si quis rusticus.

Centesium vndecimum.

Studiofius si adulterinam monetam inscius exponat, non punitur, quia magis iura, quam pecuniam nosse praesumitur.

Centesium duodecimum.

Studiofi si post cessionem bonorum fuerint facti diuites, licet reddere creditoribus teneantur, non tamen libri ab illis debent auferri.

Centesium decimum tertium.

Libri nulla ex causa possunt illi eripi, non etiam pro executione rei iudicatae, nisi sit dyscolus.

Centesium decimum quartum.

Libri non debent alteri, sine expresso mandato dari.

Centesium decimum quintum.

Iudaei, atque alii ementes libros studioforum, non possunt eos retinere, donec per dominos repetantur.

Centesium decimum sextum.

Edere libros scholasticis tenetur mercator, ut videatur an sint sui. Itaque edere libros actori coguntur ad fundandam intentionem.

Centesium decimum septimum.

Quamuis Iudaei cum Christianis habitare non debeant, eorum tamen liberi a Christianorum scholis non excluduntur.

Centesium decimum octauum.

Studiofi ceteri creditoribus praefertuntur, adeo autem in his praerogationem habent, ut professoribus pro salario, bona ciuitatis hypothecata esse iudicentur.

Centesium decimum nonum.

Studiofius laesus, restitutionem in integrum petere potest durante studio.

Centesium vigesimum.

Studiofius a bibliopolis deceptus continuo actionem habet redhibitoriam.

Centesium vigesimum primum.

Studiofius in loco Academico propter contractus alibi inuitos, conueniri non potest.

Centesium vigesimum secundum.

Neque etiam propter obligationes, ante studia contractas.

Centesium vigesimum tertium.

Imo nec propter delicta, in alia vniuersitate commissa.

Centesium vigesimum quartum.

Etiam studiofis poenitentia conceditur, ut non sentiantur infames, si ablatum restituant.

Centesium vigesimum quintum.

Studiofi omnibus ciuium privilegiis gaudent, quibuscum habitant.

Centesium vigesimum sextum.

Ita tamen studiofi ciues sunt urbis, in qua habitant, ut eius commoda, non incommoda sentiant.

Centesium

Centesimum vigesimum septimum.

Iraque non tenentur ad onera ciuitatis, etiam si ea de re aliquid statutum esset, contra eorum immunitatem.

Centesimum vigesimum octauum.

Studiosus de bonis à patre, vel aliis donatis testari potest.

Centesimum vigesimum nonum.

Tanquam peregrini habentur, consuetudines ciuitatis ignorare præsumuntur, ab omnibus defendi debent, & ad forum Ecclesiæ pertinent.

Centesimum trigesimum.

Si legatum librorum constituitur, omnes eos habebit doctor suarum facultatum, si in pluribus promotus sit etiam medicina.

Centesimum trigesimum primum.

Legatum studioso debetur in loco Academiæ, nec minuitur ob sumptus deferendi, nisi aliud testator cauerit.

Centesimum trigesimum secundum.

Si studioso alimenta legentur in pecunia solui debent.

Centesimum trigesimum tertium.

Legatum incertum studii causa valet, quia censetur ad pias causas, promissio & stipulatio arbitrio bonæ fidei declaratur.

Centesimum trigesimum quartum.

De legato studiosis non detrahitur Falcidia, quemadmodum nec legatis ad pias causas.

Centesimum trigesimum quintum.

Legatum factum mendicantibus religiosis, causa studii ratum est.

Centesimum trigesimum sextum.

Legatum annuum initio anni debetur.

Centesimum trigesimum septimum.

Legatum non solenni voluntate relictum, si per triennium præstitum sit, de cætero etiam debetur.

Centesimum trigesimum octauum.

Cum libri studiosis legantur, pecunia ad eos emendandos legari censetur.

Centesimum trigesimum nonum.

Studiosi parochia in cuius parochia habitant, aut aliis legitimam potestatem habentibus, confiteri possunt.

Centesimum quadragesimum.

Studiosus priuilegiis, aut matricula priuari non potest, nisi ter monitus.

Centesimum quadragesimum primum.

Si iussus est in matricula, pro immatriculato habetur, quoad subeundam pœnam impositam, si studiosum offenderit.

Centesimum quadragesimum secundum.

Etiam in matricula expunctus gaudet priuilegiis, donec in alia vniuersitate inscribatur.

Centesimum quadragesimum tertium.

In ciuitate quæ sub interdicto est, lectiones audire possunt, quamuis eorum doctores etiam sub interdico sint.

Centesimum quadragesimum quartum.

Si studiosus clericum modice verberet, à conseruatore Apostolico absolui potest.

Centesimum quadragesimum quintum.

Quæ studiosi expendunt, in vtilitatem ecclesiæ expendere censentur.

Centesimum quadragesimum sextum.

Nulla vectigalia rerum, quas secum portant, debent.

Centesimum quadragesimum septimum.

Si libros portare se asserant, eorum, & nuntiorum iuramento creditur.

Centesimum quadragesimum octauum.

Qui cogunt studiosos soluere vectigalia, omnibus suis priuilegiis priuantur.

Centesimum quadragesimum nonum.

Studiosi à collectis, & muneribus immunes sunt.

Centesimum quinquagesimum.

Pro repræfaliis capi non possunt.

Centesimum quinquagesimum primum.

Studiosus alioqui non proscriptus dum it, manet, redit, semper securus est.

Centesimum quinquagesimum secundum.

Studiosus iudices habet Episcopum, potestatem, Rectorem, Doctorem.

Centesimum quinquagesimum tertium.

Etiam post litem contestatam, alium iudicem eligere potest.

Centesimum quinquagesimum quartum.

Citatus à iudice non suo, priuilegium allegare non tenetur, quia notorie priuilegiatus est.

Centesimum quinquagesimum quintum.

In ciuilibus, & criminalibus, sine consensu patris actor esse potest.

Centesimum quinquagesimum sextum.

Imo priuilegium, quo ad actionem ciuilem quidam ad monachos extendunt, quod ego arbitror votis, & iuramentis religiosorum vetari.

Centesimum quinquagesimum septimum.

Qui studiosum ad alienum tribunal traxerit, causa cadit.

Centesimum quinquagesimum octauum.

Doctores in studiosos iuris dictionem habent, iure omnium Academiarum, & multis locis petiuri sunt, qui alio appellant.

Centesimum quinquagesimum nonum.

Etiam magistri artium in controuersis suorum condiscipulorum iudices sunt.

Centesimum sexagesimum.

Studiosus coram suo iudice conuentus, reconuenire potest.

Centesimum sexagesimum primum.

Studiosi debitores, ad quatuor dietas trahere possunt.

Centesimum sexagesimum secundum.

Studiosi actores forum rei non sequuntur, verum hoc nusquam obseruatur nisi ubi peculiare sunt conseruatores & quasi vtriusque partis iudices.

Centesimum sexagesimum tertium.

Studiosi ab interlocutoria appellare possunt.

Centesimum sexagesimum quartum.

Studiosi ad superiorem iudicem absque medio appellare possunt, quia Imperator speciali gratia eorum defensionem se offert.

Centesimum sexagesimum quintum.

Studiosus cessante studio amittit priuilegium, si tamen quandoque scholas obeat, & domi studeat, maxime si prouectus sit ætatis, seruat.

Centesimum sexagesimum sextum.

Studiosorum famuli, scriptores, & personæ accessoriae, atque adeo integra collegia eorum priuilegiis gaudent.

Centesimum sexagesimum septimum.

Studiosi famulus, mercedem nisi mentione, & conuentione facta petere non potest.

Centesimum sexagesimum octauum.

Contra studiosos compensatio peti non potest, hac enim ratione in summas angustias redigi posset.

Centesimum sexagesimum nonum.

Nunquam censetur studiosus, per ambitionem honores academicos petere.

Centesimum septuagesimum.

Studiosus pro socio, & amico, præsertim in causa studiorum, testis esse potest.

Centesimum septuagesimum primum.

Dare potest fideiussorem studiosum, sed is priuilegio suo renuntiare debet.

Centesi-

Nunc in
Germania
amittit.

Centiesimum septuagesimum secundum.

Studiosus fideiusor profecturus ad studium, petere potest à creditore, ut alium subroget.

Centiesimum septuagesimum tertium.

Magistratus capiens studiosum offerentem fideiussorem, & non relaxans tenetur iniuriarum, sed hoc in causa civili, non criminali.

Centiesimum septuagesimum quartum.

Alimenta indebite pauperi studioso data, non possunt repeti.

Centiesimum septuagesimum quintum.

Donatio per uxorem diuitem factam marito studioso, rata est.

Centiesimum septuagesimum sextum.

Doctore tempus quo professus est ante doctoratum, ad comitum, quam quispiam viginti annorum professione consequitur, valet.

Centiesimum septuagesimum septimum.

Pater cedere potest litem filio studioso.

Centiesimum septuagesimum octauum.

Hæc omnia privilegia motu proprio studiosis concessa censentur, ideo dolus abesse præsumitur, præsertim illa quæ sunt in corpore iuris.

Centiesimum septuagesimum nonum.

Cum edicto principis omnibus privilegiis derogatur, non censentur comprehendi illa privilegia, quæ sunt in corpore iuris, & privilegio speciali per legem generalem non derogatur.

Centiesimum octogiesimum.

His fruuntur etiam Historici, Rhetores, Grammatici, non tamen illi qui primas literas docent, aut discunt, nullo autem modo qui artibus vetitis vacant.

Moguntina quoque privilegia ad eos, qui studiis vacant, solum extenduntur: Item volumus, inquit fundator, quod privilegia, concessionem, exemptionem, indulgentiam, ut præfertur, data & concessa non intelligantur, nisi de doctoribus, & magistris, vniuersitati, & suis facultatibus incorporatis, & studentibus, intransitibus, audientibus, & in matriculam vniuersitatis inscriptis.

Hæc omnia ex diligentissimo, & iureconsultissimo viro colligere volui, non ignarus, non omnia ubique usurpata esse, & multa aliis locis priuatim concessa, sed ut in promptu legentibus essent omnesque agnoscant, quanto favore, liberalitate, & munificentia scientiarum professorum, & alumnos profecturi sint principes, reges, Imperatores, imprimis vero Ecclesia, & summus pontifex. Cuius vnica cura esse debet, ut in orbe Christiano erudita pietas, & pia eruditio conseruetur.

Plurima vero tempora sunt, occasionesque, quibus his privilegiis Scholastici non vruntur, quædam enim si non iniquitatem, recte offensionem aliorum adiunctam habent, nec iustum nisi apud iustissimos vsum. Deinde iure privilegiorum exciderunt. Si vagus sit, si inhoneste viuat, si nec domi studeat, nec lectiones obeat. Si aliorum, & disciplinæ conturbator sit, si alios verberet, irideat, conuitietur, exhibilet, si aleator, decoctor, blasphemus sit, si excommunicatus, si clericus, vel monachus sine superiorum permisso studeat, si nolit obedire rectori, si artibus vetitis operam nauet, si extra gymnasia privilegiata studeat. Aurea itaque lex est Academiae nostræ, quæ auream Moguntiam illustrat, quamuis antiqui sæculi verbis concepta, sed sensu veræ & Germanæ pietatis. Volumus insuper, & statuimus, ut doctores, licentiati, magistri, & generaliter omnes, vniuersitati nostræ incorporati, & qui eiusdem privilegii gaudere volunt: honeste, secundumque iuris præcepta, & vniuersitatis nostræ statuta, viuant. Rectori imprimis, dehinc alterutrum alteri, iuxta dignitatem, & graduum præminentiam, debitum honorem impendant. Præcipue vero Doctores, Magi-

stri, & graduati, animi grauitatem, constantiam, & maturitatem præferant; In scholaribus autem obedientiam, pudicitiam, accuratumque studium. In omnibus denique mansuetos, honestosque mores; Et in summa vitam, quæ disciplinatos decet viros, requirimus, in rebelles nihilominus, pacis turbatores, discolos, nocturnos, & alios qualescunque delinquentes, iuxta criminis atrocitatem, prout sequitur, animaduertentes.

Huc pertinet nobilis illa facultatis Philosophicæ ad suos alumnos adhortatio. Quod felix faustumque sit, & quidem vniuersæ Reipublicæ literaria, sacrosanctas leges nostras, ac statuta vniuerso catui nostro publicare cogitamus. In hoc vero promulgandi negotio, tu studiosa cohors, imprimis admonenda nobis occurris, ne illotis, quod fertur, manibus, pedibusque, neueparum reuerenter ad statutorum nostrorum publicationem confluisse videaris; imo purgatis cum auribus, tum animis omnes militia nostra confortes auscultare, animumque advertere haud oscitanter, præcipimus, optamusque probe ingenuatos, tractabiles, disciplinarumque studii intentos, & eorundem flagrantes amore, nobis offerri. Contra vero discolos, indisciplinatos, difficiles, morosos, sinistro genio, irati que Musis & Apolline natos, hinc eminus ablegamus, manifestæque contestatione tanquam imbelles, ignauos, & literaria militia inuitiles auersamur.

Merito ista prouidentissima maiorum curas anxietatem Tam magna enim privilegia, sapientiæ, pietatis, artium liberalium studio, vtilitati Reipublicæ, non vagorum adolescentum nequitia, ocio, luxuriæ impensa sunt.

CAPVT XVI.

Gradus, & honores legitime conferri eruditibus, eosque magni faciendos esse.

§. I. PRIVILEGIUM magni emolumenti, magnæque dignitatis, & quod pleraque Academiae ab interitu vindicat, seorsum tractandum suscepit, nempe de honoribus, potestate, titulis, quos vniuersitas tanquam quædam Respublica bene meritis conferre solet. Hæc enim multo clarius Academicam Rempublicam, quam sceptri vsus ostendit. Publicas enim dignitates sola Respublica in ciues suos partitur. Quemadmodum igitur omnis Respublica præmiorum & poenarum expectatione gubernatur, sic etiam Academia. Recte dictum:

ὅτι ὁ πᾶσι δὲ δοθέντες οὐδ' ἂν ἴσμεν.

Neque merces est arti, nec ars ipsa floret.

Languescunt omnia honesta, nisi illis etiam ab honore pretium accedat. Quis enim studio filios consecrabit, si nulla præmia tam diuturno, tam incerto labori statuta sint? Nunc multi hoc insonant parulis:

Studium quid inutile tentas?

Et ceteri quidem honores à vulgo collati minores æstimantur. At verus honor est sapientum de dignitate aliena iudicium. Hoc accuratum eruditionis iudicium cum ipsis cæpit Academia. Quanquam enim olim magnus fuerit decretus honor eruditibus, non tamen tam accurata ad lapidem Lydium exploratio, nec ordinum discrimen institutum est: Academiae bonis privilegium illud est reseruatum. Optat apud Lucianum Solon, ut ii qui se in gymnasiis recte gesserint, honoratos à cunctis conspici, & in totius Græciæ conuentu magnificè præconis voce proclamari, ut vniuersa iuuentus, ac spectatores ad virtutis, & scientiarum amorem inflammarentur; verum inualescentibus vitis, & turbantibus bellicis ordinariis eruditioni nullus honor habitus est. Basilii ad inuidiam vsque, Athenis, magistratuum, & magnatum officiis cultus est. Et nostro-

Mores sunt digni privilegii, si sponte honestatem sequuntur.

Præfatio statutorum philosophicæ facultatis.

Honores Academicæ sunt quasi quædam regalia.

Inter honores res politicos est maximus qui datur sapientia.

Quædam tamen penitus abrogata sunt.

Tot privilegia, totidem sunt testimonia dignitatis studiosorum.

Qui vsum privilegiorum non habent.

Aurea lex Academiae Moguntina.

Insignia
professionis
olim data
sunt.

Priuelegia
studiofo-
rum preci-
pue doctori-
data.

In omnibus
in hoc eru-
diti, quam
et bellica
remant.

Ordo facul-
tatum.

Promouen-
tis dignitas
in promoto-
non habetur.

Ordo gra-
dum.

rum honorum in eo aliquod vestigium apparet; nam Cæsareæ, vt narrat sanctus illius Achates, Gregorius, doctores Gymnasii professionis & honoris insignia illi conferre constituerunt. Augustus etiam de iure respondendi auctoritatem omnibus negauit, nisi quibus Gymnasiorum examine id concessum esset.

§. 2. Maximam auctoritatem gradibus, siue dignitatibus Academicis Concilium Lateranense conciliauit, nam defendi, conseruari, & promoueri bonarum artium studia diligentissime iusserunt. Egregia quoque sunt in hanc rem statuta, & decreta Concilii Viennensis sub Clemente quinto celebrati. Qui vero gradus eos consecuti sunt, omnibus priuelegiis præcipue gaudebant.

Honores Academici, sunt testimonia publica eruditionis, cum dignitate, & reuerentia collata, & potestas agendi, fruendique bonis, quæ dignitati collatae connexa sunt.

Magnus ille honor est, qui non fortunæ, non robori corporis, non athleticæ exercitationi, sed animi bonis impenditur.

Potestas non modo ad respondendum, docendum, sed alia quoque honorum ac dignitatum fastigia dantur. Nam vniuersitatum examine approbati, ad principes, tam ciuiles, quam Ecclesiasticos mittebant, vt Reipublicæ curam in parte capessere, ad beneficia quoque, & prælaturas ex doctrinæ prærogatiuum habebant. Itaque ea spe Iustinianus in procemio institutionum, omnes ad studia, tanquam Reipublicæ necessaria hortatur. *Summa ope, & alacri studio has leges nostras accipite, & vosmetipsos sic eruditos ostendite, vt spes nos pulcherrima foueat, toto legitimo opere perfecto, posse etiam nostram Reipublicam, in partibus eius vobis credendis, gubernari.*

Omnia in Republica enim philosophia, & eruditio magis, quam res bellicæ firmant. Val. lib. 3. cap. 3. *Est & illa vehemens, & consians animi militia, literis pollens venerabilium doctrinæ sacrorum antiquæ philosophia, quæ ubi pectore recepta est hominum, inhonesto, atque inutili affectu dissulso, totos in, ad deo virtutis munimento confirmat, potentioris metu ac d. bre facit.*

§. 3. Varietas in huius dignitatibus est, primo in diuersis facultatibus deinde in eisdem. In diuersis ille ordo est, vt primo loco Theologi, deinde iurisperiti, tertio medici, quarto philosophi constituantur. Ita Panorm. c. Cleric. de iudi. Syluester de doctorebus & magistris, n. 2. Nec queri potest honoratissima medicorum natio de iurisperitis, quod cum res, & opes illi, medici vero vitam tueantur, quæ accessorius vitæ minores sunt, postponantur. Nam iurisperitus bene, iuste, pacifice, bono, communi conuenienter viuere docet, quod melius est, quam viuere: addo eos quoque vitam ab insidiis, & violentia legibus defendere.

Quod vero nonnulli censuerunt, eos qui approbati sunt à superiore, & digniore oportere præcedere, iam nullo, am quod quidem sciam fieri puto, imo doctores à pontifice, vel Cæsare diplomatis insignes, cum ad Academiæ veniunt, ob causas, de quibus dicam, suspecti habentur. *Dei a. volas.*

§. 4. Alter ordo est in vna, eademque facultate, in qua sunt, vt nunc vocantur Baccalarii, Licentia, Doctores, & in Theologia Baccalarii Biblici, formati. Singulis certa tempora, ac libri, & scientiæ gradus propositi sunt, idque agitur, vt sensim, per intermedios honores apicem contingant: In omni enim Republica gradus honorum sunt, apud Romanos adilitas, quæstura, prætura, consulatus, & ornamentum consularium censura, ac dictatura.

Quia diuersa ratio nominum fuit, quæ Iustinianus de doctorebus iuris recenset. Nam qui primo anno

legibus operam dabant, vt est in Epist. Iustin. de iuris docendi ratione, ii tam friuolo, quam ridiculo nomine dupondij dicebantur, quali diobolares, vt Cuiac. putat. Dupondius minuti certe numismatis genus fuit. Seneca in controuersia: *Itane peribunt decem iuuenes, propter dupondios tuos?* Et Seneca ad Lucilium Ep. 18. *Tunc mihi crede, Lucili, exultabis, dupondio satur, & intelliges ad saturitatem non opus esse fortuna: hoc enim quod necessitati sat est, debet etiam irata. Non est tamen quare tu multum facere tibi videaris: facies enim quod multa milia seruorum, multa milia pauperum faciunt. Illo nomine te suspice, quod facies non coactus.*

Duo igitur asses erant, aut minutiores nummi, qui tamen in vilissimam seruuli famem sufficerent. Duos sane asses puto, cum Seneca paulo post subiungat; Epicurum ad Polyænum scripsisse, & gloriari, non toto se esse pasci; Metrodorum, qui nondum tantum profecerat, toto. Exiguam fuisse constare ex verbis Epicuri apud Stob. *βραζων τῶ κ' τὸ σωμάτιον ἵδῃ, ὡς ἀπὸ τοῦ χροῦ μὲν, ὃ ἀπὸ τοῦ πῦρος τὰς ἐκ πολυτελείας ἡδοναίς, ὃ δὲ ἀπὸ τῆς ἀλλοτρίας τῆς ἀκρολουδοῦντα ἐν ταῖς δυσχερεῖ, quod sic vertit doctissimus Lipsius; Plenus sum & dissuoluto voluptate corpusculi, idque aqua & pane vtens. Despuo autem sumptuosos voluptates, non ob ipsas, sed incommoda quæ comitantur.*

Per iocum ergo Dupondij illi appellati sunt. Pene eo modo quo initio logices quibusdam in Academicis vocant dialecticos, qui depositi non sunt, Beanos. Sed prudens imperator, imitia aspera, honore sui nominis mitigauit, & nouos Iustinianos appellauit, quam tamen appellationem, nunc exoleuisse plerisque locis video.

Tertii anni auditores Papinianistas vocari auctor ipse est. Quarti anni auditores λῆται, vel λυτοί, vel vt mihi videtur λῆται vocati sunt. Nam λῆται ad rem non pertinet, nisi quispiam à λῆω, quasi videntes deriuat. λυτοί solutos potius, quam solutores questionum significant; Turnebus idoneos soluendis questionibus arbitratur, qua ratione λῆται vel λυτῆρες optimè dicerentur. Quinto anno quo studium iuris habebant ἀσκητοί, seu potius ἀσκηταί nominabantur. Hesychius ἀσκητοί, quod ἀσκητὴν ἐκλυμένους solutos interpretatur, quo indicat se legisse, ἀσκητοί; sed si soluti, nondum igitur se explicuerant suis difficultatibus illi, qui in anno quarto versabantur. Itaque malo hos λῆται potiores, & doctiores esse definitores, & ab honore iuris dicendi, hoc nomen adeptos.

§. 5. Sinenses quamvis Academiæ habeant nullas, honores tamen eruditus magnos conferunt. Ita de illis, obito pro salute gentium orbe, celebris Nicolaus Trigautius lib. 1. expedit: Sinicæ capite 5. Nullus porro ludus est, aut Academia publica (quod & nostris scriptoribus aliqui asseruere) cuius Magistri hos sibi libros susceperint exponendos, sed quique præceptorem sibi pro arbitratu deligit, à quo domi suæ, suoque sumptu instruitur. Horum porro domesticorum ludimagistrorum ingens est multitudo, tum maxime quod in more positum sit, vt dixi, quemq; domi suæ filiorum duntaxat ludum aperire, tamen vnus alterue numeretur, ideo credo, ne aliorum commercio, à studendi contentione auertantur. In hac scientia tres literarum gradus iis, qui ex eorum numero examinandos se se præbent, aprique fuerint iudicati, conferuntur. Id porro examen, in sola fere scriptura consistit. Primus litteratorum gradus confertur in singulis vrbibus, eo in loco, qui ludus appellatur. Eum confert insignis aliquis literatus, ab rege ipso in eum finem nominatus. Is ex officio Tihio, gradus vero ipse Sieueai dicitur, & Baccalaureatus nostratrem repræsentat. Tihio igitur omnes suæ prouinciæ vrbes peragrat, eum gradum collaturus, cui triplex examen præmittitur. Vbi Cancellarius ille, vt

Dupondij.

Dupondius
duo asses.

λῆται, λυ-
τοί, λυτῆ-
ρες.

ἀσκητοί,
ἀσκηταί.

Sine domi
singulos a-
lunt magi-
stros.

Tres gradus
literarum
in Sinia.

Baccalau-
reatus Sin-
cus.

ille, ut nostro more loquar, aduenit, quotquot ex ea urbe, eiusque finibus ad illum gradum aspirant, repente concurrunt, seq; examini subiiciunt. Primum instituitur à Ludimagistris illis, qui Baccalaureis, cum gradū assecuti sunt, præstant, dum vteriozem adipiscantur. In hoc examen admittitur quilibet, & sæpe contingit, ut quatuor, aut quinque millia ex vna urbe numerentur. Hi ludimagistri stipendio regio aluntur, in hunc finem. Hi deinde ad quatuor urbis præfectos (qui omnes sunt literati, alius enim nemo Republicam attingit) à ludimagistris remittuntur, qui denuo examinatos Cancellario præsentant, sed ex vniuerso numero non amplius ducentos, quos ex meliori scriptione dignissimos iudicauerint. Cancellarii tertium est examen, & omnino reliquis austerius; nam è ducentis, viginti, trigintaue, non plures, pro regionis magnitudine, quos eodem examine dignissimos inuenerint, Baccalaureos appellat, & prætorum annorum Baccalaureis aggregat, qui omnes non infimam urbis partem, dignitate repræsentant; nam ab omnibus coluntur spe futura, ad quam accedunt, dignitatis. Talarem pileum, & ocreas dignitatis insignie peculiare, induunt, eoque cultu alium, nisi Baccalaureum prodire est nefas. In magistratuum congressibus, honoratis assident, & grauioribus urbanitatis ritus iis exhibent, quibus vulgo vti non licet. Multis quoque immunitatibus gaudent, & præter Cancellarium, suosque illos quatuor Ludimagistros, nemini fere subsumunt, nec facile cæteri magistratus, de illorum causis, delictisue iudicant. Multis quoque non solum in nouos se Baccalaureos extendit, sed antiquiores etiam superiorum annorum illo gradu insignitos, in eundem reddit, & quid vel profecerint, vel defecerint, seueratratina explorat.

Ergo pro scriptiois bonitate, quinque ordines instituit. Iis qui primo censentur, præmio, potestatem facit munia quadam publica; sed non maxima, sine superiore gradu gerendi; in secunda classe recensitos, præmio quoque, sed inferiore donat. Tertios nec præmio, sed nec poena dignos censet; Quarta publice vapulant, sordidæ poenam lucentes; Postremi tandem Baccalaureatus insignibus exuuntur, & in vulgi ordinem reiciuntur. Id faciunt ne postquam in Baccalaureos recensiti fuerint, in otio delitescant, & quæ didicerint, obliuioni tradant. Alter autem Sinensium literatorum gradus Kiugin appellatur, & cum nostrorum licentiariorum ordine comparatur. Is non nisi tertio quoque anno in prouincia Metropoli, sub octauam lunam, maiori etiam maiestate confertur. Sed non iis omnibus, qui eo digni censentur, sed qui inter illos certo numero dignissimi, pro prouinciarum dignitate, ac celebritate plures, paucioresue. Nam in vtraque regia Pequinenfi scilicet, atque Nanquinenfi quinquaginta supra centum ex omni Baccalaureorum numero licentiatii renunciantur; in Cequiana Quam Sinensi, atque Fiquiana quinque supra nonaginta, in reliquis pro literatorum numero, ac prouinciæ dignitate aliquanto pauciores: In hoc examen soli Baccalaurei, nec tamen omnes admittuntur, sed è singulis prouinciæ urbibus, aut ludis, ut iam dixi, ab Cancellario illo Baccalaureorum minimum triginta, summum quadraginta ex omni numero ad scriptioem excussi, seliguntur. Et tamen hac ratione in prouinciis celebrioribus sæpe numerus eorum, qui ad licentiariorum ordinem aspirant, ad quatuor millia excreuit. Igitur anno illo qui licentiatii initiandis tertius quisque recurrit, qualis exempli causa fuit annus Domini 1609. & proxime recurret 1612. paucis ante octauam lunam diebus, quæ scilicet in Septembrem mensem incidit, magistratus Pe-

guinenses selectissimos ex vniuerso regno philosophos, ad centum Regi offerunt dato libello, ut ex iis triginta in singulas nempe prouincias, binos nominet, qui huic licentiariorum discussioni præsent. Eorum porro alterum è regio Collegio, quod Hanguinem vocant, esse necesse est, cuius Collegæ toto regno celeberrimi esse perhibentur. Eos vero rex omnino non nominat, nisi sub idem temporis punctum, quo citatissimo itinere in designatam prouinciam poterunt peruenire, adhibitis quoque per multis excubitoribus, ne quem ex ea prouincia vlla ex causa prius alloquantur, quam licentiatii sint renunciati. Ex eadem quoque prouincia, ab magistratibus philosophi celebrioris euocantur, à quibus Regi illi examinatores duo, in hoc examine primaque scriptioem discussione, cum fide adiuuentur. In qualibet porro metropoli, palatium ingens pro hoc examine duntaxat extructum cernitur, altissimis muris cinctum. In eo domiciliorum stationes permultæ, & ab omni tumultu semotæ, in quibus examinatores, quos dixi, dum scriptioes discutiunt, commorantur. Præter has, in medio palatio sunt cellulae super quater mille, quæ præter exiguam mentiam & scabellum, & vnum hominem capere vltra nihil possunt, ex his cellulis nemo cum vicino colloqui, sed nec videre quenquam potest. Vbi examinatores, & Urbani, & Regii, quos dixi, in Metropolim aduenerunt, prius in eo palatio, in sua quisque statione includuntur, quam cum vilo colloqui possint, imo à mutuis inter se colloquiis excluduntur, toto eo tempore, quo inscriptionum discussione laboratur. Quinetiam id temporis nocturnæ diurnæque multorum militum, & magistratuum excubiæ, explorant, & arcant omne literarum, ac sermonum commercium eorum, qui intra palatii fines degunt, cum iis, qui extra eos commorantur. In hoc porro examen tres & eundem ubique dies toto regno deputantur, nonus nempe ac 12. ac 15. octauæ lunæ dies. Et ab illucescente aurora in primam noctem tempus scriptiois conceditur, ianuis studiose oclulis. Scribentibus porro leuis refectio pridiæ comparata sumptu publico præbetur. Cum in palatii fines Baccalaurei admittuntur, seuerissime explorantur, secum aliquem librum aut scriptioem deferant nec ne. Et solum sinuntur penicillos aliquot quibus ad scribendum vtantur, & scriptoriam laminam, de qua supra, atramentum chartamque deferre. Eorum porro vestes penicilli, laminae scriptoriae, ne quid per fraudem contineant, explorantur: Si fraus aliqua deprehensa fuerit, non excluduntur solum, sed etiam acerrime puniuntur.

Posteaquam in palatium admissi Baccalaurei, & fores clausæ, & publicis sigillis obfirmatæ, Duo illi ab regia examinis præfides, tres è tetrabiblio illo sententias in publicum exponunt suo arbitratu selectas, quas singuli totidem scriptioem sibi thema proponunt; è qualibet item quinque illarum doctrinarum quaternas sententias, aliarum toridem scriptioem thema proponunt. Easque sibi quisque deligit, quæ ex ea quam proficeretur doctrina, eruuntur septem has scriptioes oportet esse non verborum solum luminibus, sed sententiarum quoque pondere graues, obseruatis accurate Sinensis facundia præceptionibus, nec vllam scriptioem oportet quingentos numero characteres superare, quorum singuli singulas dictiones nostras exæquant. Die altero, qui biduum ad examinandum quietem consequitur, eundem in modum reclusis, tria proponuntur, quæ olim ex veterum annalibus eruta contingere, vel alia quadam, quæ imposterum poterunt euenire, ternis singuli scriptioibus sententiam suam

Examinatores magna cura leguntur.

Corruptelis obuia itur.

Omnia salendi præcisa occasio facit, ut veritate nuntiantur.

Examen scripto fit.

dictum hoc

Tria examina Baccalaureorum.

Ad includere renouantur Baccalaurei veteres.

Ofiquis genus hac in Europam reducat.

Licentiatii.

Non omnes digni renunciantur licentiatii, sed qui sunt necessarii prouinciis.

Candidatorum quatuor millia.

Ad politi-
cen & ius
examen hoc
pertinet.

Nō dissi-
mle rationem
in premiis
distribu-
dis societas
obseruat.

Quid si hec
aliquo in
Academias
induceren-
tur?

Doctoratus
Sinenſium.

dicunt, aut Regem dato libello monent, quid eo in casu faciendum, è regni bono videretur. Tertio similiter die tres iis lites, ex iis proponuntur, quæ in gerendis Reipublicæ muneribus discernendæ exigi possunt, ternis itidem scriptionibus singuli sententiam suam explicant, quam in ea lite diiudicanda ferrent. Acceptis in hunc modum suo singulis die scriptionum argumentis, & ad memoriam transcriptis, Baccalaurei in designatam sibi ab iis, quorum interest, cellam ad scribendum ingrediuntur, & magno ubique silentio, à singulis scribitur. Scriptiones singulorum in libello in eum finem parato, à singulis transcribuntur, adscripto suo, parentis, aui, & ab aui ad finem scriptionum nominibus, & libellum ita obfirmant, vt non nisi à deputatis possit aperiri. Id singuli cum singulis libellis fecerunt, eos deputatis offerunt: illi, priusquam in examinatorum quam manus veniant, librariorum, qui iam parati adfunt, manu transcribuntur: ac ne fraus esse possit, rubeo colore exempla pinguntur, ipsa porro autographa, sine auctorum nominibus examinatoribus discutienda traduntur, ipsa vero autographa, numeris signata, quæ transumptis respondent, interim asseruantur. Id fit, ne qui discutiunt scriptiones, auctorum nomina vel ipsam pingendi rationem internoscant. Priores illi ex vrbanis magistratibus selecti examinatores, scriptiones omnes excutiant, & pessimam quamque ita reiciunt, vt regis examinatoribus duplum offerant eius numeri, ad quem excreſcere licentiatorum numerus potest. Ita si centum & quinquaginta renunciari oportebit, scriptiones trecentæ seponuntur, & ad regionum examinatorum stationem postremo scrutinio excutiendæ transmittuntur; è quibus optimas quasque, quantum pro numero licentiatorum satis, segregant. Ex eo inde numero primas, secundas, & tertias deligunt, & in ordinem accurate componunt. His peractis omnes simul examinatores, transumpta cum autographis, appositis numeris, agnita conferunt, & auctoris in autographo nomen legunt: hæc nomina cubitalibus literis descripta, in ingenti tabula exponunt, octaua fere luna exeunte, magno magistratuum concursu, applausuque eorum, qui licentiatos renunciatos, vel sanguine, vel necessitudine contingunt. Hic porro gradus priore longe superior, ac celebrior, & peculiari dignitatis ornatu. Imo si ad supremum gradum aspirandi deponunt cupiditatem, non in minorum in Republica munerum capaces existunt. Hoc actu ad exitum in hunc modum perducto, Regii examinis præfides, librum euulgant, quo totius examinis successus, licentiatorum nomina, & insigniores de qualibet proposita materia scriptiones hac ratione in regnum vniuersum immittuntur. Sed maxime illius scriptiones typis illis excuduntur, qui primum inter licentiatos nomen est sortitus. Is Sinico Quiayuen appellatur. Hic porro liber eleganti imprimis charactere excuditur, totoque regno spargitur, cuiusque aliquot exemplaria Regi offeruntur, & reliquis palatinis. In hoc examen minime admittuntur, qui sunt alterius provinciae Baccalaurei. Solum in vtraque Regia pauci ex aliis provinciis ex peculiari priuilegio, quod in ludum regium, cuius collegæ sunt, adsciti sint, postquam Baccalaureatum obtinuerunt, in id Collegium, perſoluto Camerae regiae certo aureorum numero, adſciſcuntur. Tertius apud Sinas literatorum ordo Cinſu appellatur, & Doctoratum nostratrem plane repræſentat. Hic etiam tertio quoque anno confertur, sed solum in Regia Peguinenſi, & Doctorum initiandorum annus semper est is, qui licentiatorum actum proxime inſequitur. Eum por-

ro non nisi ex vniuerso regno trecenti, conſequuntur, tamen è singulis provinciis licentiat, quos aleam examinis subire voluerint, ipſo iure admittantur. Inſtituitur hic actus ſecunda luna iisdem, quos ſupra memorauimus diebus, forma quoque eadem, nullo plane diſcrimine, niſi quod pro ratione gradus atque dignitate creſcit etiam in explorando diligentia, ne qua forte fraus fauorque ſubrepat, ipſi quoque examinatores è grauiffimis regni Magiſtratibus, quos Colaos vocant, de quibus infra, examinis præſes nominatur. Finito examine, renunciatiſque Doctoribus, eo ipſo in palatio, in quo etiam licentiatos renunciari mos eſt, ſimul omnes in palatio regio, coram præcipuis totius aulae magiſtratibus, quin etiam ipſe rex olim aderat, propoſito themate, ſcriptionem componunt, cuius iudicio, magiſtratum, quos ipſi geſturi ſunt, ordo renunciatur, in tres claſſes diſtributus. Huius examinis magna eſt celebritas, quæ tota in breui ſcripturuncula conſiſtit. Qui primum in Doctorum examine locum obtinuit, illius tertius locus in hoc ſecundo examine extra aleam verſatur. Qui vero in hoc examine primas ac ſecundas obtinet, inſigni per totam vitam dignitate inſignitur, præterquam quod maxima quæque in Republica munera gerit. Ea dignitas aptiſſime cum Ducis apud nos Marchionis titulo conferretur; ſi ea in poſteros hæreditario iure transferretur. Hi mox Doctores propria veſte, pileo, & ocreis, ac reliquis etiam magiſtratum inſignibus gaudent, & ad publicos magiſtratus optimiores, ac nobiliores euehuntur, eo ſemper ordine, vt nuſquam doctores ab licentiatis ſuperentur, habentur quoque in primorum regni numero, & reliquis licentiat, quibus ſors non æque cecidit, ſuis pridie Collegis, ita repente ſuperiores exiſtunt, vt credi vix poſſit, nam vbique potiores partes illis cedunt, & ſpecioſioribus eos titulis compellant. Hi autem licentiat qui à doctorum numero reiecti ſunt, ſi ſpem doctoratus imposterum conſequendi depoſuerint, ad gerendam Rempublicam admittuntur, & licet infra doctores, non tamen inſimos vel in regia vel foris magiſtratus gerunt. Si fortunam denuo tentare placuerit, domum repetunt, ſedulo ſcribendo legendoque exercent, toto inſequente triennio, dum redeunte annorum circulo, in examinis arenam iterato deſcendant. Id quoties libuerit, tentare licet. Et euenit non raro, vt aleam decies ſubeant, repugnante ſemper fortuna, qua ſpe lactati, vitam abſque munere publico vniuerſam terunt. Dum aut ſummi, aut nihil eſſe volunt. Huius quoque non leuis atque inferioris ordinis renunciati ſucceſſus, ſuo priuatum volumine ab examinantibus excuditur, adſcriptis vt ſupra, nominibus, & inſigniori quaque ſcriptione. Præter hunc librum, alius etiam quotannis editur, quo doctorum omnium nomina, patria, parentes, officia, & quo in loco ea gerant, deſcribuntur. Ita qui annum hoc volumen inſpexerit, ſciet quam quiſque dignitatem à primo doctoratus anno ad obitum vique, & vbi geſſerit, quibus gradibus honorum vel alenderit, vel deſcenderit, quod apud Sinas pro cuiusque meritis eſt quotidianum. Et eſt in hac graduum conſecutione illud admiratione dignum, quam eiſdem anni Collegæ inter ſe neceſſitudinem contrahant, nam non licentiat minus quam doctores, quibus fortuna vt faueret in eundem annum conſpirauit, ſeſe loco fratrum per vniuerſam vitam habent, ſequē mutuo & propin quos ſuorum Collegarum in omnibus rebus adiuuant, vnanimi ſemper animorum conſenſione, cum ipſis quoque examinatoribus, etiam arctius vinculum neſcunt, quale ſolet inter parentes, ac filios, vel diſcipulos ac magiſtros, debita ſem-

Magiſtra-
tus Sinenſes
ſunt exa-
minatores.

Nullus le-
bor arduum
videtur, vbi
premiis eſt
magnum.

Fidenter
monet d
princeps
imitare.

Militia
nensis.

bita semper veneratione, tametsi saepe contingat, ipsos discipulos altius magistro, per singulos honorem gradus ascendere. Hos etiam honorum gradus iisdem annis ac locis, iisdemque titulis, iis qui militiam profitentur, concedi mos est. Tempus solum in sequentem lunam differri solet. Verum ex eo quod apud Sinas ars militaris iacet, longe inferiore conferuntur apparatu. Et ita pauci ad eos aspirant, ut omnino res misera videatur. Militare hoc examen triplex quoque est. In primo equestri cursu incitatus, sagittas novem expedit: In secundo totidem sagittas in eundem scopum pede fixo collineant. Et qui ut minimum quatuor sagittas ex equo, & duobus è solo scopum attingerent, in tertium examen admittuntur. In quo de rebus militaribus, proposita quaestione, iubentur scripto respondere. Iudices deinde collaro inter se triplici hoc examine, in vnaquaque provincia, ex vniuerso numero licentiatibus fere quinquaginta renunciant. Quo anno vero Peguini doctores nominantur, militares quoque ex omni licentiarum totius regni numero selecti, triplici etiam examine praeui, omnino centum militari doctoratu insigniuntur. Doctores ex hoc Collegio facilius quam licentiatibus non tamen sine largitionibus ad aliquam praefecturam militare designantur. Vtrique, cum primum renunciantur, siue ii de Philosophico siue de militari sint senatu, supra aedium suorum limen ad familiae commendationem, titulum inscribunt literis cubitalibus, quo significatur, quam quisque dignitatem sit adeptus. Illud ad extremum praetereundum non est. Omnium examinum arbitros ac praesides, siue de re militari, siue de Mathematicis disciplinis, & arte medendi, & longe magis de rebus Ethicis discusso inscribuntur, è senatu Philosophico deligi, nec vllum vel Ducem, vel Mathematicum, vel Medicum illis adiungi; quod non parum Europaeis nostris mirum, & fortasse ineptum videbitur. Tanta enim est eorum qui Ethica disciplina praecellunt, apud Sinas opinio, ut omnino videantur aptam de omnino posse ferre sententiam, tametsi extra suae professionis limites longius euagantur.

Hoc vnicui
in illo exa-
mine in-
eptum est.

Honoratiss-
ima Aca-
demia in
qua sincera
iudicia.

Quantum
temporis ad
studia, &
honores A-
cademicos
requiratur.

Philosophia
triennio.

Theologia
quadrien-
nio absolui-
tur.

§. 6. Plurimis hæc verba auctoris retuli, tum quod viri optimi, quique animam suam toties posuit suis in manibus, ut gentis ignota animas lucrarentur, memoriam mecum recolam; tum quia Academiae nostrae, in quibus lapsa disciplina, & ardor discendi extinctus est; ad hunc modum in integrum restitui possint. Audeat simile quippiam princeps, tota Europa nobilissimam Academiam in urbe sua exurgere conspiciet.

Quenam ad hos gradus temporum intervalla requirantur, certo statui non potest. Societas nostra Philosophiae triennium, Theologiae quadriennium constituit. Sic habet Reg. 17. præpos. Prou. Philosophicum cursum triennio absolvent, non autem minore tempore, ubi sunt nostri: si autem soli sint externi auditores, relinquatur provincialis iudicio, quotannis vero, si fieri potest, unus cursus absolvendus, & alter inchoandus.

Et reg. 9. §. 1. Quadriennio ex Constitutionibus Theologiae cursum absoluitur, idque à duobus, vel si omnino aliter fieri non posset, à tribus ordinariis Professoribus, pro diuerso provinciarum usu. Vbi autem tres erunt, tertia lectio erit moralis Theologia, in qua ex professo, & solide explicentur materiae morales, quae ab ordinariis Professoribus, vel omnino praetermitti, vel brevissime perstringi solent. Quam quidem lectionem nostri biennio saltem audiant, alteroque biennio scripturam faciant.

§. 7. Regni Sacri iura hoc in genere seuerissima, refert prudentissimus, & doctissimus Politicorum Petrus Gregorius Tolofanus, lib. 18. c. 9. Ita vero ille refert ex concordatis regni, & summi pontificis. Ad presumptionem probationis scientiae facit tempus, quod

quis in scholis in discendo consumperit, iurisq. civilis studium quinquennio perfici posse docuit Iustinianus: iuris vero canonici septennio, canones. Ex praescripto vero concordatorum, gallicorum, & summi pontificis, pro beneficiis obtinendis in regno Galliarum in vim privilegiorum, nominationum, statutorum, ut collatores ordinarii, aut patroni ecclesiastici, dignitates, personatus, administrationes, officia & beneficia ecclesiastica, in mensibus graduatis, & nominatis assignatis, vacantia, illis graduatis simplicibus aut nominatis illa conferre, aut ad illa eos duntaxat praesentare teneantur, qui per tempus competens in vniuersitate famosa studuerunt. Tempus autem esse competens declaratur decennium in magistris seu licentiatibus, aut bachchaliis in Theologia: septennium vero in Doctoribus seu Licentiatibus in iure Canonico, civili, aut medicina, quinquennium autem in magistris seu licentiatibus in artibus, cum rigore examinis, à logicalibus inclusive, aut in altiori facultate. Sexennium in bachchaliis simplicibus in Theologia: Quinquennium vero in bachchaliis iuris canonici aut civilis, in quibus bachchaliis iuris canonici & civilis, si ex utroque parente nobiles fuerint, triennium sufficere decernitur. Simples graduati dicuntur ibi, qui nominationes non habent, nec favore etiam tanto ac qui habent in consequendis beneficiis donantur, tempus illud ante ademptionem graduum studiorum desideratur completum, ad effectum consequendi privilegium acceptandi beneficia debita per concordata graduatis simplicibus, vel nominatis, vacantia certis mensibus, prout definitum, & distinctum fuit.

Gallica A-
cademia ad
nominatio-
nes benefi-
ciorum mul-
tum requi-
runt tem-
poris.

Tempus studiorum perficiendorum in praedictis est iuris positum, ad effectum privilegii consequendum, sed in aliis potest esse arbitrium magistris, qui promouendos possunt suo iudicio vel ante, vel post illud probare. Artes longae, vitae breues, & ut quis possit discere, tempore indiget, ut postea possit docere.

§. 8. Verum hoc fateatur esse iuris politium, in aliis est arbitrium, nam ob ingeniorum diuersitatem alii citius, tardius alii ad eruditionem veniunt. Temporis igitur illa ratio instituenda est, quae mediocribus ingeniis sufficiat, maximis non sit onerosa, & quam tarda ingenia magno labore pene attingant.

Facultas Theologica Moguntina, quae iam annos quinquaginta magna omnium utilitate floret, ita statuit tit. 4. §. 2. Nolumus vllius aetatis, aut temporis studiorum rationem haberi in promotionibus, nisi & cognitione rerum Theologicarum conuenienter ad gradum qui petitur, & honesta conuersationis, ac vitae testimonio promouendus commendetur. Nam infames Apostatas, aut peruersis moribus notorie praeditos quantacunque doctrina excellerint, omnino promotionibus arcemus.

Moguntia
nec tempus
studiorum
sine doctri-
na, nec do-
ctrina sine
moribus ad
promotionem
sufficit.

Temporis enim iactura, sine profectu, ad rem nihil facit, tempus tamen describit §. 4. Item statuimus & ordinamus, ut nemo ad praedilectionem, vel gradum Baccalaureorum Biblicorum admittatur, qui ut minimum non audierit praedilectiones Theologiae ordinarias per duos annos: ad gradum vero Baccalaureorum sententiariorum ante tertium annum expletum nemo admittendus est, ut inchoare possit praedilectionem tertij libri sententiarum, qua inchoata censetur Moguntina. Baccalaurei formati: Licentia vero gradum nemo, nisi elapso anno quarto studiorum Theologicorum consequatur.

Tempus
Theologici
cursus in
Academia
Moguntina.

§. 9. Nunc etiam mala Academiarum recensenda sunt; neque enim politici est illa dissimulare, quae in totius reipublicae perniciem erumpunt. Ac primo quidem multis locis, ad honores Academicos indigni promouentur. Vetus illa querela est; propter quam Academiis multi oderunt, nonnulli euerfas esse cupiunt. Sed iniuria, ad magistratus civiles, ad tribunalia, ad diadema & sceptrum quoties metu, spe, precio, imo & per flagitiosa obsequia euehuntur illi, quos seruos habere vir honestus nollit? Ecclesiae quoque opulentia, crebro pessimis, non saepe optimis obuenit. Quid igitur mirum est, si vitia quibus tota Respublica premitur, Academicos quoque afflent, & sensim inficiant? Fateamur igitur ita esse, & viris doctissimis nunquam deesse quod emendent. Me accusatorem Academiae non habebunt. Iam olim

In laudanda
republica
saepè ranti-
tas, in deteg-
gendis erra-
tis sinceritas
cernitur.

Tota respu-
blica cum
neuos ha-
beat, non
potest esse
immunis
vniuersitas.

Academia
que promo-
uent indi-
gnos ipso iure
priuantur
privile-
giis.

Imperitia
astuta am-
bitio facit.

Doctores
bullatos ipsi
pontifices
obdicant.

Academia
ipsa indi-
gnos pro-
mouent.
Experien-
tia summa
est argumē-
tum.

Indigni
promotio
letale cri-
men.

Impostura
est indigni
promotio.

Academia
imperitis
gladiū pra-
bent.

monuit Concilium Constantiense. Item ut de cetero floreant sapientia, & vigeant literarum studia, nullus ad titulum graduum, & honorum assumatur, nisi idoneus, & approbatus moribus, & scientia, atque bene meritis: nec ita leuis, & nimium precipitata promotio fiat. Nam ut notum est, & multis ridiculosum, multi magistrorum nomen obtinent, quos magis adhuc discipulos esse deceret, contra facientes aut venientes, privilegii regalibus eisdem vniuersitatibus concessis, ipse iure priuentur.

Ipsis pontificibus, ambitio imperitorum imposuit. Praxin ostendit Petrus Gregorius l. 18. c. 9. §. 7. Refert Iulius tertius summus pontifex in constitutione edita sexto Februarij millesimo quingentesimo quinquagesimo secundo, absum quandam emendauit, quod multi iuris ciuili, & canonici ignari, ad doctoratus gradum aspirantes indebite, sub pretextu quod in aliqua vniuersitate studij generalis operam dando in tantum profecerint, quod idonei existant, licentiam à sede Apostolica obtinerent, vel extorquerent, ut ab aliquo prelato, seu à persona in dignitate Ecclesiastica constituta, etiam de propitiis extorquendo, insignia doctoratus in Romana curia suscipere valerent: & eiusdem licentia pretextu examine ad id requisito, & aliis necessariis desuper minime adhibitis, contra sacrorum Canonum statuta, & iuris dispositionem, in illius doctoratus dignitatis opprobrium, se ad illius gradum faciebant promoueri, vnde gradus ex praemissis vilescerebat, illudque emendans disponit S. Pontifex neminem de cetero in vrbe creari posse doctorem nisi à Collegio Aduocatorum consistorialium, non obstantibus privilegiis & licentiis in contrarium concessis.

Hinc nihil hodie vilius, aut suspectius doctoribus bullatis, quamuis multi insigni eruditione polleant, cum tamen illi quos Pontifex, vel Imperator eo honore dignatus est, summo loco haberi soliti fuerint: Verum praesumitur, non quidem in iudicio, sed hominum opinione, fraudulentia: nec minor tamen in ipsis Academiis error est. Ad experientiam appello causas defendant doctores, disputent magistri. Rhodus, & saltus suspicionem meam refutabunt.

Mali tanti causa est, mundo ipso potentius, aurum; Dum enim pecuniae inhiant nonnulli Academici, quibusuis honores suos prostituunt: Et multo gratiores sunt, imperiti, qui examinis seueritate muneribus mitigant, quam qui eruditione, & doctrina insigni documento prouocant. Credo interdum pauperem Academicorum, ad ea lucella illos deicere, sed aliud quiduis agendum potius; quam pecora & trunci ad cathedras doctorum trahendi: Tales enim promouendi sunt, ut si leges interirent, recte tamen docerent, & viverent. Haec autem tum ipsis, tum principibus consideranda propono.

§. 10. Primo. Doctoratum in facultate Theologica, Iuridica, Medica, ab eo qui se indignum esse nouit, nec sine peccato mortali suscipi, nec ab aliis conferri posse, si indignum esse nouerint. Ita Syluester de doctorib. §. 4. Nauar. de pecc. mag. & doctor. c. 25. Arm. Aluar. Pelag. l. 2. d. planctu Eccl. Sa. in aphorif.

Causa magis est, quia Rempublicam, atque Ecclesiam fallunt, & in magna re, qui enim tibicinem imperitum canendi voluptatibus principis offerre non auderent, illi populum, principumque salutem alienae imperitiae obicere non verentur. Gradus vero illi dantur, ut Ecclesia idoneos habeat doctores, qui haereticis resistent, infideles conuertant, & creduntur principes, tum Episcopi Academiis, à quibus sine graui scelere falli, & irrideri non possunt. Sunt vero sua facilitate rei omnium, quae inde sequuntur, malorum. Si indoctus Theologus, aut fidem ignorantia prodit, aut aduersarios conscius suae imbecillitatis fugit; Si clientem perdit indoctus patronus, si clinicum medicus inexpertus curandum suscipit, letifero se crimine obstringunt; quia lucri causa proximos in salutis, vitae, & fortunarum discrimen praecipitant:

& ut tantum possent Academica auctoritate fulti licentius grassantur.

Accedit propria singularum fides, officiumque: doctores enim qui sunt in senatu Academico, vel promissione, vel etiam iuramento obstringuntur, ne in idoneos admittant. Nostra facultas t. 7. §. 4. Omnes inreuerando constringit; Se fidele testimonium de Baccalariis in Theologica facultate cum legitime interrogantur, perhibituros. Itaque recte Syluester etiam perituro obligatos censet, qui indignum admittunt.

Quamuis autem nunquam docturi videantur, aut causas acturi, aut sane praxin medicinae exercituri, ita ut abesse periculum videatur, non tamen sine mortali peccato testimonium eruditionis publicum decerni indoctis potest. Nam forte occasio, aut necessitas, ut sunt rerum humanarum omnia incerta, id exiget, atque ita nihil nisi inanem titulum, & si haec minus latuerit, auctoritatem nocituram adferet. Hoc cauere prudentis est, ne furioso gladium, ne imperito iudicandi, aut docendi potestatem committat, quamuis enim furiosus gladio, quandoque recte utatur, nunquam furioso recte datur gladius. Et quamquam casus operam imperiti medici aliquando faciat salutarem; improba tamen est temeritas illius, qui artem in alieno corpore experitur.

Quod si nullum vnquam detrimentum priuilegiata, & doctorali inscitia allaturi sunt, graue tamen peccatum est; & reipublicae perniciosum eruditorum insignia, stolidis pecudibus appingere. Nec principum, fundatorumque honestissima voluntas, sine scelere eludi potest. Si enim totius Reipublicae interest, ne fortium virosum, & bene meritorum praemia in se versuti, & callidi deriuent, certe maximum sentiet detrimentum, si doctrina, & prudentiae testimonio falso decorati incedant illi, qui adeo rudes sunt, ut doceri vix queant. Nam praeterquam quod honores illi penitus contemnuntur; Si tam indignis, quam dignis contingunt, aliud etiam malum oritur, quod multas Academias pessum dedit. Omnium adolescentum ignauia, ociumque, & inde erumpens dissolutio, libidineque. Si enim ad Academicorum honorum arcem, tam pecuniosa imperitia, quam laboriosa scientia deducit, multi paucorum nummorum iactura, longi temporis maximos labores, facile rediment. Tristissimos istius Academicae perfidiae effectus, multae vniuersitates experiuntur, in quibus à multis annis, à gradibus nemo arceatur, & carimonia loco examen duntaxat agitur. Quis enim diligentior in literis est, ut gradum consequatur, aut cui merus repulsae marcorem excutit, si diuites indoctos summo loco, quasi eruditione venerabiliores stare videt?

§. 11. Sed neque opibus Academiae illa prauaricatione consulitur; nam postquam vulgata sunt indignis insignia, postquam turba fecit contemptibiles, primo nobilitas honores illos spreuit, nunquam factura, si in illis vera eruditionis testimonia esse agnosceret. Magnum hoc vulnus est vniuersitatum, nobilissimam iuuentutis partem amisisse. Vidi nobilissimos adolescentes, magnatum filios, principum cognatos, omnes studiorum partes assidue, diligenterque tractare, magistrorum testimonia postulare; sed gradus Academicos, hoc est, publica testimonia contemnere. Quod enim communiter tam doctis, quam indoctis conceditur, non est, (dicebant) testimonium eruditionis; sed inutiles carimonia hominum ociosorum, & ambitiosorum. At vero Ecclesia doctores nullo modo contempnos esse vult, cum tam multa, & grandia illis committat. Quantum Concilium Tridentinum doctoribus tribuat fess. 22. c. 2. de reform. explicuit. Quicquid, post hac ad Ecclesias cathedrales erit assumendus, is non solum natalibus, etate, moribus, & vita ac aliis, quae à sacris canonibus requiruntur.

Indignum
promouen-
tes sunt per-
turi.

Ipsa hono-
rum pro-
fatio, &
vilis gra-
ue crimen
est.

Graduum
prostitutio
dissolutio-
nem, ocium
inducit.

Si dignos
querimus,
pauci pro-
mouendi
sunt.

Diuitiae e-
ruditionis
honorem
saepè praeci-
pant.

Nobilitas
Academi-
cos honores
probo du-
xit, post-
quam vul-
gati sunt
indigni.

Ecclesia do-
ctores vult
esse honora-
tos.

MERITO
promotus.

quiruntur, plene sit praeclusus, verum etiam in sacro ordine an-
tea, saltem sex mensium spatio, constitutus. Quarum rerum
instructio, si eius notitia nulla, aut recens in curia fuerit, à se-
dis Apostolica legatis, seu nunciis provinciarum, aut eius ordi-
nario, eoque deficiente, à vicinioribus ordinariis sumatur;
Scientia vero praeter hac eiusmodi polleat, ut muneris sibi in-
iungendi necessitati possit satisfacere. Ideoque, antea in Vniuer-
sitate studiorum Magister, siue Doctor, aut Licentiat in sa-
cra Theologia, vel iure canonico, merito sit promotus, aut pu-
blico alicuius Academiae testimonio idoneus ad alios docendos
ostendatur. Quod si regularis fuerit, à superioribus suae reli-
gionis similem fidem habeat. Praedicti autem omnes, vnde in-
structio, seu refectio erit sumenda, hac fideliter, & gratis
referre teneantur: alioquin eorum conscientias grauiter one-
ratur esse scient: ac Deum, & superiores suos habebunt ultores.

§. 12. Quid grauius dici posset à generali Conci-
lio, in eos, qui prandiolis, & paucis nummis, publi-
ca illa testimonia diuendunt?

Examine clericorum, doctores praeficit eadem Sy-
nodus (sess. 24. cap. 18. de refor. Sine vero hi examina-
tores, Magistri seu Doctores, aut Licentiat in Theologia, aut
iure Canonico, vel alij Clerici, seu Regulares, etiam ex ordine
mendicantium, aut etiam seculares, qui ad id videbuntur ma-
gis idonei, iurentque omnes ad sancta Dei Evangelia, se qua-
cunque humana affectione postposita, fideliter munus executores.

Quid vero illi de scientia aliorum iudicabunt, si
sua ambitione, si academico periurio facti sunt ipsi
doctores? Si fal infatuatum fuerit, in quo salietur?
Eadem sessio cap. 12. Archidiaconus iubet esse magi-
stros, vel licentiatos in Theologia, vel iure canonico. Et c. 16.
Vicarii Episcopi constituuntur. Hac cum Ecclesia
constituitur, tantum Academicis testimoniis tribuit,
quantum vix vlli alteri, ideoque merito contra pra-
uaricatores, Deum ultorem inuocat. Eadem in ius-
tis, & medicinae doctoribus esse ratio. In illorum e-
nim consiliis res publica, tota pene versatur, in ho-
rum scientia multorum, atque etiam principum, &
magnum vita.

§. 13. Quid vero de magistris artium, & baccalau-
reis? Non desunt, qui indignos à peccato mortali
excusent, siue gradum imperiti suscipiant, siue conse-
crant. Nulla enim Reipublica pars illis committitur,
quamuis igitur stolones togatos, epomide, pileo, an-
nulo adornent; neminem tamen fallent, quia rebus
nondum admoventur. Ego contra sentio, indignos
baccalaureatus, aut magisterii Philosophici insigni-
bus ornare, peccatum esse mortale. Primo quidem
ob iuramentum quo multis in Academiis examina-
tores adiguntur, ut promittant indignos non admif-
suros; itaque fundatores, & Academiæ quæ iura-
mentum postulant, rem grauem esse censent; hinc
consequitur, ut etiam illi, qui quamuis iusiurandum
non dixerint; promissione tamen fidelitatis tenen-
tur, ut in re graui, publicum testimonium falsum sine
grauis peccato dare non possint. Deinde; Multa et-
iam magistris artium committi solent; disputandi,
docendi, examinandi alios, promouendique pote-
stas. Quæ ubi imperitis collata fuerit, necesse est stu-
dia illa, quæ Reipublicæ sunt necessaria, capere ma-
gna detrimenta, quæ cum maiora sunt, quam pecu-
narium damna, hic quoque crimen cernitur. Cum
enim numerosa sit in Academiis iuuentus, quæ Phi-
losophiæ operam nauat, contemptu honorum Aca-
demicorum, constat ipsos ardorem studendi restin-
guere, est exerte ipsam iuuentutem corrumpere.
Contemuntur autem, cum delinunt esse testimonia
eruditionis. Et quo maiore vestium, conuiuiorum,
carminum, comitatuum apparatu caritoniae illæ
peraguntur; eo apud confcios suæ, atque alienæ in-
icitia maiore ludibrio habentur. Quia spectatiore
pompa, testimonia falsa, leuitasque Academicorum
producitur. Haud pauca sunt Ecclesiæ Collegiata,

quæ Baccalaureatum, aut magisterium requirunt,
quas fallere non modo est turpe, sed etiam crimino-
sum. Denique qui promouent indignos, cum non
semper, nec omnes possint euehere, nisi omnem di-
sciplinam evertant, vehementer infamant eos, quos
repellunt, magna enim est infamia, ne inter indoctos
quidem locum habuisse, ne Myforum quidem extre-
mum esse. Atque hinc ille contemptus oritur, cum pri-
mus locus non est magno honori, & vltimus contu-
meliâ trahit ingentem. Quomodo vero cognoscam
dignos & indignos? Aut quæ normæ discriminis?

§. 14. Res ardua est, quæque excusationum late-
bras aperit illis, qui disciplinam dissolunt, nec Aca-
demias scientiarum flore, & studio, sed pomparum
inanibus meriuntur. Retegam tamen illa arcana, &
prætextus auferam.

Inter eos qui digni doctoratu censentur, magnum
est discrimen, & ut philosophi loquuntur, latitudo.
Augustinus, & Hieronymus doctores sunt; nec ta-
men eo nomine nō digni, Eucherius, Prosper, alij;
nam Augustinum semel Ecclesia habuit, multis vero
in singulos annos doctoribus indiget. Non igitur ad
vnam normam, exigenda est eruditio. Quis enim
nunc aut doctor, aut Episcopus creatur, qui non lu-
bens, volens se Augustini discipulum fateatur?

Nullus magister, aut doctor eius scientiæ creari
debet, qui eam docere non possit. Nam magister, &
doctor à docendo ita nominantur. Deinde plerisque
in Academiis qui promouentur, etiam iureiurando
ad docendum astringuntur. Facultas philosophica à
suis hoc iuramentum exigit. Postremo iurabunt, se vnum
annum integrum à promotione, in nostra facultate praeleg-
do, ac docendo duraturos, ac eodem anno semel publica dis-
putatione praesidere velle. Quomodo iurabit doctorum ea,
quæ non didicit? Irrisorium hoc iuramentum est, si
aliquis iuret se doctorum literas. Ecclesia & res publi-
ca tanto sumptu illa magisteria, doctoratusque ad do-
cendum, ordinauit, ut optime monuit Syluester de
doctorib. §. 4. Ecclesiam omnia illa, non modo phi-
losophiæ, & maiora studia ad docendum referre, sed
linguarum etiam cognitionem docent canones. To-
tam rem exposuit extr. de magistris Clemens V. in
Conc. Vienn. c. 1. Inter sollicitudines nostris humeris incum-
bentes, perpeti cura reuoluimus, ut errantes in viam veritatis
inducere, ipsoque lucrifacere Deo, sua nobis cooperante gratia,
valeamus: hoc est, quod profecto desideranter exquirimus, ad
id nostræ mentis sedulo destinamus affectum, atque circa illud
diligenti studio, & studiosa diligentia vigilamus. Non ambi-
gimus autem, quin ad huiusmodi nostrum desiderium asse-
quendum, diuinorum eloquiorum sit expositio congrua, ipso-
rumque fidelis predicatio admodum oportuna. Sed nec ignora-
mus, quin & hac promi noscantur inaniter, vacuaque redire, si
auribus linguam loquentis ignorantium proferantur. Ideoque
illius cuius vicem in terris (licet immeriti) gerimus, imitantes
exemplum, qui ituros per vniuersum mundum ad euangeli-
zandum Apostolos, in omni linguarum genere fore voluit eru-
ditos, viris catholicis notitiam linguarum habentibus, quibus
vriantur infideles precipue, abundare sanctam affectamus Ec-
clesiam, qui infideles ipsos sciant, & valeant sacris institutis in-
struere, Christicolarumque collegio, per doctrinam Christianæ
fidei, ac susceptionem sacri baptismatis aggregare: Vrgitur
peritia linguarum huiusmodi, possit habiliter per instructionis
efficaciam obtineri: Hoc sacro approbante Concilio scholas in
subscriptarum linguarum generibus vbicunq; Romanam cu-
riam residere contigerit, nec non in Parisiensi & Oxoniensi,
Bononiensi & Salamantino studiis prouidimus: Statuentes, ut
in quolibet locorū ipsorum teneantur viri Catholici sufficien-
tem habentes Hebraicæ, Arabicæ & Chaldaee linguarum noti-
tiam: duo videlicet vniuscuiusque linguae periti, qui scholas re-
gant inibi, & libros de linguis ipsis in Latinum fideliter trans-
ferentes, alios linguas ipsas sollicite doceant, earumque peritiam
studiosa in illos instructione transfundant: instructi & edocti
suffici-

Ecclesiæ col-
legiata qua
in suis gra-
dum requi-
runt, eru-
ditos, non
titulares
magistros
volunt.

Quam tur-
pe indocto-
rum esse vl-
timum?

Inter do-
ctissimos
magnum
est discrimē
eruditionis.

Flagitiose
doctor crea-
tur, qui do-
cere non po-
test.

Sine impo-
stura igna-
ri lingua-
rum ad hæc
euehi non
possunt.

sufficienter in linguis huiusmodi, fructum speratum possint (Deo autore) producere, fidem propagaturi salubriter in ipsos populos infideles. Quibus equidem in Romana curia legentibus per sedem Apostolicam, in studiis vero Parisiensibus per Regem Francia, in Oxoniensibus Anglia, Scotia, Hybernia, ac W. alia, in Bononiensibus per Italia, in Salamantino per Hispania pralatos, monasteria, capitula, conventus, collegia exempta & non exempta, & ecclesiarum rectores in stipendiis competentibus, & sumptibus volumus provideri: contributionis onere singulis iuxta facultatem exigentiam imponendo: Priuilegiis & exemptionibus quibuscumque, contrariis nequaquam obstantibus: quibus tamen nolumus quoad alia preiudicium generari.

Ab Academicorum fidelitate salus Reipublice pendet.

Hæc consideratio omnes Academicos mouere debebat, ut magno delectu, seuero examine ad honores admittant. Id quod facile præstabant, si à fide sua incolumitatem sanæ doctrinæ, atque adeo Reipublice pendere iudicauerint. Cumque animaduertant Episcopos, Reges, Principes tanta sollicitudine, tanto sumptu, priuilegiisq; doctos, & gnauos quærere pro Ecclesia, ac Reipublica viros, pessimi exempli esse intelligunt, ipsa scientiarum sacraria contemptui habere, discentium alacritatem retundere.

Academia Moguntina seueras examinandi leges habet.

§. 15. Hoc constituto varia, & non leui examinatione, doctrinam auditorum explorent. Moguntina Academia seueras habet, & dignas, quæ ubique florent, leges. Si quispiam enim in facultate Theologica honores Academicos petat. Primo necesse est, ut apud senatum temporis, exercitiorum, profectusque sui testimoniū professorum suorum habeat, nisi enim illi testentur dignū videri, qui examen subeat, à limine repellitur; deinde admissus disputationibus quinque publicis eruditionem suam probare cogitur; Iuris periti suos ita exercent, ut si quem prima disputatione probauerint, illi deinde aliam legem assignent, ad quam exponendam, defendendamque se viginti quatuor horarum spacio præparet, quæ exagitatio, excussioque tam ferua est, ut nemo facile nisi probe instructus se discrimini committat. Medicorum etiam seueræ sunt in examine leges, & feruæ disputationes, adeo ut haud facile quisquam indoctus hic doctoratus pulset ostia.

Artium facultas serio suorum eruditionem explorare tenetur.

Facultas artium liberalium, præter quotidianas exercitationes, testimoniaque professorum, in omnibus artibus, etiam eloquentia, poësi, mathesi examinari instituit, & singulos seorsum explorando, totam pene philosophiam inquiri: Omnes enim examinatores promittunt, se nullum insufficientem, aut parum idoneum admissuros. §. promiss. mag. Tentatorum. Vnum igitur examen est, quod toto tempore studiorum perdurat, dum vel in propria schola teste magistro, & condiscipulis profectum suum probant, vel publicis per annum disputationibus, & omnium philosophorum conuentu ingenii specimen præbent. Alterum quo à deputatis magistris priuatim interrogantur. Qui quamuis in aditu examinis promissionem duntaxat præstent, ex alia tamen causa, etiam iureiurando obligantur: Ante promotionem enim inter cetera sic iurant: Item quod fidele testimonium de bacca laureis in facultate promouendis sint præstituri, quoties super hoc debite fuerint requisiti. §. iuramentum recipient: licentiam & insignia.

Examinatores Moguntini iurati.

Huius curæ cautionisque neglectu, non modo aliis in Academiis indocti, sed hæretici etiam intruduntur in Ecclesias, & Academiæ; nam indoctæ Academiæ hæreses subtiliores ne nosse quidem, nedum arcere possunt. Multum, (inquit Petrus Greg. l. 18. c. 9. de rep.) etiam nocuit Reipublica quod professores aliqui reperiuntur parum timorata conscientie, & non considerant quale pecus arcadicum intrudent ecclesiis & subfellis, ad gratiam sæpe gradus prophanis concedentes: nec considerant, se reddendos rationem coram Deo & hominibus de tanta in probandis studiis negligentia. Intrudunt quog; aliquando

in cathedras hæreticos, ex quibus virus & perniciem aut pestem reipublica sequi necesse est. In quibus emendandis opus est reformatione diligenti, quæ facile erit rectoribus & conseruatoribus, seu episcopis & principibus, si studia reuocentur ad institutum scopum in erectione, & viri docti boneque conscientie & integre fidei, præficiantur, & si ij qui pertinaciter in errore vel malitia perseverant, emendantur.

Si Academici sunt negligentes Reipublice reformari.

§. 16. Quod si Academici ipsi suarum rerum curam deponant, nec super fama sua, nec super reipublice salute laborem moliantur; Episcopis & principibus ea cura incumbet. Fecit id Albertus Brandeburgicus S. R. E. Cardinalis Archiepiscopus Moguntinus, ut tum acta, tum præfatio statutorum facultatis artium testatur. Non ignoto visitationem, & reformationem difficilem duramque videri. Sed præstat moneri viros doctos, & Academiæ restaurari, quam perire iuuentutem. Nec ratio omnia corrigendi deesse potest. Nam primo, omnes etiam licentia, & doctores pro nominationibus beneficiorum, & ordinibus examinentur; nec stetur iudicio Academico, si solent illo imperiti ad gradus promoueri. Lites inde orientur & tumultus, sed facile ea mala princeps sedabit, alioqui priuilegia relinquet. Videtur (inquit Petrus Gregorius l. 18. c. 9.) pralatus iniuriam facere Vniuersitati, volendo eius graduatum examinare, imo iniuria fit principibus, quod indignos existiment, quos ipsi idoneos iudicant inquiri de idoneitate impetrantium, nec vult eum examinari, cum sit iam probatus, in aliis.

Non præsumitur bene, si sæpe seculi vniuersitas.

Sicuti Episcopus non potest examinare præsentatum ab Abbate, cum sufficiat Abbatis testimonium. Nam si Episcopo daretur examinatio graduatorum, aut nominatorum, aut præsentatorum ab Vniuersitatibus & Abbatibus, nunquam inueniret graduatum aut nominatum doctum, aut sufficientem, etiā si esset Bartolo vel Panormitano similis, nisi esset illi propitius: quod & locum habet in istis censoribus Pharisæis vicariis Episcopis, qui tanta stultitia & præsumptione & superbia obcecantur, ut nullum putent aliquid scire, quin illi aduleatur, vel applaudit, imperiti, qui nisi quod ipsi faciunt, nihil rectum putant. Quare semper præsumendum potius pro actu Vniuersitatis, si debita forma factus fuerit, & pro probabilitate persone.

In graui causa cum dubium est, examen abhibetur necesse est.

Hæc ille de reformatione optime, & prudentissime; non tamen assentior, cum negat oportere graduatum examinari. Nam si causa probabilis est de eruditione illius dubitandi, non modo potest Episcopus, sed etiam debet vni, quem animabus præcitat, examinare. Fatetur ipse Petrus eodem capite §. 6. Possunt ex abusu & corruptione professorum, quemadmodum experientia didicimus, plura incommoda, & mala Reipublica inferri: maxime cum indignis, & pecunia nundinatione gradus conferuntur. Hoc si ille experientia didicit, si quotidie Episcopi, & Principes per mala, & incommoda Reipublice discunt, cur potius illa mala ferre, quam dubium examinare debent? Trident. Concil. sess. 7. c. 13. omnes examini subiicit, exceptis illis, qui præsentantur ab vniuersitatibus. Præsentati, seu electi, vel nominati à quibusvis ecclesiasticis personis, etiam sedis Apostolica nunciis, ad quauis ecclesiastica beneficia non instituuntur, nec conferuntur, neque admittantur, etiam prætextu cuiusvis priuilegiij, seu consuetudinis, etiam ab immemorabili tempore præscriptæ, nisi fuerint prius à locorum Ordinariis examinati, & idonei reperi. Et nullus appellationis remedio se tuere possit, quominus examen subire teneatur. Præsentatis tamen, electis seu nominatis ab vniuersitatibus, seu collegiis generalium studiorum exceptis.

Omnes examinandi sunt, excepti quod ad eam præscribitur.

Sed tamen sess. 24. cap. 18. reuocari exceptio videtur, cum magis magisque vniuersitatum sinceritate corruptam animaduertetur. Cum enim indocti doctores priuilegio non fruantur, Academiæ quæ indoctos promouent, non possunt illis priuilegia communicare, non ergo possunt indocti vti priuilegiis doctorum. Ita ipse Gregorius lib. 18. cap. 9.

Neque

Neg. doctor indoctus debet frui privilegio doctorum. Et certe tales qui titulo tenus doctores sunt, & qui neglectu studiorum, quod iam didicerant, amiserunt, digni essent qui iterum examinarentur, non quidem ab his qui volunt videri Rabini, nam cecus cecum duceret, sed a magistris erudit, probatis professoribus, bona conscientia, & a timentibus Deum, a rectoribus & reformatibus scholarum, qui certe non minus necessarii sunt in Republica, quam visitatores Ecclesiarum. Sed tales essent deputandi, qui in professionibus seu facultatibus reformandis essent peritissimi, & munere Professorum perfuncti laudabiliter fuissent, veterani & emeriti, & non aliunde, vel alii.

Nec inficias inus, quin & equum & salutare Republica putamus, approbatur semel in Doctorem, posse iterum reprobari, si postea inveniatur per reformatores praeceptis, vel per ipsos Magistros qui ante approbaverunt insufficiens: imo & insignibus posse privari, saltem privilegii. Nisi casu, vel morbo, vel senectute, fuerit scientia amissa.

Sic Gordianus Caesar: Grammaticos seu Oratores, decreto ordinis probatos, si non se vires studentibus praebeant, denuo ab eodem ordine reprobari posse incognitum non est. Nam & in his versatur publica utilitas, cum propter presumptionem doctrinae Doctores ad multa publica officia, & beneficia Ecclesiastica admittantur, & imperitia eorum multos ita deceptos ledat.

Quare examinatus, & probatus, in gradu Licentiae, potest in examine Doctorum reprobari: cum ex nova causa potuerit se inutilem reddere, veluti si sit magna temporis distantia inter licentiam, aut prolatum, & doctoratum peticum: vel quia vno tantum examine fuerit approbatus, & alia super sunt, secundum ea, quae notat Abbas Panormitanus.

Sic Syluester de doct. §. 5. Quanto quaritur, quare requirantur doctorado, ne reprobetur, sed approbetur? Et dico, quod scholaris reprobari potest, non solum propter defectum scientiae, quae scilicet iudicanda est sufficiens arbitrio doctorantium, sed etiam morum: ut probatur in L. magistros. C. de profes. & medi. l. x. iuncta de. 11. de magi. & ita servat consuetudo. Vnde sex requiruntur, in promouendo ad dignitatem magistrerii. P. primo docendi peritia, id est scientia. Secundo docti facundia. Tertio subtilitas interpretandi. Quarto docti copia. Et hac habetur in l. vnica. C. de profes. qui in vr. Const. lib. 12. Quinto excellentia morum: ut in d. L. magistros. Sexto, morus fortitudinis, ut sciat aduersus vim fortitudinem resistere, lib. reddatur. C. de profes. & me. l. x. Vnde pauci attingunt dignitatem doctoratus, ut dicit Bar. post Cy. in l. omnes populi ff. de iust. & iur. Et qui tempore approbationis habuit has condiciones, si postea efficiatur inutilis, degradandus est a doctoratu, ut in l. Grammaticos C. de profes. & me. l. x. Reprobari enim potest doctor, vel magister ut in l. 11. C. eo. & no. Bar. in l. sed & reprobari ff. de excu. tu. in princ. ubi rex. dicit medicum posse reprobari, & idem in l. vi. gradatim. §. reprobari ff. de mu. & ho. sed non sine causa l. Pomponius scribit ff. de nego. gest.

Si igitur doctor ille degradandus est, non potest esse capax nominationum, nam de doctis, & legitime promotis loquitur. Id adeo cognoscere licet, ex concordatis Franciae, & summi Pontificis. Verba pacti sunt. Sed illarum (Ecclesiarum Cathedralium) occurrente huiusmodi vacatione, rex Franciae pro tempore existens, vni grauem magistrum, seu Licentiatum in Theologia, aut in vtroq; seu in altero iurium Doctorem, aut Licentiatum in vniuersitate famosa, & cum rigore examinis, & in 27. sua aetate non ad minus constitutum, intra sex menses a die vacationis Ecclesiarum earundem computandos nobis, & successoribus nostris Romanis Pontificibus, seu sedi praedicta nominare, & de persona per Regem huiusmodi nominata, per nos, & successores nostros, seu sedem praedictam, provideri.

Quis dubitet Ecclesiam talem in Concil. Trident. petere, qualem describit, in Concordatis Francis? §. 17. Ex Rebus aut dicto, varios in Francis, & vicinis Academiis esse promotionum titulos. Quaedam n. vniuersitates non concedunt licentiam, cum hac clausula: de rigore examinis. Sed vel cum clausula, de gratia, pro ignaris. Vel de bona iustitia pro medio crite doctis. Vel de bona, & mera iustitia, pro di-

uitibus, & ciuib, vel de bona, & mera iustitia, & bene merito pro doctissimis, vel fauorem habentibus. Quos titulos, nemo non videt perniciem esse omnium artium, ac scientiarum, dum eodem elogio doctissimus, & diues, doctissimus, & cui fauetur Republicae obtruditur. Si igitur more Chinenfi, legibus Europae doctorculi, & magistruli titulares, ad incudem reuocentur, Academici iure iurando nouo obstringantur, alii Theologi iam spectati examini interesse iubeantur. Doctores iuris plures audient examinandos, facile integritati Academiae restituentur, summa est, si indignos promouere pergit Academia, puniatur; & si opus est, dignitatibus excidant perniciose gratiae auctores. Pertinet ad principem non minus ea cura, quam viarium, & arcium, & classis restauratio: tanto magis, quanto maiore periculo peccatur. Olim impostores quastus causa, se promotos esse mentiebantur, & docere aggrediebantur, in eos grauius a magistratu est animaduersum. Et merito id factum tradit Panormitanus in c. quoniam Extr. de magistris, & ceteri dd. in l. Eof. de falsi. Non multo leuius est doctrinam mentiri, quam promotionem; nam promotio signum est doctrinae, quod illi praefuerunt falso. Nam & ille impostor est, qui hederam, vacuo dolo suspendit, qui quaebram titularum, sine corpore doctrinae, miseris auditoribus ostentat.

§. 18. Deniq; nouae, atq; amulae Academiae, quae veterum torporem excitent, erigantur. Multae veteres sunt, & quasi effectae, nec iuuentute, nec magistris florentes, dedidicere iam quiete doctorem agere, famae petitores, plausu antiquitatis solitudinem suam consolantur, nec reparant vires, vigoremque pristinum, similes illi, de quo canit Lucanus.

Stat magni nominis umbra,
Qualis frugifero quercus sublimis in agro,
Exuias veteres populi, sacra atq; gestans
Dona Ducum, nec iam validis radicibus harena
Pondere fixa suo est, nudo sive per aera ramos
Effundens, trunco non frondibus efficit umbram,
Sed quamuis primo natus casura sub Euro,
Tot circum syluae firmo se robore tollant,
Sola tamen colitur.

Huic in vicinia legitimi interualli, viuam, & labore exercitam, nouaq; iuuenta nitidam constituat princeps, amator eruditionis, Talem inquam in qua non tantum nomen, & fama Academiae,

Sed nescia virtus
Stare loco, solusque pudor non vincere miles
Hic nouus hostiles feriet forti impetu turmas;
Acer & indomitus, quo mens, quo iura vocassent,
Ferre manum, & nullos studiorum horrere labores.
Successus vrgere suos, inflare fauori
Numinis, impellens quicquid praecleara petenti,
Inuidia obiecit.

Experire princeps, stimulus dabit amula virtus.

§. 19. Nec tacenda tamen & aliaratio Academiae conseruandi, augendiq; Theologis, & Philosophis de stipendio non iusto modo, & legitimo, sed amplo prospiciatur. Iuris peritis, & Medicis etiam opulentius donaticum concedatur. Cum enim det Galenus opes, Salaria doctoribus non potest tenui salario, ad Cathedra, & quotidianas lectiones alligari. Tantum igitur eius sit honorarium, ut clinicos nec inuisat, nec inuisere cogatur, imo hoc ipsum illi prohibeatur. Satis fuerit si alios doceat, pendio magis a ceteris consulari. Iustinianus opes & honores suppediat, professori itaq; iuris ciuili, atq; et Canonici, non tantum salarium constituitur, ut nec principis cancellariam ambiat, nec aduocatum, qui consulentium turbis opprimuntur celeres opes, & incrementa admiretur. Nam ut quingentis aureis assiduos Cathedralis labores ferat, quem lautis stipendiis, magnis

Corrigenda
temeritas
promouendi.

Impostor est
qui promotionem
mentitur, &
peior ille,
qui titulo
promotionis
doctrinam.

Noua Academia
veteres excitat.

Academia
lubricus
status, si non
solida virtute
firmatur.

Noua Academia
magno conatu
adolescentes
instruit.

honoribus multi principes inuitant, quem aduocatū in maximis causis magnates poscunt, sperari non potest. Magni igitur doctores, magna impensa conducendi sunt; nā vtille nobile iuuentem leges doceat, qui nullam non modo causam obtinuit, sed ne perdere quidem potuit; quia nemo tam simplex est cliēs inuentus, qui stillicidium illi crederet, perinde est, ac si tironibus præfētū cōstituas, qui castra nulla vidit.

Bibliotheca
thesaurus
publicus.

§. 20. Deniq; hæc quoq; Reipublicæ sit cura, vt Bibliothecas omnium scientiarum, quam optimas instruat, non ad ornatū modo ciuitatis, sed vium potius eruditum. Nam Bibliothecam condere, vt nō est opum priuatarum, ita vel maxime ad publicam magnificentiam pertinet, & quidem magnificentia omnium vtilissimam. Nobilissima fuit illa Ptolomei, de qua Philo, Iosephus, Linius, Seneca, Agellius, quamvis inter Senecam, & Agellium nonnulla sit discrepantia. Seneca de Tranquill. animi c. 9. Studiorum quoz, quæ liberalissima impensa est, tam diu rationem habebis, quoad modum. Quo mihi innumerabiles libros & bibliothecas, quarum Dominus vix tota vita sua indices perlegit. Onerat discens, vt turba, non instruit: multoq; satius est paucis te auctoribus trahere, quam errare per multos. Quadringenta millia librorum in Alexandria arserunt, pulcherrimam regie opulentia monumentum; alius laudauerit, sicut Linius, qui elegantia regum, curaq; egregium id opus ait fuisse. Non fuit elegātia illud, aut cura, sed studiosa luxuria: imo ne studiosa quidem, quoniam non in studium, sed in spectaculum comparauerant: sicut pleriq; ignavis etiam seruilium literarum, libri non studiorum instrumenta, sed cenationum ornamenta sunt. Paretur itaq; librorum quantum satis sit, nihil in apparatus.

Hanc Re-
publica in
vsum non
in spectacu-
lum ex-
struat.

Agellius l. 6. c. vlt. Septingenta millia voluminum fuisse ait. Reprehensionem Senecæ nō Probo. Bene respondet ille sibi. Honeſtius inquit, in hos impensas, quam in Corinthiæ pictasq; tabulas effuderim. Vtiosum est vbiq; quod nimium est. Cum ille iterum obicit: Quid habes cui minus ignoscas nomen marmore atq; ebore captanti, quam opera cōquirenti, aut ignotorum auctorum, aut improbarum, & inter tot millia librorum oscitanti. Cui voluminum suoz frontes maxime placent, tituliq; Apud desidiosissimos ergo videbis, quicquid orationum historiarumq; est, & recte tenus Exstructa loculamenta, iam enim inter balnearia & therinas bibliotheca quoq; vt necessarium domus ornamentum expolitur. Ignoscere plane si e studiorum nimia cupidine orietur: nunc ista exquisita, & cum imaginibus suis descripta, sacrorum opera ingeniorum, in speciem, & cultum parietum cōparantur.

Bibliotheca
studiosum
non desidē
requirit.

Hoc solum recte dicit: Non esse requirenda opera auctorum improbarum, & inter tot bonos auctores, non esse negligenda studia: Merito ciuili bello Alexandrina illa Bibliotheca arsit, plena enim fuit, non modo impiorum Philosophorum, sed Magorum etiam superstitiosis libris, veterumque artium documentis. At Rempub. in Academiæ, aliorumq; vium optimorum librorum copiam, comparare vtilissimū est, neq; enim quicquam multorum ingenia magis retardat, quam librorum inopia. Hieron. in Pl. Cæsariensem Bibliothecam minime commendat, ab Iulio Africano institutam, à Phamphilo & Eusebio auctam, quam sæpe ipse consuluit quamuis eo tempore paululum collapsa fuerit, sed nominatissima fuit Alexandrina. Athenis Plistratus tyrannus primus publice legendos proposuit libros, Athenienses deinde bibliothecam adornarunt, sed communi Græcorum clade exusta vrbe Athenarum Xerxes Bibliothecam misit in Perfidem, Seleucus cum vice versa Elamitarum rapinæ in Græciam reueherentur, Atheniensibus restituit. Aristoteles & ipse, Bibliothecam reliquit Theophrasto: Theophrastus vero eam tradidit Neleo. Neleus autē Scepsin detulit, inquit Strabo, ac postea reliquit hominibus imperitis, qui libros inclusos & negligenter posuit tenebant. Cumq; Attaliorum regum studium in conquirendis libris, in eam bibliothecam, qua Pergami erat, perspicere, in

Athen. l. 1.
c. 1. Aristaeus

Ingeniū est
necessaria
Bibliotheca.

Athenien-
sium Biblio-
theca.

fossa quadam occuluerunt; quos à rineis & humore corruptos, Apellicon Teio tradiderunt, magno emptos argento, Aristoteles videlicet, & Theophrastus. Apellicon autem, quod librorum studiosior esset, quam sapientia, volens corrosiones emendare, eos transcribendos dedit, scriptura non recte suppleta, quæ propter libros edidit erroribus plenos. Quare antiqui Peripatetici post Theophrastum, cum omnino libris ordinariis carerent, paucis duntaxat exceptis externorum sermonum, nihil habebant, in quo firmiter philosopharentur, sed positiones quasdam lucubrabant. Posteriores vero, postquam hi libri in lucem venerunt, Aristotelem imitantes, longe melius, quam illi priores philosophati sunt. Nam propter errorum multitudinem, consentanea dicere necesse habuerunt.

Aristoteli
libri corru-
pti.

Sed ex veteribus magna laude claruit Theodosius qui studio librorum, Ptolomæum superauit, & prudentia colligendi, nam optimos quosq; sanctorum patrum codices, in bibliotheca reponebat, multa sua manu descripsit, vt auctor est Niceph. l. 14. ca. 3. Templum S. Sophiæ quod nobilissimum Constantinopolis habuit, decem librorum myriadas in Bibliotheca sua asseruabat. Ante nostra tempora Laurentius Medicus Florentinus, per Marcum Musarum Cretensem, abditas Græciæ Bibliothecas scrutatus est, & nobilē illam Bibliothecam Florentiæ instruxit. Olim Romę viginti nouem publicas librarias officinas fuisse scribit Victor. Nobilissimæ nunc sunt, Vaticana, & Veneta. Augustus vt habet Suet. c. 29. domi construxit, templum Apollinis in ea parte palatine domus excitauit, quam fulmine ictam desiderari à Deo aruspices pronuntiarent. Addita porticus cum bibliotheca Latina, Græcæq; quo loco iam senior sæpe etiam senatum habuit, decuriaq; iudiciū recognouit.

Theodosius
magnus et-
iam sua
manu libros
scripsit.

Augusti Bi-
bliotheca.

Domitianus quoq; absumptas incēdio Bibliothecas restaurauit, vt tradit idem Tranquillus, vndique n. describi emendata exemplaria curauit. Idem Constantinopolifici, Constantinus magnus. Neq; quicquam contra Bibliothecas facit, quod librorū multitudo, ingenium turbare dicatur, multi enim sunt in Republica, pro multis, construere oportet. Quisque pro suo ingenio, quos vult, leget. Et opus est multis sane legisse, multos vidisse. Vtinam, inquit D. Hieron. Ep. 40. omnium tractatorum haberem volumina, vt tarditatem ingenii eruditionis diligentia cōpensarem. Et: Multa in manu recipio, & à multis multa cognoscam.

Multos ha-
beat libros
Resp. pro
multis.
A multis
multa di-
scuntur.

§. 18. Optimam igitur Bibliothecam viris studiosis Respublica aperiet, atque vt ne momentanea sit illa beneficentia, leges illas præscribet.

1. Sine Bibliothecarū facultate ne intranto.
2. Nemo nisi spectatæ fidei, & probitatis admittitor.
3. Libri omnium facultatum bono ordine collocantur.
4. Libri omnes materiam, & nomen auctoris titulo exterius ostendunt.
5. Alius liber qui catalogum omnium librorum ordine Alphabetico contineat, esto.
6. Illo in catalogo, nomen auctoris, materia libri, magnitudo, color describitur.
7. Nemini, etiam ipsi Bibliothecario, aut consuli, librum efferre, nisi dato Chyroglypho, liceto.
8. Si quis aliquem extulerit, post mensem referto.
9. Munditatem Bibliothecæ, & librorum curanto.
10. Bis lingulis annis de nouis libris emendis senatum admogeto.
11. Libri vetiti exulanto.
12. Nemo notam libris vel atramento, vel reflexa charta imprimito.

Leges Bi-
bliotheca-
ria.

Quod si sumptum Respublica fugiat, aliam legem addat, augendæ Bibliothecæ, & minuendis impensis importunam.

13. Si quis libro Bibliothecam auxerit, bonum factum esto, eius memoriam comiter cōseruato.

CAP.

CAPUT XVII.

Enumeratio eorum quæ discenda sunt.

*Post longis-
sima studia
plurima
ignoramus.* §. 1. **I**mmensa vis & multitudo eorum est, quæ discenda nobis proponuntur, tanta vero nostra imbecillitas, ut vix vnam ex omnibus partem, perfecte teneamus. Quis enim post multorum annorum studia, magna illa de Deo mysteria, de angelis, de animabus cognoscit? Non potest mens illa tam celeris, tam actiuosa, tam omnium rerum curiosa, quid ipsa sit, statuere. De punctis, & lineis, de rerum corporatarum connexionibus, & *συμμετρίαις*, post tot voluminum millia, ad sepulchrum omnes ignorantiam ferimus. Sed hæc deplorare stultum est, cum futuræ vitæ nobis claritas, scientiaque promittatur; ad superbiam tamen edomandam, sepe nostræ nobis tenebræ sunt inculcandæ.

*Oratio scien-
tiarum na-
turalis, &
artificialis.* Duplex scientiarum ordo constituendus est, alter est Methodus: alter natura. Methodum fere hanc obseruant. Ut primo Grammatica poësi, eloquentia, historia, iuuentur poliat, deinde in Logica, Physica, Mathematicis, Metaphysicæ, & Philosophiæ moralis subtilitate exerceatur. Hinc alii ad sacrosanctæ Theologie profunditatem, alii ad iuris, & legum, alii ad Medicinæ studia transeunt. Hanc docendi rationem, omnibus pene Academicis probatam, & a paucis, non sine iuuentutis publico damno neglectam, ipse quoque probō, ac sumo. Atque hic quidem, ex discendum commoditate, constitutus ordo est. Alter naturalis est, qui rerum fastigia secutus, scientias nobis ad earum diuisionem parit, quem si consulamus haud facile apparet, quomodo vnam scientiam appellare, & quibus terminis definite oporteat. Constituant quidem philosophi, vnam scientiam dici ab vna formali ratione obiecti, sed tamen quæ sit illa formalis ratio unitatis conciliatrix, necdum liquet. Caietanus unitatem formalem esse vult, quæ sumitur ex esse scibili, non autem ex esse speciei. Lumen scilicet, & color, obiectum sunt visus, non ex natura, & essentia, quæ diuersæ sunt, sed ex eo quod aspectabilia sunt. Verum maiore difficultate rem intrinsecat. Nam si corpus est obiectum Physicæ, secundum esse scibile, quod est vnum illud scibile, quod vnam scientiam efficit? Multa enim sunt corpora, ideoque multa scibilia, & si vnam scientiam constituunt, quia omnia sciri possunt, etiā spiritus & corpora in vnam iunguntur, quia sciri possunt. Et ipsum Ens omnia continens, est scibile.

*Tres abstra-
ctiones tria
scientiarum
genera ple-
risque con-
sunt.* Communis est distinctio scientiarum, per abstractiones ternas, quæ omnes pene quos vidi logici venditant. Nam Physica abstrahit a materia singulari, non autem a sensibili; species enim corporum, eorumque affectiones, non singularia considerat. Mathematica a singulari, & sensibili materia abstrahit, puncta enim, lineas, superficies, profunditates, abstrahit, in se; & non ut sunt in materia considerat. Metaphysica vero a singulari, a sensibili, ab intelligibili materia abstrahit, quia generalissima tantum, vel spiritalia speculatur, quæque positionem, & situm nullum habeant. Est fautor quod hac in re desidero; nam abstractiones illæ non conueniunt rationali, & morali scientiæ, quarum tamē insignis est dignitas: deinde si quantitati tribuitur specialis abstractio, potest tribui etiam qualitati, nam & quantitas sensibilis est, & qualitas; & de luce perspectiui tractant, qui se Mathematicos profitentur. Et profecto sine materia illa considerari potest. Denique Physica si corpus, & qualitatem, & quantitatem exponit, certe Metaphysica pauca relinquuntur. Querenda igitur est scientiarum distinctio, quæ natura constituta est; quæque sit in obiectis ante, quam illa mens nostra cognouerit. Ego ita censeo.

*Vna scien-
tia, ut vni
obiectum
diuiditur.* §. 2. Vnam esse singularium rerum scientiam peculiarem, & vnam omnium generalem. Omnem triangulum habere tres angulos æquales duobus rectis,

cum demonstrari, scientiam teneo, cum plures eiusdem generis propositiones addidici, vnam totalem scientiam consecutus sum, ex similitudine rerum inter se affinium. Cum vero tota rerum vniuersitas, atque omnium entium systema, in ente cōueniat, pari modo generalissima scientia vna dicetur, quæ toti illi responderet. Et quemadmodum Ens latissime sumptum in suas partes, ita scientia in suas diuidetur. Quæadmodum enim ens generaliter sumptum est intelligibile, ita facultas intelligendi ad ens, & omnes eius partes extenditur, ad eundem modum habitus, aut vnus, aut ex multis constans, potentia intelligendi habilitat ad firmitatem adteret. Ita olim Plato l. 7. de rep. Proclus l. 1. c. 4. in Euclidem, Egidius Rom. Procem. Metaph. q. 22. itaque eius sententiæ, non agitor, sed illustrator est Antonius Minand. l. 3. euerione singularis certaminis sect. 6 & 7. Qui vero hanc rationem oppugnant, non satis animaduertunt, se, cum Physicam vnam scientiam vocant, res plurimas, & diuinctissimas in vnum obiectum cogere, nec posse legem dare aliis, quo minus plura etiam adiciant. Iplam Metaphysicam ad omnia rerum genera distrahunt. Verum nunc rerum naturam secuti, scientias diuidamus.

Diuiditur autem scientia latissime sumpta, in eam quæ agit de ente spirituali, & proprie est Metaphysica speculatiua, eius obiectum primarium spiritus increatus; secundarium creatus. Eius obiecto propter difficultatē adiecta sunt generalia aliarum scientiarum dogmata. Altera est Physica, quæ agit de ente materiali, continetque multas practicas, & speculatiuas, nomine autem entis materialis, intelligimus non tantum corpora, sed omnia accidentia etiam corporum, & quæcunque habent aliquem ordinem ad corpora, ut anima rationalis, intellectus, & voluntas humana, quia hæc est forma corporis, illæ autem proprietates istius formæ.

Physica hoc modo sumpta, diuiditur in Physicam presse sumptam, cuius obiectum est corpus naturale, quam partē Aristoteles suis libris Physicis explicat; & Mathematicam, quæ considerat quantitatem, quam partē maxime Euclides, & eius interpretes exponunt.

Physica iterum duplex, vel n. agit de corpore simpliciter, vel corpore misto ex simplicibus: si de simplici, vel de incorruptibili; vel de corruptibili; si de incorruptibili, est celestis; si de corruptibili, est elementaria; quas partes Arist. libris de cælis, generatione, & corruptione explicat. Hæc autem celestis, quæ Physica est, differt ab Astronomia, quæ ad Mathem. spectat. Physica enim quantitatem cælorum secundum se; eius materiam, & formam, efficientiamque considerat. Astronomia autem proportionem quantitatis, & magnitudines, ex principiis Mathem. Scientiæ de corpore misto obiectum, quicquid præter cælum, & elementa, in toto vniuerso inuenitur; & primo quidem alia est de mistis imperfectis, alia de perfectis. Imperfecta mista sunt, nix, glacies, nebula, cæteraque; quæ explicat Arist. libris Meteorologicis, reliqua autem perfecta, quæ scilicet habent perfectam elementorum temperiæ, ex quibus componuntur. Imperfecta autem ita habent vnum elementum prædominans, ut aliorum vix vires appareat. Mista autem perfecta alia sunt animata, alia inanima, de mistis in genere etiam agit Arist. duobus libris de generatione & corruptione, de animatis tribus libris de anima, paruis naturalibus, de generatione animalium. Inanima duas præcipuas partes habet Gemmariam, & Metallicam de quibus pauca Arist. multa Plinius, & Alchimystæ, & Cardanus libris de varietate rerum, & de subtilitate.

Scientia quæ est de animatis, vel de sensibilibus, vel expertibus sensus habetur, hæc posterior triplex arboræa, fructuaria, herbaria; nā radicularia, quam alii addunt omnibus his communis est. De his primo Arist. de platis, Dioscorides, Theophr. & eius interpres Iulius Scaliger, sensilium autem triplex est species, quas tum

Scientiarum
diuisio sequi-
tur enim
diuisiones.

Vnus habi-
tus est multis
particulis,

Omnes sci-
entia plures
habitus in
vnum iun-
guat.

Scientia de
spiritu, &
corpore.

Physica ge-
neraliter.

Physica pres-
se, & Ma-
thetis.

De corpore
simplici,
misto.

Mista per-
fecta, im-
perfecta.

Aristo-

Aristoteles, tum Gesnerus tractat diligens imprimis naturarum inuestigator.

Cum homo autem sit quasi parvus mundus, de eo plures sunt scientiæ, quasi species Anthropologiæ.

Medicina.

Nam si corpus spectemus, vel consideratur eius natura, & partes: & est species scientiæ de anima: de hac autem accuratissime agit Vesalius, vel considerat corp⁹ ut sanabile est, & est subalternata priori, Medicinæ scilicet, quam diuidunt in actiuam, & contemplatricem, quæ iterum diuidunt in physiologiam, quæ rerum naturas inquirat, ut earum viribus, ad sanitatem utatur; quam partem iterum diuidunt in physiologiam elementorum, humorum complexionum, potentiarum, membrorum, & in ætiologiam, quæ inuestigat causas omnium morborum, & symptomatum & tertio semioticam, quæ est signis coniectivæ præterita, vel præsentia, vel futura de his omnibus tractat est ab Hippocrate Coo, & eius interprete Galeno, ac deinde ab Auicenna, aliisque. Scientia autem quæ tractat de animo hominis, dici potest Noëtice, estq; triplex: primo quæ animi actiones, ut tales sunt, explicat, hæc vocatur solet Animalitice à latinis; huius duæ sunt, quasi subalternatæ: prima quæ dirigit operationes intellectus ad verum, Logica scilicet, vel voluntatis ad bonum, seu honestatē, estq; philosophia moralis, quæ iterum duplex, princeps, & ministræ; hæc dicitur oratoria, diuiditurq; in Dialecticam, Rhetoricam, & Poëtice. Illæ n. scientiæ sunt inuentæ ut voluntatē incitent ad honestum. Princeps vocatur Ethica, seu proprie moralis, cuius obiectum sunt actiones humane, ut bonæ, vel malæ; admodum varie hanc diuidunt, de quibus suo proprio loco: tractauit hanc Aristoteles in libris Nicomachiis, Magnis moralibus, Politicis. Huc referri potest Iurisprudentia, cuius altera pars est positia, altera epideictica, seu demonstratiua. Cuius variæ partes sunt. Scientia quæ tractat de quantitate; alia de continua agit; alia de discreta; quæ de continua vno nomine generaliter appellatur Geometria, diuiditur hæc dupliciter, alia n. agit de lineis, & superficiebus, & nomen proprium non habet, sed generale sibi vendicat, & vocatur Geometria; alia agit de corpore solido, diciturq; Stereometria quasi mensura solidorum.

Iurisprudentia.

Scientiæ de quantitate.

Adhuc aliter Geometriam diuidunt, in eam quæ de quantitate, ut per se existit, disputat; & continet has ita dictas, & in eam quæ quantitatem tractat, ut est coniuncta cum materia, sensibus obnoxia, & à parte sua primaria, vocatur Astronomia; alii vocant Mathematicam impuram, quia non agit de quantitate solitarie considerata. Hæc rursum diuiditur in Astrologiā, Geodæsiā, perspectiuā, & Mechanicam.

Astrologia est quæ differit de motibus mundanis, magnitudine, figura, illuminatione, & distantia celestium corporum; eius partes sunt tres; Gnomonica; quæ positiuè gnomonis seu styli tempus metitur. Secundo Meteoroscopica, quæ eleuationum differentias, cæteraq; theorematum speculatur, tertio dioptrica, planarum distantias, & cæterarum stellarum instrumentis dioptriciis indagar. Respectiua, illa est, quæ radiis visoribus, linearum instar utitur, & angulis ex his lineis constitutis: Hæc iterum triplex est, primo perspectiua proprie dicta, quæ causas reddit earum apparentiarum, quæ aliter quam sunt, nobis esse videntur, vel propter distantias, vel situm, vel medium. Secunda specularia quæ versatur circa varias refractiones. Tertia, Sciographice quæ scilicet est umbrarum designatrix, & rationem reddit variarum apparentiarum ex umbris. Geodæsia est scientia quæ res varias ut agros, acervos, puteos, turres visibilibus lineis metitur; hæc si de terra vniuersa & mari agat vocari solet Geographia; si de vna aliqua regione, Chorographia; si de vno aliquo loco, Topographia. Mechanica varias artes complectitur, & idcirco fere eandem cum ar-

Mechanice.

te definitionem habet, licet proprie Mechanicæ non sint illæ, quæ nullum post se opus relinquant, ut ars saltandi: huius autem partes sunt Architectonica, quæ est omnium ædificiorum, Organopoëtice, variarum machinarum, & instrumentorum, concinnatrix. Tertia Thaumapoëtice, quæ spiritibus, ponderibus, neruis, ignibus mira quædam efficit, huc referunt magi quam vocant naturalem, quæ nullis præstigiis magicis utitur, propter reconditam tamen cognitionem rerum, effectus tales edit, qui videantur naturaliter fieri non posse, sed ope demonum. Ut cum Archimedes solus nauem trahit. Circa quantitatem discretam versatur Arithmetica, aliam vocant speculatiuam, aliam practicam, hinc subalternata est Musica, quam itidem in speculatiuam, & practicam diuidunt. Vtraq; tam practica, quam speculatiua diuiditur in Melicam, Harmonicam, Rhythum. Melica continet pedes oratorios, & poëticos; itaq; quoad hanc partem poëtis, & Rhetoricæ subalternabantur Musicæ. Harmonica est ratio sonorum acuti, & grauis, quorum proportionem omnes cantiones perficiuntur. Rhythmus est artificiosus corporis motus, secundum constitutionem choreæ. De ente in creato, Deo Optimo Maximo, S. Angelis multa scire nobis datum est, de Deo præsertim, qui utcumq; ex creaturis cognosci potest.

Scientiæ quas nominavi multas sub se partes habent, & in singulis partibus difficultates, quas solum illi, qui diutissime, & diligentissime eis operam nauarunt esse nouerunt, nunquam penitus penetrarunt. Hæc omnia in republica docenda veniunt, & in horum vna parte excellere præclarum est. Verum mihi pro Republica agenti propositum est methodum sequi & modum tradendi ipsas scientias vulgare. Pluribus n. obstat discendi conturbatio, ne ad sapientiā veniant, quam ingenii imbecillitas, aut proficiendi voluntas.

CAP V T XVIII.

Grammaticæ institutiones quomodo docenda.

§. 1. Grammaticam omnium artium fundamentum dixerunt: sed fundamentum est postquam tentata turris cælo erigenda, linguas hominum in Babylonem confudit ingentem machinam illi, nullo vtu, sed superba vanitate molebantur, ut posteris admirationem facerent; ambitionem illam hodieq; luimus, ut teneros literis, & syllabis annos impendamus; multos annos signa rerum discimus, & pene senescimus, antequam loqui sciamus. Felix illa hominum soboles, quæ in peregrina verba linguam non torquebat, quæ sine labore, cum lacte, maternum sermonem bibebat. Nuncon iugationum & declinationum trix, varietateq; & ternæ, quaternæque linguæ, pessima, sed necessaria cura nos detinent. Sed quia iugum hoc omnibus nobis impositum est, ut leniter feramus; & prudentia leuius reddamus, conandum est.

§. 2. Primo quidem à paruis incipiendum, quia enim omnia simul capi non possunt, particulatim, omnia sunt teneris animis intellenda. Fascem illum colligatum imbecilla manus frangere non potest, idcirco singula virgulta comminuenda sunt. Pauca igitur, & varia, primæ proponantur ætati. Sit Schola, in qua rudimenta, & initia quædam, seu generalia quædam Syntaxeos, & orationis concinnandæ præcepta tradantur.

Societatis nostræ ordo ita habet; ut in Schola infima perfectæ rudimentorum, inchoatam Syntaxeos cognitionem magister tradat. Quinq; horis in singulos dies hæc docentur. Nam ostendere hæc animus est, multis aliis valitura, præsertim cum eo modo adolescentulos, & pueros pene humaniorum literarum Cyclopædian, absoluere animaduertam.

Duæ

Grammatica ante turrim Babylonem non necessaria.

Laboriosa linguarum est diuersitas.

Sensum tradenda pueris loquendi præcepta.

Societatis infima cito adolecentes Grammatica educit.

Schola inf-
ma.

Duae horæ ante meridiem, totidemque à prandio exerceantur. Libri sunt rudimenta, Cicero, lectio Græca, Catechismus, introductio Syntaxeos. Hac varietas ita in suis tempora ordinatur.

Ad laborem
excitanda
et as tene-
ra.

Prima hora penâ lectionum quas domi mandasse memoriæ oportuit, exiguntur, ac recitantur. Nihil enim utilitatis adfert labor magistrî, nisi adolescentulorum memoria excolatur perpetuo exercitio, quem laborem discendi quo magis fugit improvida ætas, eo magis enitendum fideli magistrî, ne litu, & squalore, vegetas puerorum memoriolas, obduci patiantur.

Scriptio
emendan-
tur.

Tullii autem faciliores Epistolæ ediscuntur, ut ex ipso fonte, latinam linguam hauriant, atque inter primordia, numeris Ciceronianis affueant.

Eadem hora thema quod vernacula lingua traditum pridie fuit, magistro offertur, & corrigitur, si non omnium, at plurimorum, tum publice, tum priuatim ut in aliena scriptioe sua, vel errata, vel *κατορθώματα* recognoscant.

Expositio
Ciceronis.

Huius exercitationis tanta est utilitas, ut pene sola doctos possit efficere: mutua enim amulatio, in alienis erroribus acuti, suos facilius vitant. Præsertim cum omnia publice, & in luce geri, conspiciant.

Altera hora Ciceronis expositionem habet, postquam repetita est pridiana lectio. Exponuntur vero non nisi quatuor versus, ne multitudinem obturbentur, quos primo vel magister legit, vel legi curat, ut verborum perfectam pronunciationem, quantitatemque syllabarum illo usu addiscant. Deinde argumentum vernacula lingua exponitur. Secundo periodum ad verbum interpretatur. Tercio à capite recurrens structuram indicet, & periodum retere, quæ verba, quos casus regant, ostendat, pleraque ad explicandas Grammaticales leges perpendat, latina lingua observationem vnam aut alteram, sed quam facillimam afferat; metaphoræ exemplis rerum notissimarum demonstrat, nec quicquam, nisi forte argumentum, dicet.

Facili argu-
mento
excitandi.

Discendum argumentum scribendi, vulgi sermone ad verbum, perspicuum, nec fere versibus quaterius longius, quod ad præcepta Grammaticæ potissimum referatur; eiq. interdum discipuli aliquam Ciceronis breuem versionem, aut locutionem ex præscripto Syntaxeos, aut ea ipsa, quæ sunt ex Græcis rudimentis ediscenda, aut alia id genus subscribere iubeantur.

Molon Ci-
ceroni gra-
tus quia vi-
torum a-
cerimus
erat ani-
maduerfor.

Ultima semihora ex declinationibus, aliisque exercitationibus, pars aliqua explicatur, aut disputatione concertatur, ad quam omnes paratos esse oportet.

§. 3. Fructus igitur est, primus memoriæ exercitatio, & linguæ expositio: alter, thematis emendatio, quæ omnia ad Grammaticæ præcepta expendit; si quid in vllâ legem commissum est; si orthographiæ, si interpunctionis error, totum lima tollit. Quod tanti esse Cicero iam Romæ celebratus, & inter primarios oratores numeratus existimauit, ut in Græciam, Asiæque proficisceretur, & Moloni se præsertim applicaret, de quo in Bruto gloriatur: *Ασιδυσίμω, inquit, με-
cum fuit Dionysius Magnes, erat etiam Aeschylus Gnidius, A-
drastidenus Xenocles, in tum in Asia Rhetorum principes nu-
merabantur. Quibus non contentus, Rhodum veni, meque ad
eundem, quem Romæ audieram, Molonem applicavi, cum a-
ctorem in veris causis, scriptoremque præstantem, tum in no-
maduerfor. tandis animaduertendisque vitis, & iustituendo, docendoque
prudentissimum. Is dedit operam, (si modo id consequi potuit)
ut nimis redundantes nos, & supersuantes, iuuenili quadam
dicendi impunitate, & licentia reprimeret, & quasi extrari-
pas diffuentes coecerneret. Ita recipi me biennio post, non modo
exercitator, sed prope mutatus. Nam & contentio nimia vo-
cis reciderat, & quasi refriguerat oratio, lateribusque vires, &
corporis mediocritas habitus accesserat.*

latura
magna ne-

Hoc ideo moneo, quia tædiofissim⁹ est labor aliena corrigendi, & eum cui hoc beneficium impendi-

tur, sepe contristat; ideoque à magistris, qui sui iuris sunt, *gliguntur
suisque auspiciis, & iudicio docent, ingenti iactura errores scri-
negligitur, neque quicquam miserabilis, quam adole-
bentium.* scentes nobiles defectu monitoris, verborum, gestuum, morum quasdam molestias, & ineptias, quas vno verbo doctor tollere poterat, tota vita retinere.

Magnum quoque emolumentum adfert auditio lectionis latino vernaculæ, eiusdem repetitio, & thematis scriptio, regularum Grammaticæ exercitatio.

§. 4. Hæc diuersitas ingenii grauis non est. Ingeniosi per lusum, mediocres facile, tardi mediocri labore quatuor versus addiscunt, quos pridie in scholis explicari audierant: thema etiam breue est, & ex lectionibus præsidia ad illud concinnandum dantur.

Errores ma-
gni in docē-
da tene-
atate.

Duobus modis hoc in ordine, iam olim à puerorū institutoribus peccatum est. Quidam enim nulla Ciceronis, nulla Syntaxeos, aut libri mentione facta, rudimenta, declinationes, genera inculcant; & rebus inamænis assidue repetitis, nullo usu tanti laboris ostenso premunt ingenia, cruciantque, & quod grauissimum est, sine emolumento; tres quatuorue interdum annos miseros atterunt, nec eo deducunt, ut tria verba recte fari discant. Hinc olim antequam societatis industria scholas explicaret, grandæuos, & barbatos adolescentes in epistolio concinnando sudare Pallas indignabatur. Alter error etiam grauior fuit, puerilibus enim rudimentis, lectiones grauiiores quas illi non caperent, admiscebant. Ideo nec examinari, nec institui poterant. Sunt, qui rudimenta, Syntaxin, Poëticen, Rhetoricen, Dialecticæ eosdem doceant. Memini me in secunda Grammaticæ, discipulum bono ingenio, & grandi natu habuisse, qui cum in scriptioe alternis quoque versibus impingeret, nō modo Poëtices, & Rhetorices, sed Logices etiam definitiones, & præcepta promptissime recensebat. Admiratus tentare cœpi, an aliquid eorum intelligeret; verum ita respondebat, ut ostenderet, se cum genus, aut speciem definiret, ne suspicari quidem, quibus de rebus loqueretur.

Maiores nō
sunt docē-
da, quam
pro atate.

§. 5. Dixi de horis antemeridianis; post meridiem prima est memoriæ exercitatio recitanda Grammaticæ, tam latine, quam Græcæ. Scripta deinde emendantur, deinde Grammatica exponitur, exemplisque declaratur.

Secunda hora introductio Syntaxeos, hoc est generales regulæ explicantur. Græcis vero quarta pars horæ tribuitur. Ultima media, paruulus exercitio committitur, & voce depræciatur, confessus prærogativa, titulorum decore, premiolorum inuitamentis decoris metu ad victoriæ cupiditatem incenditur.

Disputatio-
nes amula-
tio accen-
dit.

Multis videri solet importuna linguæ Græcæ in exordiis mentio, verum experientia docuit, si paucissima proponantur, facili negotio sensim instillari; postquam vero iam in latina lingua iustos profectus fecerunt, difficilime ad elementa Græcæ posse reduci. Verum de lingua Græcæ alio dicam loco.

Hunc cursum puer ingeniosus, diligens, & iam aliquo iudicio præditus medio anno facile peragere potest. Quia tamen plerique infirma sunt ætacula, nec magni laboris capaces, domi etiam indulgetur, ne penia sua reddant, fere annum tempus impenditur.

§. 6. Hinc igitur ad mediam Grammaticæ Scholam fit gradus, in qua requiritur totius Grammaticæ, sed imperfecta tamen Syntaxeos cognitio. Generalibus enim regulis quam in Schola didicerunt faciliores appendices duntaxat adiunguntur. Ex Græcis nomina, & verba contracta, & in *πρ.* facilioresque formationes, etiam Catechismus Græcus, aut tabula Cebetis. Auctores proponuntur epistolæ familiares Ciceronis, facillima Ouidii carmina, de Tristibus, de Ponto.

Media Græ-
maticæ.
Ingeniosus
& diligens
vno anno
vtriusque
scholæ neces-
saria addi-
scere potest.

Ex-

Auctor diffi-
cilior, &
exponendi
ratio do-
cior propo-
nitur.

Exponendi eadem ratio, & memoriae exercitatio, quae supra ostensa. Sed ex parte tamen diuersa. Nam primo plura in Cicerone exponuntur, & difficiliora, quae enim facilia sunt, iam ante intellexerunt. Deinde, doctius explicantur, constructio orationis, & exercitia Syntaxeos praecipue inculcantur. Tertio, verborum elegantiae, exquisitioresque phrasae traduntur. Quarto, Poeta facili exponitur, non ut iam versus pangere aggrediantur, sed ut ad difficiliora intelligenda paulatim infuscant, & numeros hauriant, quorum tamen rationem nondum percipiunt. Oritur hinc, & alia utilitas, ut scilicet non modo numerosae orationis suauitate capiantur, sed traiectiones etiam verborum, quas carminis necessitas maximas efficit, annotent.

Teneri non
urgendi ad
versus.

Erratum igitur ab illis magistris, qui olim sero, & non nisi cum Rhetoricis praecceptionibus, poetam praelegebant. Multo vero perniciosius, ab aliis, qui praepropera festinatione docendi, in his principiis, rationem carminis explicabant. Mirabiliter enim ingeniola non tantum multitudine, sed confusione etiam turbabant. Nondum loqui didicerunt, & canere eos iubet? summus eorum labor est verba, & nomina orationi concinne sine barbarismis, & solacismis intexere, non igitur doceri iam debent, ea discere, quo carminis ratio constet. Ego perinde praematurus illos poetas facere arbitror, quod nutrices ineptae, quae infantes adhuc inter circulos, & adminicula titubante gressu vix ambulantes, saltare docent. Prompte, copiose, sine metu errandi loquantur, deinde musarum pulsent fores. Ridicula res, tardus, aut claudus saltator, sine agilitate enim, & urbanitate, harmonicus ille motus corporum, ridiculae sunt ineptiae.

Prima scho-
la Gram-
matices.

§. 7. Summa Grammatices Scholae est, in qua cetera quae ad hanc artem pertinent, perfecte explicantur; nempe omnia difficiliora Syntaxeos praeccepta, figuratae constructiones, omnia de arte metrica praeccepta. Omnia Graeca rudimenta.

Utilis gra-
datio cum
apte priori-
bus sequen-
tia super-
struuntur.

Rectissimus ille ordo est, facillimas construendae orationis leges in infirma, faciles in media, difficiles in suprema addiscunt, atque vsu illis venit, quod architectis qui gradus extruunt, semper enim cum superiores superstruunt, inferioribus innituntur.

Quod ad lectiones attinet, ex Oratoribus quidem explicari poterunt primo semestri grauiuscula quaeque Ciceronis ad Familiares, ad Atticum, ad Quintum Fratrem Epistola; altero vero Liber de Amicitia, de Senectute, Paradoxa, & alia huiusmodi: ex poetis vero primo semestri selecta aliqua, ac purgata Ouidii tum Elegiae, tum Epistola; altero quadam item selecta, & purgata ex Catullo, Tibullo, Propertio, & Virgilio Eclogis; vel etiam libri eiusdem Virgilio faciliores, ut Quartus Georgicorum, quintus & septimus Aeneidos. Ex Graecis S. Chrysostomus, Aesopus, Agapetus, & horum similes.

Experimen-
ta hanc me-
thodum pro-
barunt.

§. 8. Temporis distributio, ceteraeque exercitationes analogiam habent cum illis quae dicta sunt. Omnia tamen eruditius exponenda sunt, elegantiaeque ratio summa ducenda est. Inchoanda etiam poetis, primo quidem datis soluto ordine versibus, quos tirones reponant, deinde mutatis nonnullis verbis, ad extremum dictato themate, quod suo Marte pedibus ipsi vinciant, & numeris includant. Hic ordo si constanter, & accommodate seruetur, celeri labore, ingentem fructum parit. Innumeros vidi pueros, qui hac methode instituti, cum anno aetatis nono in huius ingressi essent, vertente duodecimo, pure, & latine loquebantur, scribebant, etiam versus faciles pangebant, auctores Latinos explicabant, & si experimentum quaeritur, centurias talium nostra Gymnasia exhibebant. Hanc docendirationem, ex variis auctoribus probare mihi promptum esset. Sed ad experientiam dictorum, certissimam testem appello. Utinam

Cum do-
ctorum sen-
tentia con-
uenit.

in oppidis hincinde eandem rationem magistri tenerent; aut ut possent, magistratus adlaboraret. Sed crebro stipendiorum tenuitate, alio distrahuntur, dum causarum actores, & scribae esse simul coguntur. Deinde tantus est labor non docendi modo, sed ad clepsydram docendi, & statas vices mutandi, ut nemo facile onus hoc constanter, nisi qui Deo vitam deuouit, suscipere dignetur.

CAPVT XIX.

De Poesi.

§. 1. **T**IRONEM nostrum iam ad eloquentiae studia, ad oratorem deducimus, non ut ad causas priuatas, aut publicas accedat, sed ut discat, quae postea cum rerum vsus exigit, opportune promat. Eloquentia duplex est: Copiosa, & dilata, quae fluminis instar inundat, quam proprie vocant eloquentiam; & contracta seu adstricta, ut eam Cicero libro de claris oratoribus appellat, quae est Dialectica. Rursum utraque, sed maxime vberior illa palmae, non pugno similis, diuiditur in soluta, & numeris adstricta, seu metrica: dico maxime, nam & dialectices praeccepta metris comprehendi possunt, quin etiam quaedam carmina acuta, breuia, concisissima argutia dialecticen imitantur. Exemplis plena sunt sacra Dauidis, & Iobi carmina, & si epigrammata consulimus, nonnulla latina. Haec si more vulgi perpendas, in tres facultates diuides, quarum perfectionem pauci consequuti sunt: si naturam eloquentiae spectabis, vnum finem intelliges, docere, mouere, persuadere dictione, siue illa verborum flumine animos impellat, trahatue, siue acuta breuitate se penetret, & sine tumultu peragat munus oratoris. Equidem mirari soleo illos qui verborum, & sententiarum ornatu, & maiestate eloquentiam metiuntur, eloquens est quisquis accomodate dicit ad persuasionem: siue ille Tulliano eloquio verba moderetur, siue Chrysippea subtilitate animos inuadat; Docet hoc non modo experientia, sed diuina etiam litera. Experientia; nam brevis admonitio, clara sententia, opportunum axioma, saepe longis orationibus potentiora sunt. Sacrae litera; quia videmus orationes breuissimas, maximas habuisse vires. L. 2. Reg. c. 14. v. 5. Heu, mulier vidua ego sum: mortuus est enim vir meus. Et ancilla tua erant duo filii: qui rixati sunt aduersum se in agro, nullusque erat, qui eos prohibere posset: & percussit, alter alterum, & interfecit illum. Et ecce conjurgens vnuerfa cognatio aduersum ancillam tuam, dicit: Trade eum qui percussit fratrem suum, ut occidamus eum pro anima fratris sui, quem interfecit, & deleamus heredem: & quorum extinguere scintillam meam, quae relicta est, ut non super sit viro meo nomen, & reliqua super terram. Et ait rex ad mulierem, Vade in domum tuam, & ego iubebo pro te. Dixitque mulier Theocitus ad Regem. In me Domine mire sit iniquitas, & in domum patris mei: rex autem & thronus eius sit innocens. Et ait rex, Qui contradixerit tibi, adduc eum ad me, & ultra non addet ut tangat te. Quae ait, Recordetur Rex Domini Dei sui, ut non multiplicentur proximi sanguinis ad vltiscendum, & nequaquam interficiantur filium meum, Qui ait, vixit Dominus, quia non cadet de capillis filii tui super terram. Dixit ergo mulier, Loquatur ancilla tua ad Dominum meum Regem verbum.

Et ait, Loquere, Dixitque mulier. Quare cogitasti huiusmodi rem contra populum Dei, & locutus est Rex verbum istud, ut peccet, & non reducat eiectum suum? Omnes morimur & quasi aqua dilabimur in terram, quae non reuertuntur: nec vult Deus perire animam, sed retractat, cogitans ne penitus pereat, qui abiectus est. Nunc igitur veni, ut loquar ad Dominum regem meum verbum hoc praesente populo. Et dixit ancilla tua, Loquar ad Regem, si quo modo faciat Rex verbum ancilla suae. Et audiuit Rex ut liberaret ancillam suam de manu omnium qui

Eloquentia
Poesin, Rhe-
toricen, Dia-
lecticen am-
plectitur.

Non est ita-
rum eloque-
tia, quae
copiosa est,
sed etiam
brevis, &
quae cumque
est accom-
modata &
ratio.

Hac oratio
quae vix a-
pud Cice-
nem exor-
ditur, per-
fusa
sit.

qui volebant de hereditate Domini delere me, & filium meum simul. Dicit ergo ancilla tua, vt fiat verbum Domini mei Regis sicut sacrificium. Sicut enim Angelus Domini sic est Dominus meus rex vt nec benedictione, nec maledictione moueatur: vnde & Dominus Deus tuus est tecum.

Palestina eloquentia paradiigma.

Sic ille apud regem coram populo perorat: & eloquentem, nam reuera obtinet id, quod petit. Et Abigail lib. 1. Reg. c. 25. 24. In me sis Domine mi hac iniquitas: loquatur obsecro ancilla tua in auribus tuis: & audi verba famule tue. Neponat oro Dominus meus rex cor suum super virum istum iniquum Nabal: quoniam secundum nomen suum stultus est, & stultitia est cum eo: ego aut ancilla tua non vidi peccatos tuos Domine mi, quos misisti. Nunc ergo Domine mi, vivit Dominus, & vivit anima tua, qui prohibuit te, ne venires in sanguinem, & salvavit manum tuam tibi: & nunc sicut Nabal inimici tui, & qui querunt Domino meo malum. Quapropter suscipe benedictionem hanc, quam attulit ancilla tua tibi Domino meo: & da pueris, qui sequuntur te Dominum meum. Aufer iniquitatem famule tue: faciens enim faciet Dominus tibi Domino meo domum fidelem, quia prelia Domini Domine mi tu preliaris: malitia ergo non inueniatur in te omnibus diebus vite tue. Si enim surrexit aliquando homo persequens te, & querens animam tuam, erit anima Domini mei custodita quasi in fasciculo viventium apud Dominum Deum tuum: porro inimicorum tuorum anima rotabitur, quasi in impetu & circulo funde. Cum ergo fuerit Dominus tibi Domino meo omnia quae locutus est bona de te, & constituerit te ducem super Israel, non erit tibi hoc in singultum, & in scrupulum cordis Domino meo, quod effuderis sanguinem innoxium aut ipse te ultus fueris: cum benefecerit Dominus Domino meo, recorderis ancille tue.

Hæc diuersam omnino eloquentiam ostendunt moribus, & ingenio hominum accommodatam. Quod idcirco monco, ne sola verborum volubilitate, & elegancia de re tanta iudicemus. De hisce igitur nunc dicendum est, & primo, de eloquentia numeris alitricia, seu poetici. Omnibus enim propositum est docere, & persuadere, id fit bene dicendo. Bene dicit, qui iudicem, vel auditorum iudicio, bene dicit. Nam si te illi respuerint, si illi te falso, vane, incompte dicere arbitrentur, ne quicquam bene dixeris. De poetici hæc præcipue dicere habeo. Primo vtilem esse Reipublicæ; Deinde, quæ sit ad eam methodus, quæque ratio. Denique quam sit varia.

§. 2. Vtilem in Republica poetici esse facile, & multis rebus ostendo. Principio ex eius laudatissima antiquitate, quæ semper in bene constitutis ciuitatibus, regnisque claruit.

Antiquitas poetici.

Quod si antiquissimam memoriam repetamus, excelluisse non modo apud Iudæos, sed etiam apud vicinas gentes poetici, & principum opus fuisse intelligemus. Quamquam vero veterum nobis poetici ignota sit, fuisse tamen poetici ignorare non possumus, & quilibet forte hymnos haud difficulter numerosos esse intelliget, si varias carminum species percurrere, & earum missiones volet. Scaliger in Hyle, seu lib. 2. poet. ca. 6. Vazia versuum genera enumerat; Catalectos, Acatalectos, Brachycatalectos, Hypercatalectos, puros, impuros. In horum quibusdam, vt in Melicis, Dithyrambicis, Hyporchematibus Scoliis Paeanibus, hoc solum agunt, vt strophæ, & antistrophi respondeant, idque diuersis interuallis. Partes versuum, & integralis atque aliis connectuntur. Et ille quidem eo peruenit, vt in vno pede, aut syllaba versum, aut gradum versus agnoscat. Cum igitur tot sint genera Pyrrhichicorum, Iambicorum, Dactylicorum, Trochaicorum, Spondaicorum, Anapestorum, Ionicorum, Eolicorum, Pæonicorum, tot pedum in vno missiones, tot carminum vel recurrentium, vel non recurrentium compositiones, non erit arduum ad ista genera Hebræorum pleraque reuocare. Aut sane multa Græcorum talia intelliges, quæ si so-

Varia versuum genera.

Multi versuum ex granditate loquendi ma-

luta orationis forma scribantur vix carmina esse ex numeris credes. Exempla dabo. Bacchylides apud Athen. in dipnosoph. l. 2.

Ἐλπίς δ' αἰθούσας φρένας
ἀνα-μυγνύμενα διονυσί οἱσι δώροισι
ἀνδράσι δ' ὑψότατον
πέμπει μελόμενας
αὐτὸς μὲν πόλεων
κρήδεμον λυαί,
πᾶσι δ' ἀνθρώποις
μοναρχήσιν δοκεῖ
χρυσῷ δ' ἐλεφαντίνῃ τε
μαρμαίροις ἐν οἴκῳ,
πυροφροῖσι καὶ αἰγλήνεα
νῆες αἰγυλῶν ἀπ' Αἰγυπτῆος
μέγιστον πλοῦτον,
ὥς πίνοντι ὀρμαίνε κέαρ.
Ἐσπερ concutit mentem
cum immiscetur Bacchicis donis:
hominibusque altissime prouicit curas.
Ipse vrbium
mania expugnat,
omniumque hominum se
Monarcham fore putat:
quoniam etiam auro & ebore venident ades,
& tritico omnia naues splendidas,
ab Aegypto deuehant diuitias
amplissimas, vt bibentis
cor imaginatur.

gis, quam ex numeris intelliguntur.

Horum carminum legendo vix quisquam percipiet.

Quis porro carmina suspicetur, vbi omnes syllabæ breues sunt, vt in illis Pratinæ.

Τίς ὁ θόρυβος ὅδε,
τίνα τῶδε αἰ χοροδ-
μαίᾳ; ὡς ὕβρις ἐμαλὲν
ὅττι διονυσιάδα
πολυπαῖα θαυμέλαν;
ἐμὸς, ἐμὸς ὁ θόρυβος
Quis tumultus ille?
Quæ Choreæ, quæ insolentia
Inuasit Dionysiada
habentem aram multistrepentem?
Meus meus Bromius.

Notius est Aristotelis Scholion, cui tamen Hebræa non pauca respondent.

Ἀρετὰ πολυμοχθε
γένει βρεβείῳ,
θήραμα κάλλιστον βίῳ
αἰ παρὰ θεῶν μορφᾶς
ἔθανεῖν ζήλων Ἑλλάδι πόντῳ
ἔπνοισι τλήναι μαλεροῖς
ἀκαμάνας τοῖον
ὅττι φρένα βάλλεις
καρπον τ' ἀγένητον
χρυσὴ τε κρέσσων καὶ γυνέων
μαλακαυχήσῃ δ' ὕπνῳ
Ἐδ' ἐνεκὸν ὁ Διὸς Ἡρακλῆος
λήδας ἰε κοῦροι πολλ' ἀνέλασαν,
ἔρροισι σὺν ἀγορδύοντες δρωάμεν
τοῖς δὲ πόθοις Ἀχιλλεύς
Αἴας τε αἰδᾶτο δρωμοῖς ἡλθον
τοῖς δ' ἐνεκὸν Φιλίης μορφᾶς
καὶ Ἀλκον ἐντροφῇ
ἡλὶς χηρῶν αὐγᾶς.
τοῖ γὰρ αἰδύμενον ἔρροισι
ἀθανάτων τέ μιν αἰζηνοῦσι μέτρα
μνημοζυνῶς θυροῖτες.

X

§. 3.

διὸς ἔστιν ἑβραῖς αὐτοῦσαι
Φιλίας τε γέρας βέλαις.

Virtus, multum laboriosa generi humano, venatio pulcherri-
ma vite: mortem oppetere pro tua facie, virgo, optabilis Gra-
cia est mors, laboresque tolerare feridos, indomitos. Talem
menti immis fructum immortalem auro præstantiorem &
parietibus & somno. Tui gratia Hercules Iouis filius Ledaque
filii multa perpessi sunt, operibus tuam venantes potentiam.
Tui desiderio Achilles quoque & Ajax Orci domos adierunt.
Quin etiam tua amabilis faciei causa Atarnei alumnus solis
orbatus est lumine. Itaque celeberrimus operibus, immortalē-
que eum promouebunt Musa Mnemosynes filia, Iouis hospitalis
venerationem augentes amicitiaeque honorarium firma.

Vide pleraque illius quem sine casu nemo est æ-
mulatus, hoc est Pindari, in quo nisi singula diuidas,
verba etiam feces, & vnam priori, alteram alteri car-
mini attribuas, nā tu mihi difficulter carmen osten-
des, poësin tamen ex diuiniore loquendi modo con-
iucimus. Ecce fictibi legendum propono.

Ὁ πλὴν ἐνυπνίου, ὅταν πρὸς ἀρετῇ κεκαρμένον κα-
δορῇ βροτῆσι δῖος, πρὸς μὲν δόξαν αὐτὸν ἀνδρῶν πο-
λύφιλον ἐπέπαι, ὃ δὲ μοῖσις Ἀρκεσίλα. σὺ τοίνυν κλυτὰς
πατρὸν ἀρετὰν βαδίζων ἀπὸ, σὺ δὲ εὐδοξία μετὰ νύκτας,
ἡ καὶ χρυσάμειος κάσος. ἐν δὲ ἰαν ὅς μὲν χερμαίον ὄμβρον
τῶν καλοῦσιν σέ τι μάκαρες ἐστίν.

Diuitia latepotentes sunt, quum aliquis virtute temperatas
pura mortalis vir fortuna tradente, ipsas auget, quæ sunt co-
mites multos amicos conciliantes, ὁ sortem diuinitus adepte
Arcefila, tu vtique eas a summis gradibus inclyti cui tui, cum
gloria exeres in gratiam Castoris, qui aureo curru vehitur,
qui hybernū post imbrem tranquillitatem in domum tuam
beatam coruscet.

Hæc omnia in Eurypidis, Æschyli, & aliorū chor-
is notabis. Ex his igitur colligemus non ideo in He-
bræis non apparere poësin, quia non sit, sed quia ra-
tionem eius non teneamus. Ego sane in multis versus
agnosco. Gen. 49. oraculum datum ab Israele duode-
cim Patriarchis carmine compositum est.

יְהוָה בְּרִי כְּבֹדִי
וְיִשְׂרָאֵל אֲבוֹנִי
וְיִתְרִי עֵן

Ruben primogenitus meus, tu fortitudo mea, & principium
doloris mei, prior in domo, maior in imperio, in Hebræo ita
sunt.

Ruben behori, ætha cochi
Ve heschirh omi,
Lether scheeth, veiether ghaz.

Cætæra aliqua variatione possunt tamen numeris
astricta esse, cognosci. Etiam carmine, antiquitas vi-
cto Seone Amorrhæo epinicion cecinit, initium pon-
nitur Num. 21. 27.

בָּאוּ חֶשְׁבֹן תְּהִי
וְיִתְרִי עֵן
Venite in Hesbon, adificetur,
Et construat ciuitas Sehon.

Hebræa hac forma sunt
Bou Chesbon Thibane
Veticonen ghir Sichen

Forma est carminis Anacreontici, seu dimetri catale-
ctici, nisi quod pro iambis sint spondæi, nam syllabæ
breues, raræ sunt apud Hebræos. Canticum Moses
Exod. 15. iisdem versuum mistionibus constat, vbi ta-
men & brachycatalecti interponuntur. nec multum
abit Canticum Moses Deut. 32. quamuis plurimos
brachycatalectos interferit. At cap. 33. benedictio-
nem à carmine incipit, versu 2. Dominus de Sina venit,
& de Seir ortus est nobis, apparuit de monte Pharan, & cum eo
sanctorum milia, & in dextera eius lignea lex.

Quæ verba in Hebræo hanc nobis Harmoniam
reddunt.

Iehoua Misinai Catalectus versus
Ba, ve, arach mescheghir Catalectus

Lamo, hophigh meher Pharan Acatalectus
Veatha mirceboth codesch Catalectus
Mimino esch dath Lamo, &c. Acatalectus.

Ad eum plane modum Iudicum 5. cecinit Debora &
Barac. Sed poësin Hebræorum maxime exornauit
eorum Orpheus, & Homerus, & Maro si fas est pro-
fanis sacra conferre, rex & propheta Dauid. Carmi-
na eius sensu pietatis, & mysteriorum nobis quam
numeris gratiora sunt, in plurimis tamen accuratam
quandam syllabarum mensuram annotauit, quemad-
modum & in Threnis Ieremiæ, cui etiam cura fuit in-
itia ab iisdem literis certo modo ducere. Salomonis
quidem Cantica Canticorum, sacram esse poësin ne-
mo dubitat, quæ felicis animæ celeste canit Epitha-
lamion, Ieremias etiam, Iob, atque Cantica suos nu-
meros habent, genere quodam loquendi diuiniore
potius, quam notabili pedum suauitate gratos; nam
& Pindarum principem Lyricorum omnes agno-
scunt, & tamen sæpius in illo carminis ratio queritur,
quam sentitur. Ita Horatius qui proxime ad eum ac-
cedit. Pindarus quisquis studet emulari Iule, ceratis ope Da-
dalea niritur pennis, virreo daturus nomina ponto. Monte de-
currentes velut amnis, imbres quem super notas aluere ripas,
feruet immensusque ruit profundo Pindarus ore. Laurea do-
nandus Apollinari, seu per audaces noua dirhyambos verba
denoluit, numerisque fertur lege solutus.

Merita illa Pundari, laus est, æquumque pariter & æ-
mulum. Tu tamen sine discrimine numerorum po-
sitorum legas in hunc modum; Ἀείσον μὲν ὕμνον, ὃ δὲ
χρυσὸς, αἰθέριον πῦρ αἰετὸς πέπειν νύκτι μέγαντος ἑξο-
χα πλάττει. εἰ δ' ἀέδῃα γάρβειν ἑλδαί φίλον ἦτος, μιν καὶ
ἀλὴν σκόπει δὴ δὲ δαλάνυττον ἐν ἀμείβῃ φέρον ἄστρον,
ἐρήμους δὲ αἰδέσθω.

Optima quidem est aqua, & aurum, velut ignis nocturnus
ardens, coruscet eximie inter superbas opes, at anime mi, si cer-
tamina narrare cupis, ne iam sole contempleris splendidus a-
strum, lucens interdum per vacuum æthera.

§. 3. Ex his conficio apud Hebræos fuisse carmi-
num vsum, & viros sanctos, magnosque fuisse poetas.
Ideoque in diuina Republica honoratos, neque nunc
facile reiciendos.

Magno quondam apud Romanos in honore fue-
runt, & apud Græcos quidem nimium cultos inue-
nio, Plato Deorum filios appellauit. Quod etiam in-
geniosus poeta dixit:

Est Deus in nobis, agitante calescimus illo,
Impetus hic sacra semina mentis habet.

Et

Sedibus æthereis spiritus ille venit.

Sola enim causa cur nonnulli Hebræis poësin nega-
rint, est illa, quod in ea lingua nullam nostræ similem
Harmoniam inuenire potuerunt, sed omnia prosæ si-
milis esse videantur, at cum idem in Græcorum poë-
tarū eminentissimis concedere oporteat, facile quis-
que iudicabit, non esse negandum Hebræis, quod
admirantur in Græcis.

Plato in Cratylo philosophos & sophistas irri-
dens, suadet vt poëtæ adeantur, & virtutis ab illis ra-
tio poscatur. Democritus quoque in Orpheo, Ho-
mero, aliisque diuinum aliquid esse credidit. Hera-
clitus ait ἡ δὲ βέλαιον ἐν τῷ ἀνθρώπῳ ἡννομήνους. Fabulas ad
Incontaminatis & sacris aspectibus sanctos: Laurum gesta-
bant quasi diuinationis insigne, cum versus suos ca-
nerent. Magis etiam alii, in poëtarum fabulis myste-
rio declarandis, vt serio dicam, delirarunt. Cum enim
omnia fabularum, etiam fæda, quasi sanctioris phi-
losophiæ integumenta defenderent, factum est, vt
naturæ maiestas, fœditate narrationum pollueretur,
multique cupide fabularum suauitatibus inhæresce-
rent, mysteria quæ illis fuisse finguntur, non intel-
ligerent, aut sane contemnerent. Sed de abusu postea
dicturus sum.

Pindarus
habet nu-
meros lego
solutos mo-
re Hebræo-
rum.

Græci poë-
ta nimium
culti.

Fabulas ad
res physicas
& morales
multi ap-
plicauerunt.

Hæc antiquitas actitata sunt, at tempora quæ cultiora fuere, maiorem potius honorem conciliarunt. Homerum contemptum post mortem, contentiose vrbes vendicarunt.

Ἐν τῷ πόλει διεσέτησαν οὐδὲ πῶς ὁμοῖον.

Septem vrbes disceptant de stirpe Homeri.

Doctorem
hominum
à morte
maior ho-
nos cedente
inuidia.

Cicero pro Archia: Atquisic à summis hominibus, eruditissimisque accepimus, ceterarum rerum studia, & doctrina, & præceptis, & arte constare: poetam natura ipsa valere, & mentis viribus excitari, & quasi diuino quodam spiritu afflari. Quare suo iure, noster ille Ennius, sanctos appellat poetas, quod quasi Deorum aliquo dono, atque munere, commendati nobis esse videantur. Sit igitur iudices, sanctum apud vos, humanissimos homines, hoc poetæ nomen, quod nulla vquam barbaria violauit. Saxa, & solitudines voce respondent, bestia sæpe immanes cantu fleuntur, atque consilium: nos instituti rebus optimis, non poetarum voce moueamur? Homerum Colophonii ciuem dicunt esse suum: Chii suum vendicant, Salaminii repetunt, Smyrnaei vero suum esse confirmant. Itaque etiam delubrum eius in oppido dedicauerunt; permulti alii præterea pugnant inter se, atque contendunt.

Quot præ-
ter Aga-
memnonem
reges illacri
mabiles pe-
riore.

Et sane apud reges in precio fuisse constat, non tam credo vilitate aliqua, licet ea quoque esset, sed cupiditate gloriæ, & immortalitatis; multi enim memoria carent, quia vate sacro. Virgilius apud Mæcenatem, & Augustum in precio habitus est, Euripidem Archelaus Macedo coluit. Æschylum, & Simonidem Hieron, Dionysius Philoxenum, Polycrates Samius Anacreonta. Antigonus Antagoram, Arati, Spartani Tyræum. Plato Sophronis libros moriens pulullo supposuit.

Poeta ho-
norati.

§. 4. Quod si vsum etiam honestissimæ, difficillimæque artis spectemus, ille sane multiplex est. Nam primo, in laude æternæ maiestatis, versum viri sancti adhibuerunt; dein praua imitatione, ad idolorum encomia gentiles. Hymnus enim, antiquissimum poeseos genus est: Orphei, & veterum multi exstant, itaque & hymnologi, & Hymnopolini nominati sunt. Dianæ Hypragon, Phæbo Pæana, vel Hyporclema, vtrique simul Profodian, Baccho Dithyrambum, Cereri Iulum, concinnabant. Plures enumerat Scaliger in Idea cap. 112. Veteres igitur Theologi Orpheus, Linus, Musæus, non solum hæc, quæ maxima, & prima sunt, sed etiam alias minores potestates ita diuisere, vt varia ac diuersa numina, quos item Deos appellarent, constituerent. Quare Iouem summum Deum cum agnoscerent, ceterorum finxerunt patrem: è quo scilicet omnia profecta essent; Ita Palladem, Martem, Vulcanum, Proserpinam, Venerem, Bacchum pro iis officiis, quæ vnum in vno sunt à nobis cognita. Quamobrem nequaquam mirum videatur, si Hymnorum naturam varia in genera subpariti: ἱερὰ ἀντικτὸς, ἀπὸ πρῶτης, φησὶν, μὲν δὲ, γὰρ ἀπορῶν, πρὸς πλάσμενους, εὐτυχὲς ἀπὸ εὐτυχῶν, μικλὸς. Ad quæ genera si παλαιὸς & παρὸς δια non reducuntur, diuersarum rationum species, cum illis connumerabuntur. Didymus enim auctor est, hymnos cum Cythara, παρὸς δὲ, cum tibia, ad aras ab Arthemensibus cani solitos.

Varia hym-
norum ge-
nera.

Viris san-
ctis, & Dei
contempla-
tibus con-
uenit poesis.

Sed vni & soli Deo nos hymnum dicemus, vt recte ille idem optimus poetices doctor. Ac Dei quidem laus semper in toto animo, vniuersaque cogitatione nostra versari debet. Quicquid sine eius communionem facias, id vero factum ne putes, quanto magis appellendus animus ad eas modulationes, quæ quantum illius complectuntur, tantum eius concipiunt diuinitatis: suntque illorum affines concentuum, qui celestibus anfractibus, atque rotationibus sunt ab opifice attributi. Dicitur autem Dei laudatio à Græcis ὕμνος, à Latinis celebratio. Vnus igitur ille cum sit, idemque trinus, vel vt solum canere vel personæ seorsim celebrare ius est homini Christiano: additis verecunde proprietatibus. Non vt disputatores morosi: sed vt pui Poeta facere consuevere. Id quod post alios multos, nos quoque conati sumus. Namque in Deum patrem hymnum cum scriberemus: tanquam rerum omnium conditorem, ab orbis ipsius creatione, ad nos, nostræque vjque duximus.

Deum vero filium, Dominum nostrum Iesum Christum, tanquam humani generis Seruatorem. In quo abduximus animam nostram, à corporis carcere ad liberos campos contemplationis, quæ me in illum transformaret. Tum autem sanctissimi Spiritus ineffabilis vigor ille, tanto ardore celebratus est, vt cum lenissimis numeris esset inchoatus hymnus, repentinum diuini ignis impetu conflagraret. In Deo quicquid est, ipsemet est Deus: cognitionis autem nostræ imbecillitate, horum inferiorum exemplo, atque imagine quasi multa distinguuntur. Intellectus à quo voluntas, post quam potentia. Verum neque ante, neque post quicquam. Sed non solum simul, verum etiam vnum. A quo duo duxerunt veteres maxima rerum actionumque principia: Naturam & Fortunam. Natura enim est, Potentia Dei: Fortuna vero Voluntas.

§. 5. Alter vsus est in Heroum, ac magnorum viro- rum laudibus. Sic Iosiam Ieremias, sic Ionathan Dauid laudant. Sic Prudentius martyras, quæ quidem in re, nunc vt plurimum carmina absumuntur. Nec nouus est abusus, quo potentibus, sine verecundia, cum carmina facere libuit, adulantur. Plane paucos Philoxenos inuenias. Ipse Maro nomen auspiciatus est ab exquisita adulatione:

Noctepuluit rota, redeunt spectacula mane,

Diuisum imperium cum Ioue Caesar habet.

Et nobilis ille Lucanus merito à Nerone cæsus putatur, quia tam feruenter monstro illi adulatus sit:

Quod si non aliam venturo fata Neroni

Inuenire viam, magnoque æterna parantur

Regna Deis, cælumque suo seruire tonanti

Non nisi fauorum potuit post bella gigantum;

Iam nihil ò superi querimus, scelera ista, nefasque

Hac mercede placent, diros pharsalia campos

Impleat, & Pœni saturentur sanguine manes,

Vltima sanesta concurrant prælia Munda,

His Caesar Perusina fames, Mutinaque labores

Accedant satis, & quos premit aspera classes

Leucas, & ardentis feruilla bella, sub Aetna,

Multum Roma tamen debes ciuilibus armis,

Quod tibi res acta est, te cum statione peracta,

Astra petes serus, prælati regia cæli

Excipiet gaudente polo, seu sceptrum tenere,

Seu te flammiferos Phœbi transcendere currus,

Telluremque nihil mutato sole timentem

Ignem vago lustrare iuuat, tibi numine ab omni

Cedetur, iurique tuo natura relinquet

Quis Deus esse velis, vbi regnum ponere mundi,

Sed neque in arctoo sedem tibi legeris orbe,

Nec Polus aduersi calidus qua vergitur austri,

Vnde tuam videas obliquo fidere Romam,

Aetheris immensi partem si presseris vnam,

Sentiet axis onus, librati pondera cæli

Orbe tene medio, pars at heris illa sereni

Tota vacet, nullaque obstant à Cesare nubes.

Tunc genus humanum positum sibi consulat armis

Inque vicem gens omnis amet, pax missa per orbem,

Ferreæ belligeri compestat limina Iani.

Sed mihi iam numen, nec, si te pectore vates

Accipiam, Cyrrhaa velim secreta mouentem

Sollicitare, Deum, Bacchumque auertere Nyx,

Tu satis ad vires, Romana in carmina dandas.

Neque absunt hodiernæ, non modo lucrosæ, sed vi-

lium etiam adulationes animarum.

Nec est minor carminis vsus in historia, legibusque, & artibus tradendis. Atheniensibus antiquæ leges à Dracone tribus versuum millibus conscriptæ. Paucioribus, suis Mytilenæis, nepe sexcētis Pittacus scripsit. Historia etiā politissime versibus scribitur, & mores docentur, vt Platoni etiā sapientiæ patres poetæ vocentur. Et sane carminum Salomonis שְׁלֹמֹה וְדָוִד vt vertunt septuaginta, sunt numerata quinque milia, שְׁלֹמֹה Hebræus vocat. Triamila parabolarum, מְשָׁלִים axiomatum, seu insignium sententiarum

Abusus car-
minum in
adulatione.

Lucanus li-
bertatis ad-
mirator,
plerisque
adulatione
superauit.

Leges car-
mine con-
scriptæ.

& quasi florum sapientia: Hoc primarium sacra poë-
seos institutum est, ut post laudes numini decanta-
tas, hominum animos, ut pure Deum accedant, sua-
ui, & quæ facile moriatur melodia, præparent. Hoc
vatis tribuit Horatius Epist. 1. l. 2.

Os tenerum pueri, balbumque poeta figurat:
Torquet ab obscenis iam nunc sermonibus aurem:
Mox etiam pectus præceptis format amicis,
Asperitatis, & invidia corrector, & ira,
Recte facta refert: orientia tempora notis
Instruit exemplis: inopem solatur, & agrum.
Castis cum pueris, ignara puella mariti
Disceret unde preces, vatem ni Musa dedisset?

Mores in-
format.

In omnibus
poëseos usus
est.

Est apud Aristophanem, alioqui scurram, & poe-
tices quoddam pus, ac venenulum ea de re inter Eur-
pidem, & Eschylum vtilis collocutio.
Aly. Ἀπόκριται μοι τὴν ὁρὴν ἔνεκα καὶ τοιοῦτον
ἀνδρα ποιῆσαι.
Eur. Δεξιότητι καὶ κατεσκευασμένῳ βέλῳ τε ποιεῖν
τὰς ἀνδράποδες πᾶσι.
Aly. Ταῦτα γὰρ ἀνδρες καὶ ποιῆσαι ἀσκεῖν, σκέψαι γὰρ
ἀπὸ ἀρχῆς
ὡς ὠφέλιμοι τῶν ποιητῶν οἱ γενναῖοι γένηται.
ἐφ' ὅσῳ μὲν γὰρ τελέσῃς τὸ ἥμιν κατεσκευασμένον
ἀπὸ ἀρχῆς,
μοῦσαι δὲ εἰς ἀκρίβειαν τὸ νόστον, καὶ καὶ καὶ ἡσίο-
δοι δὲ
γῆς ἔργα, καὶ ἀνδρῶν ἄρεας, ἀρότας δὲ τὸ θεῖον ὅ-
μιλον.
Τέλειος, ἀρετῆς, ὁ καλὸς ἀνδρῶν.

Id est:
Eschylus. Responde mihi: cuius rei causa poe-
tas admirari oportet. Eurypides. Dexteritatis & ad-
monitionis ergo; quod meliores homines patriæ faci-
amus.

Hec enim oportet viros poetas exercere. Considera enim à
principio quot viles poetarum generosi fuerunt. Orpheus enim
quidem sacrificia nobis ostendit, & cadibus abstinere. Musæus
autem curationes morborum & oracula: Hesiodus autem ter-
ra operationem, fructuum tempora, arationes: Divinus Ho-
merus ordinationes, virtutes, armationes virorum.

Natura quippe ita comparatum est, ut versus sua-
uius audiantur, penitus hæreant, facilius permoue-
ant. Hinc videmus, non modo philosophos, sed Pau-
lum quoque versibus nobilium poetarum uti. Neq;
quisquam est Paulo cultior, cui non multa eius gene-
ris iam nota sunt.

Nec modo virtutis sunt doctores suaves, & boni,
sed acerrimi etiam vitiorum censores; quid enim a-
cerbius, quid fortius Satyra? soli vero sunt, qui ma-
gnatū vitia aceti aceto perfusa stringunt; Tum videas,

In reprehen-
sionibus a-
ceres sunt
poeta.

Ingentes trepidare Titos cum carmina lumbum,
Intrant, & tremulo scalpuntur vbi intima versu.

Denique omnium pene artium, & ipsius præcepta
philosophiæ carmine comprehensa leguntur. Astro-
nomiam, agriculturam, Bella, leges, & quicquid in v-
sum venit, vatum nobis scripta produnt.

Furorem
poësi Plato
tribuit.

§. 6. Sed quosdam tamen ab arte liberalissima re-
uocat, atque abducit, vetus opinio; Nempe poësin
obstare prudentiæ. Plato in Phædro dicit ἂν ἀνευμα-
νίας μουσῶν ἐπὶ ποιντικῇ δούλει ἀφικνῆται, ποιεῖς δὲ
ἄρα ἐν τέρψιν ἡκανοὺς ποιητῆς ἐσόμενοι, ἀτελεῖς αὐτοὺς τῆς κα-
λῆς πολιτείας ἡγεμονίας: Quisquis sine furore fores poeticas pepu-
lit, persuasus, quod arte sola poeta possit euadere: is conatus sui
irritus, & item poësis eius euanescent.

Furore ergo opus esse putant, nam
Ennius ipse pater, nunquam nisi potus ad arma
Prostiliit.
Ebrietas enim furor voluntarius, quemadmodum
& ira est.

Non potest (inquit Seneca) grande aliquid, & supra ce-
tero: loqui, nisi mota mens. Cum vulgaris, & solita contem-
pfit, insinuatque sacro surrexit excelsior, tunc demum aliquid
cecinit, grandius ore mortali. Non potest sublime quicquam, &
in arduo possum contingere, quamdiu apud se est.

De Tranq.
cap. 15.

Hinc Platonicus afflatu, atque infania, fundi car-
mina docuerunt. Ptolomæus animam, sic à stellis
concitari asserit.

§. 7. Verum plurimos à poësi, ingenii tenuitas ar-
cet. Equidem sic arbitror magnam iniuriam, astrictæ
eloquentiæ per hanc calumniam inferri. Causa est,
quia non potest esse poëta, nisi qui ingeniosus est. At-
que hæc est prima adolescentulorum exploratio; præ-
lectiones enim fideli memoria reddere, expositiones
& significata verborum meminisse, latina in vernacu-
lam linguam vertere cuiusvis est, carmen pangeit
ingeniosi est. Orator fieri potest, poëtam nalcio oportet.

Iniuriis sunt
in optimas
artes, qui
furorem
poësi tri-
bunt.

Quod sic interpretor, ut arbitror magno ingenio,
cognita arte, ac præceptis opus esse ad poësin, inge-
nia parua non nisi cum irrisu, mediocria sine laude
pullare Musarum fores. Ars & natura magnam vim
habent, si iungantur; Cicero pro Archia. Etiam illud
adiungo sapientiam ad laudem, atque virtutem, naturam sine do-
ctrina, quam sine natura valuisse doctrinam. Atque idem con-
tendo, quum ad naturam exsimiam, atque illustrem accesseris
ratioque dam, conformatioque doctrina, tum illud nescio quod
præclarum, ac singulare solere existere. Sic & Horatius:

Natura fieret laudabile carmen, an arte,
Quæsitum est. Ego nec studium sine diuite vena,
Nec rude quid possit video ingenium: alterius sic
Altera poscit opem res, & coniuuat amice.

Ars in ca-
teris rebus
sine ingenio
aliquid po-
test, in poësi
irrita est.

In cæteris rebus destitutam naturam ars adiungere
potest, in poësi sine natura, ars luditur in vacuo: ita
idem Tullius loco iam ante recitato ostendit.

Ex eadem igitur sententia est, quod de ingenio so-
rum & poetarum quadam dementia scindunt, de
quo suo loco à me dictum. Quod ex eo etiam confir-
matur, quod orator mediocis, miles nec timidus, Mediocri
nec valde fortis, atq; in cæteris rebus indutria que-
dam mediocritas commendari solet. At in poëtis, cet.
quicquid laudabile est, celsum est, & magnificum.

Mediocribus esse poëtis

Non homines, non Diu, non concessere columna.
Si paulum summo discessit, vergit ad imum.

§. 8. At insignem, magniloquum, terfium, & cui
nihil addere, cui nihil demere velis, poëtam esse, dif-
ficilimum est. Vere dixit Tullius, vix singulis sæculis,
bonum poëtam esse inuentum. Cum igitur tam pau-
ci sint boni poëtæ, multi tamen sunt, qui magna so-
naturum nominis huius honorem ambiunt: Nulla
simia, non amat catulum, & vrsa quoque pro fœtu
qui informis massa videtur, mortem contemnit, &
saltu supra venabula fertur, ita nemo poëta tam hiul-
cum verbis, aut insulsum sensu carmen ab ingenio
extorfit, qui illud non deperierit, ὅπερ ἐχρησάμενος, in-
quit Aristoteles. Itaq; nulla in re plures ingenium o-
stentare, quam in limpida Hippocrene, egelidoque
Parnasso studuerunt. Hinc illa ineptiæ, hinc tot ver-
sus, quos à sanis miramur fieri potuisse. Confer rem
cum moribus, vix vni sæculo cōtigit vnus poëta. Ego
vero arbitror decem myriadas esse hominum, qui se
hoc tempore etiam bonos poetas arbitrantur, de
quibus merito Horatius:

Adde carmina nunc, hoc est oleum adde camino
Quæsi quis sanus fecit, sanus facis & tu.

Morem sui æui carpit Perlius.

Scribimus inclusi, numeros ille, hic pede liber,
Grande aliquid, quod pulmo, anima prælargus, an hebet:
Scilicet hoc populo pexi, & toga que recenti,
Et natalitia tandem cum Sardonyche albus,
Sede legens celsa, liquido cum plasmate guttur
Mobile colluere, patranti fractus oculo.

Malorum
versuum
fabri infa-
mant poe-
sin.

Hic

Hic neque more probo videas, neque voce serena
Ingentes trepidare Titos, cum carmina lumbum
Intrant, & tremulo scalpuntur ubi intima versu.
Tum vetule auriculis alenis colligis efcas?
Auriculis, quibus & dicas cute perditus: obe,
Quid didicisse, nisi hoc fermentum, & qua semel intrus
Innata est, rupto secore exierit caprificus?
En pallor, seniumque, & mores, usque adeone
Scire tuum, nihil est, nisi te scire hoc sciat alter?
At pulchrum est digito monstrari, & dici hic est.
Ten' cirtorum centum dictata fuisse
Pro nihilo pendes? Ecce inter pocula querunt
Romulide satiri, quid dia poemata narrent.
Hic aliquis, cui circum humeros hyacinthina lena est
Rancidulum quiddam balba de nare locutus,
Phyllidas, Hypsipilas, vatium & plorabile si quid,
Eligat, & tenero supplantat verba palato,
Assensere viri. nunc non cinis ille poeta
Felix? nunc lenior cippus non imprimit ossa?
Laudant conuicia. Nunc non è mambus illis,
Nunc non è tumulo, fortunataque fauilla
Nascuntur viole: Rides, ait, & nimis vncis
Navibus indulges. An erit, qui velle recuset
Ospopuli meruisse, & cedro digna locutus
Linquere, nec scombros metuentia carmina, nec thūs?

Pauci to-
rabiles poe-
tae.

Inter hos quot millia sunt, quos durius est, & labo-
rius audire, quam in latomies operari, ubi omnis
lassitudo est exigunda è corpore? Pauci itaque sunt
poetæ boni, multi, ut Aristophanes iocatur ἐπιπολλοί-
δες, & σαρμὰ κατὰ χελιδνῶν μυστὴν λωβηταὶ πέρυνης,
spuria quæ foliis adnoscuntur tubercula, non borri.
Ailocutii, hirundinum Musca, artis opprobria. Huc
refer vagabunda mendicabula, & nonnullos, qui se
poetas Laureatos nominant. Quos ego cum lit ge-
nus irritabile vatium, irritari sane nolum: Illos autem
fateri necesse est, multas indignas tam regali fronde
frontes inumbrari. Horum igitur insaniam, stolidi-
tatemque veris prudentibusque poetis imputare cō-
tra æquitatem est. Moses, Debora, Barac, David, Sa-
lomon, Iaias, Ieremias prudentissimi fuere, & poe-
tarum excellentissimi tamen, eorumque carmina
quotidie ad sapientiam, pietatisque femina iacienda,
incrementaque virtutum canuntur. Nec Home-
rum quamvis cæcum, mente imprudentem recte di-
xeris. Testis pro vate, vates est Horat. lib. i. Epist. 2.

Homerus
prudens.

Troiani belli scriptorem maxime Lolli,
Dum tu declamas Roma, præneste relegi.
Qui quid sit pulchrum, quid turpe, quid vitile, quid non,
Plenus ac melius, Chrysippo, & Crantore dicit.
Cur id crediderim, nisi quid te detinet, audi.
Fabula, qua Paris propter narratur amorem
Græcia barbaria lento collisa duello,
Scultorum regum & populorum continet æstus.
Antenor censet belli praevidere causam.
Quid Paris? ut saluus regnet, vivatque beatus,
Cogi posse negat. Nestor componere lites,
Inter Peleiden festinat, & inter Atreiden:
Hunc amor, ira quidem communiter vrit vtrumque.
Quicquid delirant reges, plectuntur Achiui,
Seditione, dolis, scelere, atque libidine, & ira
Iliacos intra muros peccatur, & extra.
Rursum quid virtus, & quid sapientia possit,
Vitile proposuit nobis exemplar Vlysses:
Qui domitor Troia, multorum providus vrbes,
Et mores hominum inspexit, latumque per aquor,
Dum sibi, dum sociis reditum parat, asper a multa
Pertulit, aduerserum immer sabiliis vndis.

Inspecte Virgili, Lucani, Horatii, Iuvenalis, aliorum
argumenta, & si improba, atque impura demas, in-
uenies plane nihil in vita politica eos latuisse, imo
pleraque philosophorum intima eos calluisse.

Homeri ver-
sus philo-
sophia histo-
rica conti-
netur.

§. 9. At multi poetas è ciuitate expellendos cen-
suerunt, ita est fateor. Et causas sane Augustinus re-
fert, lib. 2. cap. 14. de ciuitat. Deinde querimus, ipsi poeta-
rum fabularum compositores, qui duodecim tabularum
lege prohibentur, ledere famam ciuium, tam probrosa in
Deum conuicia iaculantes, cur non vt scenici habeantur inbo-
nesti? Et qua ratione rectum est, vt poetarum figmentorum,
& ignominiosorum Deorum infamentur actores, honorentur
auctores? An forte Platoni Græco potius palma danda est?
Qui cum ratione formaret, quasi esse ciuitas debeat, tan-
quam aduersarios ciuitatis, poetas censuit vrbe pellendos. Iste
vero, & Deorum iniurias indigne tulit, & fucari, corrupti-
que figmentis animos ciuium noluit. Confer nunc Platonis
humanitatem, à ciuibz decipiendis poetas vrbe pellentem,
cum Deorum diuinitate honori suo ludos scenicos expe-
tente.

Pulsi ciui-
tatibus poe-
tae propter
impura, &
blasphema
carmina.

Ille, ne talia vel scriberentur, & si non persuasit, disputan-
do tamen suasisit leuitari, lasciuieque Græcorum. Isti vt talia
etiam agerentur, iubendo extorserunt grauitati, & modestia
Romanorum. Nec tamen hac agi voluerunt, sed sibi dicari, sibi
sacrari, sibi solemniter exhiberi. Cui tandem honestius diuinos
honores decerneret ciuitas, vtrum Platoni hac turpia & ne-
fanda prohibenti? An demonibus hac hominum deceptione
gaudentibus, quibus ille vera persuadere non potuit?

Dux causa sunt, quod & Deos fingerent falsos, de
quo etiam cap. 14. lib. 18. de ciuit. queritur, & quod
mores corrumpere, optima lege tales velut Rei-
publicæ corruptores expelluntur, Plato li. 2. de Rep.
Propter flagitia, & scelera, quæ Diis affingunt, censet expel-
lendos, & lib. 10. Socrates postquam multa in poetas
dixit, tandem iusta sententia litem decernit, secun-
dum bonos poetas, illos enim censet retinendos,
quorum carmina ad fortitudinem, ac castitatem in-
ducunt. Neque alia fuit Pythagoræ sententia, ex
quo apparet sane, vetustissimam fuisse eam morum
corruptionem, quin & Sibylla de illis cecinit.

Socrates
bonos cen-
suet retineren-
dos, malos
pellendos.

Ἐκδοῦν τὴν τοῦ ἑλάναν ἀντιθέσιν ποιητῶν

Græciam ter miseram affligent poeta. Epicuri quidem
minor est hac in re auctoritas, qui quamvis forte ma-
iorum poetarum cantus ex Republica proscripserit,
velut anicularum deliria; quia tamen vno calculo o-
mines artes liberales damnauit, poetæ peculiarem
contumeliam non fecit, honestius enim illi fuit, cum
cæteris, velut honestam matronam proscribi, quam
in regno voluptatis, solam tanquam meretriculam
retineri. Erastosthenes vero, alique, non rem ipsam
sed vitia exilio multarunt. Fulvio nobiliori fuit vitio
datum, quod poetam in prouinciam duxisset. Nam
eo tempore, si quis ea in re studebat, vt testis est Cato, ad
conuiuia se applicabat: & grassator dicebatur. Male igitur
Fuluius, qui quasi tibi cinem voluptatis causam in pro-
uinciam duxit. Vtinam hodie quoque in hanc rem
euigilet magistratus, obsecenos, blasphemosque libel-
los, graui pœna proscribat, auctores puniat. Verum
de his ego, cum de seruanda pudicitia in Republica
tractavi, satis dixi.

Græcia
malis poetis
illata labe.

Epicurus
poesin cum
omnibus
artibus pro-
scripsit.

§. 10. Quæ vero ratio sit consequendæ huius e-
loquentiæ, quæ numeris strictior, verbis liberior, sen-
sibus debet esse sublimior, paucis ostendam. Aristot-
eles de re poetica scripsit, sed nec sat accommodata,
ad ingenia discentium, nec tractatus integer est. Ho-
ratijs vitia vitare magis docet, quàm instruit rudem, &
suo iam more, Satyricum agit. Nostro tempore Vida,
multique in ea arte docenda se occuparunt. Omni-
bus palmam præripuit Iulius Scaliger, scriptis se-
ptem ad Syluium filium libris, quod absolutum o-
pus esse censo, quo solo plus nobilitatis meruit,
quam si reuera ad Scaligerorum Veronenfium pro-
sapiam, Italia probante genus retulisset. Sed magno
opprobrio fuit, non poeti modo, sed philosophiæ

Aristoteles,
Horatius,
Scaliger, de
re poetica
scripserunt.

Scaligerorum famam impositura lasit.

Iacobus Pontanus clare & erudite de poesi scripsit

Martinus Delrius.

Societatis in docenda poesi Methodus.

Firmata iam latinitate versibus dare se potest.

etiam, ceterisq; artibus, quod eorum tam famosi alumni, Iulius, & Iosephus, tam pertinace impostura, in alienum genus, familiamque inferere se laborarunt. Quod si vires fuissent, aliquid veterum more tentassent. Nam nunc quod potuerunt, grauitate prestituerunt, ut atrocibus se carminibus, quemadmodum latratu canes vlti sunt. Scriptum est a Iosepho elegans sed acerbum in serenissimam Venetorum Rempublicam carmen, quo eos tanquam Veronam suis maioribus per iniuriam eripuerint, reos agit, cum maiores illius non magis fuerint Veronae comites, quam Ius rex ταραχάων, omnium Achiuorum. Verum hæc sunt hominum errata, magnas fortunas somniantium, quæ cum in magna, & turbata ingenia incidunt, magnos etiam motus cient, ut cum magno Oceano, veterum magna vis incubuit. Verum ut ut se mores habuerint, præ omnibus artem accurate explicuit Iulius, & magnus ipse poeta fuit, modus tamen & ratio scribendi potius perficiendo vari, quam instituendo rationi accommodata ab illo fuit. Hanc igitur curam Pontanus noster suscepit, ordineq; ac erudite totam rem aperuit, quo libro ad poesi in discendam vtiliore quærat, Iulium serio euoluat. Si de Comædia vel Tragedia labore, Martinum Delrium in Senecam totum perlegat, non enim tantum viam demonstrat, sed rapit, & vœtat, quasi cygnæis alatum Parnassi verticem: & Iosephus Scaliger nondum rupta amicitia Delrium omnibus prætulit. Hos auctores in docenda poesi nostra Societas imitatur. Cuius methodum ob oculos ponere mihi est in animo.

§.11. In media Grammatices dixi facilem poetam explicari, & sic animos teneros numeris poeticis parlatim imbui; nam quamuis rationem carminis ignorant, mensura tamen, & Harmonia delectantur.

In suprema Grammatices, cum iam Syntaxin didicerunt, ars metrica dicitur, sic habet regula professoris. Alternis vero diebus artis metricæ præcepta generalia, omnis exceptionibus, posteriori autem semestri recolatur per duos minimum menses pars illa Grammaticæ, quæ est propria prima classis, & alternis diebus ars metricæ regulas iam explicatas breuiter percurrere, in aliis quantum necesse est inhebendo, absoluta vero repetitione Grammaticæ, quotidie deinceps ars metrica explicetur adiectis exceptionibus, carminum generibus, & quæ de patronymicis atque accentu traduntur.

Huic explicationi iunguntur Ovidianæ, Catullianæ, Tibullianæ, Propertianæ elegiæ selectæ, faciliores libri Virgilii. Quibus auctoribus explicandis, & recolendis, hora in singulos dies attribuitur. Cognita itaque carminum ratione, sensum ipsi quoque pangere docentur, seu dissoluta in pedes, & numeros reponere, deinde ad onia, heroica, elegias componere, nec grandiora tentare, satis fuerit, si numeros teneat in suo, cognoscat in alieno carmine.

Sic instructus ducetur ad Scholam humanitatis, de qua ita Methodus nostra præscribit: Gradus huius scholæ est, postquam ex Grammaticis excefferint, præparare velut solum eloquentiæ: quod tripliciter accidit, cognitione linguæ, aliqua eruditione, & breui informatione præceptorum, ad Rhetoricam spectantium. Ad cognitionem linguæ, quæ in proprietate maxime & copia consistit, in quotidianis prælectionibus Cicero iis fere libris, qui philosophiam de moribus continent, Ex Historicis Caesar, Sallustius, Livius, Curtius, & si qui sunt similes; ex poetis præcipue Virgilius, exceptis Eclogis, & quarto Aeneidos, præterea Oda Horatii selectæ, item Elegiæ, Epigrammata, & alia poemata illustrium poetarum antiquorum, modo sint ab omni obscenitate expurgati. Eruditio modice vsurpetur, ut ingenium excitet interdum, ac recreet, non ut lingua observationem impediat.

Præceptorum Rhetoricæ brevis summa ex Cypriano, secundo scilicet semestri, traditur: quo tempore, omnia philosophia Ciceronis, faciliores aliquæ eiusdem Orationes, ut pro lege Ma-

niliæ, pro Archia, pro Marcello, ceteraque ad Casarem habitæ sumi poterunt. Græcæ linguæ pars illa pertinet ad hanc scholam, quæ Syntaxis proprie dicitur. Curandum præterea, ut medio-criter scriptores intelligant, & scribere aliquid Græce norint.

Auctores qui hic præscribuntur iam faciles erunt, postquam ea, de qua dictum est, in scholis inferioribus instructio præiuit.

Hic quoque ars metrica, seu prosodia primo semestri cum historico alternis diebus exponitur, ut firmitus animo hæreat, altero semestri præcepta Rhetorices, & historicæ alternantur.

Exercitationes sunt præterea, quæ his verbis notantur.

Secunda hora matutina repetatur postrema breuiter prælectio, noua que per semihoram, vel paulo amplius explicetur: mox exigatur, & si quid super sit temporis, in mutua discipulorum concertatione ponatur.

Vltima semihora initio primi semestris historicæ, & ars metricæ alternis diebus: arte vero metricæ absoluta, historicæ quotidie percurratur: altero deinde semestri Cypriani Rhetoricæ quotidie modo explicetur, modo recolatur, aut disputetur.

Græci item auctores, & Syntaxis, Catminum compositio. Quia præcepta Rhetorices communia sunt etiam poësi, nam oratori finitimus est poeta, hinc ornatus quoque carminis, & modus, & artis plura præcepta exponuntur. Totam Methodum complectitur Reg. 5.

Prælectio eruditionis ornamentis leuiter interdum aspersa sit, quantum loci explicatio postulat: se totum potius Magister effundat in latinæ linguæ observationes, in vimeretymologiamque verborum, quam ex probatis petet autoribus, maxime ex antiquis; in locutionum vsu, ac varietatem, in autoris imitationem; nec alienum putet aliquid patrio interdum sermone efferre, si vel ad interpretandum in primis valeat, vel aliquid habeat eximii. Quando autem orationem explicat, præcepta artis explore. Ad extremum licebit, si videatur, omnia patrio sermone, sed quam elegantissime vertere.

Et sexta: Dictandum argumentum scribendi. Primo quidem semestri ad epistolam fere formam, vulgi sermone ad verbum: quod sæpe proderit ita componere, ut totum ex prælectionibus iam explicatis, hinc inde discerptum sit. Semel autem fere in hebdomada suo Marte conscribant, aliquo prius epistolarum genere explicato, indicatisq; Ciceronis, aut Plinii epistolis: ad illud pertinentibus. Altero deinde semestri excitetur ingenium, & Chria primo, tum proœmia, variationes, & exornationes, facili ac fuso argumento proposito, conscribantur. Carminis argumentum latine dicitur, multa locutionum varietate. Græci thematis eadē, ac latine prosæ ratio erit, nisi quod fere ex ipso auctore depromendum, & ratio Syntaxeos præmonstranda.

Et decima: Affigantur carmina scholæ parietibus, alternis fere mensibus ad aliquem celebriorem diem exornandum, vel magistratus promulgandos, vel alia quæ apiam occasione, selectissima quæque à discipulis descripta: imo etiam pro regionum more aliquid prosæ breuioris, quales sunt inscriptiones, ut clypeorum, templorum, sepulchrorum, hortorum, statuarum, quales descriptiones, ut vrbes, portus, exercitus, quales narrationes, ut rei geste ab aliquo diuorum; qualia denique paradoxa: additis interdum, non tamen sine Rectoris permissu, picturis, quæ emblematis, vel argumento proposito respondeant.

De Græcæ lectione, ita Reg. 9. Græcæ prælectione alternis diebus Grammaticæ, & autor explanabitur. Grammatica quidem, breuiter decursis iis, quæ in prima classe tradita fuerat, Syntaxim & orationē accentuum persequatur. Autor vero primo semestri soluta orationis sumetur ex faciliores, ut aliquæ orationes Isocratis, & S. Chrysost. & Basilii, ut ex epistolis Platonis, & Synesii, ut aliquid selectum ex Plutarcho: altero semestri carmen aliquod explicabitur, exempli gratia ex Phocylide, Theognide, S. Gregorio Nazianzeno, Synesio, & horum similibus. Explicatio autem, ut huius scholæ fert gradus, linguæ potius cognitioni, quam eruditioni seruiat.

Inclinante autem anno Græcarum syllabarum ratio tradidipotest cum auctore alternis diebus. Poterunt etiam interdum dissoluta carmina concinnari.

Præcepta Rhetorices etiam poesi conueniunt.

Eruditio ita in hac schola proponitur, ut prima cura sit formanda orationis.

Dum sensus altascandunt non sentiantlaborem.

Publicus honor, & censura excitat ingenia.

Cicero Græcis vertendis multum sese exercuit.

Hac

Hac exercitatione nondum perfectus est poeta, aut orator futurus, quamvis ingenio valeat. Nam & multa præcepta cognitu necessaria sunt, & maxime exercitatio, quæ longius tempus requirit, deinde crebro in nostris Gymnasis ætas, nondum difficilioribus matura laboribus. Sequitur itaque altera schola, quam Rhetoricam dicimus.

C A P V T XX.

Eloquentia soluta orationis.

S. 1. **H**anc proprie eloquentiam vocare vsus confuevit. Quam alii definiunt, copiose loquentem sapientiam, alii, artem bene dicendi, Aristot. lib. 1. Rhet. c. 2. "Εἰς δὲ τὴν ῥητορικήν, δύναμις καὶ ἐκείνη ἐστὶν ἡ τέχνη, ἥτις ἐκ τοῦ λόγου περὶ τὸ ἀγαθὸν καὶ τὸ κακόν, ὡς ἀληθὲς, διδάσκειν. Sit igitur Rhetoricæ facultas, quæ quid in re quaque ad persuadendum valeat, contempletur. Hoc enim nulli alteri arti proprium est. Quanquam enim, & qui fine arte loquuntur, & qui dialecticæ, ac philosophicæ agunt persuadere conentur; Rhetorica tamē persuadendi rationem in omnibus tradit, neq; enim Dialecticæ, neq; medicinæ, neq; iurisprudentiæ sine eloquentiâ, perfecte, quicquam docuerit. Ad eloquentiam nemo pertingere potest, nisi iam ante emendate loqui affluerit; ἵνα δὲ ἀρχὴ τῆς λέξεως, τὸ ἐλάνθῃ. Principium elocutionis est, recte loqui Græcè, ait Aristoteles, de patria eloquentia disputans. Perinde enim facit, qui orationi vitiosa, eloquentiæ schemata atreuerit, quod ille, qui pannofacem, & lacera pallæ, aurea segmēta, & gemmeos Mæandros affuerit: Nam & ornamenta dedecorat, & inopiam ex vicina copia facit conspectiorem, dum contraria finitima se mutuo manifestant. Et quod est caput, monstrum ridendum efficit. Irum in purpura, soleas aureas, luto inquinatas, matulam ē gemma.

Hinc mentem mihi venit, multorum parentum præproperæ, in filiorū educatione, festinationis; qui nondum loquentes, fieri oratores iubent. Hinc multorum Theologorum, Iurisprutorum, Medicorum, Philosophorum iniquatissimæ enunciationis libri, phrasæ, & sententiæ ridiculæ affectatas interdum continere cernimus. Fieri enim solet, ut infantissimus quisque, maxime eloquentiam affectet. Rara omnino res eloquentia; Testis Tullius lib. 1. de orat. Quibus de causis, quis non iure miretur, ex omni memoria atatum, temporum, ciuitatum, tam exiguum oratorum numerum inueniri?

Causas reddit eodem libro; Sed nimirum maius est hoc quiddam, quam homines opinantur. & pluribus ex artibus, studiisque collectum. Quis enim aliud in maxima diuersitatis multitudinē, summa magistrorum copia, præstantissimis hominum ingenis, infinita causarum varietate, amplissimis eloquentiæ propositis premiis, esse causâ putet, nisi rei quandam incredibilem magnitudinem, ac difficultatem? Est enim & scientia comprehendenda rerum plurimarum, sine qua verborum volubilitas inanis, atque ridenda est: & ipsa oratio confirmanda non solum electione, sed etiam constructione verborum: & omnes animorum motus, quos hominum generi rerum natura tribuit, penitus pernoscenti, quod omnis vis, ratioque dicendi, in eorum, qui audiunt, mentibus, aut sedandis, aut excitandis exprimenda est. Accedat eodem oportet lepos quidam, facerique, & eruditio libero digna, celeritasque, & breuitas respondendi, & laceffendi, subtili venustate atque vrbani tate coniuncta. Tenenda præterea est omnis antiquitas, exemplorumque vis: neque legum, aut iuris civilis scientia negligenda est. Nam quid ego de actione ipsa plura dicam? quæ motu corporis, quæ gestu, quæ vultu, quæ vocis conformatione, ac varietate moderanda est: quæ sola per se ipsa quanta sit, histrionum leuis ars, & scena declarat: in qua cum omnes in oris, & vocis, & motus moderatione elabo-

rent, quis ignorat, quam pauci sint, fuerintque, quos aquo animo spectare possimus? Quid dicam de thesauro rerum omnium, memoria, quæ nisi custos inuenitis, cogitatisque rebus, & verbis adhibeatur, intelligimus omnia, etiam si præclarissima fuerint, in oratione peritura? Quamobrem mirari definamus, quæ causa sit eloquentium paucitatis, cum ex iis rebus vniuersis eloquentia conflet, quibus in singulis elaborare permagnum est, hortemurque potius liberos nostros, ceterosque, quorum gloria nobis, & dignitas clara est, ut animo rei magnitudinem complectantur, neque iis aut præceptis aut magistris, aut exercitationibus, quibus vtuntur omnes, sed aliis quibusdam, se id, quod expectunt, consequi posse confidant. Ac mea quidem sententia, nemo poterit esse omni laude cumulatus orator, nisi rei omnium rerum magnarum, atque artium scientiam consecutus. Etenim ex rerum cognitione efflorescat, & redundet oportet oratio: quæ, nisi subest res ab oratore percepta, & cognita, inanem quandam habet eloquentiam, & pene puerilem. Neque vero ego hoc tantum oneris imponam, nostris præsertim oratoribus, in hac tanta occupatione, & vrbis, ac vitæ, nihil iis vt putem licere nescire. quanquam vis oratoris, professioque ipsa bene dicendi, hoc suscipere, ac polliceri videtur, vt omni de re, quæcunque sit proposita, ab eo ornate, copioseque dicatur.

S. 2. Eloquentia vero in ciuitate tenenda est, quia summam conciliat dignitatem Reipublicæ, præcipue vero colenda est, nobilitati, & principi. Vere Aristoteles ad Alexandrum, ὅς περ δὲ ἐδῆτα σπουδαίῃς τὴν εὐπρεπείαν τῶν λόγων ἀνθρώπων ἔχειν, οὗτω δύναμιν λόγων λαβεῖν ὥς σοι πείρα τῶν τῶν ἐνδεχόμενα. πολὺ γὰρ καλλίων ἐστὶν ἢ βασιλικώτερον τὴν ψυχὴν ἔχειν εὐνομιονόδοτον, ἢ τὴν ἐξ ἑνὸς σώματος ὅραν εὐσηματωμένην. καὶ γὰρ ἀποφάναι, τὸν τοῖς ἔργοις πρωτεύοντα, φανερόν τῶν τυγχόντων τοῖς λόγοις ὑπερβαίνειν, καὶ ταῦτα εἰδέναι, ὅτι τοῖς μὲν ἐν δημοκρατίᾳ πολυτιμωμένοις, ἀναφορὰ καὶ πάντων τῶν πραγμάτων οἷς τὸν δῆμον ἐστὶ τοῖς ὑπὸ τὴν τῆς βασιλείας ἡγεμονίαν τεταγμένοις, ὥς λόγον. ὅς περ οὖν τὰς αὐτονομίας τῶν πόλεων διορθώσας ἐστὶ τὸ καλλίστον ἔργον ὁ κοινὸς νόμος, οὗτω τὸ ἐπὶ τὴν τῆς βασιλείας καθεστῶτος ἄρχειν δύναται ἂν ὅτι τὸ συμφέρον ὁ σὸς λόγος. καὶ γὰρ ὁ νόμος ἐστὶν, ὡς ἀπλὸς εἶπεν, λόγος ὁμοειρηνεῖ καὶ ὁμολογίαν κοινὴν πόλεως, μενύων πῶς δὲ πείραται ἐκείνη.

Principi, & nobilitati necessaria eloquentia.

Regis eloquentia pro viribus est.

Nam quemadmodum vestium decore, atque magnificentia ceteris hominibus maxime præstare studeas, ita etiam dicendi inuentionem, ac vim eam vt accipias nitendum est, quæ pulcherrima sit, apprimeque præclarissima. Longe enim pulchrius est, ac regale magis, animo esse bene constituto, quam habitum corporis vestibus ornatum pulchris intueri. Absurdum enim est, eum, qui rerum gestarum gloria ceteris antecellat, videri humillimis quibusdam in dicendo cedere: præsertim cum non sis nescius, eos, qui in populari principatu versentur, res omnes ad populum: qui vero sub vnius imperij ductu constituti sint, ad rationem, orationemque referre. Quemadmodum liberae ciuitates communis lex, quæ ad honestissimum aliquem finem ducat, dirigere consueuerit, eodem etiam modo, & oratio tua queat, eos, quos sub imperio tenes, ad id agere, quod conducibile sit, & vtile. Etenim lex (vt ita dixerim) oratio quadam est, quæ communi ciuitatis consensu definita, iubet quo pacto vnumquodque agendum sit.

Sane loqui omnibus hominibus communiter datum est, eloquentia est quæ ostendit doctos, aut doctos videri facit. Dux vitæ est oratio eruditioni iuncta. Et sane post rationē ipsam, nihil dicendū maiestati homini maius dari est; nam qui bene dicit, suauiter & salubriter auditur. Et sane hoc præcipuum est ornamentum, nam vt hominis decus est ingenium, ita ingenii lumen est eloquentia. Afranius interrogatus, quid octoginta, & vno annis didicisset respondit; nihil nisi bene docere, & bene dicere. Totam in eo vitæ non modo dignitatem, sed etiam maiestatem collocans. Vtinā ad Nulla res ad dignitatem plures euehit, quæ eloquentia. Imperatores maiore periculo, oratores maiore labore,

Orationis dignitas rationi proxima.

bore, Reipublicæ gubernationem adepti sunt; Hoc tamen discrimen est, quod oratores, & bello, & pace, Imperatores tantum bello auctoritatem teneant, pace negligantur. Et sane ipsi imperatores bello clari, vt Vespasianus, Adrianus, Domitianus, Alexander, salaria oratoribus, atq; immunitatem ab oneribus statuerunt; ita Modestinus in l. si duos. 6. Leo & Anthemius aduocatos, & desertos casarū patronos adiunxerunt. In liberis semper Rebus publicis, vt maior ratio eloquentiæ, ita maius quoq; periculum fuit. Pericles sine armis, tyrannidem tenuit. Cicero l. r. de oratore præclare eam commendat. Neg, vero mihi quicquam, inquit, præstabilius videtur, quam posse dicendo tenere hominum cunctas mentes allicere, voluntates impellere, quo velit: vnde autem velit, deducere. Hac vnare, in omni libero populo, maximeq; in pacatis, tranquillissq; ciuitatibus, præcipue semper floruit, semperq; dominata est. Quid enim est, aut tam admirabile, quam ex infinita multitudine hominū existere vnum, qui id, quod omnibus natura sit datum, vel solus, vel cum paucis facere possit? Aut tam iucundum cognitu, atq; auditu, quam sapientibus sententiis, grauib; verbis ornata oratio, & perpolitā? aut tam potens, tamq; magnificum, quam populi motus, iudicum religiones, senatus grauitatem, vnius oratione conuertit? Quid tam porro regium, tam liberale, tam municipiū, quam opem ferre supplicibus, excitare afflictos, dare salutem, liberare periculis, retinere homines in ciuitate? Quid autem tam necessarium, quam tenere semper arma, quibus vel testis ipse esse possis, vel prouocare improbos, vel te vlcisci lacebisus?

Vis eloquentiæ.

Dies orationum festi habentur Atheniensibus.

Eloquentia bello vtilis.

Mitor Atheniensium, erga Gorgiam Leontinum magnos affectus, nam dies quibus ille perorauerat *ῥογῆς* appellabant, & orationes ipsas nominabant *ῥαμῆς* & *ῥογῆς*. Primus ille orationem antithesis, membris æqualibus, similiter cadentibus, aliisque schematicis exornauit, itaque soli illi, Delphis statuam auream Græcia posuit.

§. 3. Hac quidem dignitas eloquentiæ est, vis, & efficientia mouendi multo est conspectior. In exemplū Cyneas Pyrrhi orator duci solet, qui plures oratione, quā callidissimus imperator bello cepit vrbes. Verissime dixit Tullius: Extorquet arma ē manibus iratorum ciuium, boni ciuis auctoritas, & oratio. Plures regna, & principatus eloquentia, quam fortitudine bellica sunt adepti. Plures etiam retinuerunt. Cæsari ipse exemplo est. Ille cum miles in patriam auctoratus, esset ferrox, quod eodem scelere inquinati, etiam duci se æquatos iactarent, breui oratione compescuit, atque vt ipsi supplicium de se caperent, effecit.

Stetit aggere fului

Cessitis, inreptus vultu, meruit que timeri,
Non metuens, atque hac ira distante profatur.
Qui modo in absentem vultu, dextraque furebas
Miles, habes nudum promptumq; ad vulnera pectus,
Hinc fuge, si belli finis placet ense relicto.
Deregut imbelles animos, nil fortiter ausa
Seditio, tantumque fugam meditata inuentus,
Ac ducis inuicti rebus lassata secundis.
Vadite, meque meis ad bella relinquitte satis;
Inuenient hac arma manus, vobisque repulsis
Tot reddet fortuna viros, quot tela vacabunt.
Anne fugam Magni tanta cum classe sequuntur
Hesperia gentes, nobis victoria turbam
Non dabit, impulsus tantum que pramia belli
Auferat, & vestri rapta mercede laboris
Lauriferos nullo comitetur vulnere currus?
Vos despecta senes, exhaustaque sanguine turba
Cernitis nostros, iam plebs Romana triumphos.
Cæsaris an cursus, vestre sentire putatis
Dammum posse fuge? Veluti si cuncta minentur
Flumina, quos miscet pelago, subducere fontes,
Non magis ablati vnquam descenderet aquor,
Quam nunc crescit aquis. An vos momenta putatis
Vlla dedisse mihi? Nunquam sic cura deorum

Bellum restaurat eloquentia.

Se premit, vt vestra morti, vestraque saluti
Fata vacent. Procerum motus, hæc cuncta sequuntur.
Humanum paucis viuit genus, orbis Iberi
Horror, & arctos nostro sub nomine miles
Pompeio certe fugeres duce, fortis in armis
Cæsareis Labienus erat, nunc transfuga vilis,
Cum duce prælato, terras, atque aquora lustrat.
Nec melior mihi vestra fides, si bella nec hoste,
Nec duce me geritis, quisquis mea signa relinquit,
Nec Pompeianis tradit sua partibus arma,
Hic nunquam vult esse meus, sunt ista profecto
Cura castra Deis, qui me committere tantis,
Non nisi mutato voluerunt milite, bellis.
Hæc quantum fortuna humeris iam pondere sessis.
Amolitur onus, sperantes omnia dextras
Exarmare datur, quibus hic non sufficit orbis
Iam certe mihi bella geram: discedite castris,
Tradite nostra viris ignaui signa Quirites.
At paucos, quibus hæc rabies autoribus arsit,
Non Cæsar, sed pœna tenet. procumbite terra,
Insidumque caput, ferendaquetendite colla.
Et tu, quo solo stabunt iam robore castra,
Tyro rudis, specta penas, & disce ferire,
Disce mori: tremuit seuæ sub voce minantis
Vulgus iners, vnumque caput tam magna iuuentus
Præuatum factura timet, velut ensibus ipsis
Imperet inuito moriturus milite ferrum.
Ipse pauet ne tela sibi, dextraque negentur
Ad scelus hoc Cæsar, vicit patientia saui
Spem ducis, & iugulos, non tantum præstitit enses.
Nil magis assuetas sceleri quam perdere mentes.
Atque perire timer. tam diri fœderis ictu
Parta quies, pœnaque redit placata iuuentus.

Eloquentia ipsis ensibus imperat.

Est sane magna vis orationis, nec mira videri debet eloquentia Hegeliæ Cyrenaici philosophi, qui de bono mortis, & vitæ malis tam efficaciter disseruit, vt multi manus sibi inferrent, lacus, & præcipitia quærerent. Val. lib. 8. cap. 9. Quantum eloquentia valuisse Hegeliæ Cyrenaicum philosophum arbitramur? quis sic ma-
dram mortis vitæ repræsentabat, vt eorum miseranda imagine, audientium pectoribus inserta, multis voluntaria mortis oppetenda mentibus cupiditatem ingeneraret? Ideoque à Rege Ptolemaeo vlciteris imprefu. hac de re differere prohibitum est.

Hinc & Herculis Gallicani fabulæ, & ad citharam structæ Thebæ, arbores, feraq; ductæ, & inferi pacati natrantur, ob hanc causam. Nō minus ad prouidentiam principis pertinet, bene dicendi, quam recte faciendi disciplina. Nam cum infinita sit multitudo, Non re o-
quæ principem interpellat, cum multi de illo optime
sint meriti, non potest omnibus re ipsa satis facere, i-
test, itaque
taq; benignis verbis opus est, vt erigat, ac sustentet; verbo mul-
tis enim verborum honorifica prolixitas gratior
est, quam beneficia, quæ principes parum gnari elo-
quentiæ verborum asperitate, & supercilio in odium
adducunt: Tanta sæpe superbia, vt impetrasse pœ-
niteat. Nam ingratum est beneficium, cum odiosa oratione datum.

Verbis facundis, ira, consternatio, arma cedunt. Erudita enim eloquentia, & reges, quo vult ducit, & populos trahit. Regibus exactis, inquit, Val. l. 8. c. 9. plebs
disfidens à patribus, iuxta ripam fluminis Anienis in colle, qui arma ca-
sacer appellatur, armata consedit. Eratque non solum desor-
dunt.
mis, sed etiam miserrimus Reipub. status: à capite eius, cetera
parte corporis pestifera seditione diuisa. Ac ni Valerij subue-
nisset eloquentia, spes tanti imperij, in ipso pene ortu suo cor-
ruiisset. Is namque populum noua, & insolita libertate temere
gaudentem, oratione ad meliora, & saniora consilia reuoca-
tum, senatus subiecit, id est, vrhem vrbi iunxit; Verbis ergo
facundis, ira, consternatio, & arma cesserunt.

Ex Græcia deinde nō dissimile exemplum producit. Pericles autem felicissimis naturæ incrementis, sub Anaxagora præceptore summo studio perpolitus, & instructus, liberis

Athena-

Pericles eloquentia sua Athenas sibi seruire coegit. Athenarum cervicibus, iugum servitutis imposuit: Egit enim ille urbem, & versavit arbitrio suo. Cumq; adversus voluntatem populi loqueretur, incunda nihilominus, & popularis eius vox erat. Itaq; veteris comediae maledica lingua, quamvis potentiam viri perstringere cupiebat, tamen in labris eius hominis melle dulciorem leporem faciebatur habitare: inque animis eorum, qui illum audierant, quasi aculeos quosdam relinqui praedicabat. Fertur quidam, cum admodum senex prima concioni Periclis adolescentuli interesset, idemq; iuuenis Pissistratū iam decrepitum concionantem audisset, non temperasse sibi quo minus exclamaret, caueri illum ciuem oportere, quod Pissistrati orationi simillima eius esset oratio: Nec hominem aut estimatio eloquij, aut morum augurium sefellit. Quid enim inter Pissistratum, & Periclem interfuit? nisi quod ille armatus, hic sine armis tyrannidem gessit?

Eloquentia tyrannis laudatur. De Constantino quoque tradit Victor; eum quod aut vix, aut multo sanguine obtinendum erat, eloquentia patrauisse.

Nō sine discrimine sunt eloquentia studiis imbuti. §. 4. Verum duo consideranda sunt principi. Primum, ut diligenter animaduertat, ne eloquentia excolantur homines improbi. Deinde ut eloquentia sit suae Reipublicae accommodata.

Primum necessarium est, nam fere eloquentia potentia sequitur. Curiones, Alcibiades, & ceteri id genus arcendi sunt, ne contra Rempublicam armentur.

Alterū est, ut eloquentia non existimetur vera, nisi quae moribus populi accommodata est. Asiaticus orator, si Sparta pigmenta verborū, & luxuriam adferat, id agit, ut cum ratione infamiat. Illis enim flumina verborum grata non sunt. Samii a Polycrate tyranno oppressi, cum supplices Lacedaemonios pro auxilio adissent, & calamitates suas longa oratione exposuissent; responderunt illi, sane in aliena calamitate superbi, priora se non meminisse, posteriora idcirco non intellexisse; tum Samii ut ostenderent se quoq; posse *λακωνίζειν*, prolato panario, dixerunt; illud pane egere: & Lacedaemoniis, super futuros dixerunt panes; atq; ita tum illis auxilium decretum, ac datum est. Cum enim finis orationis sit, ut mentem alteri explices, atque illi, quod vis persuadeas, non est vtendum oratione, à qua alter alienus est. Optime dicit, qui accomodate non modo ad artem, sed audientium animos dicit, hæc enim summa aī existimatur. Omnia eloquentia tribuit calamitosa, sed tamen regia femina.

Eloquentia conueniens sit moribus. Spartani cognati ludorum, eorum gaudebant eloquentia.

Summi in rebus humanis persuadere alteri, quod velis.

Τὸ δῶτα ἔνκετὶ τ' ἄλλα μὲν μαθήματα
Μοχθόμεν, ὡς χεὶ πέντε, καὶ μακρομένον;
Περὶ δὲ τὴν τέρψινον ἀνθρώποις μένιν,
Ὅουλέν τι μᾶλλον ἐς τέλος ἀσπάζεσθον,
Μετὰ δὲ δίδοντες μὲν δέονεν, ἢ ἥποτε
Πείθειν ἢ πρὸς βέλτοισι, τογχαίνεν δ' ἄμα.

Qui tandem mortales aliis in disciplinis laboramus, & ut conuenit, inquirimus. Pitho seu suadam non potius sectamur, quae regina est hominum, mercedem dantes, ut quod quispiam vult suadere possit, & assequi.

Si igitur auditor breuitatis est studiosus, breuiter persuadebis. Demetrius Phalereus concisa putat vehementius penetrare, & breuitatem cōuenire imperantibus. Breuia illa sunt Spartanorum, ad Argiuos: αἶμα, si ad Philippum; Διονύσιος καὶ ἐνθου, quin & leges eadem breuitate scriptas habebant. vere Charilaus: ὅτι ὁλίγα λέγειν, ὁλίγων, καὶ νόμων ὅτι χεῖρα. Cum paucis loquantur, paucis quoq; legibus egent. Verum ea tanta breuitate vix vtendum censeo; nam cōtemptum magnum indicat, & in varias sententias trahi potest. Certe beneuolum, vnica sententiola nō facile efficies, magna tamen, & aeternum duratura odia colliges, si velut acuto telo, intima fodias; profunda enim, & parua vulnera, vix curari possunt. Phocionis breuitas est vetustis laudata, cui cum quidam diceret σκεπτόμενος τοιαύτης φωνῆς, intente speculanti similis es δ Phocion, respondit: Difficere quid eximere ab illis posset, quae apud Athenienses di-

cturus esset. Optime sane quae sine causae praedicio eximere posset, considerabat, alioqui esset breuitas inordinata, & noxia. Nam qui omittit illa, quae dicenda sunt, prauiatur, & ille quoq; reum prodit, qui illa quae sunt inculcanda, infingenda, repetenda, cursim attingit. Qui vero peregrina, exotica, obscura inculcat, non ille ad persuadendum dicit, nec credi sibi vult, sed doctus videtur.

Breuitas ita tenenda est in oratione, ne vires minuantur.

CAPVT XXI.

Ratio, & methodus discendae eloquentiae.

§. 1. NON est mihi propositum Rhetoricen scribere, id multi, & docti, imprimis Tullius; & ante cum Aristoteles fecerunt: Verū quia principem instruo, qui oratores iuuentuti suae praeficiet, breuem praxin, pulcherrimae scientiae docendae proponam, Supra enim protestatus sum, nihil esse Academicis pestilentius, quam si cuiq; ius sit suo arbitrio docendi: nam multis deest prudentia ordinis cōstituendi, pluribus laboris amor, & pleriq; cōstantia, sensim enim elanguescunt. Proponam itaq; leges, quas Rhetorices professori nostra Societas praescribit; tum vt illis respondeam, qui nostram docendi methodum ignorantis reprehendunt: tum vero, ut causam demonstrationis, qua id efficiatur, ut ex scholis Societatis tot eloquentia insignes procedant. Sic itaque regulae professoris habent:

Gradus huius scholae, non facile certis quibusdam terminis definiri potest: ad perfectam enim eloquentiam informat, quae in duas facultates maximas, Oratoriam, & Poeticam comprehendit (ex his autē duabus, prima semper partes Oratoriae tribuantur) nec vtilitati solum, sed etiam ornatui indulget.

Methodus docendae eloquentiae in Societate Iesu.

Latissime sane patet eloquentia, ut praecedenti capite demonstraui: nec omnino perfecta est, sine aliarum cognitione scientiarum. Verum ita instruendi sunt adolescentes, ut communia praeccepta, & exercitationem styli, ad alias scientias, quibus operam daturi sunt, conferre possint. Primae orationi solutae tribuuntur, quia eius est praecipuus usus in Republica, & necessitas.

Quid in Rhetorica doceatur.

Præcepta eloquentiae, & exercitatio orationis omnibus scientiis.

§. 2. Nec tamen poesis omnino negligenda etiam mediocribus ingeniis. Primo enim perfectiorem linguam latinam, & Graecae cognitionem cōfert; nam poetas, quasi alia loquuntur lingua. Deinde, nihil æque vtile est ad orationis vbertatem, & elegantiam, propter leges enim carminis, verborum, sententiarū, schematum varietas excogitatur. Nihil autē æque in adolescentibus laudandum, quam orationis copia, & quaedam velut luxuries, cum enim nondum sit matura sapientia, quae omnia nimium fluentia refecerit, ac coercet, debet tamen esse, quod olim maturior censura tollat. Vitis quae prodige luxuriat, putationibus fecundatur, quæ superuacaneos palmites nō protrudit, ante autumnum exarescit. Pestime itaq; ingeniis consulunt professores, qui epigramatis acutis, & sententiis exercent eos, qui nondum illa capiunt. Tam enim ingenia coarctant, quam illi, qui crescentia corpora minoribus, quam pro mensura vestibus includunt. Lata, & ex usu materia detur, describant sylvas, maria, pugnas, & omnium poetarum communes lusus, ortum, & occasum. Tertia carminis vtilitas, ut usu, syllabarū tempora perdifcant. Vidi sane viros doctos, qui non modo pronunciarē, & legere non audebant, sed neq; legendis poetis, de quantitate syllabarū constituere poterant. Hac res tanta est, ut libertatem non modo perorandi, sed etiā priuatim loquendi. Semper enim timor erradi imminet: qui anxio metu sermonē opprimit. Hæc igitur stricta Rhetorica alterā admirabiliter adiuvat, vberē reddit, & exornat, ut libere loqui, & legere audeat, efficit. Denique numeros etiam oratio sibi deposcit, sed poeticos fere refugit, de quibus iudicare, nō nisi eruditus potest. Cicero sane in carmine pluri-

Omnes poesi commoda dare operā possunt.

Orationis vbertas inueni commut.

Argutis eloquentia nō docenda.

Poetas ignorantia non permittit libere loqui quēnam.

Poesis Ciceroniana eloquentia serui.

plurimum elaboravit, sed Musis, & Apolline nullo. Hæc tamen exercitatio, ad eloquentiam illi fuit adiumento. Sed neq; tamen Ciceronis tam dure celsenda sunt carmina; nam ante eum quis Romanorum meliora scripsit: veteres ille legit, eorum modo locutus est. Nam Ciceronis tempore, oratio, & paulo post poësis effloruit. Sequuntur verba regulæ:

Eloquentia præceptis, stylo, & eruditione continetur.

§. 3. In universum dici potest, tribus maxime rebus, præceptis dicendi, stylo, & eruditione contineri.

Tria illa eloquentiam perficiunt, si naturæ bona adiuncta fuerint, ingenium, memoria, indoles, de singulis vero dicendum est.

Præcepta vndeque petenda, sed prælegendus Cicero, & Aristoteles.

De præceptis ita sancit regula. Præcepta etsi vndeque peti, & observari possunt, explicandi tamen non sunt, in quotidiana prælectione, nisi Rhetorici Ciceronis libri, & Aristotelis tum Rhetorica, si videbitur, tum Poetica.

Et in distributione temporis. Secunda antemeridiana prælectioni detur, vel præceptorum, si à prandio explicetur oratio; vel orationis, si præcepta: dummodo in eo quod anni initio ceptum est, constantia servetur. Succedat repetitio, & quando opus est, argumentum detur scribenda orationis, vel carminis: reliquum, si quid est temporis, vel concertationi, vel iis, quæ prima hora scripserint, tribuatur. Et: Prima hora pomeridiana, habeatur post repetitionem postrema nova prælectio, vel orationis, si mane præcepta exposita; vel præceptorum, si oratio. Huic repetitio de more succedat.

Cicero præcepta necessaria indicat.

Præcepta quidem necessaria esse, nemo dubitavit; ac mihi quidem videntur homines cum multis rebus humiliores, & infirmiores sint, hæc re maxime bestiis præstare, quod loqui possunt. Quare præclarum mihi quiddam videtur adeptus is, qui, quæ re homines bestiis præstent, ea in re hominibus ipsis antecellat. Hoc si forte non natura modo, neq; exercitatione cōfiscitur, verū etiam artificio quodam comparatur: non alienum est videre, quæ dicantur, qui quædam eius rei præcepta nobis relinquant. Sed antequam de præceptis oratoris dicamus, videtur dicendum de genere ipsius artis, de officio, de fine, de materia, de partibus. Nam, his rebus cognitis, facilius, & expeditius unusquisque, animus ipsam rationem, ac viam artis considerare poterit. Civilis quædam ratio est, quæ multis, & magnis ex rebus constat. Eius quædam magna, & ampla pars est, artificiosa eloquentia, quam theoreticam vocant. Nam neq; cum iis sentimus, qui civilem scientiam, eloquentia non putant indigere, & ab iis, qui eam putant omnem rhetoris vi, & artificio contineri, magnopere dissentimus.

Cicero sine duce ad eloquentiam fastigiū pervenit.

Præcepta illa Rhetorū innumera sunt, & libri multiplices, vndeque peti debent, nullus enim liber adeo malus est, qui non aliquid boni conferat. Sed nostra lex publice in scholis à solo Tullio, & Aristotele explicando peti iubet. Et quidē Ciceronem miror, cum lib. 2. de oratore ait: Traditurum ea duntaxat, quæ ipsum usus docuit; additque, ut nobis ducibus veniat eo, quo nos sine duce pervenimus, quoniam meliora docere non possumus. Miror, inquam, cum habuerit tot Græcorum libros, & oratores quos audiri, ut ipse de se libro de claris oratoribus fatetur, sed ipse tamen altius euectus, omnes infra se reliquit. Aristoteles certe libros habuit, quibus ipse accurate illa tractavit, obscurior tamen est, & concisior, quam ut eius explicatio passim conveniat, præsertim in tribus Rhetoricorum libris. In Rhetorica ad Alexandrum planior est, & magnam diligentiam proficitur, sic enim exorditur: Επειδὴ μοι, ὅτι πολλὰ καὶ πολλοὶς περὶ ῥητορικῆς τὰς ἡμῶν τὴν δὲ διαλεκτικὴν ἐπεὶ ἵππερ ὁ ῥητορικὸν οἱ τὰς μεθόδους τῆς πολιτικῆς λόγων. ἐγὼ δ' οὐδ' ὅσα ῥητορικῆς ὑπερεβόλημι ἐν τούτοις τοῖς χρόνοις, ἀλλὰ δὴ τὸ ἵππερ οὗτος ὑπὲρ αὐτῶν ῥητορικῶν οἱ διηκεῖς ἐμμένων, ὥς οὐδὲς ἀλλ' ὁ γέγραφε τῆς αὐτῆς περὶ ῥητορικῆς μετὰ τὸν ἐμὸν.

Aristotelis in Rhetoricis diligentia.

Sum tuis literis factus certior, nonnullos sæpe te ad nos misisse, qui ut civilium causarum præcepta ad te præscriberem, à me peterent. Ego vero haud negligentia quidem vlla, in hoc vsque tempus rem distuli, sed ut quærerem ita diligenter de his ad te scribere, ut alius certe nemo, qui hisce

in rebus elaborasset, diligentius vñquam scripserit.

Iure igitur, ac merito eos auctores sequimur, sed præcipue Tullium latinū latinī, quiq; leges eloquentiæ nō tantum in vmbra meditatus est, sed in campo, & pulvere exercuit. Sincera itaq; præcepta tradidit, & quod caput est, tanta elegantia, & dignitate, ut cum in illis alii ieiuni sint, ipse in rebus tenuibus, maximā eloquentiam demonstrarit. Deinde à Cicerone si recedamus, quem tandem explicabimus: Quis enim literatorum nuper tam infans exstitit, cuius non aliqua Rhetorica in lucem prodierit? Compendio leges illas docebis? Non conuenit; eloquentiam nisi eloquenter doceas, elingues, & mutos reddes. Ipsa Rhetorica Soarii, & Tullio fere, & Quintiliano collecta est, quæ tironibus initio proponitur, donec omnia præcepta, ex ipsis fontibus hauriant, atque hæc de præceptis.

Eloquentia eloquenter docenda est.

§. 4. De stylo, multa docent Rhetoris instructiones, præcipue Ciceronis. Caput est, ut quempiam imitatione effingendum sibi quique proponat. Ita sane Cicero l. 2. de orat. Ergo hoc sit primum in præceptis meis, ut demonstremus, quem imitetur, atq; ita, ut quæ maxime excellent in eo, quem imitabitur, ea diligentissime persequatur. tum accedat exercitatio, quæ illi, quem ante delegerit, imitando effingat, atq; ita exprimat, non ut multos imitatores sæpe cognovi, qui aut ea, quæ facilia sunt, aut etiam illa, quæ insignia, ac pene vitiosa, consecrantur imitando. Nihil est facilius, quam amictum imitari alicuius, aut statum, aut motum. Si vero etiam vitiose aliquid est, id sumere, & in eo vitiosum esse, nō magnum est, ut ille, qui nunc etiam, amissa voce, furit in rep. Fuscus nervus in dicendo C. Fimbria, quos tamen habuit ille, non assequitur, oris prauitatem, & verborū latitudinem imitatur, sed tamen ille, nec deligere sciuit, cuius potissimum similis esset, & in eo ipso, quem delegerat, imitari etiam vitia voluit. Qui autem ita faciet, ut oportet, primum vigilet necesse est in deligendo: deinde quem probavit, in eo quæ maxime excellent, ea diligentissime persequatur. Quid enim causæ censetis esse, cur atares extulerint singula, singula prope genera dicendi? quod nō tam facile in nostris oratoribus possumus indicare, quia critica, ex quibus iudicium fieri posset, nō multa sane reliquerunt, quam in Græcis: ex quorum scriptis, cuiusq; ætatis quæ dicendi ratio, voluntasq; fuerit, intelligi potest. Antiquissimi fere sunt, quorum quidem scripta consunt, Pericles, atque Alcibiades, & eadem ætate Thucydides, subiles, acuti, breues, sententiis magis, quam verbis abundantes. Non potuisset accidere, ut vnum esset omnium genus, nisi aliquem sibi proponerent ad imitandum. Consecuti sunt hos Critias, Theramenes, Lysias, multa Lysie scripta sunt, nonnulla Critiæ, de Theramene audiui. Omnes etiam retinebant tum illum Periclis succum, sed erant paulo vberiore stylo. Ecce tibi exortus est Isocrates, magister istorum omnium, cuius è ludo, tanquam ex equo Troiano, innumeri principes exierunt: sed eorum partim in pompa, partim in acie illustres esse voluerunt.

Imitatio caput est styli.

Imitari oportet optimorum optima.

§. 5. Quem igitur imitabitur adolescens, si non Ciceronem? Qui ante Ciceronem vixerunt, scripta non multa reliquerunt, iam nulla supersunt, qui secuti sunt, Cicerone inferiores sunt, & singuli peculiare quoddam dicendi genus secuti sunt. Et singulis sua quædam vitia fuere, maiora quam Tullio, & virtutes multo minores. Prima causa cur Ciceronem igitur proponamus, quia meliorem nemo dedit. Nullus veterum auctorum, reprehensiones effugit. Pericles, Thucydides, acuti, & inornati à multis iudicati sunt; Platonis σύγχυσις confusionem, multi culpant, multa eius inutilia, multa aliena veteres dixere. Ather. lib. 11. c. 22. dipnos, & Theopompus l. contra Platonis consuetudinem. Aristotelis accurata diligentia, & sæpe μικρολογία molesta fuit, propter obscuritatem vero multis duplicuit, adeoque scriptis eius, septiam interfusam fuisse iudicant. Sed ut à Græcorum litibus, atque æmulationibus recedam; de latinis agamus. Salustium monstrosum, suum Catonis verborum

Neminem Cicerone antiquiorum imitari possumus.

Vitia magnorum auctorum.

horum inereditisimum affectatorem, vocavit Lenæus Pompei Libertus. Liuius Patavinitatem obiecit Tro-
gus, Caligula verbosum arbitratum est. Seneca dum
semper acute loqui desiderat, saepe inanes argutias
inculcat, & frigidas, eum tamen propter eloquen-
tiam, pene Caligula sustulit à medio. Varronem tot
modis ab æqualibus commendatum, Quintus Re-
mius Palæmon porcum appellavit, omnibus aut vitia
fuerunt, aut invidia illis affinxit: Terentius, Virgi-
lius, Cicero repetundarum à Græcis accusantur, sed
Terentius, & Virgilius Græci in suam rem transtu-
lisse gloriati sunt, Cicero vim Demosthenis, suavitatem
Iſocratis, copiam Platonis coniunxit, vt vere iudi-
cavit Quintilianus. Nec nos ab eo deterere de-
bet, quod non omnium ipse auctor sit, sed allicere, vt
eum imitemur, qui trium præstantissimorum orato-
rum, tres virtutes imitatione ita expressit, vt omnes
superaret. Sed tamen inter suæ ætatis homines dictus
est tumidior, asianus, redundans petitionibus nimium, in sa-
libus aliquando frigidus, in compositionibus fractus, & elum-
bis. Quin & mollis à Bruto, ita idem Quintil. De
tumore ipse fateatur, sed monitus à Molone correxit,
atque vitam similes in omnibus adolescentibus tu-
more esset. Cicero lib. 2. de orat. Tumor ille, apud po-
pulum ornatus est, apud senatum redundantia. Cæ-
tera vitia æmulorum sunt, non Tullii, quamquam ni-
hil verat, eum qui quotidie in senatu, vel iudiciis ver-
ba facit, multa dixisse, quæ ad incudem reuocaret.
Quis nescit, quid inter concionatorem; bene para-
tum, & temporarium interfit? Nos de orationibus
loquimur, quæ nobis sunt relicta. Quæ hoc præro-
gatiuæ tulerunt, quod nullius oratoris Romani prio-
ris, præter eas ætatem ferre potuerunt. Nec me Bruti
mouet auctoritas, Stoica ille disciplina fector, ad-
miratorque Catonis politiore orationem, & co-
pioſam aspernatus est. Verum eos, qui hac in parte
labores Societatis nostræ carpunt, atque alio auo-
cant, testibus conuincam illis ipsis, quos mihi cita-
runt, & argumentum efficiam, cui nec ipsa calumnia
respondere conetur. Magnus ille orator habendus
est, cuius orationes effecerunt, vt omnium qui in Ro-
mana Republica eloquentiæ laude floruerunt, ora-
tiones legi desierint; idque in libera Republica, non
timore, vel adulatione, sed liberrimo iudicio, etiam
inimicissimorum. Deinde quem posteri imitati sunt:
At Ciceroni id contigisse perspicuum est. In Bruto,
ipse Brutus testis est, & ea quæ tum præſens erat ex-
perientia. Curio fuit igitur eiusdem ætatis fere, sane illustris
orator, cuius de ingenio, ex orationibus eius existimari potest.
Sunt enim & alie, & pro Seruio Fulvio de incestu, nobilis ora-
tio. Nobis quidem pueris omnium optima putabatur, quæ vix
iam compararet, in hac turba nouorum voluminum. Præclare,
inquit Brutus, teneo, qui istam turbam voluminum effecerit.
Et ego, inquam, intelligo, Brute, quem dicas. Certe enim, & bo-
ni aliquid attulimus inuentuti, magnificentiis, quam fuerat
genus dicendi, & ornatiis, & nouissimis fortasse, quod veteres
orationes, post nostras, non à me quidem (meis enim illas an-
tepono) sed à plerisque legi sunt desita. Enumera, inquit, me
in plerisque, quanquam video mihi multa legenda iam te
auctore, quæ antea contemnebam.

At contra, Pollionis Asiæ salebrosa, & exſiliens, & vbi mini-
me expectes, relicta: Denique apud Ciceronem omnia de-
finiunt: apud Pollionem cadunt: exceptis paucissimis, quæ ad
certum modum, & vnum exemplar abstracta sunt.

Seneca de
Cicerone.

At epistola 114. videtur velle carpere Ciceronem,
sed tamen nos potius, quia dubie loquitur, in bonam
partem accipiamus. Nec Senecæ inuidiam impute-
mus, quasi ipse aliam dicendi formam secutus, Cice-
ronis stylum vituperarit, quod ideo facilius credetur
ab illis, qui magnorum virorum reprehensionibus gau-
dent; quia tradunt scriptores, Senecam à veterum o-
ratorum lectione Nerone auertisse, vt eum diutius
in sui admiratione derineret, locum totum adscribam,
quia de imitatione agit. Ad compositionem transiamus, quot
genera tibi dabo in hac, quibus peccetur? Quidam præſcriptam, varia di-
& asperam probant; disturbant de industria, si quid placidius cendi gene-
effluxit, nolunt sine salebra esse iuncturam; virilem putant, & ra-
forrem, quæ aurem inæqualitate percutiat. Quorundam non
est compositio: modulatio est; adeo blanditur, & molliter labi-
tur. Quid de illa loquar, in qua verba differuntur, & diu expe-
ctata vix ad clausulas redduntur? Quid de illa in exitu lenta,
qualis Ciceronis est, deuexa, & molliter desinens, nec aliter quæ
solet, ad morem suum pedemq; respondens? Non tantum in ge-
nere sententiarum vitium est, si aut pusilla sunt, & pueriles; aut
improbe, & plus ausæ, quæ pudore saluo licet: sed si floride sunt,
& nimis dulces, si in vanum exeunt, & sine effectu, nihil am-
plius quam sonant. Hac vitia vnus aliquis inducit, sub quo tunc
eloquentia est: ceteri imitantur, & alter alteri tradunt. Sic
Salustius vigente, amputata sententia, & verba ante expecta-
tum cadentia, & obscura breuitas, fuere pro cultu. Arruntius
vir rare frugalitatis, qui historias belli Punici scripsit, fuit Sa-
lustinus, & in illud genus nitens. Est apud Salustium: Exerci-
tum argento fecit, id est, pecunia parauit. Hoc Arruntius ama-
re cepit: posuit illud omnibus paginis. Dicit quodam loco: Fu-
gam nostris fecere. Alio loco, Hiero rex Syracusanorum, bellum
facit. Et alio loco: Quæ audita Panormitanos dedere Romanis
fecere. Gustum tibi dare volui. Totus his contextitur liber. Quæ
apud Salustium rara fuerunt, apud hunc crebra sunt, & pene
continua, nec sine causa. ille enim in hac incidebat: at hic illa
quererat. Vides autem quid sequatur, vbi alicui vitium pro
exemplo est. Dixit Salustius: Aquis hiemantibus. Arruntius in
primo libro belli Punici ait; Repente hiemauit tempestas. Et imperiti
alio loco, cum dicere vellet, frigidum annum fuisse, ait: Totus
hiemauit annus. Et alio loco: Inde sexaginta onerarias, leues
præter militem & necessarios nauarum, hiemante Aquilone
misi. Non desinit omnibus locis hoc verbum infulcire. Quo-
dam loco Salustius dicit: Inter arma ciuilia equi boni famas
petit. Arruntius non temperauit, quo minus primo statim li-
bro poneret: Ingenres esse famas de Regulo. Hac ergo, & hu-
iusmodi vitia, quæ alicui imprefit imitatio, non sunt iudicia
luxuriæ, nec animi corrupti.

Quia docti
casu dixere,
Quæ docti
casu dixere,

Lib. 2. nat. quæſt. Cæcinnam aliquod nomē in elo-
quentia habiturum fuisse ait, nisi eum Ciceronis vm-
bra preſſiſſet. Lucanus eidem testimonium præbuit.

Romani maximus auctor

Tullius eloqui, cuius sub iure, togaque

Pacificas seuus tremuit Catilina secures.

Adidit inualida robur facundia causa.

Quid Velleius Patere. Eloquentia vniuersa, sub principe
operis sui erupit. Plin. Ep. 20. Ciceronis oratio optima, quæ
longissima. Et Fab. 12. 20. Cicero in omnibus, quæ in quoquo
laudantur, eminentissimus. Quin etiam qui illi inimici
fuerunt, non infantiam, sed immoderatam eloquentiam
in crimen traxere; nemo enim ſarus negauit eum
esse disertissimum Romuli nepotum.

§. 6. Hoc tamen nonnulli carpunt; eos qui Cicero-
nem imitantur, non esse eruditos, Lipsium aut alium
malunt, cuius in singulis periodis, in sententiis, vel sit
acumen dignum epigrammate, vel preciosum ex anti-
quitate verbum, aut de optimis dictis Græcis hemisty-
chiū. Non me illa mouent; nam dū illa studioſe, puti-
deque conſectantur, non modo atri, sed etiam bar-
bati fi-

Ciceronia-
ni eruditi
sunt.

Cicero à
Græcis mul-
ta mutua-
tus est.

Vitia Cice-
ronianæ o-
rationis.

Vitia cor-
rexit Cice-
ro.

Sole Cice-
ronis ora-
tiones æta-
tem ferre
potuerunt.

Ciceronis o-
rationes ve-
terum vo-
luminu ſu-
ſtulerunt.

Optima ve-
cerum non
cōparebant
in turba no-
uorum vo-
luminū Ci-
ceronis.

Roma Ci-
ceronis tē-
pore, eum
omnibus
prepoſuit.

Inustus Lippius Ciceronem imitandum proponit.

Antiquarii mediocribus obscuris doctis iactatores videntur.

Caelii Rhodigini pro Cicerone testimonium.

bari fiunt. In eo styli genere peculiarissimum Iusti Lippii donum fuit, & ipse tamen omnibus inculcat Ciceronis imitationem, suos imitatores detestatur, nec vllus vnquam, aut sane pauci sine ineptis argutiis id conatus est, quod Lippius fecit. Quod si tamen ea lis intendatur Societati, non magno negotio depelletur ab eis, qui intelligunt aliud esse, aequaliter, latine, considerate animi sententiam depromere, aliud saltuatim rapsoalias concinnare. Veniat in medium Caelius Rhodiginus, qui antiquariis omnibus oculis aperuit. Ille licet lapides loqui multis saepe visus sit; nam tota eius oratio aspera est, & scopolosa, Ciceronem tamen veris laudibus profecquitur lib. 25. cap. 13. Ac ut nostros inopia praterisse non videamur, quid Cicerone largius, quem extra omnem ingenij aleam positum Plinius admiratur, & Quintilianus optimum dicendi magistrum pronunciat, Hieronymus in latini eloquij arce stetit confectur: & Hortensio tantus Christiana veritatis assertor Augustinus, salutem suam plane acceptam retulit? Quid eminentius? quae aquarum fluentia adeo exuberant? quod pelagus inundat spaciosius? quod fulmen vibrat impetuosius? Raptare indicem credas, involuere, praeceptum agere, proculcare, nec incendere auditorem modo, sed ipsum putes ardere. Animorum denique, quendam credas Deum. Quicquid illi violentia obhsit ruenti, ac renititur, supra humanum caput est, ac censetur. Late in eo grassatur vis Demosthenis, renidet Platonis copia, ablanditur, alleclat, afficit Isocratica iucunditas: cuius domus cuncta Graecia quasi ludus patuit, ac dicendi officina. Nec Lysia subtilitatem frustra desideraris, aut acumen Hyperidis, Aeschini sonitum, Aphricani gravitatem, vel lenitatem Lelii. Ut tanto ferri minus possit Lari Licinij liber, qui prodigiose Cicero maxime inscribatur. Quae in aliis emittuntur singula, omnia in vno efflorescunt, & quidem summa, ut senum ceteros (ut aiunt) arbitrari possis. Quos si huic conferendos putes, nihil plus agas, quam si actus potentiam, aut entelechia, quod in materia reconditum latitat, componere affectus. Comperias tamen, qui in tanto Oratore quippiam Asiatici tumoris obfatae censorio ipsi tumentes supercilio contendunt. De se vero ac Demosthenes scribit M. Tullius. Vides, inquit, illum multa persicere, nos multa conari: illum posse, nos velle, quocumque modo causa postulet, dicere. Postea sunt, qui mihi essent laudibus Sallustij breuitatem. Taceo, quod Seneca scribit: Sallustio vidente amputatas sententias, & verba ante expectatum cadentia, & obscuram breuitatem fuisse procul, quam rari viri frugalitatis Aruntius sit imitatus in iis libris, quibus Punicus belli historia est complexus. Est illa plausibilis utique: Addo etiam, quod grauisimi autores dixere, immortalis. Quid tamen illi, cum occupato iudice? Neque ad hunc vsu Thucydidem valde probarem. Et quoniam magna nomina conuellere videmur, quibus assurrexisset, honestius multo fuerit: ea ipsa est M. Tullii sententia, a quo alibi quoque proditum scimus. Breuitas, inquit, laus est, interdum in aliqua parte dicendi, in vniuersa eloquentia laudem non habet.

Ex Tullianis igitur libris orationes exponuntur, ut eloquentiae praecepta in illis magis eluceant, idque tota antiquitate probante. Nec alia tamen reiciuntur scripta, nam regula sexta etiam aliorum expositionem admittit. Praelectio duplex est. Altera ad artem pertinet, in qua praecepta; altera ad stylum, in qua orationes explicantur. In veraque autem duo animaduertenda. Primum qui auctores ad praecedendum suscipiuntur; Deinde quis modus interpretandi teneri possit. De primo satis dictum est regula prima: Vnus enim Cicero ad orationes, ad praecepta prater Ciceronem Aristoteles adhibendus. Oratio nunquam pratermittenda, praeceptorum etiam explicatio toto fere auno continuanda esset: ingens enim est vis Oratorum praeceptorum: huius tamen loco, vbi mos ferat, inclinante tam anno, alicuius auctoris vsus, qui maiorem eruditionem, aut varietatem contineat, non interdicitur. Poeta vero aliqua praelectio poterit interdum affluo tempore, vel praeceptorum, vel orationis pralectionibus interponi.

§. 7. Historici Liuius, Sallustiusque praecipue ex-

ponuntur. De iudicii aliorum non laboro, utar eius, quem iam pro Cicerone excitauimus, testimonio. Alioquin, inquit Caelius lib. 25. cap. 3. & amplitudo illa Patavinii historici lactea, & redundans, itaque legentem saepe afficiens, ut stupore quodam adobruat pene, alere longe pinguius ingenia mihi videtur: adeo, ut (sicut in pictores ille ait, qui nescirent manum de tabula) oculos a lectione reuellere nequeas. Ita dicendo non adumbrantur modo omnia, sed & exprimuntur graphice. Vbertas illa praedulcis, & austera tamen, nec decocta, nitida, sine labore (ut de Theophrasto Seneca scribit) efflorescens quoque, nec affusa modo neccare; sed quodam Circes (quam Deam intelligi voluit literarum princeps Homerus) delibuta venescio est. Abire cupis, retinet blandis amoribus inenarrabilis facundia vastitas, quae tamen vasta non est, sed compta honestius, culta pretiosius, expetita diuinitus, nusquam fucus puerilis, aut pigmenta mania, nusquam vibratio cincinnus. Non ades, prouocat praegustata amenitas, Sirenum cantibus longe potentius, quam surdus demum remex pertransisse narratur: istam odore modo perceptam, nec cacus quidem neglexisse possit. Iam quid de eruditione dicam? quae in eo vno adeo scaturit subinde, adeo exultat multifaria, adeo ingeniosissimum quemque, aure bene vaporata, mox & acri per lota aceto, recondita rerum scientia lacepsit, ut eo ipso anno, quo ista commentabamur, expressum auditoribus meis sit, quibus opera illa Patavii praestabatur, quibusque haud quaquam foret cornea fibra, plus se ex vno in T. Liuium dictato referre emolumentum, quam ex Sallustii decem, quem successibus diebus, hoc est, festis, enarrabamus. Putat nihilominus Pollio Aferius, huius viri phrasin quandam respere Patavinam: opinor, quia non sit vrbane certa, id est vrbis Romana genuina proprietate, quasi colorata eius oratio, quae inter legendum sentitur potius, quam exprimi oratione queat. Maius quippe recituit quiddam, & resonat vrbanius in Romanis scriptoribus, quam gentium reliquarum. Nam & Tincam Placentinum, Sapor vrbis hominem facetissimum Q. Granius praeco, Romanus, obruebat nescio quo sapore vernaculo. Sic & Theophrastum diuina hominem eloquentia amicu laqueum appellauit, verbi vnius affectatione annotata.

Auditores illos Patavinos, nimium amasse ciuem suum credo: Quis enim non videt in Sallustio maius ingenium, interiore eloquentiam fuisse? Sane patres non habet Romana historia; Velleius contemnendus non est; Curtius in humanitatis schola foret praefectus. Tacitus omnes Romanos, & Graecos prudentia, & iudicio superauit, sed stylus eius concisior, & sententia grauior, quam ut adolescentes concipiant, vel imitari possint. Itaque legendus a doctis est, non proponendus tironibus.

§. 8. Quod si quispiam ex me querat, qua ratione illa explicentur, id quoque iam dicam: regula 7. ita de praeceptis loquitur. Quod autem ad interpretandi rationem attinet, si explicentur praecepta. Primo praecepti sensus aperendus, interpretum collatis sententiis, si obscurior sit, nec inter eos conueniat. Secundo alii Rhetores, qui idem praeceptum, vel idem auctor, si alibi idem praeceptum, afferendus. Tertio ipsius praecepti ratio aliqua excogitanda. Quarto oratorum, ac poetarum loci aliquot similes, maxime illustres, in quibus eo praecepto vsi sint, adducendi. Quinto, si quid ex varia eruditione, & historia ad rem facit, addendum. Ad extremum, quo modo ad res nostras accommodari possit, indicandum; idque quanto maximo fieri potest delectu, ornatuque verborum.

De oratione, vel poemate regula 8. in hunc modum. Si vero explicetur oratio, vel poema. Primo exponenda sententia, si obscura sit, & variae interpretationes diiudicanda. Secundo tota artificij ratio, inuentionis scilicet, dispositionis, & elocutionis exploranda, quam apte se Orator infiniet, quam apposite dicat, vel quibus ex locis argumenta sumat, ad persuadendum, ad ornandum, ad mouendum; quam multa saepe praecepta vno, eodemque loco permisceat, quo pacto rationem ad faciendam fidem, figuris sententiarum includat, rursusque figuris sententiarum figuris verborum intercat. Tertio loci aliquot, tum re, tum verbis similes afferendi, aliique

Liuii commendatio.

Non magis Tacitum adolescentem, quam Pindarum possunt imitari.

Quinquies praecepti Rhetorici explicatio.

Sex in expositione rationis, vel carminis consideranda.

alique Oratores, vel poete, qui eodem precepto ad aliquid simile persuadendum, vel narrandum vti sint, producendi. Quarto res ipsa sapientum sententia, si res ferat, confirmanda. Quinto ex historia, ex fabulis, ex omni eruditione, que ad locum exornandum faciant, conquirenda. Ad extremum verba perpendenda, eorum proprietates, ornatus, copia, numerus observandus. Hec autem non ideo allata sunt, vt semper omnia conscriberetur magister, sed vt ex his seligat, que opportuniora videbuntur.

§.9. Non puto futurum, vt ex me queratur huius interpretationis utilitas, aut dignitas: sed potius mirari omnes, quomodo vnus homo tot, actam variis laboribus par esse possit. Labor enim totius diei est, in varias partes tributus. Nam primo recognoscit scriptiones, ac corrigit. Ingens enim ille labor, regula quarta describitur: In scriptione corrigenda indicet, si quid in artificio oratorio, aut poetico, in elegantia, cultu, sermonis, in conectenda oratione, in numeris concinnandis, in orthographia, aut aliter peccatum fuerit, si quis locus perperam si obscurus, si humiliter tractatus, si decorum minime seruatum, si quid digressio longior fuerit, & alia generis eiusdem. Denique oratione absoluta suam quisque, quam ante per partes attulerat, totam simul descriptam, aut saltem correctam preceptori offerat, vt eas esse ab omnibus perfectas appareat.

Decem in orationis correctione proponuntur, in explicatione quinque, in themate alia, sed modum quo suos preceptores efformat societas professores, postea explicabo.

§.10. Exercitationes sunt, & quidem quotidiana, regula quinta. Exercitationes discipulorum, dum scripta magister corrigit, erunt exempli gratia, locum aliquem poeta, vel oratoris imitari; descriptionem aliquam, vt horum, templorum, tempestatis, & similium efficere; phrasin eandem modis pluribus variare; graecam orationem latine vertere, aut contra; poeta versus tum latine, tum graece soluto stylo complecti; carminis genus aliud, in aliud commutare; Epigrammata, Inscriptiones, Epitaphia condere; Phrasas ex bonis oratoribus, & poetis, seu graecas, seu latinas excerpere, figuras Rhetoricas ad certas materias accommodare; ex locis Rhetoricis, & topicis plurima ad rem quampiam argumenta depromere, & alia generis eiusdem.

In singulis thematis quos imitatur ostendat.

De argumento, & genere compositionis, decernit regula nona. Dictandum argumentum orationis, vel initio cuiusq; mensis totum, vel singulis hebdomadis per partes (singulis enim mensibus ad summum singule absolue orationes) sit autem breue, quod per omnes eat orationis partes; locos confirmationis, & amplificationis figuras praecipuas, que adhiberi possent, locos aliquos bonorum authorum ad imitandum, si videbitur, indicet. Interdum demonstrato scriptore aliquo, ad cuius imitationem orationem informet, verbo tenus res proponatur.

Et regula 10. Carminis etiam argumentum, aut scripto, aut verbo, vel solam significando rem, vel certa adiecta sententia tradi potest, idq; aut breue, vt Epigrammatis, Odae, Elegiae, Epistole, quod singulis vicibus expediat; aut longius, vt pluribus vicibus quemadmodum orationem, sic poema contextant.

Et regula 19. Poterit interdum magister, breuem aliquam actionem, Eclogae scilicet, Scenae, Dialogue discipulis argumenti loco proponere: vt illa deinde in schola distributis inter ipsos partibus, sine villo tamen scenico ornatu, exhibeatur, quae omnium optime conscripta sit. Nec modo magistro exhibenda, sed publicis etiam exhibenda iudiciis.

Regula 18. Affigantur carmina scholae parietibus, alternis fere mensibus ad aliquem celebriorem diem exornandum, vel magistratus promulgandos, vel alia quapiam occasione, selectissima quaque a discipulis descripta. Imo etiam pro regionum more aliquid prole breuioris.

§.11. Omnis haec pertinet exercitatio, vt plurimum sese scribendo, dicendoque exercent. Nam eloquentia maxime exercitatione addiscitur. Luber nostrae aetatis admirari negligentiam, ex veterum diligentia aestimari. De Octauiano Augusto scribit

Suetonius. Eloquentiam, studiaque libera ab aetate prima cupide, & laboriosissime exercuit. Mutinensi bello in tanta mole rerum, & legisse, & scripsisse, & declamasse quotidie fertur. Nam deinceps neque in Senatu, neq; apud populum, neq; apud milites locutus est vnquam, nisi meditata & composita oratione, quamvis non desiceret ad subita extemporali facultate. Ac ne periculum memoria adiret; aut in ediscendo tempus absumeret, instituit recitare omnia. Sermones quoque cum singulis, atque etiam cum Livia sua grauioribus, non nisi in scriptis, & e libello habebat, ne plus minusve loqueretur ex tempore. Pronunciabat dulci, & proprio quodam oris sono, dabatque assidue Phonasia operam: sed nonnunquam infirmis faucibus, praconis voce ad populum concionatus est.

Omnia admirationem augent. Iam erat annorum octo & decem, cupide a prima iuventute se exercuit: Mutinensi bello, vbi de fama, opibus, vita, contra potentes hostes pugnabat, quotidie legit, scripsit, declamauit, vt genuinum Ciceronis discipulum agnoscas. Ciceronem praecipue legisse, ex superioribus constat.

Affixiones, & declamationes ideo proponuntur, vt mutuas censuras exercent, & profectus sui specimen publice praebant. Videmus sane ea re mitissime ingenia excitari. Frustra omnium praceptorum oratorum leges ediscunt, frustra omnia legunt, oratores sine exercitio non euadent, legenda arte gladiatoria, aut spectanda, nemo miles euadit, opus est ferire polum, armis, vallisque grauari, & scopum ludicro telo tetigisse, vt hostem aliquando caedas. Tullius optimus dicendi magister, & exemplar lib. 1. de orat. hanc praecipue laudat. Caput autem est, quod (vt vere dicam) minime facimus (est enim magni laboris, quem plerique fugimus) quam plurimum scribere, stilus optimus, & praestantissimus dicendi effector, ac magister: neque iniuria. Nam si subitam, & fortuitam orationem commentatio, & cogitatio facile vincit: hanc ipsam profecto assidua, ac diligens scriptura superabit, omnes enim suae artis sunt loci, suae ingenij cuiusdam, atque prudentia, qui modo insunt in ea re, de qua scribimus, adquirentibus nobis, omni acie ingenij contemplantibus, ostendunt se, & occurrunt: omnesque sententiae, verbaque omnia, quae sunt cuiusq; generis, maxime illustrata, sub acumen filii subeant, & succedant necesse est: tum ipsa collocatio, conformatioque verborum perficitur in scribendo, non poetico, sed quodam Oratorio numero, & modo. Hae sunt, quae clamores, & admirationes, in bonis oratoribus efficiunt, neque ea quisquam, nisi diu, multumq; scripturarius, etiam si se vehementissime in his subitis dictionibus exercuerit, consequetur: & qui a scribendi consuetudine ad dicendum venit, hanc affert facultatem, vt, etiam subito si dicat, tamen illa, quae dicantur, similia scriptorum esse videantur: atque etiam, si quando in dicendo scriptum attulerit aliquid, cum ab eo discesserit, reliqua similis oratio consequetur, vt concitato nauigio, cum remiges inhiuerunt, retinet tamen ipsa nauis motum, & cursum suum, intermisso impetu, pulsusque remorum: sic in oratione perpetua, cum scripta desciunt, parem tamen obtinet oratio reliqua cursum, scriptorum similitudine, & vt concitata.

§.12. Duplicem exercitationem eodem loco prodiit. Nam & latinam orationem, aut versus aliis verbis exprimebat, in quo hoc vitii fuisse ait, quod alii iam optima verba occupassent, vel graeca vertebat. Postea, inquit, mihi placuit, eoque sum usus adolescens, vt summorum Oratorum graecas orationes explicarem, quibus lectis hoc affequebar, vt cum ea, quae legerem Graece, Latine redderem, non solum optimis verbis vterer, & tamen vstatis, sed etiam ex primerem quaedam verba imitando, quae noua nostris essent, dummodo essent idonea.

Quae potest esse spes eloquentiae nobis, si tantum a Cicerone absumus, & omnis scribendi materia longa est? Quam facilis causa adolescentes a scribendo, imo loquendo auocat? Pudet dicere, praepetori se laborare credunt, cum thema offerunt. Grauius errorem illum infectatus est Ludouicus Viues commun. in l. 22. c. 11. Aug. de ciuit. Dei. Profecto fuit in M. Tullio

Augusti e-
gregia dilige-
gentia.

Exercendo
omnes artes
discuntur.

Scribendi
utilitates.

Ciceronis
in vertendis
Graecis stu-
dium.

*Nostra di-
ligentia cū
studio Cice-
ronis com-
parata.*

diuina vis ingenij, qui medijs totius terrarum orbis negotijs, & tumultibus, ita cum lubitum est, seipsum seuoacuat, vt non solum tempus inueniunt, quo legeret, sed etiam quo illa inscriberet, que non satiamur mirando. Sacerdotiorum vnus, aut alterius annij sequebatur, ut procuratiorum perexigua, perq; facilis si cui contingat nostrum, tam impeditos nos ac implicitos nos existimemus, & iniuriu non parua affici, si ad eas reuocemur. Quod si omnino literas tractamus vllas, primū omnium ingentes scilicet, ac intolerabiles occupationes nostras obieciamus, & inculcamus ad fastidium, deplorantes subinde illas, & miserandas alius offentantes, multumque imputantes publicis commodis, si quid illorum gratia inter tot ingruentia, quibus obruimur, negotia, sit a nobis elaboratum. Erubescamus, per Musas omnes, ociosis parenti & eloquentie Romana, & philosophia Latine lapsus vllum qualemcunque approbare, cum deiora sint illius errata, quam nostra omnia benedicta.

Quantū illi à Bruto, cui ætas Ciceronis cedebat, faceſque ſubmittebat, reſceſſerant? Dicendi, ait ille, non tam me fructus, & gloria quam ſtudium, exercitatioque delectat, quod mihi nulla res eripiet, te præſertim tam ſtudioſo. Ita plane ſuam adoleſcentiam deſcendit Cicero de Claris orat. Quotidie à ſe in concionibus auditos oratores, Sed me cupidiffimum audiendi primus dolor percuſit, cum Coita eſt expulſus, reliquos frequenter audiens, acerrimo ſtudio tenebar, quotidieque & ſcribens, & legens, & commentans, oratoris tantum exercitationibus contentus non eram. Et: Quotidie commentabatur declamans, idque faciebam multum etiam Latine, ſed Græce ſæpius. Hæc mihi proponenda fuerunt, ut viri docti, qui aliter ſentiunt, aperte intelligant, quo autem quotidianas ſcriptiones, proſæ, carminis, latinæ, græcæ exigant, quotidianique declamationibus ſchoolæ reſonent. Nam aliquando mihi propoſitum eſt, de crebritate ſcriptionum, quibus ego oſtenſo Ciceronis exemplo, ſine meis verbis ſatiſfecî. Et ſane ſi Tullius reduci-

*Societatis
scholæ Cice-
ronis exer-
citia peni-
tus expri-
munt.*

Nisi cura
scribendi sit
male scri-
bere discūt.

*Pronuncia-
tionis exer-
citatio ne-
cessaria.*

§.13. Dixi de descriptione, sequitur, vt agam de pronuntiatione. Ita regula 16. Declamatio, vel prædictio, vel carmen, vel græca oratio, vel carmen simul, & oratio Humanis conuenientibus postrema semihora antemeridiana ab vno, aut altero discipulorum est suggestu, alternis sabbathis habeatur.

Et 17. In aula, templum grauior oratio, aut carmen, vel
vtrumque, nunc Latine, nunc Graece; vel declamatoria actio,
expositis vtrinq; rationibus, lataque sententia, singulis fere
mensibus habetur; non tamen, nisi recognita, & approbata,
a praefecto studiorum superiorum.

ET 19. *Poterit interdum Magister breuem aliquam actionem, Eclogæ scilicet, Scenæ, Dialogique discipulis argumenti loco proponere: vt illa deinde in schola distributis inter ipsos partibus, sine vilo tamen scenico ornatu, exhibeatur, quæ omnium optime conscripta sit.*

Huc facietiam regula 12. *Concinnatio seu exercitatio* fita erit, tum in corrigendis iis, quæ alter emulus in alterius oratione deprehenderit; tum in iis, in quibus prima hora je exercuerit, inimice proponendis; tum in figuris dignoscendis, aut conficiendis; tum in Rhetorica aut Epistolarum, aut carminum, aut historiarum præceptis reddendis, applicandis; tum in exponendis auctorum locis difficilioribus, & difficultatibus explanandis; tum in moribus antiquorum, rebusque ad eruditionem pertinentibus exquirendis; tum in hieroglyphicis, symbolis Pythagoreis, apophthegmatis, adagiis, emblematis, ænigmatibus interpretandis; tum in declamando, & similibus ad præceptoris arbitrium.

Nulla pars
eruditionis
politioris
negligenda
est.

Omnia illa formant, perficiuntque oratorem, etiam comœdiarum actiones, & disputantium concertationes. Inutilem verecundiam excutit, audeciam præbent, vocem confirmant. In elocutione enim, oratoris maiestas elucet, ipse vultus, vox, spiritus, est qui animis audientium dominatur. *Accedat, inquit Tullius lib. 2. de orat. oportet actio varia, rehemens, plena animi, plena spiritus, plena doloris, plena veritatis. In his operibus si quis illam artem comprehenderit, ut, tanquam Phidias, Minervæ signum efficere possit: non sane, quemadmodum in clypeo idem ille artifex minora illa opera facere discat, laborabit.*

§. 14. Nec vox modo politur, & illustratur, sed
urbanior quoque redditur, si frequentatione lo-
quendi instrumenta exerceantur; nam diuersas na-
tiones lingua etiam vna loquentes, ex sibilis, & pro-
prietate quadā distinguimus; est enim aliquid quod
audiri potest, explicari nequaquam potest. Eadem
omnibus loquendi instrumenta dedit natura, lin-
guam, labra, dentes, palatum, omnia illa in exercita-
tis agrestiora sunt, multumque a vulgo trahunt, nisi
fidelio exerceantur. Miro enim modo superioris la-
beli pars, quam *pharynx* appellant, & inferioris quæ *tu-*
*π**ρ**ο* dicitur loquendo attemperatur, ipsa prominen-
tia, & *αεσθησις*, loquendi certas ducit notas. Lingua
etiam assuetudine ita in partem ducitur, vt mutari
haud facile queat. Causa alia non est, quam consue-
tudo, & ex motu facta natura, quemadmodum enim
fidicium articuli, mollissime, celerissimeq; chor-
dardum discrimina feriunt; ita quoque verba ex vfu
formantur, cum enim Chineses incolæ literas, quæ
celeri aeris crispatione, & lingue quasi plectri per-
cussu exprimuntur, vt sunt L. & R. effere non va-
lent, nisi quia linguam in illud non exerceuerunt?
Sane retulit mihi Nicolaus Trigautius noster, eos
qui Europæis familiariter vtuntur, literas illas sen-
sim exprimere.

§. 15. Plurimum etiam delicatissimum aurium iudicium, rhythmo adiuvatur, qui non nisi sono vocis notatur, qua facultate cum destituit necesse est, qui non frequenter dicentes audiuit, necipie dixit. Numerosam vero orationem esse oportere monet Aristoteles lib. 3. Rhet. c. 8. Το ὅ ῥημα τῆς λέξεως δὲ μὴ πῦμαυρον εἶναι, μὴ τ' ἀρρυθμον τ' μὴ γὰρ ἀπ' ἴσων. παλ' αὖτις γὰρ δοκεῖ, καὶ ἅμα καὶ ἐξ ἴσου. ἀσπασχεν γὰρ πειεῖ τῶ ὁμοίῳ, ποτε παλιν ἤξει. ὥσπερ οὐδ' τῶν κηρυκῶν ἀσπασθάνουσι πὺ πειδιὰ, ποτε, τίνα ζήτησι διππασπον ὁ ἀπὸ δ' ἑρηνύμῳ, κλέωνας. τ' ὃ ἀρρυθμον, ἀπέρων. δὲ γὰρ περὶ αὐτῶν μὴ, μὴ μέτρω δέ' ἀνδρες γὰρ καὶ ἄνθρωποι τ' ἀπειροι. περὶ αὐτῶν γὰρ ἀρρυθμὸς πάντα. ὃ γὰρ ῥηματὸς τῆς λέξεως ἀρρυθμός, ρυθμός ἐστιν, οὐ καὶ τ' μέτρω τμητῶν. διὸ ρυθμὸν δὲ ἔχειν τὴν λόγον μετρον γὰρ μὴ. ποῖμα γὰρ ἔστω ρυθμὸν γὰρ μὴ ἀεικλῶς. τῶτο γὰρ ἔστω, εἰαν μέτρῳ τοῦ ἦ. τῶν γὰρ ρυθμῶν, ὁ μὴ, ἡ ρῶ, σενμός καὶ λευκπῶς, καὶ ἀρμονίας δόμεν. ὁ δὲ ἰαμῶς, αὐτὴ γὰρ ἡ λέξις ἡ τῶν πολλῶν. διὸ μάλιστα πάντων τῶν μετῶν ἰαμῶς ἡ φέγγοντα λέγοντες. δὲ γὰρ σενμότητῃ γενόμεν καὶ ἐκείστω.

Figuram autem elocutionis, oportet neque metri compo-
tem esse, neque rhythmum expertem: illud enim minus appo-
situm est ad persuadendum, nam esse fictum videtur: & simili
etiam auocat, nam ut attendatur facit, quando simile rursum
veniet, sicut pracones praecipitant pueri, quem eligit patro-
num is, qui manumittitur, Cleonem. Quod autem sine
rhythmo est, sine termino est. Oportet vero terminari, non
metro. iniucundum enim est, & non accommodatum cogni-
tioni, quod non terminatur. Terminantur autem numero
omnia. At figura locutionis numerus est rhythmus, cuius
etiam metra segmenta sunt. Quamobrem rhythmum oportet
habere orationem, non metrum: alioqui poema erit.

Neque

Neque rhythum exquisitè. Id autem erit, si quadantenus sit. Ex rhythmis vero Herous grandis, & dictioni accommodatus, & harmonia indigenus. Iambus autem ipsa est elocutio multitudinis. Quamobrem maxime omnium metrorum iambica affundunt, qui loquuntur.

Quin etiam vox ipsa vibratur, & meatus læuigantur, & paratur dicendi confidentia, cum recte cessisse meminit. Verum nihil æque voci necessarium est, quam moderatio, seu mutatio crebra, ut omnibus sit affectibus accommodata. Atque hæc una est ratio, cur exercitandæ iuuentuti crebro dialogismos, comedias, concertationes iniungamus, ea namque ratione vocem ad omnes animorum motus flectere consuevit; multo melius quam Græciana fistula. Sed hæc quoque res olim summis oratoribus curæ fuit. Cicero lib. 3. de orat. Ad actionis animum, atque laudem, maximam sine dubio partem vox obtinet, quæ primum est optanda nobis: deinde, quæcumque erit, ea tendenda: de quo illud iam nihil ad hoc præcipiendi genus, quemadmodum voci seruiatur: eundem magnopere censeo seruandam. Sed illud videtur ab huius nostri sermonis officio non abhorre, quod, ut dixi paulo ante plurimis in rebus quod maxime est vitale, id nescio quo pacto etiam decet maxime. Nam ad vocem in dicendo obtinendam nihil est vitius, quam crebra mutatio; nihil perniciosius, quam effusa sine intermissione contentio. Quid ad aures nostras, & actionis suauitatem, quid est vicissitudine, & varietate, & commutatione aptius? Itaque idem Gracchus, quod potes audire, Cæcili, ex Licinio, cliente tuo, literato homine, quem seruum sibi ille habuit ad manum, cum eburna solutus est habere fistula, qui staret occulte post ipsum, cum concionaretur, peritum hominem, qui inflaret celeriter, eum sonum, quo illum aut remissum excitaret, aut à contentione reuocaret. Audiuisti, mehercule inquit Catulus, & sepe sum admiratus hominis cum diligentiam, tum etiam doctrinam, & scientiam. Ego vero, inquit Crassus, ac doleo quidem, illos viros in eam fraudem in Republica esse delapsos: quanquam ea tela texitur, & ea incitatur in ciuitate ratio viuendi, ac posteritati ostenditur, ut eorum ciuium, quos nostri patres non tulerunt, iam similes habere cupiamus. Miste, obsecro, inquit, Crasse, Iulius, sermonem istum, & te ad Gracchi fistulam refer: cuius ego nondum plane rationem intelligo. In omni voce, inquit Crassus, est quiddam medium, sed suum cuique voci: hinc gradatim ascendere vocem vitale, & suaue est. Nam à principio clamare, agreste quiddam est, & illud idem ad firmandum est vocem salutare. Deinde est quiddam contentionis extremum, quod tamen inferius est, quam acutissimus clamor, quo te fistula progredi non sinet, & tamen ab ipsa contentione reuocabit. Est item contra quiddam in remissione grauissimum, quoque tanquam sonorum gradibus descenditur. Hæc varietas, & hic per omnes sonos vocis cursus, & se tuebitur, & actioni afferet suauitatem: sed fistulatores domi relinquetis, sensum huius consuetudinis, vobiscum ad forum deferetis.

Vrbanitas.

Præcipuum tamen est, ut audiendo, & loquendo quasi vrbaniatè quadam coloretur oratio. Sed quis est ille vrbaniatè color? Respondet Tullius de claris oratoribus: Nescio, inquam, tantum esse quendam scio. id tu, Brute, iam intelliges, cum in Galliam veneris, audies tu quidem etiam verba quadam non trita Roma: sed hæc mutari, dediscique possunt. Illud est maius, quod in vocibus nostrorum Oratorum recinit quiddam, & resonat vrbanius: nec hoc in Oratoribus modo apparet, sed etiam in ceteris: ego memini T. Tincam Placentinum, hominem facerissimum, cum familiaris nostro Qu. Gramio præcone dicacitate certare. Eon inquit Brutus, de quo multa Lucilius? Isto ipso: Sed Tincam non minus multa ridicule dicentem Gramio obruebat nescio quo sapore vernaculo: ut ego iam non mirer, illud Theophrasto accidisse, quod dicitur, cum percontaretur ex amica quadam, quanti aliquid venderet: & respondisset illa, atque addidisset, hospes non potest minoris: tulisse eum moleste, se non effugere hospitis speciem, cum statim ageret Athenis, optimeque loqueretur. Omnium (sicut opinor) in nostris est quiddam vrbaniatè, sicut ille Atricorum sonus.

§. 16. Magno igitur, & toto pene fructu laborum, discipulos priuant, qui hæc quasi accidentaria continent; vel quia res magni laboris est, vel quia præceptores ipsi, agendi leges ignorant, vel quia discipulis est hac in parte ingrata institutio, nam vocem, & gestum corrigere, ut plurimum, tacitam rusticitatis habet exprobrationem.

Actio nullo modo commendanda.

§. 17. De latinis quæ dixi, in Græcis quoque intelligi velim, quamuis in illis minus fere proficere discipulos animaduertat, quod minus illa lingua amatur, nec eam vtilitatem habere multis videtur. Quæ tamen de illis nobis constituta sunt, non omitam.

Secunda hora, ait in distributione temporis, pomeridiana, Græci auctoris postrema prælectione repetita, noua explicetur, atque exigatur. Reliquum tempus modo corrigendis Græcis scriptiõibus, modo Græca syntaxi, & arti metrica, modo Græca concertationi referuetur.

Græca lectioni tempus constitutum est.

Regula 13. auctorum delectus nobis, præstantissimosque indicat. Græca prælectio, siue Oratorum, siue historicorum, siue poetarum non nisi antiquiorum sit, & classicorum, Demosthenis, Platonis, Thucydidis, Homeri, Hesiodi, Pindari, & aliorum huiusmodi (modo sint expurgati) inter quos iure optimo S. Nazianzenus, Basilii, & Chrysostomus reponendi. Ac priore quidem semestri oratores, aut historici interpretandi; interponi autem poterunt semel in hebdomada, aliqua epigrammata, vel breuia poemata: posteriore vicissim explicetur poeta, interiecto semel oratore, aut historico. Interpretandi ratio, quanquam quæ eruditionis, artisq; sunt, respuere omnino non debet; proprietatem tamen potius, vsumq; lingue spectabit. Quamobrem locutiones aliquæ, singulis prælectionibus dictandæ.

Regula quarta decima, de præceptis Græcis ita cunct. Græca syntaxis, & syllabarum dimensio, ineunte anno, alternis diebus, si sit opus, explicanda, syntaxis quidem breuiter, præcipua quadam capitula recolendo.

Vltima pars est de eruditione, de qua ita scribitur regula 15. Eruditionis causa die vacationis pro historico, & poeta liceat interdum alia magis recondita proferre, ut hieroglyphica, ut Emblemata, ut quæstiones, ad artificium poetarum spectantes, de Epigrammate, Epitaphio, Ode, Elegia, Epopoëia, Tragedia, ut de senatu Romano, de Atheniensibus, de vtriusque gentis militia; ut de re hortenfi, vestiaria, de Triclinio, de Triumpho, de Sibyllis, & aliis generis eiusdem, modice tamen.

Hæc vt oratori latino scitu necessaria sunt, ita non omnia tradidisse possunt in scholis, libri tamen vnde petant, demonstrandi.

Latissime itaque pater, quam vocamus eruditionem, omnemque historiarum, & antiquitatis cognitionem amplectitur. Hoc est historia, & eorum quæ illi adnexa sunt, ut leges, instituta, mores, scientia.

CAPVT XXII.

Posse principem professores habere, qui hæc omnia præsent.

§. 1. REM accuratius consideranti, arduum sane videbitur, hominē inuenire, qui tot, tamq; varia præstare, aut velit, aut possit. Nec inficias eo, laboribus hac in re esse maximos; quosdam etiam meorum collegarum ingeniosissimos in illo cursu, dum studendi ardore metam præteruolant, vitam posuisse, non sine dolore recorder.

Docere laboriosum est, sed hoc modo docere laboriosissimum.

Rationem vero, quæ hac in re Societas nostra vitatur, sine vlla dissimulatione proponam, nam & alios professores ad eam normam instituere principes, & Reipublicæ poterunt, qui nostræ Societatis opera non vtuntur, & cæteris religiosis ordinibus, qui iuuentutem erudiunt, hæc inutilia esse non possunt. Optimorum enim magistrorum insignia quadam seminaria, instituere magna vtilitate conceditur.

§. 2. Primum igitur est, ut in cæterum illum futurorum

Ad profes-
sionem qui
admittendi.

rorum professorum, non nisi idonei admittantur. Societas de admittendis in suorum numerum generatim ita definit. Const. p. 1. cap. 2. In vniuersum loquendo de iis, qui admittendi sunt, quo pluribus Dei donis naturalibus, & infusis præditi ad promouendum iuxta Societatis institutum, diuinum seruitium; & quo certioribus experimentis perspecti fuerint, eo magis idonei erunt, vt in eam admittantur.

Hæc in suo
seminario
Respublica
curabit.

Quod ad externa attinet, honesta specie, sanitate, ætate, & viribus ad labores corporis, qui in societate se offerunt, suffe-
rendos præditi esse deberent; & qui habere, vel certe habi-
turi esse aliquando talentum aliquod, ad eam viuandam vi-
derentur.

Admittere homines difficili admodum ingenio, vel inutiliter congregati, licet ipsi sine non inutile foret admitti, confide-
rantes tamen instituti nostri finem, ac procedendi modum, persuademus nobis in Domino, ad ipsius maius seruitium, & laudem non expedire.

Princeps nō
professorū,
sed aliorum
quoque simi-
lem dele-
ctum faciet.

Qui ad hoc admittentur, vt in rebus spiritualibus socie-
tatem viuarent, considerando, quid huiusmodi ministerium
requirat, vt anima proximorum iuuentur, sequentibus do-
nis Dei, ornari deberent.

Quod ad intellectum attinet, doctrina sua, vel aptitudi-
nem ad eam addiscendam, & in rebus agendis discretione, vel
certe indole boni iudicii ad eam acquirendam.

Quod ad memoriam, aptitudinem ad percipiendum, & fi-
deliter præcepta retinendum.

Quod ad voluntatem, vt vniuersæ virtutis, & perfectionis
spiritualis studiosi sint; quieti, constantes, strenui in iis, quæ
ad diuinum seruitium aggrediuntur; quique zelum habeant
salutis animarum, & ea de causa ad nostrum institutum
(quod ad illas viuandas & disponendas ad vltimi sui finis de
manu Dei creatoris nostri ac Domini, consecutionem, recta
tendit) sint affecti.

In exterioribus exoptanda est sermonis gratia, ad agen-
dum cum proximis pernecessaria.

Species honesta, quæ adificationi esse solet iis, quibuscum
agitur.

Bona valetudo, ac vires, quibus ferre possint instituti no-
stri labores.

Ætas, quæ ad ea, quæ dicta sunt, conueniat: quæ quidem vt
admittantur ad probationem, excedere debet decimum quar-
tum annum; vt ad professionem vero, vigesimum quintum.

Donæ externa nobilitatis, diuitiarum, bonæ famæ, & si-
milis, vt non satis sunt, si desint alia, ita cum alia suppetent,
hæc non erunt necessaria: quatenus tamen ad adificationem
faciunt, reddunt magis idoneos, vt admittantur, qui sine ipsis
alioqui essent idonei propter dotes alias prædictas, in quibus
quo magis præcelluerit, qui admitti cupit, eo magis erit ad
hanc Societatem aptus ad domini Dei nostri gloriam; quo
vero minus excelluerit, eo minus erit idoneus. Quæ tamen
mensura omnibus in rebus retineri debeat, vnctio sancta diui-
næ sapientiæ eos docebit, qui id curæ ad eius obsequium, ac
laudem vberius susceperunt.

Quo matu-
riore confi-
lio se Deo
iungunt, eo
constantio-
res sunt, &
seruentio-
res.

Huiusmodi adolescentes, si Respublica semi-
nario deputer, non est dubium, quin copiam do-
ctorum breui magnam habitura sit.

§. 3. Hos, vel dum Rhetorices hæc studia absol-
uerunt, vel cum Logicam, Physicam, Metaphysi-
cam, Ethices, & Mathematicas cursum peregerunt,
Societas admittit. Rhetorices auditores difficilior,
quia quamuis multi maturo, prudentique iudicio
sint, malum tamen per triennium audienda phi-
losophia, & iudicium crescere, & diuturnitate, con-
stantiam roborari.

Professores
futuri ad
pietatem in-
struendi.

§. 4. Biennio integro, in domo probationis, ad
pietatem instituuntur, & in singulos dies, omnes
tota vita subeundi labores inculcandi sunt. Quam rem
optime regulæ magistri nouitiorum declarant, & in
libello de secretis Societatis Iesu ostendi. Sexto
quoque mense literas apostolicas, regulasque nouo
studio examinant, vires, animumque suum pertinen-

tant. Qui finito biennio nobis probati fuerint, si
& ipsi velint, vota paupertatis, castitatis, obedi-
entia Deo offerunt. Paratosque esse eos oportet, ad
quæuis ministeria, functiones, laborandi, docendi,
concionandi, in vtramque Indiam, & in mortem
pro conuersione gentium, proficiscendi. Idque per-
petuo monemur, ne vllam ex laboribus humanā re-
compensationem quæramus; sed totum Deo offera-
mus. Hoc quamuis ad studia non pertineat, fun-
damentum tamen studiorum est. Qui enim alium
quam Dei gloriam; iuuentutis, & quæ ex ea pendet,
Reipublicæ salutem, habet sui laboris propositum
scopum; nunquam in tanto labore perseverabit.
Qui vero contumelias, irrisiones, vincula, carceres,
naufragia, barbarorum & barbarorum, longam in to-
tam vitam molestias, sponte elegerunt, minoribus
scholarum laboribus, quamquam nulla illis in hac
vita remuneratio respondeat, non fatigantur.

§. 5. Si igitur aliqua Respublica eo modo pro-
fessores instituat, idque caueat, ne per momen-
taneos labores trium, quatuorue annorum ad quie-
tem aspirent, & honores aucupentur, iuuentutem
egregie tuebitur, atque erudit. Nunquam enim
studia serio tractant, qui velut ex via ea salutant,
alioque tendunt, & vt dicere solent, ad maiora se
natos arbitrantur.

§. 6. Biennium tirocinii, quamquam in virtutis,
& Christianæ philosophiæ exercitatione ponatur, Tirocinium
perfectum tamen in literis non mediocre habet; pietatis et-
iam doctrinam, meditationem, concione, necesse est
illos fieri doctiores.

§. 7. Peracta probatione, nuncupatisque votis, Studiorum
si philosophiam ante audierunt, biennium aliud
conceditur, literis humanioribus, ac philosophiæ
repetendæ. Quod quanti momenti sit, nemo non
intelligit. Nam adolescentes, qui iam ante bonos
progressus fecerunt, sine vlllo alio labore, sine vlla
cura studiis duntaxat incumbunt. Hoc tempore di-
cendi præcepta, oratores, historias, omnem anti-
quitatis memoriam recolunt, prælectiones olim ex-
ponendas prævident, quæ in vsum futura sunt, no-
tant, orationum, & carminum dictandam mate-
riam concipiunt, & scribunt, & quemadmodum
Ciceron non in forum venit, vt disceret, sed quæ iam
didicerat adferebat, ita nostri quoque professores
non imparati ad labores prorunt, sed veniunt me-
ditati.

§. 8. Si philosophicis scientiis nondum imbuti Philosophi
sunt, integro triennio in illis, non modo Gymnasi-
exercitationibus, sed etiam domesticis institutioni-
bus studiosissime erudiuntur; & tamen interea quo-
tidianæ sunt eloquentiæ quedam exercitationes, & quæntia
sub finem philosophiæ, aliquot menses se totos hu-
maniorum literarum studio dedunt.

§. 9. Hæc igitur ad instruendos magistros magno-
pere conducunt, & operæ precium esset, omnes
Respublicas sibi legem illam statuere, quæ nostris
præpositis prouincialibus lata est, & quarta est in or-
dine earum, quæ sunt de studiis. Multo ante prou-
ideat, quosnam pro vnaquaque facultate professores habere
possint, obseruatis iis, qui ad eam rem videntur aptiores, qui
docti, diligentes, assidui, ac profectus studentium, tum in
lectionibus, tum in aliis literariis exercitationibus studiosi
sint.

Neque enim viri eruditi nascuntur, sed fiunt. Sed
vt tales fiant, nulli sumptui parcendum est: omni-
bus modis, commodi que inuitandi sunt. Idem
cæteris commendatur, regula Rectoris nona diserte
cauer de humaniorum literarum professoribus. Ne
magistri clasium inferiorum, docendi rudes ad docendum
accedant, Collegij ex quo humaniorum literarum, & Gram-
matica

Docendi la-
bor levis est
illi, qui ad
barbaros catechi-
zandos, &
martyrum
a imos fir-
mauit.

Qui per stu-
dia ad ho-
mines ten-
dunt, etiam
ad eos festi-
nat.

Studiorum
vtilissima
eruditio.

Philosophi
ca exercita-
tiones mi-
nisterio el-
dianæ sunt
eloquentiæ
quedam
exercitationes,
& quæntia
sub finem
philosophiæ,
aliquot men-
ses se totos hu-
maniorum
literarum
studio dedunt.

Quantum
genia rex
aliquis do-
mine earum,
quæ sunt de
studiis.

Quam
temp. ad-
moneat?

matricæ magistri solent educi. Rector deligat vnum aliquem docendi peritissimum, ad quem sub finem studiorum ter in hebdomada per horam conveniant, proxime futuri præceptores ad novum instituendum magisterium; idque vicissim prælegendo, dictando, scribendo, emendando, aliaque munia boni præceptoris obeundo.

Ab inferioribus auspicantur. §. 10. Postquam autem iam in Gymnasia procedunt, omnibus esse instructi videntur, non continuo ad ea, quæ possunt docere, docendaque mittuntur, sed ab inferioribus incipiunt: Grammaticam docent, qui in poësi & oratoria facultate cum laude versari, & florere poterant. Cuius rei duplex est utilitas; Prima, quod sine labore magno, & solitudine facillora explicant, qui maiora poterant; qui enim vallum, & cibaria ferre possunt, armis non magis, quam membris ferendis fatigantur: Qui difficilima Tullii, Virgilii, Horatii, aliorumque iam callet, illi facillorum expositio, familiare colloquium est, non professio. Altera est, quod succiuius horis, & priuato studio grandiora tractare possunt, atque ita paratissimi, ad maiores scientias accedere. Denique omnia hæc in discipulorum emolumenta redundant; Fieri enim non potest, quin magister doctus, & multæ lectionis, etiam aliud agens, multa erudita spargat, quæ licet non omnibus, tamen animis capacioribus inhaerent.

Post humaniorum literarum professionem, Theologorum sunt discipuli. §. 11. Hoc cursu humaniorum literarum euolutio, ad Theologiam quadriennio audiendam mittuntur; quo tempore, & philosophiam repetunt, & ad eam docendam accinguntur. Imo vero multam iam philosophicis, & Theologicis studiis nobiliter eruditi, ut maiore iudicio eloquentiam doceant, ad illa studia redeunt.

Nihil arduum humilitati. §. 12. Omnia illa leuia reddit; primum obedientia, qua omnia velut à Deo iussa alacriter excipiunt; neque quid agant, sed quanta diligentia, caritate, humilitate officio fungantur, attendunt: Nam & humili loco norunt esse positum altissimum præmium, & quicque abiectus esse in domo Dei elegit.

Ocium profecti ne cessarium. §. 13. Carmina, inquit ille, secessum scribentis, & ocia querunt. Plurimum societatis professoribus ocium est, sed ocii negotiosi, ocii literarii. Primo quidem ex animi libertate, qui in suam potestatem se plenissime vendicauit, cum se alienæ omnino subdidit voluntati; itaque nec de præsentis statu queruntur, nec de futuro cum sollicitudine cogitant; cum ceteri hominum fore de venturis suspensi præsentia præterlabi sinant. Nulla etiam eos victus, aut vestium, aut viatici in senectutem congerendi cura torquet. Non vxorum, aut liberorum, nepotumue grauis molestia. Non conuiuia, & ebrietates, quæ tempus delectando furantur, & morbis, doloribusque post voluptatem infestant. Prandium media hora, cœnula etiam citius absoluitur; nec tamen illa refectio selectissimæ lectionis experta est: de his plura dixi libello de secretis nostræ societatis. Plurimum etiam iuuat, multorum, & doctorum familiaritas, & colloquia, quæ sæpe studio ipso utiliora sunt. Denique librorum copia, quam pro sua facultate collegia quæque curare solent. Illum etiam post Deum, thesaurum nostrum vocare soleamus. Hunc in modum si princeps collegium aliquod ex quocunque ordine religiosorum, vel Canoniorum institueret, sane quam optime prouincis consuleret, constantemque haberet sapientiæ doctores.

CAPVT XXIII.

Philosophia utilis est Reipublicæ, & quomodo docenda?

§. 1. **M**ULTORVM in philosophos, ac philosophiam acerbant, & olim fuerunt iudicia. Nam pullos è Republica supra dixi aliorum libri exusti sunt. Numæ regis Romani libri Græca lingua conscripti, in conspectu Quiritium, auctoritate senatus incensi sunt. Lactant. lib. 1. capit. 22. Eodem iudicio Labieni monumenta, Sen. cent. 10. & Cremutii Cordi Tac. libr. 4. ann. & vita Agricola, Ingeniorum clarissimorum monumenta exusta queritur. Alsius, & Philiscus Roma pulsi sunt; L. Posthumio consule. Antiochus etiam regno philosophos pepulit, affectatoribus suspendium, parentibus eorum graues penas comminatur. Anno urbis 593. senatus consulto vrbe exire iussi sunt. Anno 615. intra diem decimum Chaldaei exire vrbe, atque Italia iussi. Atheniensium legatos philosophos Carneadem, & Diogenem Cato censuit, aut in urbem non admittendos, aut continuo dimittendos. Plutarch. in Catone. Imo vniuersum Græcos pellendos censuit; *Quandocunque gens ista suas literas dabit, omnia corrumpet*, inquit. De Lyfimacho, Sophocle, Agrippa, Tiberio, Nerone, Domitiano, Vespasiano, Messenii prolixè noster Lælius lib. 3. cap. 7.

Philosophi vrbe sæpe pulsi.

§. 2. Deinde, de innumeris vitiis, philosophos acculant, magno fastu omnes despiciunt, & sece mirantur. Tertio, non modo vitiosi videntur esse, sed philosopho vitioso nihil vitiosius, cum non philosophi, sed asoti sint; Saluian. lib. 1. cap. 4. de vero iudicio, & prouid. Dei. *Nihil est, inquit, philosopho turpius, vitia obscena sectanti, quia præter eam deformitatem, quam vitia in se habent, sapientia nomen plus notatur.* At Philosophi fuere vitiosissimi, non illi modo de quibus Plautus, Curc. act. 2. sc. 3.

Vitia philosophorum.

Tum isti Græci palliati, capite aperto qui ambulant, Qui ambulant suffarcinati cum libris, cum sportulis, Constant, conserunt sermones inter se, tanquam dra-

pæra:
Obstant, obstant cum suis sententiis;
Quos semper bibentes esse videas in Oenopolio.
Vbi quod surripere aperto capitulo caldum bibunt,
Tristes atque ebriosi incedunt.

Sed principes eorum quoque. Nam præterquam quod plerique magicas artes didicerunt, ut de Pythagora, Empedocle, Democrito, Platone, docet Plinius lib. 30. cap. 4. Aegyptios enim & Chaldaeos adierunt, in quibus sincerioris philosophiæ parum, superstitiæ onis multum fuit. De Pythagora sane Laertius scribit; Seditiosum, & quod seditionis animum præbet, tyrannidis fuisse cupidum. Quin & illud quantum abest à philosophiæ præceptis, quod idem Laertius, & Hermippus tradunt. Cum enim in Italiam venisset, ut impostura rudes populos deuinciret, subterraneam domum fecit, matri ut quicquid interea apud superos contingeret, annotato tempore in tabulas referret, mandauit, ac cum post annum, squalore, ac macie pene enectus emergeret, lectis clam tabulis omnia mirantibus enarrauit, apud inferos autem fuisse se mentitus est, ut ea ratione diuinitatis opinionem aucuparetur. Quam perniciosus Empedocles, qui famosæ mortis amore, in canitentem se Ætiam præcipitem egit? Socrates quoque si Aristophani credimus, strophas illas docuit, quibus iuris specie, summa iniuria homines afficiuntur, nempe facere τὸν ἥτορα, τὸν νεῖτον, malam causam dicendo bonam facere. Porphyrius de illo, ex Aristoxeno

Fæda Pythagoræ impostura.

Exotica vitia philosophorum.

Socrates.

Plato.

Seneca.

Reipublica
inutiles.

Quaestiones
philosophi
proposita.

Nō viuum
suis legibus
philosophi.

Aliter vi-
aunt, aliter
loquuntur.

Stoxeno scribit. Libidinosum, fuisse, furentissime irasci solitum, parenti grauem, omnibus vitiis turpissimum. Plato non multo discipulus melior magistro, fœdæ libidinis mancipium, iræ obnoxius scurrilis dicacitatis, monstrorum Ægyptiorum facris initiatus, conuicator, maledicus, vanus, gloria audius. Athen. lib. 1. cap. 22. denique magister tyrannorum.

Aristoteli non minora vitia fuere, si Laertio credimus, Hermiæ concubinæ, amoris impotentia, quasi Eleusina Cereri sacrificauit. De Diogene Cynico, & tota illa cohorte canum, atque Epicureorum grege loqui nos sane vetat turpitudine: ipsi Stoici quantis in sceleribus docendi, viuendique versati sunt? Dei prouidentiam fato astrinxerunt, libertatem, atque omnem peccandi differentiam sustulerunt. Seneca Stoicus, quique philosophos omnes loquendi sanctitate antecessit, apud Tacitum ann. 13. & Dionem in Nerone; adulteriorum cum fœminis principibus accusatur. Hinc & Lucianus omnium, maxime philosophorum irrisor, veneno illam confert, quæ immodice sumpta, vt cicuta, aliaque perimunt, itaque ne noxia sit delibandam tantummodo esse. Adferunt deinde scita summum philosophorum, absurda, atque à politica penitus abhorrentia, vt apud Platonem est, omnium rerum, etiam vxorum communio. Deinde ad res ciuiles inepti iudicati sunt; Antonius apud Ciceronem lib. 1. de orat. Socratem ob imperitiam dicendi, putat esse damnatum. Denique causa illa acta est apud Senecam lib. de vita beata, capit. 17. Quare tu fortius loqueris, quam viuis? Quare superiori verba summittis; & pecuniam necessarium tibi instrumentum existimas, & damno moueris; & lacrymas, audita coniugis, aut amici morte, dimittis; & resbus famam, & malignis sermonibus tangeris? Quare cultus rursus tibi est, quam naturalis vsus desiderat? Cur non ad præscriptum tuum cœnas? Cur tibi nitidior suppellex est? Cur apud te vinum atate tua verius bibitur? Cur autem domus disponitur? Cur arbores præter umbram nihil datura, conferuntur? quare vxor tua, locupletis domus censum auribus gerit? quare paedagogium pretiosa veste saccingitur? quare ars est apud te, ministrare: nec temere, & vt libet, collocatur argentum, sed perite seruitur, & est aliquis scindendi obsonij magister? Adjace, si vis, cur trans mare possides? Cur plura, quam nosti, possides? turpiter aut tam negligens, vt non noueris pauculos seruos: aut tam luxuriosus, vt plures habeas, quam quorum notitia memoria sufficiat. Adiuaabo postmodum conuitia, & plura mihi, quam putas, obijciam: nunc hoc respondebo tibi. Non sum sapiens, & vt maleuolentiam tuam pascam, nec ero. Exigo itaque à me, non vt optimis par sim, sed vt malis melior: hoc mihi satis est, quotidie aliquid ex vitiis meis demere, & errores meos obiurgare. Non perueni ad sanitatem, ne perueniam quidem: delinimenta magis, quam remedia podagra mea compono, contentus firarius accedit, & si minus verminatur. Vestris quidem pedibus comparatus, debilis cursor sum. Hac non pro me loquor: ego enim in alto vitiorum omnium sum: sed pro illo, cui aliquid acti est. Aliter, inquit, loqueris: aliter viuis. Hoc per malignissima capita. & optimo cuique inimicissima, Platoni obiectum est, obiectum Epicuro, obiectum Zenoni. Omnes enim isti dicebant, non quemadmodum ipsi viverent, sed quemadmodum viuendum esset. De virtute, non de me loquor: & cum vitiis conuitium facio, in primis meis facio. cum potuero, viuum, quomodo oportet. Nec malignitas me ista multo veneno tincta, deterrebit ab optimis. ne virus quidem istud, quo alios spargitis, vos necatis, me impedit, quo minus persequerem laudare vitam, non quam ago, sed quam agendam scio: quo minus virtutem adorem, & ex interuallo ingentis reprobundus sequar. Exspectabo scilicet, vt quicquam malenolentia iniolatum sit, cui sacer nec Rutilius fuit, nec Cato? Cur & aliquis non istis diues nimis videatur, quibus De-

metrius Cynicus parum pauper est? O virum acerrim. & contra omnia nature desideria pugnantem! hoc pauperiorem, quam ceteri Cynici, quod cum sibi interdixerit habere, interdixit & poscere. Negant satis egere. Vides enim? Cynici Non virtutis scientiam, sed egestatis professus est. Diodorum Epicureum philosophum, qui intra paucos dies finem vitæ suæ, manu sua imposuit, negant ex decreto Epicuri fecisse, quod sibi gulam præfecit. alij dementiam videri volunt, factum hoc eius, alij temeritatem. Ille interim beatus, ac plenus bona conscientia, reddidit sibi testimonium vitæ excedens, laudauitque ætatis in portu, & ad ancoram acta quietem: & dixit, quod vos inuiti audistis, quasi vobis quoque faciendum sit.

Vixi, & quem dederat cursum fortuna, peregi.

De alterius vitæ, de alterius morte disputatis: & ad nomen magnorum ob aliquam eximiam laudem virorum, sicut ad veteres philosophi occursum ignotorum hominum, minuti canes, latratis. Expedit enim vobis, neminem videri bonum: quasi aliena virtus, exprobratio delictorum vestrorum sit. Inuiti splendida, sed malicium sordibus vestris confertis, nec intelligitis, quanto id vestro detrimento audeatis. Nam si illi qui virtutem sequuntur, avari, libidinosi, ambitiosi que sunt: quid vos estis, quibus ipsum nomen virtutis odio est? Negatis quoniam præstare quæ loquuntur, nec ad exemplar orationis suæ viuere. Quid mirum? cum loquantur fortia, ingentia, omnes humanas tempestates euadentia: cum refrigerare se crucibus conentur, in quas vnusquisque vestrum clauos suos ipse adigit? ad supplicium tamen acti, spiritibus singulis pendunt. Hi qui in seipso animaduertunt, quot cupiditatibus, tot crucibus distrahuntur: & maledici, in alienam contumeliam venusti sunt. Crederem illis, nisi quidam ex patibulo suos spectatores cõspuerent.

Non præstant philosophi, quæ loquuntur: multum tamen præstant, quod loquuntur, quod honesta mente concipiunt. Nam si & paria dictis agerent, quid esset illis beatus? Interim non est, quod contemnas bona verba, & bonis cogitationibus plena præcordia. Studiolum salutarium, etiam citra effectum, laudanda tractatio est. Quid mirum, si non ascendant, in altum ardua aggreffi: sed viros suspice, etiam si decidunt, magna conantes. Generosa res est, vrsipientem non ad suos, sed ad naturæ suæ vires, conari alta, tentare, & mente maiora concipere, quam quæ etiam ingenti animo, adornatis effici possint. Qui sibi hoc proposuit: Ego mortem eodem vultu audiam, quo video ego laboribus, quanticumque illi erunt, parebo, animo fulciens corpus: ego diuitias, & presentes, & absentes aequè contemniam: nec si alicubi iacebunt, tristor, nec si circa me fulgebunt, animosior. ego fortunam nec normam venientem sentiam, nec recedentem. ego terras omnes tanquam meas video, meas tanquam omnium. ego sic vitam, quasi Christiano sciam alius me natum: & naturæ rerum hoc nomine gratias agam. Quo enim melius genere negotium meum agere potui? est. Vnum me donauit omnibus: vni mihi omnes. Quicquid habebam, nec sordide custodiam, nec prodige spargam. nihil magis possidere me credam, quam bene donata: non numero, nec pondere beneficia, nec vlla, nisi accipientis estimatione, pendam. Nunquam id mihi multum erit, quod dignus accipiet. Nihil opinionis causa, omnia conscientie faciam: populo teste fieri credam, quicquid me nescio faciam. Edendi erit bibendique finis, desideria naturæ reslinguere, non implere alium, & exinanire. Ego amicis iucundus, inimicis mitis, & facilis, exorabor antequam roger, honestis precibus occurram. Patriam meam esse mundum sciam: & præfides Deos supra me, circa me stare, factorum, dictorumque censores. Quandocunque autem natura spiritum repeter, aut ratio dimittet, testatus exibo, bonam me conscientiam amasse, bona studia: nullius per me libertatem imminutam, minime meam. Qui hoc facere proponet, volet, tentabit, ad Deos iter faciet.

§. 3. Tota disputatio eo redit, an philosophorum vitia, obesse philosophiæ debeant? Responso facilis, non oportere; omnia plena sunt malis, publice vitia obtinent, sed philosophorum notantur. Crudelissimi tyrannorum, perditissimi nepotum de Socrate, & Platone, & Seneca loquuntur.

Tenenda

Principi
commentatur
philosophia.

Imperium
recipit
philosophos.

Multi
philosophi
sanc-
ti.

Tenenda igitur est philosophia, sine qua in barba-
riam respublica desinet. Christiani principes Theo-
dofius, & Valentinianus, eam amplexi sunt: Et quo-
nam non his tantum artibus gloriosam adolescentiam opta-
mus institui, profundioris quoque scientia, atque doctrine me-
moratis magister sociamus auctores. Vnum igitur ceteris ad-
iungi volumus, qui philosophia arcaea rimetur. Philoso-
phia enim diuinum donum est, amor sapientia, imo
amor diuinus: Moses, Salomon alii in hac exercitatio-
nibus, vitæ integritatem scientia iunxerunt; nec alia
mens virorum sanctissimorum fuit, Dionisii, Hera-
clæ, Pantænii, Clementis, Athenagoræ, Iustini, Basi-
lii, Nazianzeni, Nysseni, Hieronymi, Hilarii, Augu-
stini, qui non modo Philosophi fuerunt, sed ex philo-
sophorum quoque libris, ad virtutem profecerunt.

Verissime scripsit Augustinus; Philosophum non te-
mere haberi alium, quam Dei amatorem. Hanc Theophras-
tus vitæ ducem, vitiis expultricem appellat,
hanc si quis è vita sustulerit, magis peccabit, quam si
in contumelia lucernam extinxerit. Multa sunt eius
commoda, & crebro latentia: Erechtiensis pater cum
verberum minis à filio discipulo Zenonis exigeret
imperiose quid didicisset, prudenti est responso ieda-
tus: Hoc se philosophia acceptum referre, quod equo animo,
parentis ferre iram posset.

§. 4. Deinde decreta philosophiæ optima sunt,
& omnibus vitiis, etiam minimis conuitia faciunt.
Pauci sine illis virtutem capiunt. Quid ergo, (inquit,
Seneca Epist. 95.) Non quidam sine institutione subtili eua-
serunt proci, magnosque profectus affecuti sunt, dum nudis
tantum præceptis obsequuntur? Fateor: sed felix ingenium illis
fuit, & salutaris in transitu rapuit. Nam ut Dei immorta-
les nullam didicere virtutem, cum omni editi, & pars natura
eorum est, esse bonos: ita quidam ex hominibus egregiam sortiti
indolem, in ea quæ tradi solent, perueniunt sine longo magiste-
rio; & honesta amplexi sunt, cum primum audierunt. Vnde
ista tam rapacia virtutis ingenia, vel ex se fertilia: At illi aut
hebetibus & obtusis, aut male consuetudine obfessis, dum rubi-
go animorum affricanda est. Ceterum ut illos in bonum pronos
citius educit ad summa, & hos imbecilliores adiuuabit, malis-
que opinionibus extrahet, qui illis philosophia placita tradide-
rit: quæ quam sint necessaria, licet videas. Quadam insident no-
bis, quæ nos ad alia pigros, & alia temerarios faciunt. Nec hac
audacia reprimi potest, nec illa inertia suscitari, nisi causa eo-
rum excimantur, falsa admiratio, falsa formido.

Legatur & Epistola 17. quæ vim eius satis exponit.
At nunc frustra quæstionem eam disputamus, cum
omnium gentium Christianorum mores, legesque
eam complectantur, hoc igitur mihi exponendum,
quomodo illa docenda sit. Nam pollice etiam hanc
moderari debet.

§. 5. Initio igitur Respublica, philosophiæ ama-
trix, hanc suis legem professoribus ponet, vel etiam
iuramento exiget, ut ita philosophiam doceant, quo
ad grauiores scientias, medicinam, Iurisprudentiam,
Politicen, Theologiam, quasi per adminicula veni-
ant. Societas potissimum, præterit in suis, Theolo-
giam spectat, ita regula prima, professoris. Quoniam
artes, vel scientia naturales ingenia disponunt ad Theologiam,
& ad perfectam cognitionem, & vsum illius inveniunt, & per
se ipsos, ad eundem finem iuuant: eas, quæ diligentia par est,
præceptor in omnibus sincere honorem, & gloriam Dei qua-
rendo, ita tractet, ut auditores suos, ac potissimum nostros, ad
Theologiam præparet, maximeque ad cognitionem excitet sui
Creatoris.

Sic etiam Constit. pag. 4. cap. 12. §. 3. Dialectica qui-
dem omnibus, physica medicis, Ethica iurisperitis,
Metaphysica Theologis est necessaria, sed omnes ta-
men philosophiæ partes, omnibus scientiis, & auxi-
lio sunt, & ornamento.

Atque hoc est, quod D. Thomas monuit, philoso-

phiam velut pedisequam, Theologiæ ancillari. Ita
olim quoque vitatum fuit, ut dicerent; incipere Chri-
stiana mysteria, ubi desinunt dogmata philosophorum, Plato-
nis fastigia, limen esse Christianorum. Per vmbra intel-
lexit hoc Plato videtur, qui philosophum Dei a-
matorem, ut ex illo etiam Augustinus memorat, vo-
cauit: officium vero eius esse, ut diuina optime, &
quantum ratio patitur, nouerit, humanas vero
res, nullo modo destituat, sed in illis ad pruden-
tiæ normam disponendis, operam studiumque col-
locet.

Id vero ideo non maiore modo cautela, sed impe-
rio etiam, ac pœnis curabit respublica, quia philo-
sophorum est incredula natio, & ad intelligentiæ fal-
laciem trutinam, omnia expendit, nisi rationis iu-
diciū diuinæ subiiciat censura. Alioqui pullat ina-
nis philosophia, non adit veritatem. Egregie Tert.
aduersus hæreticos in præscript. cap. 7. Ha sunt doctri-
na hominum, & demoniorum, prurientibus auribus, nata de
ingenio sapientia seculi, quam Dominus stulticiam vocans,
stulta mundi in confessionem etiam ipsius philosophia elegit.
Ea est enim materia sapientia secularis, temeraria interpres
diuinæ naturæ, & dispositionis. Ipsa denique hæreses, à Philoso-
phia subornantur.

Inde Aenes, & forma, nescio quæ, & trinitas hominis a-
pud Valentinum: Platonius fuerat. Inde Marcionis Deus me-
lior de tranquillitate: à Stoicis venerat. Et ut anima interire
dicatur, ab Epicureis obseruatur. Et ut carnis restitutio nege-
tur, de vna omnium philosophorum schola sumitur. Et ubi
materia cum Deo equatur, Zenonis disciplina est: & ubi ali-
quid de igneo Deo allegatur, Heraclitus interuenit. Eadem
materia apud hæreticos, & philosophos volutantur, iidem re-
tractatus implicantur. Vnde malum, & quare? & vnde ho-
mo, & quomodo? Et quod proxime Valentinus proposuit, vn-
de Deus? Scilicet de enchyresis, & ectrimate, inserunt Aristote-
lem, qui illis Dialecticam instituit, artificem struendi, & de-
struendi versipellem, in sententiis coactam, in coniecturis du-
ram, in argumentis operariam contentionem, molestam et-
iam sibi ipsi, omnia retractantem, ne quid omnino tractauerit.
Hinc ille fabula, & genealogia indeterminabiles, & quæstio-
nes infructuosæ, & sermones serpentes, velut cancer, à quibus
nos Apostolus reftans, nominatim philosophiam testatur
caueri oportere, scribens ad Colossenses: videre, ne quis vos cir-
cumueniat, per philosophiam, & inanem seductionem, secun-
dum traditionem hominum, præter prouidentiam Spiritus
sancti. Fuerat Athenis, & istam sapientiam humanam, affe-
ctatricem, & interpolatricem veritatis, de congressibus noue-
rat, ipsam quoque in suas hæreses multipartitam varietate
sectarum inuicem repugnantium. Quid ergo Athenis, & He-
rosolymis? quid Academia, & Ecclesia? quid hæreticis, &
Christianis? Nostra institutio de porticu Salomonis est, quæ
& ipse tradiderat: Dominum in simplicitate cordis esse que-
rendum. Viderunt qui Stoicum, & Platonium, & Diale-
cticum, Christianismum protulerunt. Nobis curiositate opus
non est, post CHRISTVM IESVM, nec inquisitione, post
Euangelium.

§. 6. Si quid Aristoteles, alique contra Ortho-
doxam fidem habent, id serio refutent. Sedulo id in
nostris professoribus cautum est, Reg. 2. 3. 4. In rebus aliorum re-
alicius momenti, ab Aristotele non recedat, nisi quid incidat
à doctrina, quam Academia ubique probant, alienum, multo
magis, si orthodoxæ fidei repugnet: aduersus quam, si quæ sunt,
illius aliusue philosophi argumenta, strenue refellere studeat,
iuxta Lateranense Concilium.

Aristotelis interpretes, male de Christiana religione meri-
tos, non sine magno delectu, aut legat, aut in scholam proferat,
caueatque, ne erga illos afficiantur discipuli.

Eam ob rem, nec Auerrois (idem de eiusmodi alius iudiciū) religionem
digressiones in separatam aliquem tractatum conferat; & si
quid boni ex ipso proferendum sit, sine laude proferat; & si sic
ri potest, id eum aliunde sumpsisse demonstret.

§. 7. Quia vero certamina sectarum interdum o-
riantur, debent.

Ita diuina
contempe-
tur, ut hu-
mana non
deserat.

Philoso-
phia fidei est
subiicienda.

Hæretici à
philosophia.

Philosophia
inanis fidei
implicat.

Errores a-
ristotelis, &
aliorum re-
futandi
sunt.

Impii & in-
religionem
nostram
blasphemi-
commen-
dari non
debent.

Quas sententias doceant ipse magistratus indaget.

Seçta philosophorum veteres non sunt reuocanda.

Philosophi decet constans virtus

Doceant obediendū esse legibus, & magistratibus.

Stoici magistratum contemptores habebantur.

Vetus philosophus

riuntur, omnino conueniet, in quacunque Republica, per uisitatores, & magistratus inquiri, quam quisque sententiam doceat; Nam reuera affectio, & admiratio eorum auctorum, adolēcentes in pericula manū & falsarum opinionum, in magicas præstigas, in atheismum præcipitat, de Cardano, Massilio, aliisque meminisse mens horret, quos nimium sciendi studium, de religione dubios, mori coegit. Discede ab Ethnicis hereticis, reddere illis sensus suos, quia nec ille de tuis instruitur. Olim iam in eam peccatum esse ostendit Cyrillus Catech. myst. 18. Quid impietatem, & licentiā de atheismo veterum animare iuuat? Quid ut subtiloquentiā gloriam aucuparis, de damnatis nominibus, & erroribus nomen trahere gestis? Tot sanctorum Philosophorum monumenta sunt in manibus, tu adire Patriarchas hereticorum, tibi gloria ducis?

Seçtarum innumera olim fuerunt acies, Erethriaca, Epicurea, Cyrenaica, Megarica, Theodorica, Pyrrhonica, Stoica, Peripatetica, Academica vetus, & noua, Cynica, Potamonica, Eliaca, inter horologia potius, quam inter philosophos conueniet. Cito defecerunt, quæ celeriter caput extulerant Academici veteres, & minores antistitem nullum reliquerunt; Quis est, qui tradat præcepta Pyrrhonis? Pythagorica illa inuidiosa turba Scholæ præceptorem non inuenit, Sextiorum noua, & Romani roboris secta, inter initia sua, cum magno impetu cœpisset, extincta est. Veritatem igitur secundum piorum philosophorum, & Academicarum sententiam doceat, cuiusque Christiana iuuentus est commissa.

§. 7. Officium quoque suum agnoscat, quod vita, non sola disputatione continetur. Aureum Romani Sapientis est monitum Ep. 20. Illud autem, mi Lucili, te rogo, atque hortor, ut philosophiam in præcordia ima demittas, & experimentum tui profectus capias, non oratione, nec scripto; sed animi firmitate, & cupiditatum diminutione. Verba rebus proba. Aliud propositum est declamantibus, & assensionem coronæ captantibus, aliud his, qui iuuenum, & otiosorum aures, disputatione varia, aut volubili detinent. Facere docet philosophia, non dicere: & hoc exigit, ut ad legem suam quisque uiuat, ne orationi vita dissentiat, ut ipsa inter se vita vnus, sine actionum dissensione, coloris sit. Maximum hoc est, & officium sapientie, & indicium, ut verbus opera concordent, ut & ipse ubique par sibi, idemque sit. Quis hoc præstabit? pauci, aliqui tamen. Est difficile hoc: nec dico sapientem semper vno itinere gradu, sed vna via. Viuat ergo ex lege philosophiæ, & sic viuere doceat.

Si enim Philosophiæ professor mores corumpat, ut Epicurei, ut Cynici, laborabit disciplina ciuitatis, & se in deliciis dabit.

§. 8. Diligenter in hoc incumbat magister, ut discipuli philosophiæ, dum omnia inquirunt, non modo contra diuinas leges non disputent, sed magistratibus etiam honorem deferant, & legibus politicis obtemperent. Olim obiectum Stoicis est, ab illis contemni magistratum, & leges: & sane id promptum erat de illis sentire, qui omnes insanire, nullum prætorē, nullum consulem, nullum regem dicere solerent. Rubellio Plauto datur crimini apud Tacitum

libr. 14. Quod assumpsisset Stoicorum arrogantiam, sectamque, quæ turbidos, & negotiorum appetentes facit. Respondet Seneca Ep. 73. Errare mihi videntur, qui existimant philosophiā fideliter deditos, contumaces esse, ac refractarios, & contemptores magistratum, ac regum, eorumque per quos publica administrantur. E contrario enim, nulli aduersus illos

gratiores sunt: nec immerito, nullis enim plus præstant, quam tum beneuolendi adiutorem confert securitas publica, necesse est principis auctorem huius boni, ut parentem colant: multo quidem magis, quam illi iniqui, & in medio positi, qui multa principibus debent, sed multa & imputant, quibus nunquam tam ple-

ne occurrere vlla liberalitas potest, ut cupiditates eorum, quæ crescunt, dum implentur, exsariet. Et libr. 2. de Clem. cap. 5. Scio male audire apud imperitos sectam Stoicorum, tanquam nimis duram, & minime principibus, regibusque bonum daturam consilium. Obicitur enim illi, quod sapientem negat misereri, negat ignoscere. Hac si per se ponantur, iniusta sunt. Videntur enim nullam spem relinquere humanis erroribus, sed omnia delicta ad penam deducere.

Excusat ille, sed veteror vt valide, & vere; nam de duritia eos Augustinus accusat. De contumacia, quam fortitudinem vocabant, multa passim exempla sunt. Hanc itaque partem, & fundamenta, quæ natura ipsa posuit, moralis præfectorum professor inculcabit, id a professoribus Societatis regula ipsa requirit; Intelligat sui instituti nequaquam esse ad Theologicas quaestiones digredi, sed progrediendo in textu, breuiter, docte, & grauius præcipua capita scientiæ moralis, quæ in decem libris Ethicorum Aristotelis habentur, explicare.

Præcipua vero doctrina est, ut in Republica ordinem legitimum parendi obseruent, ipsas denique virtutes agnoscere.

§. 9. Contentiones fugito, veritatis enim inuestigationem continet philosophia, cui nihil æque aduersatur, atque vincendi, & triumphandi vilis gloria, sed acris tamen in animis sophistarum tyrannis. De fundis, & patrimoniiis seruata pace, & caritate, ad tribunal iudicis ciues disceptant, de voculis, & entibus rationis, & relationibus, cum furore declamitant philosophi; Nostri professores monentur Reg. 5. non sua modo docere, sed aliena etiam refellere, cum modestia. In his questionibus in quibus liberum est quamcunque partem sequi, ita defendatur vna pars, ut alterius etiam partis, ac multo magis prioris professoris, si contrarium docuerat, existimationi modeste, ac beneuole consulatur. Quin etiam si conciliari possunt auctores, id ne negligatur, optandum est. Denique in nouinandis, aut consutandis auctoribus, modeste se gerat.

Cura igitur sit, ut philosophiam habeas non iactes. Si in quaestionibus perspicacior es collegis, gaude tuam tibi ignorantiam esse detractam, aliis suam ne exprobes. Si vis philosophari sine inuidia, philosophare sine pompa: odiosus est, qui ita loquitur, ut quod ipse non docet, damnare videatur.

§. 10. Fugienda est quoque opinionum nouitas: Nam quod euenire in calamitatibus solet, ut nouitas percellat, & dolori pondus addat, id quoque in hac opinionum leuitate contingere solet, ut magno imperu veniant, & applausu; deinde celeri fastidio reiiciantur. Communium sententiarum difficultate, & obscuritate, quam non nisi magno labore superare etiam magna ingenia possunt, diu torquentur: dum noua audiunt, non quid habeant, sed quid appetant, secum perpendunt. Itaque summum mali est imperitis, nouandi cupiditas. Quicquid autem preciosum sola nouitas fecit, id vile redditur, cum adest, nec auctor in precio est, cum nouus esse defuit. Nobis serio illa nouitas prohibetur, etiam in rebus alioqui adia-phoris Reg. 6. communis. In iis etiam, in quibus nullum fidei, pietatisque periculum subest, nemo in rebus alicuius momenti, nouas introducat quaestiones, nec opinionem vllam, quæ idonei auctoris nullus sit, iis, qui præsumunt, inconsultis; nec aliquid contra Doctorum axiomata, communemque scholarum sensum doceat: sequantur potius vniuersi probatos maxime doctores, & quæ, prout temporum usus tulerit, recepta potissimum fuerint in Catholicis Academicis.

Tanti vero rem eam esse arbitror, ut ad professionem philosophiæ nullum admittendum esse iudicem, nisi qui vetere, & trita, hoc est regia via incedere paratus est. Si enim eam philosophiam, quam Aristoteles, Pautenus, Augustinus, D. Thomas, atque alii innumeri magno consensu profecti clauerunt, iuuentuti expo-

Moralis professor omnium virtutum compendium tradit.

Vincendi studium tyrannis est philosophorum.

Aliiter sentientes ciuiter ferre oportet.

Ingenii iactatio periculosa est.

Noua cupide amplectuntur, qui communia non capiunt.

Tritam viam sapientie tenet.

exponat, iam nouit Respublica, quid adolescentes doceantur; si noua adferat, quamuis forte bona essent, sunt tamen dubia, & periculosa, at Respublica in tanta seponi iuuentutem suam exoptat. Nulla nouitas momento opus suum implet, nec nisi spacio temporis in solido est; itaque noua, necesse est imperfecta esse. Nouas Oceani vias, per arctos plagas, iam dudum tentant Barabii, magna spes, magna præmia periculis proponuntur, sed nemo prudens incertæ se navigationi committit, cum satis periculorum in cursu noti maris ventus, & vnda præstat. Hæc itaque cautio Respublicæ conuenit, ne nouis, & ignotis opinionibus iuuentutem committant, nisi prius ea doctrina, methodo que, quæ iactatur eruditionem aliquos esse cōsecutos constiterit, quod cum factū fuerit, iam nouitas desierit; tarde enim magna proueniunt; nec minus imprudenter agit, qui nouæ philosophiæ in se pericula admittit, quam ille, qui incertæ medicinæ in salute sua experimentum fieri cernit.

Ignoti maris pericula maiora sunt.

Abstruse opinionis ne nominanda quidem.

Inania transmittantur.

Altarum arrium superuacua ad se trahunt.

§. 11. Non modo nouæ, sed vetustæ quoque opiniones inutiles, quæ philosophiam infamant, vitandæ sunt. Ita regula octaua communis. Opiniones inutiles, obsoletas, absurdas, manifeste falsas non adducat. Nihil tamen absurdum, quod non ferat, & dixerit aliquis philosophorum; quorum si ineptiæ frequenter in memoriam reuocentur, inuenient aliquando sectatorem. Multum habent philosophi superuacui, quodque in vsum nunquam veniet, illa non modo relescent, sed omnino mentionem omittant. Ne rebus non necessariis ingenia conflictentur. Dixi supra de nimia subtilitate, quæ veritati infesta est. Nunc hoc solum moneo publicæ dispositionis esse, ut aduigiletur, ne inanibus disceptationibus tempus, atque ætas transigatur. Triplex est philosophia. Moralis, naturalis, rationalis. Prima componit animum, secunda rerum naturam scrutatur, tertia, quæ pars est eloquentiæ, verborum proprietates exigit & struatur, & argumentationes, ne pro vero falsâ succurrant.

His terminis includatur boni præceptoris industria. Alia ne attrahat, quod tamen multi negligunt, nisi ineptias maiorum cura coerceat. Olim ita factum est, philosophi quoque ad syllabarum distinctiones, & coniunctionum, ac propositionum proprietates descenderunt, & inuidere Grammaticis, inuidere Geometris. Quicquid in illorum artibus superuacuum erat, transfudere in suam. Sic effectum est, ut diligentius scirent loqui quam viuere. Immo vero ne nunc quidem loqui sciunt multi, cum enim animum tritis inutilibus implicat, ne verba quidem euoluere, & explicare didicerunt.

§. 12. Illustres philosophos citet, imitetur, suis cōmendet, ita Reg. 8. communis. In asserendis Doctorum autoritatibus, non sit nimis, si tamen habeat insigniorum auctorum testimonia, ad sententiam suam confirmandam, verba ipsa, quoad fieri potest, pauca tamen, & fideliter recitet; multo magis Sacrarum scripturarum, Conciliorum, sanctorum Patrum. E dignitate autem magistri est, nullum fere auctorem proferre, quem ipse non legerit.

Nec tamen omnia referat, ad eos legendos ipsos remittat, ut est in regula 10. Ea quæ in auctoribus in promptu positæ habentur, si asserenda sint, explicet potius, quam dicat: quin etiam auditores, ad eos auctores, qui copiose, & accuratam materiam aliquam pertractarunt reuocet.

Philosophia exercitatio ne fere distatur.

§. 13. Disputando adolescentes exerceat: nihil perniciosius silentio Pythagoræ. Quinquennium velut muti pisces, non magnam sapientiam audiebant. Philosophum futurum assidue, diligenterque audire, commentari, inquirere volo. Quia vero multa excidunt e memoria, multa dubia occurrunt, multa in diuersum rationationes, necesse est, in singulis dies auditores exerceri, habere cui dubia propo-

nant, quem consulant. Vno verbo magister explicat, quod longo labore quærendum erat. Superbus est, qui errare, quam monstrari sibi viam ducit honestius. Hæc de re ita leges nostræ faciunt. Reg. 11. Post lectionem in schola, vel prope scholam maneat saltem per quadrantem, ut possint ad eum interrogandum auditores accedere: & lectionum rationem interdum exigat, curetque ut ea repetantur.

Huc quoque pertinent variae disputationum exercitationes regula 12. & sequentibus. Domi quoque quotidie præter sabbatha, vacationes, & dies festos vna hora designanda, quæ repetatur à nostris, & disputetur, ut ea ratione, & ingenia magis exerceantur: & difficilia, quæ occurrunt, magis elucidentur. Præmonetur itaque vnus, aut alter ad repetendum memoriter, non plus quam per quadrantem: postea argumentetur vnus item, aut alter, totidem respondentibus si quid vero temporis superfit, dubia proponantur; ut autem superfit, magister argumentandi formam seuerè tueatur, & cum noui nihil afferunt, præcidat argumentum.

Sub finem anni ita instruende erunt præteritarum lectionum repetitiones ut nisi quid obstat, menses integer vacuus ab illis etiam, non solum à lectionibus, relinquatur.

In Sabbatis, alioue, quem Academia consuetudo exigit, die habeant in scholis disputationes per duas horas, longiores etiam, ubi sint magni externorum concursus. Quod si quam in hebdomadam duo festi dies, vel cum festo vna hebdomadaria vacatio incidat, non disputetur, sed legatur Sabbatho: id vero si tribus continuaretur hebdomadis, vna interponatur disputatio.

Vbi receptus Academia mos nihil obstat, singulis, præter tres menses æstiuos ultimos, aut (si pauci sint auditores) alternis mensibus, communes certo aliquo die disputationes, tum ante, tum post meridiem habeantur: quot fuerint magistri, totidem auditores defendant, singuli singulorum magistrorum questiones.

Inter sint disputationibus, quoad eius fieri potest, alii quoque doctores nostri, professoresque, licet diuersarum facultatum: qui, quo magis concertatio seruetur, argumentorum, quæ agitantur, vim virgeant: modo ne prosequendum suscipiant argumentum, cui viriliter, ac strenue adhuc argumentans insit. Id ipsum præstare liceat externis etiam Doctoribus, atque adeo ad argumentandum ex instituto, nisi ea consuetudo alicubi minus probetur, imitari possint.

Ex auditoribus publice non disputent, nisi doctiores, ceteri priuatim exerceantur, quoad ita instructi sint, ut eo loco non putentur indigere.

Existimet disputationis diem non minus esse laboriosum, fructuosumque, quam lectionis, omnemque disputationis utilitatem, ac seruorem à se pendere: cui ita præsit, ut ipse videatur esse, qui in vtroque concertatore concertet: collaudet, si quid afferatur boni, & attendere omnes iubeat: cum grauior aliqua proposita fuerit difficultas, suggerat subinde breue aliquid, quo vel fulciat respondentem, vel argumentantem dirigat: neque diu taceat, neque semper loquatur, ut ipsi etiam discipuli promant, quod sciunt; ipse vero, quod de promptu fuerit, emendet, aut expoliet: disputantem progredi iubeat, dum difficultas vim obtinet, imo augeat ipse difficultatem, nec dissimulet, si is, qui argumentatur, proreperit ad aliud argumentum: non patiat, vel argumentum pene solutum longius vrgeri, vel responsionem non bene constantem diu sustineri, sed post aliquam concertationem rem totam breuiter desinat, & explanet. Si quid denique aliud vsipiam in usu est, quo disputationes reddi soleant frequentiores, ac seruientiores, id sedulo retinendum.

Cum Adiutore, seu Bidello à Rectore constituto, agat interdum, eumque de totius classis statu, & de externorum etiam auditorum diligentia, ac profectu percontetur, detque operam, ut idem suo munere fideliter, & accuratè fungatur.

§. 14. Sit professor qualis regula 20. describit. Sit denique, in omnibus diuina aspirante gratia, diligens, & assiduus; & perfectus studentium, tū in lectionibus, tum in aliis literariis exercitationibus studiosus: non vni se magis, quàm alteri familiare ostendat: contemnat neminem; pauperum studiis æque, ac diui-

Prima discipulis prudentia est, sepe consulere magistrum.

Domestica & priuata repetitio instituta utiliter.

Repetitio.

Disputatio.

Difficilius est disputare quam docere.

Medicinæ curam esse oportere maximam.

§.1. **Q**UONIAM dictum est omnibus ab Ecclesiastico cap. 38. de honorando medico, id præcipue Reipublicæ, & principi imperatum est. Eorum enim est, non libi modo, sed toti patriæ prospicere, ut opportune morbis obuiam eatur, medici, Chirurghi, Pharmacopolæ præstantes habeantur. Ea vero munificentia habendi sunt, ne ægrotum turbam optent. Quemadmodum vero prudens paterfamilias, cum famem sedauit, in futuram necessitatem tamen cōmeatum reponit, ita quoque ciuitas vel vnum, vel plures habeat medicos, qui priuatis morbis, & epidemicis medeantur. Nec modo in Republica foueat, sed honoratum quoque locum tribuat. Ego quod ea de re sentio perpicuis verbis complectar.

Medicus
Reipublicæ
præcipue
honoran-
dus.

§. 2. Honor medicis singularis in Republica tribuatur, Ita diuine literæ, Eccle. cap. 38. 1. *Honora medicum propter necessitatem, etenim illum creauit Altissimus.* A Deo est enim omnis *medela*, & *regem accipit donationem.* Disciplina medici exaltabit caput illius & in conspectu magnarum collaudabitur. Altissimus creauit de terra medicinam, & vir prouidens non abhorrebit illam. Nonne a ligno indulcata est aqua amara? Ad agnitionem hominum vitus ilorum, & dedit hominibus scientiam Altissimus, honorari in mirabilibus suis. In his curans mitigabit dolorem, & immanitatem faciet pigmenta sanauitatis, & vnctiones conficiet sanitatis, & non consummabuntur opera eius. *Pax enim dei super faciem terræ*

Græca hodierna plerumque habent: τῆς τοῦ γάρκου
 αἰῶνος τῆς πρώτης αἰῶνος. Non enim medicum ad ne-
 cessitates honoribus eius. Non enim honorem, ut ele-
 gigit, quo illi succurrat, nec cogat. Sed hoc vult, ut cum
 antequam morbi necessitas in eum torquetur honores.
 Sic Ben. Sira exposuit. ἵνα περὶ ἡμετέρας μεδία jubent
 dari munera, honorem, ut si perierit in eum, non mori
 tempore, se tuens, promittat munera.

§. 3. Tanta lit in Republica Medici dignitas, praemiisque, ut vadeat etiam nobiles magnatesque aspirant; licet non ming ad capestrandam Republicam admittit Machaoni, quam Democritus. Sed enim non committant illi Republicae partem cui vitam suam, liberorum, coniungunt concedunt. Causa circa iudicem, est; quia sanitatem Civium, et principis dignam esse iudicis, quae a viris primariis curatur. Nec indignum et viro nobili obire pauperum casus, tenere artem pulchram, signa morbum, et criteria iudicare, cataplasma praescribere. Humana malitia est quae salutis suae a iudicibus estimationem detraxit et eadem tamen scelerum suorum vindictam maiestatem circumposuit. Tales et sceleris elidit, magistratibus adduntur tanquam insignia potestatis et sunt tamen carum instrumenta. Carceres illi dunt, noxios tenet, iungunt scelerum, viri in crucem impetrant. Atque ad hanc potestatem ambitiosa iudicium et praefectorum nomina cadunt. Cur minor sit honor medicis vita salubritatibus patrono, quam iudici morbis administris? Iuridici bonis suis rationa nostra ordinis corrigunt quae potestatem periculi reos plenis astringit, quam fortitatem servavit civis. Unde hoc tantum malum est, ut minor sit qui servat bonos, quam is, qui perit malos? Quid non ex dictum velim, quasi velis peritis vel magistralibus, medicos praeferrimus. Nam magistratibus omnis manet honor et aliam morem ordine nemo. Et si res confectis ex ore Academicorum iacent medicis, sed ut ostendamus quod publicis dignitatibus ornandos, nec quidam in eorum functionibus vile censendum esse

Living h.
mexico
revit.

Medice magi
stratus comit
+ acty

Et Laertiiu tōis φησι κοῖς ἀπολογικώτατο· πάντων ἐγένε-
το, ὥστε καὶ ἐπὶ ἐλαχίστων ἀποδιόμειν τὰς αἰτίαι. In natu-
ralibus omnium maxime rationes reddidit, etiam ad resque
minimas. Ideo videtur, quod has duas partes attinet, in scho-
larum receptum fateror: quem enim potius? & veteres alii, qui hæc
tradiderunt, ego perierunt. Sed & opus iuuentuti certum do-
ctorem, & dogmata esse, quibus insuecant. Quædam modum
folia, ait Seneca, per se vivere non possunt, ramiū desiderant,
qui inhereant, ex quo succum trahant: sic præcepta si sola sunt,
marcent, insigi volunt sectæ. Iuuentuti, inquam, hoc opus: at
iam viros, qui inuidia aut ignavia est, longius non mittere: In
Theologicos, in Ethicis, in Istis Physicis, quam multa præclara,
rara, Pythagorei et poeci dixerunt. & quedam etiam alii.
Hæc ego non adeam, vsurpem, & velut relicta à maioribus
hereditatem cernam? Andacter & rsi in senatu sedeam, non
audiam tantum, sed exanimem: & ipse rogatus, sententiam
audiam. Nam semper illam vnius sequi, arguit nosser Annæus)
non id curis, sed factionis est. Equidem ad iurgo & veneror in-
uenta, inuentores, que sapientia: sed v homo homines, & qui nō
Domini nostri, sed duces sunt. Quis ille tam feliciter, imo tam
diuine sapiens.

Omnia veridico qui quondam ex ore profudit ?

Non fuit, non erit. Et est hæc æternæ illius benignitatis, spargere
ingeniorum dona in ætates, & in homines: nec in vnam illam,
aut hunc vnum, omnia & semel conculcasse. Optimus vatum

* Ἀλλ' ἔπως ἅμα πάντα θεοὶ διόσαν ἀνθρώποισιν.

Sed non in simul, & semel, omnia Dii sua donant.

Plato inferior Aristotele.

Vtendum est testimonio magnorum viro-
rum, nostra causa tantis auctoribus probata, verecundia
patronorum tuta sit. De Logica, & Physica nemo ne-
gabit, nisi qui meliorem ostendat ad hanc, accu-
ratiorem, & argumentandi peritiorem. Platonis Dia-
lectica penè nulla est, Physica illius pauca, & erro-
rum plena. Morales disputationes plures, sed nullæ
compendio totam Ethicam tradunt. Patrum ætate
magnus habitus est, quia in rebus moralibus multa
docuit, & in diuinis ad Christianos accessit; Multa-
que argumenta Episcopis, contra Idololatrias suppe-
dirauit.

Alii iugen-
dis sunt, Ari-
stoteli.

§. 4. 1ertia lex. In Logica, Physicâq; ita Aristot. exponatur, ut quicquid ex veteribus, recentioribusque doctum, & vtile colligi potest, simul accurate tradatur. Nam nihil alios vidisse præter Aristotelem, nihil tot millia interpretû addidisse Aristoteli, non modo incredibile est, sed libri quoq; innumera offendent.

§.5. Quarta. In Dialectica res breuiter exponatur,
inutiles triciæ, argutiæque tollantur. Nouæ quæstio-
nes ne addantur, multæ ex veteribus reſcuntur.

§. 6. Quinta lex. In omni genere scientiarum mathematicarum, hoc agendum est, vt perfectissimi habeantur auctores, & professores, nam omnium in Republica vtilium, machinarum, officiorum atque temporis ratio ipsa, ab illis profluit. In primis sit qui cæli motus, atque alstra contempletur, omnes eius partes exponat. Multa res illa ad vitam civilem, atque adeo cælestem facit, opera Dei considerare, magnitudinem, symmetriamque cognoscere, terrarum tractus diuidere. Multæ, & ridiculæ ex harum ignoratione, superstitiones ortæ sunt fabulæque etiam apud barbaras nationes, quin & magicæ incantationes, non nisi inscitia talium rerum nituntur. Sint igitur iuncti Astrologi, Geometræ, Geographi, Arithmetici, Gnomonici, Dioptrici, instrumentorum etiam fabricatores, nulla enim harum artium est, quæ non aliquando summam necessitatem, vsumque habeat.

§.7. Suprema demum cura Metaphysicæ tribu-
tur, quæ proxima Theologia est, imo naturalis quæ-
dam Theologia, cuius etiam nunc pars præcipua in
Theologia docetur. Quæ de re initio suæ Metaphysicæ
Franciscus Soarezius noster plurima, acuta et
magis disputat.

num, fecisse: similia leges exempla in Theatro vite humana vol. 10. lib. 6. Tit. Avaritia & 14. 15.

Philippi Regis dictum in medicum opulentum, sed avarum, & petacem: nam cum vulnus in colli accepisset clauicula, & ab eo curaretur, ipsi quasi insurrexans demissa voce dixit, cape quantum libet, quia clauem habes, hoc est, & 14. 15. 16. 17. 18. 19. 20. 21. 22. 23. 24. 25. 26. 27. 28. 29. 30. 31. 32. 33. 34. 35. 36. 37. 38. 39. 40. 41. 42. 43. 44. 45. 46. 47. 48. 49. 50. 51. 52. 53. 54. 55. 56. 57. 58. 59. 60. 61. 62. 63. 64. 65. 66. 67. 68. 69. 70. 71. 72. 73. 74. 75. 76. 77. 78. 79. 80. 81. 82. 83. 84. 85. 86. 87. 88. 89. 90. 91. 92. 93. 94. 95. 96. 97. 98. 99. 100.

Iure optimo labori donatium capiet medicus, quia præstat eum diuitem esse, ut pauperes gratis, aut etiam omnes curet. Ita Hippocrates sane fecit. Et Ausonii parens.

Obruli, inquit, opem cunctis poscentibus artis inemptæ Officiumque meum cum pietate fuit.

§. 6. Ad docendam, vel exercendam medicinam, nemo nisi diu, accurateque doctus admittatur: De honoribus Academicis supra dixi, qui quia sæpe dantur indignis, non debet ea auctoritate stare princeps, ut si quis ex Italia, Galliaue alicuius Academiæ testimonio instructus veniat, is medicus censeatur. Quid enim indignius, quam eum, qui aliquot aureis medicitulum emit, habere ius publicum occidendi, & per ignobiles, interdum etiam illustres mortes artis experimenta querendi? Nimis sæpe iactari vulgata parcentia solet, quod olim factum, & dictum est.

Μόρος δ' ἰατρῶν τὸν δὲ σὺν νόσῳ

ἔξῃσι δὲ νόσῳ τὸν δὲ σὺν νόσῳ

Soli medico, soli que aduocato, sine pena mortis, occidere fas est.

§. 7. Medico imperito, si ægros curandos susceperit, capitale esto, quamvis forte curauerit. Nam bonus exitus ex Deo est, ipsius temeritas ægrum perdidit. Leges quidam eas reprobant, praxinque inhihent, lib. 6. §. Sed & reprobant. Et merito, præstat enim praxin cessare, quam pharmaci occidi homines. Sed maiorem merentur pœnam, qui discunt periculis nostris, qui experimenta per mortes agunt. Iam olim querebatur Plinius lib. 29. cap. 1. nullam esse legem, quæ inscitiam capitalem medicorum puniat. Dedisse philtron capitale olim fuit, quia dubiū medicamentum obtulisse, cæcis reum facit. At medicus imperitus certus esse non potest. Itaque semper anceps; salubrene pharmacum, an venenum offerat, hæret, & si prolit, casu id facit non scientia. Non vacat scelere illa, quæ

Toxica zelotypo dedit vxor mecha marito, Nec satis ad mortem credit esse datum; Mifcuit argenti leralia pondera viuis;

sed vicit tamen maritus pugnantia inter se venena, nec eo magis vita illius absoluit veneficam.

Non est lex, quam suadeo, seuera: De vita hominum agit, & pro vita. Vitam hominis qui dubie curat, contempnit. Qui in periculum urbem, aut exercitum deduxit, proditor habetur. Quid de eo senties, qui accepta pecunia, non certo discrimine venena, & pharmaca dispenfat? Minus nocet imperitus aduocatus, quia facilius error eius cognoscitur, & aduersarium habet; ideo nemo se facile arenæ committit, nisi spe victoriæ; medicorum in tuto res est, cum occiderint, non accusantur, ægros decipiunt. Itaque pauci sunt, qui imperiti iuris causas agunt; at medicorum error non nisi desperata vita cognoscitur, & negligitur frequenter ab audio hærede, cui profuit medicum fuisse imperitum. Hanc ego itaque temeritatem puto in bene constituta republica graui pœna, etiam capitis coercendam. Quod si fieret, non omnes vici medicis idiotis abundarent. Alioqui medicum eiusmodi, se scelere obstringere nullum dubium est. Nauarrus cap. 25. de peccatis medici, & Chirurgi. Quid peccat primo medicus, vel Chirurgus, qui absque sufficienti scientia medicatur, etiam si sit laurea donatus, & qui artem satis caller: sed eius præcepta non sequitur,

Merito morte plectitur medicus imperitus.

Vix ciuitas est, cui non sint centum medici.

& qui notabiliter negligit studere, aut infirmos visitare: quamuis ægrotus sanetur, iuxta S. Anton. cum obligatione restitueri, iuxta mentem Panor. & omnium, & qui adhibet medicamenta morbo, antequam eum cognoscat, licet qui per diuturnam experientiam didicit curare obliquos morbos, puta scabiem, osium fracturam, nubeculam ocularem, fistulas, dolorem dentium, & molarium, aurium, & aliorum similia possit licite curare: quamuis regulas medicinæ ignoret, modo absque aliquo in cantamento, aut fascino id faciat, & modo superueniente febri infirmo medicum adhibeat peritum: & modo ne quid, quod ignoret, intenter.

Et: Secundo peccat, qui dubitans de aliquo medicamento, an esset notabiliter noxium, an non præbuit illud ut experiretur, aut lucraretur, aut non haberetur ignarus, &c. & magis, qui præberet, quam scit notabiliter nocivum: etiam si ob misericordiam, aut ut ægroti placeret, præbeat, & qui ægrotum derelinquit, antequam debeat, ob quod mors, aut prolongatio morbi euenit, cum obligatione restituendi damnum. & qui cum membrum aliquod necessario est abscindendum, non querit quem crederet bene abscissurum: aut dubitans de necessitate abscindendi, iussit abscindi, & qui nesciens minuire sanguinem, vel abscindere membrum, alterum eorum, vel vtrumque facit, & qui sciens pharmacopolam medicamentis corruptis versurum, non eligit incorrupta, & qui, quo plus stipendii accipiat, morbi curam differt.

Eadem est aliorum sententia, & omnino consilium Syluestri tenendum est. Primo igitur, inquit ille, queritur, quid requiratur in medico ut possit artem exercere sine peccato? Et dico requiri multa. Primo enim requiritur, quod sic sit peritus, ut communiter à peritis illius facultatis reputetur idoneus: nec sufficit esse doctoratum, alias si ex notabili ignorantia in sua cura nocet infirmo, mortaliter peccat, faciens contra illud. Non occides, de pe. dist. 1. homicidium. & secundum Rich. tenetur infirmo ad æquiualens, ex quo non potest resarcire principale: imo etiam si sanitas sequatur, peccat mortaliter: quia exposuit se periculo peccati mortalis, id est, operi, unde potest sequi notabile detrimentum proximo. Nec obstat, quod hoc non intendat: quia voluntarie ponit se ad illud, unde hoc natum est sequi. art. 1. §. 1. merito. & §. sed obicitur de Lamech. Nec tenetur solum in foro animæ quando voluntarie ledit, puta prolongando infirmitatem, & huiusmodi: sed etiam quando ex ignorantia, vel imperitia; vel non sequendo traditiones artis: ut no. Pet. in auth. sed hodie. C. de iudi. quia imperitia medicæ culpæ annumeratur. l. si quis fundum. §. Celsus ff. loc. & l. imperitia ff. de regu. iur. hoc tamen Pan. in c. ad aures. de erat. & qua. limitat, quando assumpsit officium voluntarie: secus si ex necessitate bona fide fecit, quod potuit deficientibus aliis medicis. Vnde imputet sibi, qui talem eligit, ex quo dicebat se imperitum. Secundo debet esse diligens: unde & iam petitur notabiliter negligens, in reuendendo libros, in visitando infirmum, in qualitate rerum medicinalium, & huiusmodi, si sequatur mors, est irregularis, & peccat mortaliter: & similiter si sequatur magna aggravatio infirmitatis sine morte. Sed secundum. Anto. de Butr. in c. tua. nos. de homic. dicitur omnem diligentiam quam debet adhibuisse, quando sequitur traditiones artis, & visitat personaliter, & dictat regimen infirmo: nec tenetur ad custodiam personalem continuam, secundum Hostiens. & sic non imputatur ei euentus mortis, ff. de offic. presidis l. illicitas. §. sicuti. Terrio debet habere intentionem iustificatam, ut non intendat lucrari cum alterius iactura de regu. iur. nemo. lib. 6. Vnde curam, quam citissime potest, debet terminare. Et si curam extendit, & prolongat ad lucrum, peccat mortaliter: & illud plus restituere tenetur: & similiter si permittat aromatarium ponere in confectione medicinae species non sufficientes propter verustatem vel alium defectum, ut ipse plus lucretur, peccat grauiter: & tenetur vterque infirmo de omni damno. Imo secundum Archid. de aromatario confidere non debet, nisi sciat esse conscientiatum, peritum, & practicum: sed sub suis oculis debet medicina confectioni fieri. Si tamen medicinam secundum artem dedit, & omnem debitam diligentiam exhibuit: non imputatur ei, si ex defectu specierum vel admixtione alia, sit nociua, de clerico excommunicato. mini-

Medicus negligens obligatus ad restitutionem

Dubio uti medicamentum non licet.

Dammum vite quomodo restituatur?

Indoctus peccat contra 5. præceptum nec occides.

Diligens sit oportet.

Celer.

Atque viti-nam id Re-publica in mores in-ducatur.

stranti. c. Apostolica. secundum Innocent. & Hostiens. in omnibus autem predictis tenetur ad arbitrium bonorum virorum.

Et: Quomodo medicus se debeat habere in conferendis corporibus medicinis aut remediis? Et dico multa. Primum secundum Inno. in c. suo no. de homi. diligenter attendere debet ne illas medicinas conferat, de quibus illi secundum artem non consistat: quia si dubitat, vtrum prodesse debeat vel obesse, dando peccat: quia in dubiis tutior sequenda est via, cuiusmodi est relinquere infirmum naturae & creatori, quam medicina exponere de qua nescit.

Cum igitur imperitos medicos cedis reos agant Iureconfulti, & Theologi, non minus contra eos armari debet vigor legum, quam contra grassatores; cum plures perimant; & alieno se peccato inuoluunt magistratus, qui hac in parte officium negligunt.

§. 8. Medici igitur diligentissime, seu curissime eximendi sunt, ante, quam ad curam ciuitatis exhibeantur. Nec iniuria irrogatur Academicis, qui doctorem promouerunt; nam magna pars doctores ante praxin renunciantur, at princeps prudens nullum admittet, nisi iam praxin sub alio magistro exercuerit ne experimenta per mortes agat. Examinandi autem sunt, omni in parte medicinae. Tres medicinae partes nonnulli constituunt; dogmata, methodum, experientiam. In Academicis promotionibus, dogmata, pronuntiata, aphorismi exquiruntur, ratio eorum exigitur, seu methodus; experientia nondum est. Haec tamen cognoscenda est.

Plato medicinam diuidit in eam, quae medicatis herbis, potionibus, pastillis, agro subuenit, deinde in Chirurgicam, cuius sunt malagmata, cataplasmata, sectiones, & vitiones. Tertio in curatricem quotidiani victus, & exercitiorum. Quarto, quae morbos celeriter cognoscit, & curat tandem. Denique, quae magno & celeri adiutorio, quasi diuina manu subuenit, & dolores pellit. Sed haec rationes inter se ita connexae sunt, ut fere, excepta Chirurgia separari non possint. Nostri eam diuidunt, in eam partem, quae de hominis constitutione agit, anatomiamque, & complexionem, seu temperaturam complectitur, deinde in eam, cuius munus est corpora, a morbis praeseruare, quia quia paucissimi hominum vtuntur, nec medicum, nisi cum vis morbi spem vitae incidit, consulere solent, ideo tot morborum cohortes ingruunt. Quasi vero ideo caeleste donum medicinae tantum nobis Deus a sedibus illis aethereis miserit, ut pestem visceribus illapsum expellamus, non etiam ut venientem auertamus. Tertia pars est, quae causas morborum, & in morbis, symptomatum indagat, cui necessaria est integra primae partis cognitio. Huiusmodi est illa, quae de signis, & criteriis docet, futuras crises iudicat, & quae praesentia sunt, quaeque praeterierint nouit. Id adeo dextre facit expertus medicus, ut Hippocrates prophetiae affinem esse medicinam asserat. Et hinc Apollini quoque futurorum praesensionem, ignara vetustas adscripsit. Quinta medendi rationem tenet, quae fit diata, medicamentis quocunque modo sumptis, vel in viscera iniectis, vel affusis, vel diuerso genere Chirurgiae. Haec latissime patet. Omnia enim genera medicamentorum nouit, necesse est: simplicitia, & composita, quae quidem magna cura perficienda curabit.

In hisce omnibus, diu multumque tentandus erit, antequam approbetur, nec disputatione modo exploranda doctrina tironis doctoris, sed ipsa quoque catapotia miscere, & temperare cogetur, probare, & improbare apothecarum pharmaca. Id sane ostendit Syluester, cum negat credendum aromatario, nisi sciat esse, consensitatum, peritum, & practicum, sed sub suis oculis debet medicina compositio fieri. Frustra inspiciet medicus, si praxeos ignarus est. Itaque & haec pars excolenda est. Nam si hac nouerit, deinde dictata nobilium medi-

corum didicerit, facile medebitur communibus, & notis morbis; si vero componendarum specierum, ut vocant, ignarus fuerit, nihil praecpta illa iuuabunt, peponem enim pro raphano inferet, & medica morte, misero animam extorquebit.

§. 9. Nemo medicorum etiam probatissimorum, noua medicina, nisi aliis quoque probata sit, vtatur. Non ignoro veterum inuentis adici multa posse, nec noua artium condemnno; si enim omnes scientiae temporum intervallo magna incrementa acceperunt, cur huicvni hoc negandum sit, non video. Quia tamen in humano corpore experimenta periculosa sunt, aliorum quoque sententias audiet. Non iniqua mihi visa est lex Aegyptiorum, quae de Diod. Sicul. lib. 1. cap. 6. Quae cum qui secundum praecpta sacri libri medicina exhibita aegrum non sanasset, culpa liberat, si contra illa scita curam instituisse, morte piecitur.

Nec audiendi qui secreta se magna, & efficacia remedia pandere nolle asserunt: ignauia, & inficitia, imo saepe impostura illa secretorum iactatione auctoritatem praestruunt. Si bona sunt, si rationem habent, indicari praestat, quam latere; venena saepe periculose temperata, aquas decoctas, remedia vehementia proponunt, & dum vni morbo, vel parti medentur, totum corpus conficiunt.

§. 10. Ut recte medicina administretur, magnis stipendiis, & donatiuis Academicos professores, principes instituit, deinde tres, quatuorque splendidis natalibus ortos, bonis moribus, magnis praeditos ingenii, senos, septenove annos in eo studio liberaliter sustentabit: ut vero legitimis medicis honos sit, & precium, multitudinem medicorum verabit esse. Multitudinem inquam medicorum. Quae nunc tanta est, ut nullus vicus adeo abiectus sit, in quo non complures inueniantur; nam ubi nemo est medicus omnes medicum proficiunt. Risi cum in nobili ciuitate Germaniae, intellexissem doctorem medicum nullum esse, interrogassemque, quemnam igitur aegri consulere? Responsum est; praeter fatidicanus, pharmacopoeum, Chirurgum, aromatarium, dulciarium, balneatorem, etiam Iudaum, & Carnificem doses conficere, notare signa, atque omnia medici officia praestare: Et omnes inquebant, hac arte ditescent. Non dissimulaui meam sententiam, sed magistratum grauer peccare dixi, non modo quod ciuium salutem in discrimen vocet, & simplices, faciat hominum callidorum praedam: Verum etiam quod hac ratione superstitionibus, & magicis praestigiis occasionem praebet. Magnum est in omnibus, & naturale viuendi desiderium, in plerisque etiam nimium, nec vllare facilius aeger, quam spe sanitatis decipitur, ad omnia itaque descendunt, & scelerare, si nequeat superos, Acheronta mouent, de magia vere, & ex omnium doctorum sententia Plin. lib. 30. fatetur.

Nata primū ē medicina nemo dubitat, ac specie salutari, irrepisse, velut altiore, sanctioreque quam medicinam; ita blandissimis desideratisque promissis addidisse vires religionis, ad quas maxime etiamnum caligat genus humanum: Et sane spe medicinae, multos diabolus in hoc barathrum viuendum illexit. Si igitur a magia puram ciuitatem magistratus praestare desiderat, medicos illos clancularios, aut potius ariolos esse veret. Timore mortis silentium illis indicet. Babyloniorum stolidam consuetudinem fuisse nihil dubito, qui agros in publico deponebant, ut si quis eodem aliquando morbo sanatus esset, is medendi rationem agro traderet, nec vlli praeterire licebat, quin de morbo eius cognosceret. Stolidi inquam, res, nam & publice eger affligebatur, & tot cum consiliis cōfictabat, & quod grauissimum erat, ignoto credendum saepe erat, & ignotanti, sed publice tanta erat ignorantia, ut purarent eisdem morbos, diuersis in hominibus, diuer-

Noua medicina nisi multis probata, ne admittatur.

Imo medicina maxima me tempore excreuit.

Probatissimae qui potest, incerta proponere non debet.

Secreta merito suspensa sunt, quia velum imperitia obtendunt.

Magnis praemiis ad hoc studium inducendi. Multitudo medicorum ingens est.

Qui vero medicos negligunt, imposteris sanitatem committunt.

Medicina idolorum superstitiones miscet. Medicina abusus magiam initium.

Ferro possit illa vix tolli.

Babyloniorum stultitia.

Ante praxin non est admittendus aliquis ad curam agrorum.

Diuisio medicinae à Platone facta.

Diuisio commodior.

Medici prophetae sunt.

Vide quae Syluester monuit.

Praxis in medicina caput est.

fiſque ætatibus eiſdem remediis curandos. Ridemus igitur iſta, ſed deteriora committi videmus, ab iis, qui vitam, ſalutemque corporis, hominibus inereditis contradunt, illi enim medicamentariam aliquam rationem tenent, qua aliquos aliquando adiutos eſſe norunt, eam velut *παρρησία* omnibus applicant, quo nihil eſt pernicioſius. Sæpe etiam animas dant in diſcrimen, dum à ſagis per incantationes ſanitatem, hoc eſt à demone expectant.

Nos miramur eouique proſectam veterum credulitatem, vt magis credere. Democritus compoſitionem medicamenti promiſit, quo pulchri, & fortunati liberi naſcerentur, ſed quotidie talia videmus. Nouauit olim medicinam Aſclepiades Pompei magni libertus, & vt narrat Plinius vnuerſum prope genus humanum circumcegit in ſe non alio modo, quam ſi cælo emiſſus adueniſſet. Trahebat præterea mentes artiſicio mirabili, vinum promittendo egris, dandoque tempeſtue, tum frigida aquam. Et quoniam cauſas morborum ſcutari prior Herophilus inſtituerat, vini rationem illuſtrauerat Cleophantus apud priſcos, ipſe cognominari ſe frigida danda præferens, vt auctor eſt M. Varro, alia quoque blandimenta excogitabat, iam ſuſpendendo lectulos, quorum iactatu aut morbos extenuaret, aut ſomnos eliceret, iam balineas auſiſſima hominum cupidine inſtituendo, & alia multa dictu grata atque iucunda: magna autoritate, nec minore fama, cum occuſiſſet ignoto funeri, relato homine ab rogo, atque ſeruato, ne quis leuiſus momentis tantam conuerſionem factam exiſtimit. Id ſolum poſſumus indignari, vnum hominē e leuiſſima gente, ſine opibus vllis orſum, veltigalis ſui cauſa, repente leges ſalutis humano generi dediſſe, quas tamen poſtea abrogare multi. Aſclepiadem adiuuere multa, quorum cura nimis anxia & rudis, vt obruendi egros veſte, ſudoreſque omni modo ciendi, nunc corpora ad ignes torrendi, ſoleſque aſidue querendi, in vrbe vmbroſa: imo vero tota Italia imperatrice, tum primum penſili b. lineæ uſu ad inſinitum blandientem. Præterea in quibuſdam morbis medendi cruciatus detraxit, vt in anginis, quas curabant in fauces organo demiſſo. Damnauit merito & vomitiones, tunc ſupra modum frequentes. Arguit & medicamentorum potus ſtomacho inimicos, quod eſt magna ex parte veritum. Itaque nos in primis qua ſunt ſtomacho vtilia ſignamus.

Hæc rationē aliquam habent. Illud vero deteſtabile quod Plinius addit lib. 26. cap. 4. Super omnia adiuuere eum Magica vanitates, in tantum euecta, vt abrogare, herbis fidem cunctis poſſent.

§. 11. Cura medici excellentis in eo ſit: vt cum fieri pōt, medicinis ſimplicibus & parabilib⁹ egri vtatur. Vere Plinius l. 22. c. 24. Non fecit cerata, malagmata, emplaſtra, collyria, antidota, parens illa, ac diuina rerum artiſex: officinarum hæc, imo verius auaritia commenta ſunt. Natura quidem opera abſoluta atque perfectæ gignuntur: paucis ex cauſa, non ex coniectura & ſolis aſſumptis, vt ſucco aliquo ſicca temperentur ad meatus, aut corpore alio humentia ad nexus. Scrupulatim quidem colligere ac miſcere vires, non coniectura humana opus, ſed impudentia eſt.

Hinc factum ne medicis apotheca permittatur, ne mercibus diſtrahendis, non ſanitati ſtudeat. Quia vero inter apothecarium, & medicum poteſt eſſe conſpiratio, optime fecerit Reſpublica, ſi ipſa curam eam ſuſcipiat. Nec tamen id fieri video, quamuis laudatiſſimum ſit, cum multis locis principes, & vrbes vini vendendi, frugum molendarū, aliarumque rerum quaſi regalem curam in ſe recipiant. Priſcorum diligentiamque priſcorum, qui omnia ſeruatū nihil intentatum reliquere. In hoc ipſo cyrino ſoſcili ſunt, antequam ſcilicet malum ipſum prodeat, erumpentes, quos balauſtium vocari diximus. Hos quoque ergo experti inuenerunt ſcorpionibus aduerſari.

Sed temeratam illam, ſublatamque ait, & in locum diligentia ſuccceſſiſſe fraudes libr. 24. cap. 1. que-

ritur. Hinc nata medicina. Hæc ſola nature placuerat eſſe remedia parata vulgo, inuentu ſacilia, ac ſine impendio, ex quibus viuimus. Poſtea fraudes hominum, & ingeniorum capture officinas inuenere iſtus, in quibus ſua cuique homini vanitas promittitur vita. Statim compoſitiones, & miſtura inexplicabiles decantantur. Arabia atque India in medio æſtimantur, hulcerique paruo, medicina à Rubro Mari imputatur, cum remedia vera, quotidie pauperimus quiſque cœnet.

Non erit ſic vilior, ſed paratior, & honoratior medicus qui ſine ſumptu perſanat, nam in obnoxiiſ medicamentiſ adhibendis, etiam magna cura eſt. Optime dixit Herophilus medicus nobilis; multas herbas calcatas prodeſſe.

§. 12. Habeat & reſpublica qui herbas medicas opportune conquirat, nam in his totam olim medicinam fuiſſe auctor eſt Plinius libr. 24. cap. 2. Hæc erat antiqua medicina, qua tota migrabat in Græcia linguas. Sed quare non plures noſcantur, cauſa eſt, quod eas agreſtes, literarumque ignari experiuntur: vt qui ſoli inter illas viuunt: præterea ſecuritas querendi, obuia Medicorum turba. Multi etiam inuentis nomina deſunt, ſicut illi, quam retulimus in frugum cura, ſcimusque deſoſſam in angulis ſegetis præſtare, ne qua ales intrer. Turpiſſima cauſa raritatis, quod etiam, qui ſciant, demonſtrare nolunt, tanquam ipſi perituro ſit, quod tradiderunt aliis. Accedit ratio inuentioſis anceps. Quippe etiam in repertis, alias inuenit caſus, alias (vt vere dixerim) Deus.

Atque hæc tanti olim fuere, vt Arcadibus ſatis eſſet, pro medicina lacte vtī bouum, quæ herboliſ locis paſcerentur, Plin. libr. 25. cap. 8. Alioquin herbiferum eſſe, & Pelium montem in Theſſalia, & Telethrium in Euboea, & totam Arcadiam, ac Laconicam tradunt. Arcades quidem non medicaminibus vtī, ſed lacte circa ver, quoniam tunc maxime ſuccs herbæ turgent, medicenturque vbera paſcuiſ. Bibunt autem vaccinum, quoniam boues, omniū ore ſere ſunt in herbis. Potentia earum per quadrupedes, etiamnum duobus claris exemplis manifeſta ſit.

Verum hoc Arcadicum, & antiquæ ſtoliditatis eſt, cum enim ſint varia morborum genera, non poteſt illa *παραλκωσία* omnibus, ſed aliquibus tantum mederi.

§. 13. Magna cura eſſe debet principi, ne noua medicina inducantur, vt dixi; nam probatio eſt in ancipiti, itaque caute admittendi, quos Paracelliſtas appellant. Probat Plinius nullam artem in conſtantiore fuiſſe, & tuo quoque tempore ſæpius mutarum, cauſa mutationis eſt, cupiditas quaſtus, vt nouitate ad ſe homines alliciant, ſtudioſe vero ſuſcipiuntur, ab aegris noua quia veteribus lente ſe curari ammaduertunt, & vt cubiculorum, lectorumque commutationibus, ita medicina etiam varietate gaudent. Diu omnes Hippocrateſ tenuit, qui circa initia belli Peloponeſiaci claruit. Eum remedia in templo ſcripta ex more, medendi facultatem hauiſſe aiunt, moris enim erat, vt qui morbis liberati eſſent; remediū genus, modumque ſcriptum in templo reponerent, his vſus ille, ſano iam exuſto famam paraſſe dicitur, ſed tanta rerum ſcientia, ſatis oſtendit alio eum præceptore vſum; ille quidem gratis omnes ſanauit, ſed Prodicus eius diſcipulus, quaſtuolaſ fecit, & Iatrolepticeſ inſtituit. Sed horum placita Chryſippus, Chryſippi vero Eraſiſtratus nepos Ariſtoteliſ mutauit, atque ita præceptores diſcipuli reiecerunt. In Sicilia alia ſecta fuit Empiricorum, auctore Acrone Agrigentino, ea cito, vt pote opinionibus nitens, & experientia, in varias ſectiunculas diſſipata eſt, quas omnes merito damnauit Herophilus: de ſecta Herophili notanda verba ſunt Plinii lib. 29. cap. 1. Deſerta deinde & hæc ſecta eſt, quoniam neceſſe in ea literas ſcire. Miror & pene obſtupeſco; fuiſſe ſectas medicorum, quæ literas neſcirent. Et eam quæ literarum cognitionem requireret, eo ipſo eſſe deſertam. Sed tamen

Huius malo ſola principis auctoritate obſiſſi poteſt.

Olim res herbaria medicamentis ſufficit.

Lac è locis herboliſ, & herboliſ pro medicinis ſuit.

Nouitas non medicamentis diſtinxit, ſed etiam ſecta principis eſſe debet.

Nihil tam nouitate placet, quæ medicina.

Mutatio medicina.

Deſerta medicorum olim illiterata.

Hodie co-
hortes me-
dicorum il-
literatorum
inueniuntur.

O mores in-
sanientis
urbis, ubi
iudicra plu-
ris erant,
quam sani-
tas.

Nonatores
medici fa-
mam capta-
tes negoti-
antur ani-
mas.

Medicina
non damna-
da, sed vitia
medicetium.

Cato periu-
ros medicos
damnat, no-
magis est
iudeis fi-
dendum,
quam hisce
impostori-
bus.

nonne & hodie desertis illustribus medicis, ab ani-
culis, & rusticis sanitatem multi petunt, & eo magis
eorum dicta suscipiunt, quod sunt ab ineruditis: Se-
cutus deinde Asclepiades, eius scita mutauit auditor
eius Themison, huius placita mutauit Antonius Mu-
sa, cum contraria medicina sanasset Augustum; sed a-
liam quoque sectam instituit Valens Veditius Mella-
lina adulter, eoque potens. Neronis imperio Thesi-
lus cuncta veterum decreta deleuit, & rabie quadam
in omnis aui medicos perorauit, sepulchro suo cura-
uit inscribi se latronem esse. Interim totam urbem
traxit, etatem illam, ait Plinius, ad eum transiisse. Nullius
histrionum, equarumque trigarij comitior egressus in publi-
co erat: sed hunc viuientem adhuc, sua turba destituit.
Nam Crinias Massiliensis arte geminata, vt cautior,
religiosiorque, ad siderum motus ex Ephemeride
Mathematica cibos dando, horarumque obseruando,
authoritate cum praecessit. Hi regebant fata, ait Plinius
lib. 29. cap. 1. cum repente ciuitatem Charmis ex eadem Mas-
silia inuasit, damnavit non solum prioribus medicis, verum &
balneis, frigidaque etiam hibernis algoribus lauari persuasit.
Merfit egros in lacus. Videbamus senes Consulares, vsque in o-
stentationem rigentes. Qua de re exiit etiam Annae Seneca a-
stipulatio. Nec dubium est, omnes istos samam nouitate aliqua
aucupantes, animas statim nostras negotiari. Hinc illa circa a-
gros misera sententiarum concertationes, nullo idem consente-
ne videatur accessio alterius. Hinc illa infelices monumenti in-
scriptio, turba se medicorum perisse. Mutatur ars quotidie, to-
ties interpolatur, & ingeniorum Graecia statu impellitur.
Palamque est, vt quisque inter istos loquendo polleat, impera-
torem illico vita nostra, necisque fieri: cui vero non nulli gentium
sine Medicis degant, nec tamen sine Medicina: sicut populus Ro-
manus vltra sexcentessimum annum, nec ipse in accipiendis
artibus lentus, Medicina vero etiam audius, donec expertam
damnavit.

Nimum calamo indulget, o Plini, non artem da-
mnavit, sed hominum vitia, auaritiam, crudelitatem,
superbiam, ars tenenda, vitia coercenda, & vt coerce-
ri pollint occasiones tollenda. Id patet ex eo quod
laxum Heminam Romanus egregie carum habuit,
sed cum vulnerarius esset, laetitia vrendi, secandique
nomen transiit in carnificem, & ars in tedium. Hoc
iptum verba Catonis ostendunt. Dicam de istis Graecis
suo loco, Marce fili, qui Athenis exquisitum habeam, & quod
bonum sit eorum literas inspicere, non perdisce. Vincam ne-
quisissimum & indocile genus illorum: & hoc puta vatem dixisse:
Quandocumque ista gens suas literas dabit, omnia corrumpet.
Tum etiam magis, si medicos suos huc mitteret. Iurauerunt in-
ter se barbaros necare omnes medicina. Sed hoc ipsum mercede
faciunt: vt fides iis sit, & facile disperdant. Nos quoque dicunt
barbaros & spurcius nos, quam alios opicos appellatione se-
dant. Interdixi tibi de Medicis. Atque hic Cato D CV. anno
urbis nostrae obiit LXXV. suo, ne quis illi defuisse publice tem-
pora, aut priuatum vitae spatium ad experiendum arbitretur. Quid
ergo: damnavit ab eo rem vtilissimam credimus? Minime
hercule, subiicit enim qua medicina & se & coniugem vsque
ad longam senectam perduxerit, iis ipsis scilicet, quae nunc nos
tractamus. Profiteturque esse commentarium sibi, quo medea-
tur filio, seruis familiaribus, quem nos per genera vsus sui dis-
ferimus. Non rem antiqui damnavant, sed artem. Maxime
vero quæstum esse immam pretio vitæ recubant.

§. 14. Omnes pharmacorum compositiones de-
scriptionesque pharmacopola iuratus asseruet, atque
in singulos annos non medicamentariae officinae di-
taxat, sed medicamentorum etiam exhibitum exa-
men alii medici adiunctis viris & senatu primariis in-
stituant. Si enim error commissus fuerit, si non ætati,
non personæ accommodata medicina fuerit, multa
corrigi poterunt, & si alieni capitis iniuria res steterit,
moneri medicus, ne porro peccet; & si grandius erra-
tum remoueri. Cum enim populus iudicare non pos-
sit, debet eam curam princeps peritis committere, ni-

hil hac in re miseris homine, & olim ita fuit. Plinius
lib. 29. cap. 1. Solam hanc artem Græcarum nondum exer-
cet Romana grauitas in tanto fructu, paucissimi Quiritium
attigere, & ipsi statim ad Græcos transfuge; imo vero autori-
tas aliter quam Græce eam tractantibus, etiam apud imperi-
tos expertesque lingue, non est. Ac minus credunt, quæ ad salu-
tem suam pertinent, si intelligunt. Itaque hercule in hac artem
sola euenit, vt cuiusque Medicum se professio statim credatur,
cum sit periculum in nullo mendacio maius. Non tamen illud
intuemur, adeo blanda est sperandi pro se cuiusque dulcedo. Nul-
la præterea lex, quæ pumai inscitiam capitalem, nullum exem-
plum vindictæ. Discunt periculis nostris, & experimenta per
mortes agunt: Medicoque tantum hominem occidisse impuni-
tas summa est. Quinimo transit conuictum, & intemperantia
culpatur, vltroque, qui perire, arguuntur. Sed decurie pro
more censuris principum eximantur: inquisitio per parietes
agitur: & qui de nummo iudicet, a Gadibus columinisque Her-
culis accersitur, de exilio vero non nisi de XL. quinque electis vi-
ris datur tabella. At de iudice ipso quales in consilium eunt, sta-
tim occisuri: Merito, dum nemini nostrum liber scire, quid fa-
lusi sua opus sit. Alienis pedibus ambulamus: alienis oculis agno-
scimus, aliena memoria salutamus: aliena viuimus opera. Pe-
rieruntque rerum natura pretia, & vitæ argumenta. Nihil a-
liud pro nostro habemus, quam delitias.

Sane in cauiss civilibus datur appellatio, & post
appellationem reuoluto, ita vt bona causa, per ius perit
re non possit. Hic in vita hominum pericula in pe-
ctio constituantur, vt sit aliquis metus perimendi.

§. 15. Medicus in Republicam admittendus iu-
ramentum præstet, se non modo fidelem fore, sed et
iam quantum poterit pro ratione personarum sum-
ptibus temperaturum. Id vero etiam visitatores ex-
pendant, an in morbo communi, & vilioribus reme-
diis curabili, sine causa, grauioribus expensas fecerit.
Quid enim vniones, & gemmas necesse est liquari,
quæ res prodigioia etiam in regia luxuria est, si bera,
& malua salubrius alium subducunt: Innocentiora
sunt obuia. Si enim sola preciosa prodesse Deus vo-
luisset, paucis diuitibus tantum consulisset. Precio-
sa voco non genere modo, sed mistione quoque; Deus
bone, quoties audiui in vnum puluisculum precio-
sissimum multa, nisi fallor septuaginta quatuor ingredien-
tia. Quomodo omnes istorum virtutes inter con-
temperantur? Iam olim ea de Plinius queritur. Theria-
ce vocatur excogitata compositio luxuria. Fit ex rebus exter-
nis, cum tot remedia dederit natura, quæ singula sufficerent.
Mitbridaticum antidotum ex rebus LIV. componitur, in-
terim nullo pondere aequali, & quarundam rerum sexagesima
denarii vnus imperata. Quo Deorum perfidiam istam mon-
strante? Hominum enim subtilitas tanta esse non potuit. O-
stentatio artis, & portentosa scientiæ venditatio manifesta est.
Ac ne ipsi quidem illam mouere. Comperique vulgo pro cinnam-
bati Indica, in medicamenta nimium addi inscitia nominis,
quod esse venenum docebimus inter pigmenta. Ecce tibi igno-
ratione medici, venena pro medicamentis dantur.

§. 16. Sed frustra agimus cum priuatis, nisi lex pu-
blica subueniat. Nam vt vitæ quædam luxuriose, ita
& medicinæ iactantia est. Nihil tam absurdum dicit
philosophus quod non alicuius leuitate credatur,
nihil tam venenatum, aut vanum præscribit medi-
cus, quod non cum periculo etiam sumatur; ex cime-
re, nidoque phænicis medicinas prodidit.

§. 17. Medicus cum morbus est periculosus de a-
nimæ salute moneat ægrotum. Consilium Nauarri,
aliorumque hac in re moderatum est, verbo Medicus.
Tertio peccat, qui non persuadet infirmo confessionem, ante-
quam medicinam ei applicet, cui non est locus, quando mani-
festum est morbum non esse periculosum. quicquid dicat Sili-
nec etiam quando credit esse periculosum, & letiferum, si iux-
ta consuetudinem bonorum, & honoratorum medicorum mo-
net eius parochum: aut qui eius curam gerunt, vt illi sacramen-
ta præbeant, & ipsi omittunt dicere id per se: non quia nolunt
id fa-

Aurum la-
pide, & tru-
tina proba-
mus, de vita
omnibus
credimus.

Reges devi-
ta subdi-
rum cauti-
sime, & sen-
tissime iu-
dicant, de
regibus in-
ferendum
decernit.

Hoc ad me-
dici fidem
pertinet; sed
ut ea castius
seruetur in-
ueniunt etiam re-
quiro.

Pauperi et-
iam phar-
macum na-
tura prou-
dit.

Quinquaginta qua-
tuor partes
& quadam
sexagesima
in vna dosi.

Imperiti
medici om-
nia periu-
ris insun-
dunt.

Medicis
officium est
egrotum de
salute an-
ima moueri.

id facere, sed quia putant id infirmo nociturum: iuxta Caiet. Nam ut ipse ait, & nos, illa constitutio hoc modo recepta est, & observata: & quamvis infirmus confiteri nolit, non ideo a medico relinquendus est, iuxta omnes.

Qui flagi-
tius vitam
servant,
eam maio-
ribus malis
obruunt.

§. 18. Si quis medicus ad sanitatem proponat remedia flagitiosa, ut calidum infantis cæli sanguinem, quemadmodum factum Constantino, ebrietatem, γονὸς ποῖον, adulteria, abortus, intestabilis esto, & pro ratione culpæ puniatur. Vita enim per scelera servari non debet. Hoc itaque agendum, ut vir bonus sit, ne maiora mala morū, dum morbis medetur, inuehat. Credat itaque sanitatem esse Dei donum, ab eo pendeat, nec hoc sibi tribuat, ut Deo non probante agros sanare se posse asserat. Mores specie medicinæ corruptos testatur Plinius. Illa perdidere imperii mores, illa qua sani patimur, luctatus, ceromata, seu valetudinis causa instituta, balinea ardentia, quibus persuasere in corporibus cibos coqui; ut nemo non minus validus exiret, obedientissimi vero efficerentur. Potus deinde ieiuniorum, ac vomitiones, & rursus perporationes, ac pilorum evitatio instituta resinis eorum. Itemque pectines in fœminis quidem publicati. Ita est profecto, lues morum, nec aliunde maior, quam è medicina, vatem prorsus quotidie facit Catonem, & oraculum: satis esse ingenia

Græcorum inspicere, non perdiscere. Hac fuerint dicenda pro Senatu illo, sexcentisque populi Romani annis adversus artem, in qua condicione insidiosissima auctoritatem pessimis boni faciunt: simul contra attonitas quorundam persuasiones, qui prodesse nisi pretiosa non putant.

Apollonidem Coum qui iure merito post vnius anni *αἰνῆσις*, & cruciatus perfico more viuis est defossus, aliosque prætereo, quia de medicis, non de virtutibus hominum tracto, quæ in omni genere hominum inveniuntur enormia.

Hæc de institutione, quæ de iurisprudentia dici possunt, itemque Theologia, libro de legibus, & magistratu Ecclesiastico rectius exponentur, de institutione ad militiam, ipsoque bello agendum est libro singulari. De artibus mechanicis, cum de quærenda potentia rationem dabo, commodè dicam, quamvis enim alium finem habere possint, *χρηματοπολοῦν* tamen fere habent propositam. Nec mihi alio modo de his agendum est, quam ut ad Rempublicam accommodentur. Omnia enim verum vsum

habent, si bono publico transigantur.

